

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTA DOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI
ENSTİTÜSÜ
ORTA DOĞU SOSYOLOJİSİ VE ANTROPOLOJİSİ ANA BİLİM
DALI

TÜRKİYE’DE SEKÜLER VE İNANÇ TEMELLİ SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARININ “TOPLUMSAL FAYDA” YAKLAŞIMI: ÇAĞDAŞ
YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ VE TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME
HİZMET VAKFI ÖRNEKLERİ

DOKTORA TEZİ

FATMANUR ALTUN

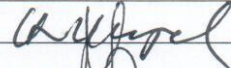
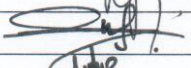

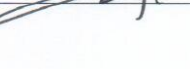
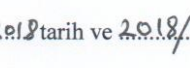
DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET UYSAL

İSTANBUL, 2018

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalında Doktora öğrenimi gören 706414001 no'lu Fatmanur ALTUN'ın hazırladığı "Türkiye'de Seküler ve İnanç Temelli Sivil Toplum Kuruluşlarının "Toplumsal Fayda" Yaklaşımı: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı Örnekleri" konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, M.Ü. Lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22/02/2018 tarihinde saat 11:00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin **KABULU**.....' ne OYBİRLİĞİ/ÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Tez tarafımızdan okunmuş, kapsam ve kalite yönünden Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof.Dr.Ahmet UYSAL	Kabul	
Prof.Dr.Ahmet TABAKOĞLU	Kabul	
Prof.Dr.Ömer SAY	Kabul	
Prof.Dr.Nuri TINAZ	Kabul	
Prof.Dr.Musa TAŞDELEN	Kabul	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 01.../03/2018 tarih ve 2018/4...19 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU
Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

-Sınav evrakları 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3(üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Fatmanur Altun
Anabilim Dalı	: Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ahmet Uysal
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora - 2018
Anahtar Kelimeler	: Toplumsal fayda, hibrit STK, inanç temelli STK, ÇYDD, TÜRGEV, Recep Tayyip Erdoğan

ÖZ

TÜRKİYE’DE SEKÜLER VE İNANÇ TEMELLİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ “TOPLUMSAL FAYDA” YAKLAŞIMI: ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ VE TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI ÖRNEKLERİ

Sivil toplum alanı 20. Yüzyılın ortalarından itibaren büyük bir değişim-dönüşüm geçirmiştir. Bir taraftan genişleyen bir sivil toplum alanı ortaya çıkarken diğer taraftan da sivil toplum alanının mahiyeti farklılaşmaya başlamıştır. Bu farklılaşmanın alamet-i farikası sivil toplum, ekonomi ve devlet alanlarının giderek artan oranda iç içe geçmeye başlaması şeklindedir.

Bu farklılaşma, sivil toplum alanının başlıca aktörleri olan sivil toplum kuruluşlarının örgütlenme ve faaliyet biçimleri ile genel karakteristiklerine doğrudan etki etmiş ve “hibrit sivil toplum kuruluşları”nı ortaya çıkarmıştır.

Hibritleşme olgusuyla kol kola giden bir diğer olgu ise seküler ve inanç temelli sivil toplum kuruluşu ayrımıdır. Sivil toplum alanında ortaya çıkan enerjinin tamamını toplumsal faydaya dönüştürmeyi amaçlayan ve özellikle 2000’li yıllardan sonra ABD ve Avrupa ülkelerinin bir bölümünde hâkim paradigma haline gelen bu anlayış, Türkiye’de sivil toplum alanını anlama noktasında faydalı bir teorik çerçeve ortaya koymaktadır.

Bu alışmada; Türkiye’deki seküler temelli sivil toplum kuruluşlarından biri olan ağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve inanç temelli bir sivil toplum kuruluşu olan Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı’nın “toplumsal fayda” anlayışlarının karşılaştırılması yapılarak, dini temelli ve inanç temelli sivil toplum kuruluşları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konmaya çalışılmaktadır. Böylece Türkiye’de sivil toplum alanında ortaya çıkan kaynakların, muhtemel imkanların ve tehditlerin geniş bir spektrum içinde görülebilmesi için teorik bir ereve önerilmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Fatmanur Altun
Field : Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi
Supervisor : Prof. Dr. Ahmet Uysal
Degree Awarded and Date : PhD - 2018
Keywords : Social Benefit, Hybrid NGO, Faith-based NGO, ÇYDD, TÜRGEV, Recep Tayyip Erdoğan

ABSTRACT

SECULAR AND FAITH-BASED NGOS' PERCEPTION OF "SOCIAL BENEFIT" IN TURKEY: THE CASES OF ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ AND TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI

The area of civil society has experienced a great transformation since the middle of the 20th century. While on the one hand there appeared a widening of civil society, its nature began to change on the other. The hallmark of this differentiation was through the increased intertwining of the areas of civil society, economy, and the state.

This differentiation directly affected the organization and activity types of civil society organizations as the foremost actors of the area of civil society, and caused the appearance of "hybrid NGOs."

Another factor that goes hand-in-hand with that of hybridity is the separation between secular and faith-based civil society organizations. Aiming to transform the energy that occurred in the area of civil society into social benefit and becoming the dominant paradigm in the US and in parts of Europe after the 2000s, this understanding also provides a useful theoretical framework to understand civil society in Turkey.

Through a comparison of the "social benefit" understanding of the secular Association for Supporting Contemporary Life and the faith-based Turkey Youth and Education

Service Foundation, this study aims to understand the similarities and differences between secular and faith-based civil society organizations. In this way, a theoretical framework is offered to observe the resources, potential opportunities, and threats that appear for civil society in Turkey over a wide spectrum.

ÖNSÖZ

Türkiye’de sivil toplum konusu 1990’lı yılların en hararetli tartışma konularından biri olmuştur. Bu tartışmalarda karşımıza en fazla çıkan argüman, Türkiye’nin sivil toplum alanında Batı’nın çok gerisinde olduğu, demokrasilerin garantisi olan devletten bağımsız, özerk sivil toplum alanının bir türlü inşa edilemediğidir. Buna karşılık “her şeyi devletten bekleme” anlayışı nedeniyle sivil toplum eliyle çözülmesi gereken sorunların da devletin sorunu haline geldiği, bu durumun çözümsüzlük ürettiği iddia edilmiştir. Bu açıklama biçimlerine bağlı olarak işleyen bir demokrasiye sahip olamayışımız yahut elimizdeki demokrasinin sık sık kesintiye uğraması gibi sorunlar, siyasi olmaktan ziyade tarihimizden ve kültürümüzden tevarüs ettiğimiz yapısal sorunlar olarak ele alınmış, tarihimizle ve kültürümüzle sürekli olarak hesaplaşma içine girme refleksi yaygınlık kazanmıştır.

Sivil toplum alanı, en genel manada insanlığın diğerkam enerjisinin yoksulların, ihtiyaç sahiplerinin, dezavantajlı durumda olanların ve haksızlığa uğrayanların hizmetine sunulduğu toplum merkezli bir inşadır. Kaynakları ve enerjiyi üreten bizzat toplumun kendisidir. Tarihin her döneminde, bütün kültürlerde ve coğrafyalarda toplum merkezli ve diğerkamlık esasına dayalı kaynakların üretildiği ve bunların dağıtımının yapıldığı bir gerçektir. Tarihsel tecrübeler arasındaki farklılık, sivil toplum alanının varlığı yahut yokluğu noktasında değil, kaynakların dağıtımı noktasında ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’nin sivil toplum geleneğinin kodları esasen Osmanlı devlet ve idare geleneği içerisinde saklıdır. Tarihsel olarak Türkiye toplumunun, diğer bütün coğrafyalarda ve kültürlerde ortaya çıktığı şekilde diğerkam enerjiyi ve kaynakları ürettiğini ancak bunun dağıtımını yapma işini büyük oranda devlete bırakan bir gelenek inşa ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Devletin idari organlarından ve mali yapısının sacayaklarından biri olan vakıf kurumu söz konusu dağıtım araçlarının başında gelmektedir. Sivil toplum alanının devletle iç içe geçmiş karakterde olmasına karşılık, devletin sivil toplum alanındaki kaynakların üretilmesi noktasında değil, dağıtımı noktasında görev aldığı görülmektedir. Bu durum esasen kaynakların etkili ve güvenli bir şekilde dağıtımının temin edilmesiyle ilişkili olmuştur. Devletin yıkılması sürecinde bütün kurumlar gibi vakıf kurumunun da yozlaşmaya başlamış olması ve

dağıtımın gereklerinin zaman zaman yerine getirilememiş olması bu tarihsel gerçeği değiştirmemektedir.

Buna mukabil özellikle 1990'lı yıllardan sonra Türkiye'de gündeme gelen sivil toplum tartışmalarında, Türkiye'deki sivil toplumun özgün karakterini ısrarla görmezden gelen bir tutum hâkim hale gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında meselelere Batılı şablonla bakmaya alışmış intelijansiyamızın alışkanlıkları kadar belli ideolojik saikler de etkili olmuştur. Her şeyi devletten bekleyen durağan bir toplum yapısına sahip olduğumuz ve demokrasilerin olmazsa olmaz ön şartı olarak kabul edilen bağımsız bir sivil toplum alanına sahip olmayışımızdan ötürü devletin alanının son derece geniş olduğu ve bu durumun demokrasinin ağır aksak işlemesine hatta zaman zaman kesintiye uğramasına sebep olduğu nevinden açıklamalar, bu tutum alışların sonucunda kendisine alan bulabilmiştir.

Ne var ki, devletle ilişki ve iş birliği üzerinden Türkiye'de sivil toplumun mahiyetine yönelik eleştiriler, özellikle Batı'da sivil toplum alanında yaşanan son gelişmeler ve güncel eğilimler çerçevesinde anlamını yitirmektedir. Batı dünyasında sivil toplum alanının özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra giderek artan oranda devletle ilişkili hale gelmesi ve bu durumun özellikle 2000'li yıllardan sonra sivil toplum alanındaki hâkim paradigma haline gelmesi söz konusu olmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının hibritleşmesi olarak adlandırılan bu süreçten Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları da önemli oranda etkilenmişlerdir.

Çalışmamıza konu olan Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı ile Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye'de sivil toplum alanında hibrit eğilimler gösteren iki sivil toplum kuruluşudur. Bunun yanında TÜRGEV ve ÇYDD sivil toplum kurumlarını konu alan tartışmalarda giderek artan oranda başvurulan bir ayırım olan “inanç temelli sivil toplum kuruluşu” (faith-based NGO) ve “seküler sivil toplum kuruluşu” (secular NGO) ayırımı içerisinde açıklanabilecek kuruluşlardır. Bugün, sivil toplum kuruluşlarının ürettiği toplumsal faydayı anlama noktasında her iki kökenden gelen sivil toplum kuruluşlarının da dikkate alınması gerektiği anlayışı giderek yaygınlık kazanan bir yaklaşımdır ve elinizdeki çalışma bu bakış açısı ile ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında emeği geçen birçok isim oldu. Başta tez danışmanım ve lisans üstü çalışmalarına başladığımdan bu yana sürekli olarak desteğini gördüğüm çok değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Uysal'a teşekkürü bir borç biliyorum. Kuramsal olarak kendisinden ve eserlerinden büyük oranda etkilendiğim, tezimin yazım sürecinde desteğini daima hissettiğim, öğrencisi olarak kadim "hoca" geleneği ile temas ettiğime inandığım, duayen hocamız Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu'na ayrıca teşekkür ediyorum.

Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Prof. Dr. Nuri Tınaz çalışmamın metodolojik altyapısının şekillenmesine önemli katkılarda bulundu; kendisine müteşekkirim. Simon Fraser Üniversitesi'nden Eric Werker'e sivil toplumda yeni yönelimleri farketmemi sağladığı, bu konudaki literatürü benimle paylaşarak çıkarımlarımı tartıştığı ve sorularımı bıkmadan yanıtladığı için minnettarım. The London School of Economics and Political Science'dan Marieke Huysentruyt'a sivil toplum alanındaki yeni yönelimler hakkındaki çığır açıcı makalesini henüz yayınlanmadan benimle paylaştığı ve sorularıma büyük bir özveriyle cevap vererek tezimin nihai şekline katkı sunduğu için teşekkür ediyorum. Tez izleme komitelerimde yer alarak katkı sunan Yrd. Doç. Dr. İbrahim Murat Bozkurt'a, tez savunma jürimde yer alan Prof. Dr. Musa Taşdelen'e, Prof. Dr. Ömer Say'a ve Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü'nün değerli çalışanlarına da teşekkür ediyorum.

En büyük teşekkür ve şükran duygularımı ise aileme adıyorum. Bu çalışma sürecinde desteğini sürekli olarak hissettiğim, başım her sıkıştığında koşup yetişen anneme, motivasyonumu yüksek tutmamda yardımcı olan babama ve ailemin bütün üyelerine, sürekli olarak masa başında oturan, yaz aylarının keyifli saatlerini geçirirken bile pek fazla ortalıkta görünmeyen bir anneye katlandıkları, üstelik bunu yaparken yüzlerindeki gülümseme ile hayatıma anlam katan güzelliklerini benden hiç esirgemedikleri için oğullarım Mustafa Bilge, Ali Erdem, Mehmet Arif ve kızım Zeynep'e sonsuz şükran duyuyorum. Onlar olmasaydı bu çalışma benim için tamamiyle anlamsız olacaktı.

Son ve en büyük teşekkürü hayat arkadaşım, dostum ve mentörüm olan çok kıymetli eşim Prof. Dr. Fahrettin Altun'a ediyorum. Tezimin açıldıkça açılan katmanları arasında kaybolmamamı sağladığı, çalışmamın bütün aşamalarında benimle

yılmadan tartışarak tezimin bilimselliğini s¼rekli olarak sorguladığı, yanlışlarımı g¼rerek d¼zeltmemi temin ettiği, motivasyonum her d¼řt¼đ¼nde beni motive ederek tezimin nihai şekline ulaşmasına en b¼y¼k katkıyı verdiği için bu çalışmayı ona ithaf ediyorum.

Bu çalışmanın b¼t¼n kusurları yazarına aittir. Gayret bizden, başarı Allah'tandır...

01.01.2018/ İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM	10
İKİNCİ BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL AŞAMALARI.....	22
II.I. BATI'DA SİVİL TOPLUMUN ORTAYA ÇIKIŞI	23
II.II. SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE.....	27
II.III. BATI'DA VE TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM ALANINDA GÜNCEL YÖNELİMLER	33
II.IV. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ALANINA GENEL BAKIŞ	56
II.V. SİVİL TOPLUM TARTIŞMALARININ TÜRKİYE'YE YANSIMALARI	60
II.VI. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUMUN MEVCUT GÖRÜNÜMÜ	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ.....	70
III.I. ÇYDD'NİN ÇALIŞMA ALANLARI VE FAALİYETLERİ	72
III.II. ÇYDD'NİN KISA TARİHÇESİ.....	80
III.III. ÇYDD'NİN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMINDA BELİRLEYİCİ ETKEN OLARAK ÇAĞDAŞLIK ANLAYIŞI	82
III.III.I. ÇYDD'nin misyonu.....	85
III.III.II. Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma ve kollama perspektifi	96
III.III.III. Laiklik	107
III.III.IV. İnsan/kadın/toplum tasavvuru.....	116
III.III.V. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin çalışma alanları	121
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI	129
IV.I. TÜRGEV'İN FAALİYET ALANLARI	131
IV.II. TÜRGEV'İN KISA TARİHÇESİ.....	132
IV.III. TÜRGEV'İN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMINDA BELİRLEYİCİ ETKEN OLARAK ZİHNİYET	137
IV.III.I. TÜRGEV'İN misyonu	156
IV.III.II. TÜRGEV'in insan ve genç tasarımı	183
IV.III.III. TÜRGEV'in vakıf anlayışı.....	189

BEŞİNCİ BÖLÜM: ÇYDD VE TÜRGEV’İN TOPLUMSAL FAYDA	
YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	199
V.I. KURUCULAR VE REFERANS KİŞİLER	205
V.II. SİYASETLE İLİŞKİ VE SİYASAL MERKEZE MESAFE ALGISI:	
ÇOK YAKIN- ÇOK UZAK	213
V.III. ZİHNİYET VE ENTELEKTÜEL BESLENME KAYNAKLARI.....	220
V.III.I. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak tarih	
tasavvuru.....	243
V.III.II. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak	
toplum tasavvuru.....	244
V.III.III. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak	
insan/kadın tasavvuru	249
V.III.IV. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak	
eğitim felsefesi	252
V.IV. ÇYDD VE TÜRGEV’İN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMI:	
BENZER YÖNTEMLER VE FARKLILAŞAN İDEALLERLE	
“TOPLUMU DÖNÜŞTÜRMEK”	259
V.IV.I. Muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak	260
V.IV.II. “Make Ottoman great again!”	262
SONUÇ	265
EKLER.....	302
KAYNAKÇA.....	319

KISALTMALAR

- ÇYDD:** Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
TÜRGEV: Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı
İSEGEV: İstanbul Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı
TÜRKEN: TÜRGEV-ENSAR ortak girişimi
M.S.: Milattan Sonra
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
OXFAM: Oxford Committee for Famine Relief
CARE: Cooperative for Assistance and Relief Everywhere
USAID: United States Agency of International Development
PPP: Public-Private Participation
NED: National Endowment for Democracy
MENSA: İngiltere Merkezli Yüksek IQ Topluluğu
FETÖ: Fettullahçı Terör Örgütü
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
AK PARTİ: Adalet ve Kalkınma Partisi
HEM: Halk Eğitim Merkezi
TÜRKÇAĞ: Çağdaş Yaşamı Destekleme Vakfı eski adı
AKM: Atatürk Kültür Merkezi
MGK: Milli Güvenlik Kurulu
EDEP: Eğitime Destek Programları Merkezi
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

TABLÖLÄR LİSTESİ

- 1 TÜRGEV KOD LİSTESİ
- 2 ÇYDD KOD LİSTESİ
- 3 TÜRGEV KOD-KOD İLİŞKİLERİ
- 4 ÇYDD KOD-KOD İLİŞKİLERİ
- 5 TÜRGEV KOD BULUTU
- 6 ÇYDD KOD BULUTU
- 7 TÜRGEV NETWORK
- 8 ÇYDD NETWORK

GİRİŞ

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) ve Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı (TÜRGEV), Türkiye'nin önde gelen sivil toplum kuruluşları arasında yer almaktadır. ÇYDD ve TÜRGEV, Türkiye'nin modernleşme tecrübesi içinde büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir ortamda doğmuşlardır. 1980 darbesinden sonra sivil toplum alanının, önce büyük baskılara maruz kaldığı, ardından da adeta bir devlet politikası halinde desteklenmeye başladığı bir dönemde, ÇYDD ve TÜRGEV'in ilk defa faaliyetlerine başlamaları söz konusu olmuştur. Birbirlerinden pek çok alanda farklılaşan bu iki sivil toplum kuruluşu, toplumsal fayda anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde yürüttükleri sivil toplum faaliyetleri noktasında dikkate değer benzerlikler taşımaktadırlar.

ÇYDD, 1989 yılında Aysel Ekşi önderliğinde kurulmuştur. Başta Türkan Saylan olmak üzere derneğin kurucu isimleri modern, Batıcı ve Kemalist bir eğitimden geçmiş, aile ve okul çevrelerinde de buna uygun sosyalleşme tecrübesi yaşamışlardır. ÇYDD'nin kurucularını oluşturan isimler, Cumhuriyet'in ikinci ve üçüncü nesli içinde yer alan isimlerdir. Bu isimlerin sosyalleşme ve eğitim süreçlerinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hayata geçirilen belli başlı hedefler son derece belirleyicidir. Özellikle Atatürk'e ait olan "muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkma" ideali, ÇYDD kurucularının hayatlarında etkisini çok belirgin bir şekilde göstermiştir. Buna uygun olarak ÇYDD mensuplarının zihinlerinde Batılı gelişme yönünde ve felsefi anlamda ilerlemeci çizgi ile bağdaşan bir dünya görüşü belirginlik kazanmıştır.

ÇYDD'nin kurucu aktörleri Kemalist eğitimin bir başka ideali olan "topluma yol gösterici ve ışık tutucu bireyler olma" ülküsüne de sıkı sıkıya bağlı bir görünüm içindedirler. İçinde yaşadıkları topluma yönelik, Kemalist, modern ve Batıcı çizgiyi sürdürmek, bu yoldan sapmaları önlemek ve bu yola giden engelleri kaldırarak toplumu bu yöne sevk etmek üzere çaba sarf etmişlerdir. Kendilerini toplum karşısında "öğretici, terbiye edici, benimsetici ve temel ilkeleri vazedici bir konumda" görmüşlerdir. Bu, Ernest Gellner'in *aydınlanmacı aklın köktenciligi*¹ diye tanımladığı tutumun Türkiye

¹ Gellner, aydınlanmacı ussalcı fundemantalizmi, ayrıcalıklı ya da önsel (a priori) tözel doğruları bu anlamda bütün kutsal ve dini açıklama biçimlerini reddeden, buna karşılık bilimsel yöntemi mutlaklaştıran ve bu anlamda bilime ve

ölçeğinde karşımıza çıkan bir şeklidir. ÇYDD'ye öncülük eden aktörler, ideal toplumsal düzenin Kemalist ideolojinin temel düsturlarına göre kurulabileceğini, ülkenin Cumhuriyet devrimlerinin yaşatılması ve Batılılaşmacı çizginin korunması suretiyle ilerleyebileceğini varsaymışlardır. Onlara göre geriye döndürülemez bu süreci akamete uğratmaya yönelik her girişim “gerici”, “karşı devrimci” hamleler olarak görülmelidir.

ÇYDD'nin kurucu aktörleri gerek bünyesinden çıktıkları sosyal sınıf gerekse de tevarüs ettikleri sosyal sermaye itibarıyla toplumun ayrıcalıklı kesimi içinde yer almışlardır. Görece varlıklı ve toplumsal skala içinde itibarlı ailelerden gelmişler, ayrıcalıklı eğitim imkanlarına sahip olmuşlar, “imtiyazlı elitler” olarak toplum içinde varlık göstermişlerdir. Söz konusu aktörler Türkiye siyasal gerçekliği içinde de kendilerini “devlet elitleri” olarak konumlandırmışlar, ilk sosyalleşme anlarından itibaren devletle ve toplumla buna uygun bir ilişki biçimi geliştirmişlerdir. Kendilerini devletin sahibi olarak görmüşler, devlete ilişkin tanımlarını genel geçer olarak kabul etmişler ve devlete getirdikleri tanımın bütün toplum tarafından kabul edilmesini talep etmişlerdir. Bu çerçevede toplumu da bir “ideal tip” çerçevesinde algılamışlar ve belli özellikleri toplumda görmeyi talep etmişlerdir. Bu nedenle toplumu eğitilmesi ve aydınlatılması gereken bir nesne olarak ele almışlardır. Devleti ve toplumu kendi belirledikleri “ideal tip”ler çerçevesinde algılamayanları, mücadele edilmesi gereken gerici unsurlar olarak değerlendirmişler, farklı toplumsal kaynaklardan beslenen siyasal elitlerin, devleti ve toplumu dönüştürme ihtimali karşısında sert ve korumacı bir tutum takınmışlardır.

Devletin ve toplumun korunması ve dönüştürülmesine engel olunması gerektiğine dair yaklaşımın en önemli göstergesi, laikliği algılayış biçimleri ile ilgilidir. Devletin inanç olanla arasına mesafe koyması ve bütün inanç göstergelerin kamusal alandan dışlanması şeklinde anlaşılabilir olan radikal laiklik anlayışını benimseyen aktörler için, 1980 darbesinden sonra ortaya çıkan manzara endişe vericidir. Yerasimos'un ifadesiyle devletin solcu akımları bertaraf etmek üzere dinci kesimi kullandığına² ve bu

bilimsel yöntemle neredeyse aşkın bir anlam atfeden zihin durumu olarak açıklıyor. Bkz. Ernest Gellner, **Postmedernizm, İslam ve Us**, Türkçesi: Bülent Peker, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994, s.118-119.

² Stefanos Yerasimos (2001), “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik** içinde, Ed: Stefanos Yerasimos, Günter Seufert, Karin Vorhoff, İstanbul: İletişim Yay., s. 21.

nedence de dinci akımların güçlendiğine dair algının, 1980’li yılların sonlarına doğru, özellikle Kemalist kesimde ciddi endişeler doğurduğu görülmektedir. Laikiliğin elden gittiğini ve gerici güçlerin giderek mevzi kazandığını düşünen kesimler içinde, ÇYDD’nin kurucuları da vardır.

1989 yılında kendi ifadeleri ile “artık bıçağın kemiğe dayandığı”nı ve “toplumsal alanı yavaş yavaş ele geçiren gerici güçlerin durdurulması için bir şeyler yapılması gerektiği”ni düşünen ÇYDD kurucuları, bir araya gelerek dernekleşmeye karar vermişlerdir. Bunu yaparken Saylan’ın ifadesi ile ‘yol gösterici, tepki yapıcı’ bir kuruluş olmayı amaçlamışlardır. Dernek mensuplarının, devleti kendilerinden bağımsız bir yapı olarak görmedikleri, ilk faaliyetlerinden biri olarak, dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren’i ziyaret etmeleri ve laiklik konusundaki hassasiyetlerini iletmelerinden anlaşılabilir.

Ne var ki 2000’li yıllardan itibaren, Türkiye’de yaşanan değişim, dönüşümle birlikte, ÇYDD’nin kurucu figürlerinin zihnindeki devlet algısı yavaş yavaş değişmeye başlamış ve devletin gerici güçler tarafından ele geçirileceğine dair bir endişe baş göstermiş, buna karşı bir direnç geliştirilmeye çalışılmıştır. O günlerde Türkan Saylan’ın söylediği “*bu ülkede biz istemezsek, hiçbir şey değişmez*” sözü, aslında söz konusu zihniyet içerisinde, devletle bütünleşik algının bozulduğunun bir göstergesi olarak okunabilir. Saylan’ın bu sözleri hem bir endişeyi hem de işlerin düzelmesine dair bir ümidi yansıtır gibi görünmektedir.

Bütün bunlara rağmen dernek kurucularının zihinlerinde, gelişmelerin ümit ettikleri yönde olmadığına dair bir algı olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde, derneğin giderek sivil toplum alanından siyaset alanına doğru kaydığı ve bugün ulusalcılık olarak adlandırılan siyasi pozisyonun, önemli aktörlerinden birine dönüştüğü görülmektedir. ÇYDD’nin siyaset alanına bu şekilde müdahil oluşu, esasen sivil toplum alanında faaliyet göstermesi gereken bir kuruluş için tartışmalı da olsa, açıklanabilir yönleri olan bir olgudur. Zira ÇYDD mensupları o güne dek kendilerini devletin sahibi olarak gören bir kesim içinden çıkmışlardır ve 2007 yılında, eşi başörtülü bir Cumhurbaşkanı adayının ortaya çıkmış olmasını, devletin ellerinden gittiğine dair bir algı ile birleştirmişlerdir. Bu algı ÇYDD

mensupları için olduğu kadar, ÇYDD'nin içinden çıktığı toplum kesimleri için de travmatik bir deneyim halini almıştır. Bu nedenle ÇYDD sivil toplum alanının dışına çıkarak siyasete müdahale etmekten çekinmemiş ve gelişmeleri tersine çevirmek üzere sahada yer almıştır. ÇYDD'nin bu yönde giriştiği aktörlük, yaşananları benzer şekilde okuyan toplum kesimlerinin de sözcülüğünü üstlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu durum derneğin zaman zaman sivil toplum alanından çıkarak siyasete müdahil olan bir karakter edinmesine sebep olmuştur.

Bahsi geçen yıllar aynı zamanda, bugün Türkiye'nin en büyük sivil toplum kuruluşlarından biri haline gelmiş olan TÜRGEV'in kuruluşuna ve ilk gelişim yıllarına şahitlik eden dönemdir. TÜRGEV, 1995 yılında, İstanbul merkezli yerel bir vakıf olarak faaliyetlerine başlamıştır. Vakfın ilk adı; İstanbul Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı (İSEGEV)'dir. TÜRGEV, 28 Şubat sürecinin hemen arifesinde kurulmuş, Türkiye'de yaşayan dindar toplum kesimlerinin ve özellikle de başörtülü üniversite öğrencilerinin yoğun baskılara maruz kaldığı bir dönemde gelişmeye çalışmıştır. İstanbul merkezli olarak faaliyetlerine başlayan vakıf, dönemin baskıcı politikalarının etkisiyle başlangıçtaki hedeflerine uzun süre ulaşamamış ve bir süre görece âtil vaziyette kalmıştır. 2012 yılından sonra, faaliyet alanını tüm Türkiye sathına yayarak çalışmalarına hız veren vakıf, bu yönüyle siyasi gelişmelerden yakından etkilenmiş görünmektedir.

Başlangıcından itibaren sadece kızlara hizmet veren vakfın yaslandığı ethos; muhafazakâr ve İslami değerlere dayanmakla birlikte, modern dünyanın gerekleri ile uyumlu bir anlayıştır. Bu anlayış içerisinde yeni nesillerin hem modern dünyanın ihtiyaç duyduğu bilgi birikimine ve becerilere sahip olmaları hem de milli, manevi değerlerine ve ahlaki referans çerçevelerine bağlı olmaları ümit edilmektedir. Bu amaçla onların ihtiyaç duyacakları imkanların ve ortamların hazırlanması önem arz etmektedir ve genç kızların toplumsal, kültürel ve ekonomik pek çok nedenden dolayı dezavantajlı konumda olduğunu düşünen TÜRGEV kurucuları, enerjilerini bu yöne kanalize etmeye karar vermişlerdir. Muhafazakâr çevrelerin erkek öğrencilere sınırlı olsa dahi belli imkanlar sağladıklarını, ancak kız öğrenciler için imkanların bütünüyle kısıtlı olduğu düşünen kurucular, adımlarını bu yönde atarak Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı'nı hayata geçirmişlerdir.

Bu çalışma biçiminin İslam dünyasında, modern dönemde başarılı bir örneği bulunmamaktadır. İslam dünyasının, Batı dünyası karşısında gerilemeye başladığı dönemden bu yana, kadınların eğitimleri ve sosyal hayata katılımları ile ilgili ciddi problemler yaşanmaktadır. Bu problemlerin Türkiye ölçeğindeki izdüşümü, kadınların yalnızca Kemalist dünya görüşü içerisinde yer almak suretiyle kendilerine toplumsal alanda bir yer bulabilmeleri, buna karşılık muhafazakâr kesimler içinde yer alan kadınların bu imkândan uzun yıllar boyunca mahrum kalmaları şeklindedir. 2000’li yılların başına kadar merkezden ve devlet yönetiminden uzak tutulan bu kesimin kadınlarının, toplumsal yaşama katılımlarını engelleyen bir diğer faktör de değer merkezli karar veren ve güvenlik kaygısı yaşayan ailelerin, kız çocuklarının eğitimlerinin önünde bir engel olarak durması şeklinde ortaya çıkmıştır. Büyük şehirlerde okuyacak kız çocuklarını, güvenerek emanet edebilecekleri kurumlar olmadığını düşünen aileler, kızların eğitimini desteklememişler, ancak böylesi kurumların yokluğunu da şikâyet konusu yapmaktan geri durmamışlardır. 1995 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan, siyasal temsil kabiliyetini elde etmesinin akabinde, içinden çıktığı toplum kesimlerinin talep ve beklentilerine kulak vermeye ve onların ihtiyaçlarını siyasetin ve toplumun gündemine getirmeye başlamıştır. TÜRGEV’in kuruluşuna kaynaklık eden süreç de benzer şekilde gelişmiş, topluma kulak veren Erdoğan’ın işittiği en önemli şikayetlerden biri olarak; kız çocuklarının, ailelerinin değerlerine bağlı olarak yetişecekleri güvenli ortamların oluşturulması, olduğunu görmüştür. Erdoğan, bu talebe cevap olarak, İstanbul çapında bir eğitim vakfının örgütlenerek, kız çocuklarının eğitim ihtiyaçlarına, muhafazakâr ailelerin ihtiyaçlarını da göze alacak şekilde cevap verilmesini istemiş ve vakıf bu çerçevede hayata geçmiştir. Ancak İSEGEV’in kuruluşundan kısa bir süre sonra başlayan 28 Şubat süreci ile uzun yıllardır var olduğu anlaşılan bir toplumsal talebe cevap olmuş vakfın faaliyetleri akamete uğramıştır. Normal şartlarda kızlarını İstanbul’a okumak için göndermeyecek ailelerin kızlarının, eğitim görmesi için bir olanak olan vakıf, 1997 yılında başlayan ve “post-modern darbe” olarak adlandırılan süreçten ciddi şekilde etkilenmiştir. Üstelik bu gelişme, paradoksal biçimde, kadınların toplumsal hayata katılımını hayati gördüğünü iddia eden Kemalist kadrolar eliyle gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin çalkantılı politik ikliminde, TÜRGEV’in yeniden güç kazanarak faaliyetlerine devam edebilmesi için uzunca bir süre geçmesi gerekmiş ve

başlangıçta İstanbul ilinde hizmet veren vakıf, 2012 yılında Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı adını alarak ülke sahasında örgütlenmiştir.

TÜRGEV, kendisini devletin sahibi olarak görmeyen, toplumun görece dezavantajlı kesimlerinden gelen ve muhafazakâr bir referans çerçevesi içinden hareket eden insanların bir girişimi olarak ortaya çıkmıştır. Ancak TÜRGEV'in 2012'den sonraki ikinci örgütlenişinden sonra bu durum değişmeye başlamış, TÜRGEV zihniyeti için artık devletle mesafe hissinden ziyade, devlete yakın olma hissiyatı belirleyici hale gelmeye başlamıştır. Bu durumu ortaya çıkaran toplumsal ve siyasal gelişmeler, Türkiye'nin içinden geçtiği son yirmi yıllık değişim ve dönüşüm sürecinden bağımsız değildir. Bir tarafta kendilerini uzun yıllar ve nesiller boyunca devletin sahibi olarak görmüş olan ancak siyasal ve sosyal gelişmelerin etkisiyle devletin dışına itildiklerini, devletinse gerici güçler tarafından ele geçirildiğini düşünen bir kesimin içinden çıkan ÇYDD, diğer tarafta ise devleti tarafından dışlanıp, ötelendiğini düşünürken, devleti ile barışan ve kendisini devletin bir parçası olarak görmeye başlayan kesimler içinden çıkan TÜRGEV, söz konusu toplumsal değişim ve dönüşüme ışık tutabilecek iki önemli aktör olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇYDD ve TÜRGEV'in kuruluş yılları 1980 askeri darbesinin etkilerinin yakından hissedildiği bir dönem olmakla birlikte, 28 Şubat sürecinin gerekçelerinin de ortaya çıktığı/çıkartıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Her iki sivil toplum kuruluşu da iki darbe arası bu dönemde ortaya çıkan toplumsal huzursuzluğun ve artan toplumsal taleplerin oluşturduğu çalkantılı atmosferde ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle ÇYDD ve TÜRGEV'i aynı toplumsal atmosfere verilmiş, iki ayrı toplumsal cevap olarak okumak mümkündür.

ÇYDD, 28 Şubat sürecinde devletle yakın ilişki içine girerek, devlet tarafından uygulamaya konan tartışmalı politikaların toplumsallaştırılmasında görev almıştır. Bu durum ÇYDD'nin zihniyeti ve topluma bakışı ile uyumludur. Söz konusu dönemde ÇYDD, Cumhuriyet devrimleri ile ortaya çıkan toplumsal düzenin tehlikeye girdiğini düşünmektedir ve uygulamaya konan sert tedbirlerin toplumu bu yöne doğru, yeniden kanalize edeceğine inanmaktadır. Bu nedenle, özellikle, başörtüsü yasağının üniversitelerde yaygınlaştırılması ve uygulanması sırasında karşılaşılan sorunların çözümü noktasında, devletle iş birliği içinde bir görüntü sergilemeleri söz konusu

olmuştur. Zira toplumsal değişimi başlıca hedef olarak gören bir sivil toplum kuruluşu olarak ÇYDD'nin, Türkiye toplumunun kadınlara dair bir tasavvuru vardır ve kadınların başörtüsü ile yüksek öğretim kurumlarında bulunmaları, bu tasavvur ile çelişmektedir. Böylece, toplumun Atatürk ilke ve devrimlerinden sapmasının açık bir göstergesi olarak gördükleri başörtüsünün üniversitelerde yasaklanmasına ÇYDD'nin verdiği destek, derneğin toplumsal fayda anlayışı içinde tutarlı bir destek olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇYDD'nin toplumsal fayda yaklaşımının en önemli yönü kadınların toplumun eşit ve kurucu unsurları olarak, Atatürk ilke ve devrimleri ışığında toplum içinde yer almaları ve topluma da buna uygun olarak yön vermelerini temin etmek üzere, kadınların eğitimi için gerekli desteklerin sağlanması şeklindedir. ÇYDD'nin bu dönemdeki toplumsal fayda anlayışı; belli bir kadın profili için gerekli imkanların sağlanması ve bu kadınların önünün açılması şeklindedir. ÇYDD'nin önceliği, kadınların toplumsal yaşama katılmaları değil, Atatürk ilke ve devrimlerini sindirmiş olduğuna ikna oldukları kadınların toplumsal yaşama katılımlarının temin edilmesi olarak ortaya çıkmıştır. ÇYDD'nin bu ilk döneminde desteklediği söz konusu yasakçı uygulamalar, Türkiye'nin dört bir yanında on binlerce genç kadının eğitim hakkından mahrum kalması ile sonuçlanmıştır. Ancak toplumun muhafazakâr kesimlerinden gelen genç kadınlar için engeller, sadece devletin yasakçı politikaları olmamıştır. Aynı zamanda ailelerin, kızlarını gönderebilecekleri güvenli yerler bulmakta zorlanmaları nedeniyle de pek çok kadının eğitim hakkından mahrum kalması söz konusu olmuştur.

TÜRGEV, Türkiye'de kadınların eğitim hakkından mahrum edilmesi ile sonuçlanan tartışmalı politikalar hayata geçirilirken ve kadınların toplumsal yaşama katılmaları ile ilgili önlerindeki engellerin arttığı bir dönemde faaliyete başlamıştır. TÜRGEV, faaliyete başladığı ilk günden itibaren muhafazakâr kesimlerden gelen kadınların, barınma imkanlarından mahrum olma nedeniyle eğitim hayatına devam edememe durumlarını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. 2000'li yılların başından itibaren yaşanan siyasal gelişmeler sonunda, muhafazakâr toplum kesimlerinin devletle barışmalarının ardından, TÜRGEV'in faaliyet alanının giderek toplumsal ve coğrafi yaygınlık kazanmaya başladığı görülmüştür.

Elinizdeki çalışma, iki darbe arasında faaliyetlerine başlayan, biri seküler diğeri ise inanç temelli iki sivil toplum kuruluşu olan ÇYDD ve TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımlarını karşılıklı olarak incelemeyi hedeflemektedir. Ç

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın “AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM” başlığını taşıyan birinci bölümü çalışmamızda kullandığımız nitel araştırma yöntemi, kullandığımız araçlar, çalışma sahası ve saha araştırmasının uygulamasına dair bilgiler içerirken, inanç temelli ve seküler sivil toplum kuruluşu ayrımının kuramsal gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın “SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL AŞAMALARI” adını taşıyan ikinci bölümünde sivil toplum alanında yakın dönemlerde ortaya çıkan ve giderek belirginleşen eğilimler ele alınmaktadır. Buna göre özellikle 1980'lerden sonra sivil toplum alanı ile devletin alanı giderek birbirine yaklaşmaktadır ve bu yaklaşma sivil toplum alanında “hibritleşme” adı verilen yeni bir eğilimi ortaya çıkarmıştır. Sivil toplum kuruluşlarını inanç temelli ve seküler olarak ayıran modern sivil toplum literatürü içinde hibritleşme yaklaşımı, devlet-sivil toplum ve ticaret ortaklıklarının anlaşılması açısından önem kazanmaktadır. Türkiye’de çalışmamıza konu olan sivil toplum kuruluşları da bahsi geçen hibritleşme sürecinden etkilenmiş görünmektedirler. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümü sivil toplum alanındaki söz konusu gelişmelere ve yeni bir eğilim olarak hibritleşme kavramının açıklanmasına ayrılmıştır.

Çalışmamızın “ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ” adlı üçüncü bölümü ile “TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI” adlı dördüncü bölümü, her iki sivil toplum kuruluşunun kuruluş hikayeleri, kurucuları, mensupları, gönüllüleri, örgütlenme biçimleri gibi konularda temel bilgileri içermektedir. Bunun yanı sıra her iki sivil toplum kuruluşundan gönüllü katılımcılarla gerçekleştirilen saha çalışmasının sonuçlarının aktarıldığı ve kısmen tartışıldığı bölümler bu bölümlerdir. Bu bölümlerde ayrıca sahadan edinilen bilgilerle her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımına etki eden başlıca faktörler ortaya konmaya çalışılmış ve zihniyetlerinin köşe taşları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın “ÇYDD ve TÜRGEV’İN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ” adlı beşinci bölümü, önceki bölümlerde yapılan analizler ve değerlendirmeler kullanılarak, her iki sivil toplum kuruluşunun belli parametreler çerçevesinde kıyaslanması ve toplumsal fayda yaklaşımlarındaki benzeşen ve farklılaşan yönlerin ortaya çıkarılması amacına matuftur.

Saha araştırmasının sonuçları Atlas.Ti adlı nitel araştırma programı kullanılarak analiz edilmiştir. Atlas.Ti programı ile üretilen kod listeleri, network analizleri ve diğer çıktılar çalışmanın sonuna eklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM

Bu tez çalışması, Türkiye’de toplumsal ve siyasal yelpazenin birbirine zıt yönlerinde konumlanmış iki sivil toplum kuruluşunun ‘toplumsal fayda’ anlayışlarını anlama, karşıtlıklarını ve benzerliklerini ortaya koyarak, karşılaştırmalı bir analiz yapma amacı taşımaktadır. Söz konusu iki sivil toplum kuruluşu Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı’dır.

İnceleme nesnelерimizden biri olan Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nin (ÇYDD) yaslandığı zihniyet dünyası laik, ilerlemeci, Kemalist ve feminist öncüllerle harmanlanmış bir düşünce yapısıdır. Bunda derneğin ortaya çıktığı tarihsel, toplumsal ve siyasal koşullar ve kendisine yön veren başlıca aktörlerin kişilik özellikleri son derece belirleyicidir. Cumhuriyet devrimlerini koruma ve yaşatma ideali ile toplumsal yaşamda varlık gösteren ÇYDD kurucularının pek çoğu için öncelikli hedef, toplumun belli bir güzergâh içinde kalmasıdır. Bunu sağlamak için zaman zaman siyasetin alanına da giren bir sivil toplum kuruluşu olarak ÇYDD’nin bu özelliği, derneğin toplumsal fayda anlayışına da etki etmiş görünmektedir.

İnceleme nesnelерimizden bir diğeri olan Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı (TÜRGEV), ÇYDD ile çok yakın bir dönemde faaliyete başlayan, bu yönüyle benzer siyasal ve toplumsal koşulların ürünü olan bir sivil toplum kuruluşudur. Yukarıda bahsettiğimiz gibi her iki sivil toplum kuruluşu toplumsal ve siyasal yelpazenin karşıt yönlerinde yer almaları nedeniyle toplumsal ve siyasal gelişmelerden farklı yönde etkilenmişler yahut gelişmeleri farklı şekilde yorumlamışlardır. Bununla birlikte her iki sivil toplum kesimin sahip olduğu toplumsal fayda anlayışının karşılaştırmalı bir analizini yapmanın da Türkiye’nin sosyo-politik gerçekliğini anlama sadedinde önemli olduğu düşünülmelidir.

Bu noktada karşımıza çıkan en önemli soru; farklı kimliklerden beslenen, ancak aynı alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ortak bir toplumsal fayda anlayışına sahip olup olamayacakları sorusu olmuştur. Araştırma sürecinde, nitel

araştırma yöntemleri içerisinde önde gelen derinlemesine mülakat ve belge analizi metotlarını kullanılmıştır. Öncelikle ÇYDD ve TÜRGEV'in kendilerini tanıttıkları vakıf tüzükleri, Web siteleri, yayınladıkları kitap, dergi, broşür ve afiş gibi birinci el kaynaklar ve her iki sivil toplum kuruluşu hakkında kaleme alınan ikinci el kaynaklar incelenmiştir. Araştırmada ayrıca ÇYDD ve TÜRGEV yöneticileriyle, çalışanlarıyla, başişçileriyle, gönüllüleriyle ve hizmetlerinden yararlanan bireylerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede 39 kişiyle derinlemesine mülakat yöntemi kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Örneklemin seçimi sırasında Alfred Lindesmith'in ilk defa 1947 yılında kullandığı ve Glaser ve Strauss'un (1967) "kuramsal örnekleme" olarak tarif ettikleri metot³ kullanılmıştır. Bu metotta, örneklemin popülasyon içindeki dağılıma uygun olarak seçilmesi değil, araştırılan konu hakkında mümkün olan en fazla bilgiyi edinmeyi sağlayıcı özellikte olması gözetilmektedir. Bu ilkedden hareketle araştırmamızda her iki derneğin genel merkezlerinde üst düzey yöneticileri ile, şube yöneticileri ile ve diğer mensuplarla görüşülmeye çalışılarak her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımlarına dair çok yönlü bir fotoğraf elde edilmeye çalışılmış, elde edilen veriler birincil ve ikincil yazılı kaynaklarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

Çalışmamızda Türkiye'de faaliyet gösteren seküler ve inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının toplumsal fayda yaklaşımları birbiriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Seküler ve inanç temelli sivil toplum kuruluşları ayrımı Türkiye'de henüz yaygın kabul görmüş bir ayrım değildir. Bu ayrım daha çok Batı'da ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde sivil toplum üzerine yapılan çalışmalarda ortaya konmuş ve alanda giderek yaygınlık kazanmaya başlamış bir ayrımdır.

1990'ların başında Amerika Birleşik Devletleri'nde özellikle valiler eliyle suç, barınma, çocuk ve yaşlı bakımı, işsizlik ve gençliğin topluma kazandırılması gibi başlıklarda giderek artan oranda inanç temelli sivil toplum kuruluşları ile iş birlikleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu iş birlikleri daha sonra iktidara gelen George W. Bush zamanında yasal bir zemine kavuşmuş ve 2001 yılında Beyaz Saray'da inanç temelli girişimlerin koordinasyonu ile ilgili bir ofis kurulmuştur. Bu girişimlerin,

³ Howard S. Becker, **Mesleğin İncelikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?**, Türkçesi: Levent Ünsaldı, Baran Öztürk, Hatice Esra Mescioğlu, Şerife Geniş, Gökçe Metin, Ankara: Heretik Yayınları, 2015, s. 148.

yürüttükleri yardım faaliyetlerinde kullanmak üzere kamu fonlarına daha kolay ulaşabilmesi için de bir dizi kanun hükmünde kararname çıkarılmıştır.⁴

Böylece 2000'lerin başından itibaren sivil toplum literatürü içinde inanç temelli ve seküler sivil toplum kuruluşları ayrımı gündeme gelmiştir. Bu ayrımın tam olarak nasıl bir zeminde yapılacağı ve özellikle inanç temelli sivil toplum kuruluşunun ne anlama geldiği konusu hala üniversitelerin, medyanın ve hükümetlerin üzerinde uzlaştıkları bir konu değildir. Kamuoyunun ortaklaştığı bir tanımın olmayışını bir yana bırakırsak esasen konunun ana hatlarının çizildiğini de söylemek yerinde olacaktır. Ferris, inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının belli başlı özelliklerin birini yahut birkaçını göstermeleri gerektiğini düşünmektedir. Bunlar; “inanç bir yapıyla ilişkili olma, inanç değerlere özellikle vurgu yapılan bir görev tanımı, dinsel kaynaklardan einaçlen finansal destek ve/veya yönetim kurullarının ve çalışanlarının inanç inanç ve bağlılık temelinde seçildiği bir idare yapısı ve inanç değerler temelinde yürüyen bir karar verme süreci”dir.⁵ Bu anlamda “kar amacı gütsün veya gütmesin, inanç gerekçelerle yahut inanç bir bağlantı sebebiyle insani yardımda bulunan”⁶ girişimler şeklindeki tanım inanç temelli sivil toplum kuruluşunu en kapsayıcı şekilde ifade eden tanım olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ayrımın kabul edildiği bir zeminde bunun dışında kalan sivil toplum kuruluşları da seküler sivil toplum kuruluşları olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’de böylesi bir ayrımın sivil toplum alanında yapılan tartışmalarda henüz hatırı sayılır bir karşılığı yoktur. Alanda çalışanlar sivil toplum kuruluşları arasında mahiyet ve motivasyon anlamında farklılıklar olduğunu görmekte ve bilmektedirler. Bu farklılıkların bir kısmı hizmet sahası ile ilişkili bir kısmı da büyüklük, yaygınlık ve alanda bulunma süresi ile ilişkilidir. Ne var ki Türkiye gibi insani yardım ve sivil toplum faaliyetleri alanında inanç motivasyonunun son derece etkili olduğu bir ülkede, bu tasnifler yeterli görünmemektedir.

⁴ <https://www.innovations.harvard.edu/sites/default/files/11120.pdf>, s. 2.

⁵ Elizabeth Ferris, “Faith-based and secular humanitarian organizations”, **International Review of the Red Cross**, Volume 87, Number 858, June 2005, s. 312.

⁶ <https://www.innovations.harvard.edu/sites/default/files/11120.pdf>, s. 2.

Sahaya çıkıldığında kimi sivil toplum kuruluşlarının dindar/dinci şekilde adlandırılması yahut yaftalanması ile karşı karşıya kalınmaktadır. Meseleye ideolojik gözlükle bakmak isteyen gözlemcilerin bir kısmı inanç motivasyonla ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarını ‘dinci’ şekilde yaftalamaktadırlar. Diğer taraftan bazı kesimlerin de bu türden sivil toplum kuruluşlarına uygun bir tanım bulma arayışına girdikleri ve bu türden sivil toplum kuruluşları için dindar vakıf/ dernek vb. nitelemeleri kullandıkları görülmektedir. Her iki adlandırma da ya ideolojik ya eksik yahut da muğlaktır. Meseleye ilişkin sosyolojik bakış açısı bu tür sivil toplum kuruluşlarının tandanslarını ve başlıca motivasyon kaynaklarını tespit etme ve doğru bir şekilde isimlendirme gerekliliği ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Bu anlamda sivil toplum literatürü içinde kullanılagelen inanç temelli/ seküler sivil toplum kuruluşu ayrımı çalışmamız açısından yararlı ve kullanışlı görünmektedir.

Çalışmamız açısından inanç temelli sivil toplum kuruluşları ile seküler sivil toplum kuruluşlarının toplumsal fayda anlayışlarının benzerlikleri ve farklılıkları önem taşımaktadır.

Çalışmada inanç temelli sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak TÜRGEV, seküler sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak da ÇYDD alınmıştır. Her iki sivil toplum kuruluşunun seçiminde belli başlı kriterler uygulanmıştır. Bunlar;

- a. Örgütlenme yaygınlığı
- b. Ortaya çıktıkları dönem
- c. Çalışma sahasıdır.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı, benzer şekilde örgütlenmiş iki sivil toplum kuruluşudur. Her iki sivil toplum kuruluşu da İstanbul’da yer alan genel merkezlerinden yönetilmektedir. Bunun dışında Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde ve Anadolu’da örgütlenmeleri bulunmaktadır.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, İstanbul’daki genel merkezinin dışında bulunan 107 şube ile Türkiye çapında örgütlenmiş durumdadır.⁷ Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı ise İstanbul’da bulunan genel merkez ve Türkiye çapında 65

⁷ <https://www.cydd.org.tr/subeler/>

öğrenci yurdunun⁸ dışında Ensar Vakfı ile ortak bir inisiyatif olan TÜRKEN Vakfı aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri ve Londra'da⁹ faaliyet göstermektedir. Bu anlamda her iki sivil toplum kuruluşu da Türkiye çapında son derece yaygın bir örgütlenme ile faaliyetlerini yürüterek, kendi sınıflarındaki sivil toplum kuruluşlarının pek çoğundan farklılık göstermektedirler.

Bilindiği gibi sivil toplum kuruluşları, toplumun dezavantajlı kesimlerini konu alan çalışmalardan, yoksulların doyurulması ve giydirilmesine, doğal afetlere müdahaleden, ihtiyaç sahiplerine barınma olanakları sağlamaya dek pek çok alanda faaliyet göstermektedirler. Bu anlamda çalışmamıza konu olan her iki sivil toplum kuruluşu da insani yardım ve dayanışma sahasının aynı düzlemine hitap etmek üzere yola çıkmıştır. Üstelik her iki sivil toplum kuruluşu da hizmet verecekleri spesifik bir toplumsal kesim seçmiş ve hedeflerini bu alana odaklaştırmıştır. Söz konusu alan başta yüksek öğretim öğrencileri olmak eğitimlerinin çeşitli kademelerindeki öğrencilerin eğitimlerine destek olma ve eğitim süreçleri boyunca barınma ihtiyaçlarına cevap verme şeklindedir. Her iki sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerinin ve hizmetlerinin odağında kız çocukları yer almaktadır. ÇYDD ve TÜRGEV, faaliyet alanı ve hedef kitle dışında kuruldukları dönem itibariyle, benzer toplumsal ve siyasal etkilere maruz kalmaları açısından da benzerlik göstermektedir. ÇYDD ve TÜRGEV'in sahip oldukları özellikler arasında en önemli ayrım, onları inanç temelli ve seküler olarak ikili bir ayrıma tabi tutmamıza neden olan toplumsal/siyasal kökenleri ve motivasyonları olarak ortaya çıkmaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen 39 derinlemesine mülakat, söz konusu farklılıklar ve benzerlikler ekseninde her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımlarının ortaya konması amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamızın gövdesini oluşturan saha çalışması dört aylık bir süre içerisinde gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat yönteminin seçilmesinin sebebi çalışmada cevabı aranan sorunun mahiyeti ile ilgilidir. Toplumsal fayda yaklaşımı, farklı parametrelerin değişik düzeylerde birbirleriyle etkileşmesiyle ortaya çıkan devinimli bir olgudur. Kişiden kişiye, bağlamdan bağlama ve içinde bulunulan zaman dilimine göre farklılık gösteren ve süreç içinde değişime uğrayan bir olgudur. Pek çok toplumsal

⁸ <http://www.turgev.org/tr/yurtlarin-listesi/>

⁹ <http://turgev.org/tr/proje/turken-foundation-londrada/>

görüngü ile ilişkili olarak ortaya çıkan, aynı şekilde değişik toplumsal görüngülerin ortaya çıkmasına sebep olan bir olguyu, sadece yazılı materyaller yahut anket gibi sınırlı içeriklere hitap eden yöntemler kullanarak aydınlatmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle alanda olan ve araştırılan olguyu bizzat inşa eden aktörlerin tanıklıklarına başvurmak elzem görünmüştür.

Katılımcılar her iki sivil toplum kuruluşunun yönetici, çalışan, gönüllü ve hizmet alanlarından oluşan bir topluluktur. Seçilen örnekteki katılımcılarla derinlemesine mülakatlar yapılmış ve görüşme öncesinde hazırlanan sorular bağlamında, her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal faydayı nerede gördükleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara doğrudan ilgili oldukları kuruluşların, toplumsal faydadan ne anladığı sorulmamıştır. Bunun yerine derinlemesine görüşme sürecinde yapılandırılmış sorular yöneltilerek, katılımcıların toplumsal faydadan ne anladıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. Böylece mensubu oldukları kurumun toplumsal fayda yaklaşımının, kurumun resmi söyleminin dışındaki anlamına dair kapsamlı bilgi edinilmiştir. Kurumların basılı ve görüntülü yayınlarının incelenmesi ile ÇYDD ve TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımının resmi yönü ortaya çıkarılmış ve her iki bakış açısının birlikte analiz edilmesi ile bütüncül bir resim elde edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda cevabı aranan soru her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımının ne olduğunu anlamak olduğu için katılımcılar iki ana gruba ayrılmıştır. İlk grupta her iki sivil toplum kuruluşunun kurucuları, öncü figürleri ve genel merkez yönetimlerinde görev alan kişiler yer almıştır. Zira diğer toplumsal kurumlarda olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarında da kurumların gideceği yön ve kuruluş amaçları ile ilgili öncelikli söz sahibi olanlar bunlardır. Kurucu ve yöneticilerin temel motivasyonları ve zihniyetleri sivil toplum kuruluşlarının karakterini, yöntemlerini belirleyen ve gidecekleri yönü tayin eden önemli unsurların başında gelmektedir. Kurucular ve üst kademe yöneticilerinin aldıkları kararlar genellikle sivil toplum kuruluşlarının alt kademelerinde, şubelerinde ve diğer örgütlenme birimlerinde uygulanmaktadır. Dolayısıyla bir sivil toplum kuruluşu ile ilgili cevabını aradığımız herhangi bir soru ile ilgili öncelikli olarak bu grupta yer alanların düşünce ve açıklamaları önem arz etmektedir.

İkinci grupta ise her iki sivil toplum kuruluşunun alt birimlerinde çalışan idareciler, gönüllüler ve söz konusu kurumlardan hizmet alanlar yer almaktadır. Bu kişilerin görüşleri ve zihniyet yapıları birkaç sebepten ötürü önemlidir.

Kurumları her ne kadar belli karizmatik, etkili, öncü isimler kurmuş ve gidecekleri ana güzergahı tayin etmiş olsalar da kurumların ne olduğu, topluma nasıl etki ettikleri ve toplum nazarında nasıl bir algıları olduğu ikinci grupta bahsedilen insanlarla ilişkilidir. Yukarıda alınan kararlar, çizilen güzergahlar alt kademeliklerin, taşra örgütlerinde ve şubelerde çalışanların bu kararları uygulama kararlılıkları ve performanslarıyla doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca buralarda yer alan gönüllüler, genellikle toplumun görece üst sosyo/ekonomik kesimleri içinden çıkmazlar. Genellikle sivil toplum kuruluşlarında gönüllü olarak çalışmanın ön koşulu, kurucu zihniyetin önlerine koyduğu amaçlar ve çalışma biçimi ile ilgili içselleştirici bir ruh durumu ve zihinsel hazır bulunuşluk halidir. Bunları sağlayan bireylerin kurumlarda gönüllülük esası ile çalışmalarının ve hizmet yapmalarının önünde bir engel bulunmamaktadır. Ancak gönüllülerin düşünce biçimleri ve sivil toplum kuruluşunun misyonunu yorumlama biçimleri sivil toplum kuruluşu bünyesinde sundukları hizmetin objektif yönüne yansıtılabilmekte ve sivil toplum kuruluşunun birçok faktörden oluşan genel karakterine etki edebilmektedir. Bu nedenle kurucular ve üst düzey idareciler kadar alt kademelerde gönüllü olarak çalışanların da o sivil toplum kuruluşunun 'ne' olduğu sorusu bağlamında değeri bulunmaktadır.

En az bunlar kadar önemli olan diğer bir başlıkta da, bahsi geçen sivil toplum kuruluşundan bir biçimde hizmet alan insanlar yer almaktadır. Bu insanlar söz konusu sivil toplum kuruluşunun başlangıçta belirlenen ilkeleri topluma ne kadar yansıtılabildiklerini ve hedeflerinin ne kadarına ulaşabildiklerini anlamamız açısından önemli bir gruptur. Bu grupta yer alan insanların görüşleri sivil toplum kuruluşunun toplumdaki algısını ortaya koymak açısından önemlidir.

Çalışmaya başlarken her iki sivil toplum kuruluşundan katılımcılara ulaşmak için öncelikle genel merkezler ile temasa geçilmiş ve buralarda genel müdür yahut genel başkan düzeyinde katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Daha sonra genel merkezlerin onayı ve yardımı ile şubelerden katılımcılarla görüşmek üzere isim, görev,

mail adresi ve telefon gibi iletişim bilgileri temin edilmiştir. Bu bilgilerden yararlanılarak katılımcılardan görüşme talebinde bulunulmuştur.

TÜRGEV'den katılımcılarla yapılan görüşmeler için randevu taleplerine olumsuz bir yanıt alınmamış, randevu veren 16 katılımcı ile yurtlarda, 8 katılımcı ile de genel merkezde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. ÇYDD'den katılımcılarla gerçekleştirilecek görüşmeler için genel merkezin ve genel başkanın onayı ile benzer prosedür takip edilmiştir. Bu çerçevede olumlu dönüş yapan üç şube ve 14 çalışan/gönüllü ile görüşme yapma fırsatı elde edilmiştir. Ne var ki görüşme sürecinde bilmediğimiz bir sebeple verilen randevular iptal edilmeye ve tarafımıza dönüş yapılmamaya başlanmıştır. İlerleyen süreçte genel merkez tarafından şubelere bizimle görüşülmemesi için bir yazı gönderildiği ve sonraki günlerde hiçbir şubeden randevu alamayacağımız tarafımıza bildirilmiştir. Böylece ÇYDD ile ilgili olarak toplamda 15 katılımcıya ulaşılabilmiş ancak bu olumsuzluklara rağmen yapılan görüşmelerde sorularımıza yanıt olacak nitelikte ve çeşitlilikte veri toplamamız mümkün olmuştur.

Yukarıda belirtildiği gibi görüşmeler sırasında katılımcılara doğrudan mensubu oldukları sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımının ne olduğu sorulmamıştır. Bunun yerine objektiviteyi sağlamak ve katılımcıların mümkün olan en samimi şekilde sorulara cevap vermesini temin etmek üzere, farklı şekilde formüle edilmiş sorular sorulmuştur. Bu çerçevede görüşme öncesinde hazırlanan soru çetelesinde şu sorular yer almıştır.

1. Türgev/Çydd ile nasıl tanıştınız?

Bu soru ile katılımcıların ÇYDD ve TÜRGEV'e mensubiyetlerinin nedeni anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların verdikleri cevaplar ile geldikleri sosyal, ekonomik ve kültürel arka plan ile mensubiyet bağı içerisinde oldukları sivil toplum kuruluşunun ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara bilinçli olarak neden ÇYDD veya TÜRGEV'de çalışmayı tercih ettikleri sorulmamıştır. Soruları "neden" kalıbı ile sormanın, katılımcıların serbest cevap vermelerinin önüne geçeceği, yaptıkları tercihi savunma yahut rasyonelize etme çabası içerisine girebilecekleri düşünülmüştür. Bunun katılımcıların araştırma açısından önemli olguların bir kısmını gölgelemesi, bir kısmını da olduğundan fazla göstermeye çalışması gibi bir sakıncası olacağı için katılımcılara içinde

buldukları sivil toplum kuruluşunda ‘neden’ çalıştıkları değil, söz konusu sivil toplum kuruluşu ile yollarının ‘nasıl’ kesiştiği sorulmuştur.

2. *TÜRGEV/ÇYDD’yi hayatınızın neresinde görüyorsunuz?*

Bu soru ile katılımcıların ÇYDD yahut TÜRGEV ile hangi düzeyde ilişkili oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Paylaşılmış ortak bir amacın olup olmadığı, içsel tatmin duygusuna hizmet edip etmediği, ÇYDD/ TÜRGEV’deki çalışmalarının zihinsel ve ruhsal olarak anlam dünyaları içinde nasıl karşılık bulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların burada verdikleri cevap ile ÇYDD ve TÜRGEV’in ürettiği toplumsal karşılık arasında doğrusal bir korelasyon olacağı düşünülmüştür. Zira her iki sivil toplum kuruluşunun da saha çalışması öncesi imajları birbirlerine benzemektedir. Her iki sivil toplum kuruluşu da içlerinden çıktıkları toplumsal ve kültürel kesimlerin belli ideolojik ve kültürel ihtiyaçları ile örtüşmekte ve belki de bu ihtiyaçlardan doğmaktadır. Bu örtüşme hali her iki sivil toplum kuruluşunun da büyüme grafiğine olumlu şekilde yansıyor görünmektedir. Bu durumda her iki sivil toplum kuruluşunun mensuplarının belli düzeylerde ‘adanmışlık’ içerisinde olduklarını varsaymak mümkündür. Yukarıdaki soru ile bu durum test edilmeye ve varsa bu adanmışlığın düzeyi ve mahiyeti açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

3. *TÜRGEV/ÇYDD mensubu olmak sosyal çevrenize nasıl yansıyor? Yeni/genişleyen sosyal çevre, artan sosyal sermaye söz konusu mu? Dışlanma vb. olumsuz sosyal deneyimler yaşıyor musunuz?*

Bu soru ile katılımcıların sivil toplum faaliyetleri nedeniyle herhangi bir toplumsal baskıya maruz kalıp kalmadıkları ve yürüttükleri faaliyetlerin toplumda ne şekilde karşılık bulduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının ne tür bir sosyal destek mekanizması sunduğu ve bunun katılımcılar üzerinde ne şekilde etki ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Mensuplarının bağlılığı ve varsa adanmışlığının kaynakları açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

4. *TÜRGEV/ÇYDD’nin misyonu sizce nedir?*

Bu soru doğrudan doğruya ÇYDD ve TÜRGEV’in toplumsal fayda yaklaşımını ortaya çıkarmaya yönelik bir sorudur.

5. *TÜRGEV/ÇYDD bu misyonu gerçekleştirmek için neler yapıyor?*

Bu soru ile ÇYDD ve TÜRGEV mensuplarının taşıdıkları toplumsal fayda anlayışını hayata geçirmek üzere ne tür yöntemler kullandıkları anlaşılmaya çalışılmıştır.

6. *TÜRGEV/ÇYDD neden kız çocukları üzerine eğiliyor?*

Her iki sivil toplum kuruluşu için de kız çocuklarına hizmet verme temel kalkış noktasıdır. ÇYDD, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kız çocuklarının eğitim hayatına katılmalarını öncelikli hedef olarak belirleyerek faaliyetlerine başlamıştır. Uzun yıllar boyunca yalnızca kız çocuklarına hizmet veren vakıf, bir süre sonra erkek çocuklarına da hizmet vermeye başlamış olsa da temel motivasyon kaynağı olarak kız çocuklarının eğitilmesi değişmeyen bir özellik olarak kalmıştır.

TÜRGEV de faaliyete başladığı ilk andan itibaren kız çocuklarına hizmet veren bir vakıf olmuş ve bu özelliği geçen yıllar içinde hiç değişmemiştir. TÜRGEV halen yalnızca kız çocuklarına hizmet veren bir vakıf olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Bu özellik her iki sivil toplum kuruluşuna da diğer sivil toplum kuruluşları içinde farklı bir yer kazandırmaktadır. Kız çocuklarına neden yöneldikleri sorusunun cevabı her iki sivil toplum kuruluşunun neyi başarmaya çalıştığının anlaşılması noktasında kritik önem arz etmektedir. Katılımcıların bu yönelimi anlamlandırma ve yorumlama biçimlerinin ortaya konması, her iki sivil toplum kuruluşunun da toplumsal fayda yaklaşımlarının aydınlatılması açısından önemlidir.

7. *Türkiye'nin güncel siyasi, toplumsal yapısı ve son yıllarda yaşanan değişimi nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Bu soru ÇYDD ve TÜRGEV mensuplarının Türkiye'deki siyasal spektrum içindeki yerlerinin saptanması için sorulmuştur. Soru katılımcıların cevap verme isteklilikleri ve politik angajman seviyeleri göz önünde bulundurularak, görüşmeler içerisinde son derece esnek bir formda ve her bir katılımcıya özelleştirilerek sorulmuştur. 15 Temmuz darbe girişimiyle ilgili yahut Cumhuriyet mitingleri gibi tartışmalı konularda değerlendirmelerde bulunulması istenen katılımcılar olmuş, soru yöneltirken katılımcıların kendilerini rahatsız hissetmemelerine özen gösterilmiştir.

Her iki sivil toplum kuruluşunun da ortaya çıkışında ve faaliyetlerini yürütüş biçimlerinde temel belirleyen mensuplarının dünya görüşleri ve zihniyetleridir. Bu soru ve varyantları ile ÇYDD ve TÜRGEV mensuplarının dünya görüşleri ve zihniyet yapılarını anlamaya ilişkin önemli verilere ve ipuçlarına ulaşılmıştır. Bu konunun aydınlatılması ÇYDD ve TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımlarının anlaşılması açısından önemlidir.

8. *TÜRGEV/ÇYDD başlangıçtaki amaçlarının ne kadarına ulaştı?*

Bu soru ile katılımcıların ortaya koydukları çabaları ve yürüttükleri faaliyetleri genel bir değerlendirmeye tabi tutmaları arzu edilmiştir. Bireyler gibi sivil toplum kuruluşlarının da amaçları ile amaçlarına ulaşma seviyeleri arasındaki mesafe, kurumun gelecekteki karakterini anlamak açısından önem arz etmektedir. Bireylerin kendini gerçekleştirme ve içsel tatmin sağlama biçimleri, eylemlerinin karşılığı ile doğrudan ilişkilidir. Eylemlerinin karşılığını tam olarak alamadığını yahut engellendiğini düşünen bireyler daha agresif bir tutum içine girerken, eylemlerinin karşılığını aldığını ve desteklendiğini düşünen bireyler, daha yapıcı ve uyumlu kişilik özellikleri göstermektedirler. Benzer durum toplumsal kurumlar ve gruplar için de geçerlidir. Herhangi bir toplumsal grup içinde grubun eylemlerinin karşılığının alındığı, desteklendiği ve amaçlarına ulaşabildiği hissi yaygın olduğunda toplumla daha olumlu bir ilişki söz konusuysa, tersi durumda olan toplumsal grupların giderek marjinalize olması ve radikalleşmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda ÇYDD ve TÜRGEV mensuplarının, başlangıçtaki amaçları ve bu amaçlara ulaşabilme düzeyleriyle ilgili düşünceleri ve hissiyatları, gelecekte ortaya koyacakları faaliyetlerin karakteri açısından belirleyici görünmektedir. Bu durumun her iki sivil toplum kuruluşunun bugünkü ve gelecekteki toplumsal fayda anlayışlarının mahiyeti ve faaliyetlerinin gideceği yön hakkında fikir verici olduğu düşünülmektedir.

9. *Bugünün siyasal toplumsal gerçekliği içinde ÇYDD/TÜRGEV'e nasıl bir rol düşüyor?*

Bu soru ile her iki sivil toplum kuruluşunun içinde bulunulan şartlar çerçevesinde kendilerine nasıl bir yol çizdikleri ve neleri başarmayı umdukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir önceki sorunun devamı niteliğindeki bu soru ile

her iki sivil toplum kuruluşunun bundan sonraki faaliyetlerini yoğunlaştırmayı umdukları alanlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

10. TÜRGEV/ÇYDD mezunu bir gençten beklentileriniz nelerdir?

Yapılan faaliyetlerden ve takip edilen politikalardan ÇYDD ve TÜRGEV mensuplarının hangi somut çıktıları almayı beklediklerini anlamak üzere bu soru yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar TÜRGEV ve ÇYDD mensuplarının zihinlerinde yer alan ve topluma adapte etmeye çalıştıkları insan/genç tasarımı ortaya koymak açısından önemli olmuştur.

Genel hatları ile bu sorular etrafında yürütülen görüşmeler katılımcıların açmak istediği yeni alanlar ve görüşme esnasında açılan ve araştırmamız açısından önemli olan başlıklar çerçevesinde, zaman zaman değiştirilerek, esnetilerek ve yeniden formüle edilerek sorulmuştur. Katılımcıların serbest bir şekilde soruları cevaplandırmaları teşvik edilip, yönlendirici olunmamıştır. Ancak araştırmanın sorusuna sadık kalacak bir çerçeve içinde kalmaları için de çaba gösterilmiştir.

Görüşmeler sırasında her iki sivil toplum kuruluşunun da toplumsal fayda yaklaşımının ortaya konması için belli başlı izlekler oluşturulmuştur. Görüşme öncesinde belirlenen bu izlekler görüşmeler sırasında takip edilmiş ve katılımcıların mülakatta bu izleklere ışık tutmalarına gayret edilmiştir. Bu izlekler daha sonra metinlerin analizi için kullanılan Atlas.Ti adlı nitel analiz programına kod olarak işlenmiş, oluşan kod ağacı bu şekilde yaratılmıştır.

Bahsi geçen izlekler şunlardır:

- a. ÇYDD ve TÜRGEV'in kurucular, gönüllüleri, mensupları ve kuruluş hikayeleri
- b. ÇYDD ve TÜRGEV'in amacı
- c. ÇYDD VE TÜRGEV'in faaliyet alanları
- d. ÇYDD VE TÜRGEV'in ayırıcı vasıfları
- e. ÇYDD VE TÜRGEV'in zihniyet analizi

Atlas.Ti yardımıyla analizi yapılan görüşmelere yazılan kodlarda, bu izlekler ayrıntılandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE TARİHSEL AŞAMALARI

Sivil toplum kuruluşları dediğimizde en geniş manada insanların fedakârlık ve hayırseverlik duygularını ‘toplumsal fayda’ yönünde kanalize eden kurumları anlarız. Bu yönüyle toplumsal faydanın üretilmesi noktasında sivil toplum kuruluşlarına eşsiz bir rol düştüğünü söylemek yerinde olacaktır. Bununla birlikte modern anlamda ‘sivil toplum kuruluşu’ndan bahsettiğimizde belli bir tarihsel ve toplumsal birikimin ürünü olan bir kavramdan söz ederiz. Zira bugün sivil toplum kuruluşu dediğimizde kast ettiğimiz şey büyük oranda sınırları Batı tarihi, felsefesi ve siyaseti tarafından çizilmiş bir olgudur.

Bununla birlikte sivil toplum kuruluşlarının Batı’ya özgü toplumsal kurumlar olduğunu iddia etmek doğru değildir. Zira bu olgu her toplumda ve tarihsel dönemde farklı inşalarla ortaya çıkmıştır. Ancak özellikle 19. yüzyıldan itibaren güçlenen ve 20. yüzyıla birlikte hâkim bir kültürel paradigmaya dönüşen Batılılaşma ve modernleşme paradigmatlarıyla birlikte tüm dünyada yerel kurumların çözülmesi ve yerlerini Batı tarzı kurumlara ve toplumsal çözümlere bırakması söz konusu olmuştur.¹⁰ Kurumsal yapıları, işletme biçimleri, finansman kaynakları gibi başlıklar üzerinden değerlendirdiğimizde, sivil toplum kuruluşlarının da bu süreçten nasibini aldığını ve sivil topluma dair, Batı felsefesi, tarihi ve toplumsal tecrübesinin ürünü olan biçimlerin tüm dünyada yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Hal böyle olunca sivil toplum kuruluşlarını konu alan bütün tartışmalarda bu tarihsel izleğin takip edilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Batı’da “sivil toplum”un ortaya çıkışına değinmek gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının içinde kök saldıkları ortama kaynaklık eden olgu, her şeyden önce sivil toplum alanının ortaya çıkışıdır. Bugün için verili bir kavram olarak kabul edilse de sivil toplum alanı Batı’da belli tarihsel koşulların bir araya gelmesinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

¹⁰ Fahrettin Altun, **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul: İnsan Yayınları, 4. Baskı, 2017, s. 53-64.

II.I. BATI'DA SİVİL TOPLUMUN ORTAYA ÇIKIŞI

Sivil toplum üzerine oluşan literatürün başlıca vurgularından biri “sivil toplum” kavramının ortaya çıkışının Avrupa birikiminin bir sonucu ve Avrupa'nın tarihsel koşullarıyla yakından ilgili olduğu yönündedir. Kavramın ortaya çıkış tarihi, pek çok araştırmacı tarafından, Orta çağ Avrupası'na ve bu süreçte kentlerin ortaya çıkışına kadar götürülmektedir. Bahsi geçen süreçte “para ekonomisinin ortaya çıkması ve Avrupa feodalizmini niteleyen bireyselleşmiş köylü ekonomisinin yavaş yavaş geniş bir para ağına ve pazar ilişkilerine dahil edilmesinin feodal toplum yapısını”¹¹ çözerek yeni türde bir ekonomik ilişkiler ağı yarattığı vurgulanmaktadır. Leo Huberman Avrupa'nın 11. yüzyıldan önce gerçek anlamda bir ticari canlılığa sahip olmadığını ancak on birinci yüzyılda ticaretin büyük adımlar atarak, Batı Avrupa'da büyük bir değişim yarattığından bahseder. Ona göre; on birinci yüzyıldan sonra karşımıza çıkan temel değişim Haçlı Seferleridir.¹²

Haçlı seferleri Hristiyanlığın Avrupa'da resmi din olarak kabulünden, özellikle Charlemagne'ın Halife Harun el-Reşid ile diplomatik ilişkilerde bulunmaya başlamasından sonra Kudüs'e düzenlenmekte olan hac kervanlarının, politik ve ekonomik amaçlarla biçim değiştirmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu seferlere katılanların içlerinde bu suretle cennete gidebileceklerini düşünen, yahut o bilinmez memleketlerde kolayca zengin olacağına inanan yahut da kendilerini istismar eden feodal beylerden ancak böyle kurtulabileceklerini düşünen insanlar vardı ve böylece ilk Haçlı seferi asiller, burjuvalar, efendiler, köleler, kadınlar ve çocuklardan oluşan 1.300.000'i aşkın kalabalık bir kitleyi Doğu'ya doğru harekete geçirdi.¹³ On binlerce savaşçının karadan ve denizden geçerek “kutsal ülke”yi Müslümanlardan kurtarmaya gitmeleri, Doğu'ya yolculuktan geriye dönebilenlerin orada gördükleri garip ve lüks mamullere iştahlarının açılmasına sebep olmuş ve onların talepleri, bu mallar için bir pazar yaratmıştır. Haçlı Seferleri'nin dua edenleri, savaşanları, çalışanları ve çoğalan bir

¹¹ Colin Mooers, **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu**, Türkçesi: Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 1991, s.16.

¹² Leo Huberman, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Türkçesi: Murat Belge, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991, s. 28-37.

¹³ H.A.Nomiku, **Haçlı Seferleri**, Türkçesi: Kriton Dinçmen, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s.20-25.

tüccar sınıfını bütün bir kıtaya yayarak Batı Avrupa'nın feodal uykusundan uyanmasına sebep olmuş, ticari büyümeyle birlikte şehirler de büyümeye başlamıştır.

Huberman, şehirlerin ilk defa bu süreçte ortaya çıkmadığını ancak ticaretin teşvikiyle yeni bir hayat tarzı edinen eski şehirlerin farklı bir özellik kazandığını söyler.¹⁴ Weber, bu farklılaşmanın Ortaçağ Avrupasında ortaya çıkan şehirlerin, antik çağ Avrupasında ortaya çıkan şehirler gibi politik ve askeri kaygıların değil, pazar yeri işgaliyle paralarından, ticaret harçlarından ve vergilerden gelir elde etmeyi amaçlayan kurucuların, ekonomik motivlerinin bir ürünü olmasından kaynaklandığını ifade eder. Yani artık şehir askeri değil ekonomik bir meseledir.¹⁵

Bahsi geçen farklılaşmanın somut görüngüleri vardır. Bunların ilki; tüccarların şehirde feodal kısıtlamalardan daha az etkilenmek için kurdukları loncalar olarak ortaya çıkmıştır. Loncaların kuruluşunda tüccarların feodal beye karşı birlikte hareket ederek, şehirlerde daha rahat gelişmek için ihtiyaçları olan özgürlüğü kazanma amacı belirleyicidir. Tüccarların özgürlükten anladığı bireysel özgürlüğü dışında, istediği gibi mal alıp satabilmek, kendi mahkemelerini kurarak kendi sorunlarının kendi çıkarlarına uygun olarak ele alınmasını temin etmek, vergilerini istedikleri biçimde toplamak ve iş yapmalarının önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmaktır. Tüccarlar bu hakları yavaş yavaş ele geçirebildiler. Bu süreçte belli başlı hakları lordlardan satın alma çok etkili bir yöntem olarak kullanıldı, bazen de feodal piskoposlarla yahut lordlarla savaşma yoluna gidildi.¹⁶

Bu şekilde kentlerde denetimi eline alan tüccar sınıfı, yeni bir iktidar odağı haline gelmiştir. O güne dek Avrupa'da hâkim olan toplumsal yapıda ruhbanlar ve soylular hâkim sınıflar olarak varlık bulmuştur. Ancak yeni gelişmeler ortaya çıkan bu yeni sınıfın Avrupa'da toplumsal sistemi kökünden değiştireceğinin alametleri ile doludur.

Son derece dinamik bir karakter sergileyen ve sonraları burjuvazi olarak adlandırılacak bu yeni sınıf, Weber'in yukarıda bahsettiği şekilde, yalnızca kentlerin karakterini değil, zaman içerisinde devlet aygıtının da karakterini değiştirecektir. Bloch,

¹⁴ Huberman, s. 28-37.

¹⁵ Max Weber, **Şehir, Modern Kentin Oluşumu**, Türkçesi: Musa Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınları, 2000, s.252.

¹⁶ Huberman, s. 39-42.

bu dönemde ekonominin üretici tarafından değil, tüccar tarafından yönlendirilmesinin sonucu olarak; tüccarlar için küçük bir yer işgal ettikleri eski ekonomik sistemin üzerinde oluşmuş bulunan eski hukuk sisteminin yetersiz kaldığını, uygulamaya yönelik isteklerinin ve zihniyetlerinin, onları hukuk sisteminin içine yeni bir oluşturuca unsur olarak katılmaya zorladığını, bunun da Avrupa’da derinlemesine bir değişim sürecini başlattığını söyler.¹⁷ Tuna’ya göre bu değişim sürecinin sonunda burjuvazi, eski ekonomik sistemde şehrin nüfusuna dışarıdan katılan bir unsur olmaktan çıkıp, şehirleri kurum ve yasaları ile kendisine göre düzenleyen egemen bir unsur haline gelmiştir.¹⁸

Bloch’un ve Tuna’nın söz ettiği bu değişimde, burjuvaların uzun mesafeli ticaretin sağladığı imkanların ve zenginlik birikiminin farkına vararak devleti de bunu kolaylaştıracak şekilde dizayn etme istekleri başat rol oynayacaktır. Bu süreç ‘uzun mesafeli ticaret ve devlet maliyesinden kaynaklanan sermaye birikimi, güçler dengesinin yönetimi, savaşların ticarileşmesi ve yerleşik diplomasinin gelişmesi’ ile el ele gidecek, servet ve iktidarın başta Kuzey-İtalyan kent devletlerini yöneten oligarşilerin elinde olağanüstü bir biçimde yoğunlaşmasını sağlayarak, yeni bir dönemi başlatacaktır. Bu yeni dönemin tarihteki ilk belirgin temsilcisi İtalyan kent-devletleri, küçük bir toprağa sahip güçlerin bile toprak ve uyruklar edinmek yerine tek taraflı bir biçimde servetin birikimiyle, büyük güç depoları haline gelebileceğini kanıtlamış olacaktırlar. Bundan böyle ‘zenginlik düşüncesi’ tüm Avrupa’da ‘güç düşüncesi’nin odağı haline gelecektir.¹⁹

Yukarıda zikredilenlerle birlikte, başta Venedik olmak üzere, İtalyan şehir devletlerinin İslam alemiyle ticari münasebetler kurması, Tabakoğlu’nun feodal çerçevenin parçalanması dediği süreci başlatacaktır. Bu ticari faaliyetler feodalizmin yıkılışının ve kapitalizmin ilk habercisi olup, korsanlık faaliyetleri ile iç içe geçmiş durumdadır. Haydutluk, Avrupalı denizciler için, özellikle düşük maliyetli oluşundan dolayı, önemli bir kazanç kapısı olarak görülecektir. Böylece kapitalizm, emperyalizmle

¹⁷ Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Opus Yayınları, 1995, s. 138-139.

¹⁸ Korkut Tuna, **Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987, s. 27.

¹⁹ Giovanni Arrighi, **Uzun Yirminci Yüzyıl, Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, Ankara: İmge Yayınları, 2000, s. 71.

omuz omuza tarih sahnesine çıkacaktır. Burjuvazi, kullandığı emperyalist yöntemlerle önemli bir sermaye birikimi sağlarken, oluşan bu sermaye mali işlemlere aktarılmış ve özellikle Yahudilerin ve kilisenin elinde temerküz etmiştir. Kapitalizmin, Orta Çağ'ın ikinci yarısını kapsayan başlangıç safhasında, Batı kültürü temel belirleyici olmuştur. Hristiyanlığın faiz yasağı gibi ilkelerinin tekrar yorumlanarak kapitalizme alan açması yahut yanlış kadercilik anlayışı, kapitalizmin gelişmesinde yardımcı bir faktör olarak ortaya çıkacaktır. Bunun yanında sınırsız ferdi mülkiyeti tanıyan Roma hukuku ile akılcı ve uygulamacı yanı ağır basan Yunan düşüncesi bu gidişata eşlik eden en önemli öğeler olacaktır.²⁰

Avrupa tarihinde meydana gelen bu değişim dönüşümler, Avrupa düşüncesini de tedrici olarak değiştirmeye başlamıştır. Pazar ekonomisiyle beslenen yeni siyasi düzen, yaşama ve mülkiyet hakkına dayanan insan hakları felsefesiyle beslenen yeni bir düşünsel düzene hayat verir.²¹ Avrupa merkezli bir kavram olan sivil toplumun temellerinin tam da ortaya çıkan bu yeni alanda varlık bulduğuna dair hatırı sayılır görüşler bulunmaktadır.

Kentlerde kazanılan hak ve özgürlükler bireysel özgürleşmenin önünü açmış, kentlilere yasal olarak özgür kişi statüsü verilmiş, ayrıca mülkiyet hakkıyla birlikte satın alma hakkı, iradesini beyan etme özgürlüğü, kendi işini ve eşini seçme özgürlüğü gibi özgürlükler verilmiştir.²² On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Thomas Hobbes'la başlayarak formüle edilmeye çalışılan "doğal haklar" ve bunun sivil toplum içindeki uzantısıyla ilgili argümanlar, böylesi bir tarihsel arka plana yaslanarak ortaya çıkmıştır. "Doğal haklar"la ilgili felsefi tartışmalar ve bu süreçte formüle edilmeye başlayan 'insan' ve 'devlet' anlayışı, sivil toplum unsurlarının hukuksal hak ve yükümlülüklerinin formüle edilmesini beraberinde getirmiş ve Batı Avrupa'da sivil toplum alanının daha da genişlemesi ile sonuçlanmıştır.²³

²⁰ Ahmet Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s. 174-178.

²¹ Birol Ertan, "Yerel Yönetim Kavramı", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 11, Sayı 1, Ocak 2002, s. 26.

²² Ayşenur Akpınar Gönenç, **Sivil Toplum, Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, s.53-54. <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/sivil-toplum-aysenur-akpinar.pdf>, (ulaşılma tarihi: 15.12.2016).

²³ Ömer Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", **Ankara üniversitesi SBF Dergisi**, 1994, Cilt.49, sayı.3, s.79-99, s.

II.II. SİVİL TOPLUM VE TÜRKİYE

Sivil toplumun ortaya çıkışı ve geçirdiği aşamalar göz önüne alındığında, Türkiye’de Batı’daki gibi bir sivil toplumun var olup olmadığı, tartışma konusu olmuştur.²⁴ Osmanlı’da sivil toplumun yokluğu yahut zayıf kalmasına dair yapılan tartışmalarda tekrarlanan belli temalar söz konusudur. Ömer Çaha’nın ortaya koyduğu bakış açısı bu temaları bir araya getirir niteliktedir. Çaha’ya göre, Osmanlı’da güçlü ekonomik pazar ve sınıfların oluşmayışı ve devletin aşkın ve kuşatıcı özelliği, Osmanlı’da kültürel değerlerin merkeziyetçi siyasal iktidarın gölgesinde einançlen itibara bağlı kalmasına neden olmuş, bu durum merkezi sistemin lehine sonuçlanarak, sivil toplum alanını güçsüz bırakmıştır. Çaha’nın Şerif Mardin’den aktararak bir çözümleme aracı olarak kullandığı "saray kültürü" ve "taşra kültürü" kavramları burada belirleyicidir. Burada yüksek kültürün, taşra kültürü karşısında ezici bir üstünlüğü bulunmasının, yine sivil toplum alanını güdükleştirdiği ifade edilmektedir. Çaha’nın sivil toplumun gelişmesine engel olarak zikrettiği bir diğer neden de Nur Vergin’den aktararak kullandığı; bireyciliğin Osmanlı kültüründe sapkınlıkla özdeş görüldüğüne dair açıklama biçimidir. Buna göre devlet, ulus, millet veya bunların alt birimlerine karşı bir duyarlılık geliştirmiştir ve böylece sivil toplumun alanını daraltmıştır. Çaha’nın, Metin Heper’den aktararak kullandığı aşkınlık kavramı Osmanlı’da sivil toplumun yokluğuna getirilmiş bir diğer açıklama biçimidir ve buna göre devlet imajı her tür özel inisiyatif, çıkar, yapı, teşebbüs ve varlığın üzerinde gelişmiştir.²⁵

Burada sunulan sebeplerin, kapsamlı bir şekilde tartışmaya açılması gerekliliği belirgindir. Zira her şeyden önce söz konusu açıklamaların merkezinde Batılı gelişme seyri yer almaktadır ve eksiklik olarak görülen unsurların Osmanlı toplum, kültür, zihniyet yapısı ve Osmanlı’nın önermiş olduğu dünya görüşü ve hedefleri ile doğrudan ilişkili başka açıklama biçimleri de olabilecektir. Örneğin Osmanlı kültürünün saray kültürü ve taşra kültürü olarak ikiye ayrılmasına benzer bir açıklamayı Gellner ‘yüksek İslam’ ve ‘halk İslamı’ olarak yapmakta fakat bu ayrımın belirsiz olduğunu ifade etmektedir. Ona göre yüksek İslam ve halk İslamı olarak adlandırılacak ayrım her

²⁴ Mine Gözübüyük Tamer, “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 27, Sayı 1 (Haziran 2010).

²⁵ Çaha, s.86-88

şeyden önce dinsel pratiklerle ilgilidir ve her iki dinsel pratik biçiminin toplumsal yapıda özgül yerleri vardır. Osmanlı'yı da içine alan İslam tecrübesi içinde bu ayrımın, zaman zaman seçkinlerin yer değiştirmesini sağlayan başkaldırı hareketlerine de kaynaklık ettiğini söyleyen²⁶ Gellner, bu anlamda dinamik bir toplumsal forma işaret etmektedir. Bu da sivil toplumun yokluğuna delil getirmek üzere taşra kültürünün durağanlığının dile getirilmesinin, eksik yahut yanlış olabileceği sonucunu beraberinde getirmektedir.

Bu uzun bir tartışmanın konusu olsa da burada şu konunun zikredilmesi çok önemlidir. Tarihsel bir eksiklik olarak sunulmaya çalışılan Türkiye'de sivil toplumun yokluğu yahut Batı'ya nispetle gelişmemiş kabul edilmesi, esasen Batılı çerçeve içinde yapılmış bir değerlendirmeden ibarettir. Zira her şeyden önce tarihsel bir çerçeve arayacak olursak, gözümüzü Osmanlı tecrübesine çevirmemiz gerekecektir. Batılı gelişme seyri ile Osmanlı'nın dahil olduğu gelişme seyri birbirlerine benzemeyen süreçlerdir. Esasen Roma İmparatorluğu'nun mirasçısı olan Avrupa²⁷, M.S. 476 yılında son İmparator Romulus Augustulus'un tahttan indirilmesi ile son bulan Roma İmparatorluğundan sonra, uzunca bir süre merkezi bir idare yapısına kavuşmamıştır.²⁸ Batı'da sivil toplumun oluşumuna kaynaklık eden çerçeve, Batı'nın içinde bulunduğu parçalı görünüm olmuştur. Merkezi otoritenin yokluğu yahut zayıflığı nedeniyle küçük birimler halinde örgütlenen topluluklar, Avrupa tarihinde komünler olarak bilinen ilk yerel yönetim birimleriyle birlikte, sivil toplum olgusunun da temellerini atmışlardır.

Oysa Doğu/ İslam/ Türk/ Osmanlı tecrübesi bundan son derece farklı şekilde gelişmiştir. Her şeyden önce tarihteki ilk devlet örgütlenmesi 'yazılı tarih döneminin başlarında Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır.²⁹ Tarihte yerleşik ilk tarım uygarlıklarının Doğu'da ortaya çıkmış olmasının temel sebebi Mezopotamya ve Nil yöresinde askeri-siyasi nitelikteki toplum kadroları aracılığı ile örgütlenen ve tek başlarına

²⁶ Gellner, s. 24-28.

²⁷ 'Avrupa' kavramının ortaya çıkışı hakkında tarihsel bir açıklama için bkz. Marc Bloch, **Feodal Toplum**, Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Opus Yayınları, 1995, s. 30-32.

²⁸ Emma Marriot, **Bir Nefeste Dünya Tarihi**, Türkçesi: Egemen Yılığür, İstanbul: Maya Yayınları, 2014, s.54.

²⁹ Gordon Childe, **Tarihte Neler Oldu?**, Türkçesi: Mete Tunçay, Alaeddin Şenel, İstanbul: 1993, s.73.

gerçekleştiremeyecekleri faaliyetleri bu örgütlenme sayesinde gerçekleştiren toplumların, sun'i sulama kanalları gibi faaliyetlerle, doğanın sınırlayıcı etkisinden kurtulmaları olmuştur. Böylece tarihte ilk kez ortaya çıkan böylesi bir örgütlenme ile büyük zenginlikler üretmeyi başarmışlardır.³⁰ Bunun sonucu olarak Doğu menşeli toplumların tamamında merkezi devletin varlığı vazgeçilmez kabul edilmiştir ve Baykan Sezer'in ifadesiyle Doğu toplumlarında çözüm her zaman devlet olmuştur. Bu durum, Doğu'da tarih boyunca ortaya çıkan devletlerin her zaman merkezi karakter göstermesini beraberinde getirmiştir. Devlet, toplumun karşı karşıya geldiği sorunların çözümünde ana mercidir.

Bu durum, Osmanlı Devleti için de değişmemiştir. Osmanlı Devleti ortaya çıktığı ilk andan itibaren merkezileşme yönünde adımlar atmış, kuruluşundan bir süre sonra Anadolu beyliklerini kendi topraklarına katarak, Anadolu birliğini sağlamıştır.³¹ Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi karakteri, tarih sahnesinden kalktığı ana kadar devam etmiştir. Bu yönüyle Batı'dakine benzer bir parçalı siyasi yapı ve ona bağlı bir sivil toplum yapısının Osmanlı'da ortaya çıkmasını beklemek mümkün değildir. Buna karşılık devletin alanı dışında yer almak üzere yine Osmanlı devlet sistemi içerisinde bir sivil toplum alanı bırakıldığı bilinmelidir. Bu anlamda Osmanlı mali sisteminin bir alt ögesi olan vakıf sistemi, özerk ve demokratik bir sivil toplum sistemi olarak varlık bulmuştur.³²

Batı ve Osmanlı tecrübesinde sivil toplum olgusunun farklılık göstermesinin bir diğer nedeni de her iki uygarlık çerçevesinin yaslandığı insan ve toplum algısı olmalıdır. Zira Osmanlı sisteminin yaslandığı zihniyet, kapitalizmi ve beraberinde Batılı sivil toplum anlayışını ortaya çıkaran zihniyetten tamamen farklıdır. Kapitalizmin oluşturup idealize ettiği insan tipi homo-economicus'tur ve bu insan tipinin temel motivasyonu kişisel çikardır. Burjuva bunun somutlaşmış biçimidir. Osmanlı'da ise toplum yararını kendi yararından üstün tutan, kanaatkâr fakat müteşebbis insan idealize

³⁰ Korkut Tuna, "Feodalizm Tartışmalarında Yeni Bir Ele Alış Denemesi: Feodal Düzen ve Şehir", Yıl: 1989, Cilt: 3, Sayı:1. s. 207-208.

³¹ Tabakoğlu, s. 181.

³² Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s.306.

edilmiştir. Klasik Osmanlı sisteminde insan, alıcı değil verici olmalıdır. Osmanlı sisteminde bu insan tipinin somut örnekleri ise ahiler³³ olmuştur. Osmanlı toplum ve ekonomisini büyük ölçüde ahi zihniyeti yönlendirdiği için Osmanlılarda Batı kapitalizmini oluşturan sömürgeci türde faaliyetlere yahut sınıf çatışmasına rastlanmamıştır.³⁴

Osmanlı devletinin insan ve toplum zihniyetinin doğal bir sonucu olarak insan değerli kabul edilmiş ve ahsen-i takvim üzere yaratılan³⁵ ve eşref-i mahlukat olarak kabul edilen insanın inkişafı, devletin temel sorunlarından biri haline gelmiştir. Devletin örgütlenmesi bütünüyle insanın ve beraberinde toplumun inkişafını esas almaktadır. Devlet bununla ilgili gerekli her tür düzenlemeyi yapmış ve vakıf³⁶ sistemi adı altında sorunsuz işleyen bir sivil toplum sistemini hayata geçirmiştir. Bu sistemde bazı mallar, insanların faydalanması için, Allah'ın mülkü hükmünde olarak bağışlanır ve ferdi mülkiyet olmaktan çıkarılırdı. Bu mallardan elde edilen gelirlerle de hayır kurumları denen cami, medrese, zaviye, hastane, kervansaray gibi eğitim, din, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım kurumları finanse edilirdi.³⁷

Buna karşılık Batı'nın yaslandığı insan algısı “homo-economicus” olmuştur. Bu insan tipi, Batı'nın, Orta Çağ'ın sonlarından itibaren giriştiği korsanlık faaliyetlerini, emperyalizm şeklinde devam ettirmesini mümkün kılan en önemli olgulardan biridir. Sömürgeciliğin boyutları öyle bir noktaya ulaşmıştır ki; Hobsbawn'a göre siyasal tarihçiler bu sömürünün ekonomik nedenlerini açıklamaktan aciz kalmışlardır. Hobsbawn'ın ifadesiyle, “dünyanın 19. yüzyılın sonuna doğru bir avuç Batı Avrupa

³³ Ahilik ve ahiliğin bağlı bulunduğu fütüvvet anlayışı hakkında bir açıklama için bkz. Paul Wittek, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu**, Türkçesi: Fatmagül Berktaş, İstanbul: Pencere Yayınları, 1995, s. 53.

³⁴ Tabakoğlu, **İslam İktisadına Giriş**, s. 185.

³⁵ Tin Suresi, 4. ayet

³⁶ Osmanlı'daki vakıf sistemi ile sivil toplum düşüncesinin bir karşılaştırması için bkz. Abdulkadir Buluş, “Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları”, **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, s. 21-36, <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/view/236/232> (ulaşılma tarihi: 14.02.2017).

³⁷ Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, s. 307.

ülkesi (artı ABD) tarafından bölüşülmesinin”³⁸ yalnızca ekonomik temellere yaslanamayacağı ortadadır. Burjuvazide billurlaşan bu “yeni insan”, kapitalizmin güçlenmeye başlaması ile birlikte, kendi çıkarlarına uygun bir hukuk sistemini hayata geçirmenin yollarını aramıştır. Kapitalizmin hayata geçirdiği hukuk, esasen burjuvazinin çıkarlarını ve maddi kazançlarını garanti altına alacak biçimde formüle edilirken, devletin sosyal alandan neredeyse tamamen çekilmesini öngören bir anlayış yerleşmiştir. ‘İnsan insanın kurdudur’, ‘bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler’ şeklinde formüle edilen bu anlayışla, güçlünün zayıfı ezmesinin haklılaştırıldığı, dahası hukuki çerçeveye sokulduğu bir düzen yerleştirilmiştir. Kişilerin inkişafı yahut onurunun korunması ile ilgilenmeyen bu zihniyet için; mali suçlar en ağır şekilde cezalandırılmayı hak eden suçlar olmuştur. Vergi kaçakçılığı Batı’da, kişilerin içinde bulunduğu şartlara bakılmaksızın şiddetle cezalandırılırken, kişilerin inkişafını temin etmek, onurlarını korumak, suça yahut şiddete bulaşmasını önlemek, sağlık, barınma gibi zaruri ihtiyaçları karşılamak üzere köklü çözümler üretmek devletin asli görevleri arasında görülmemiştir. 1929’dan sonra yaşanan Büyük Buhran’ı aşmak üzere Batı ekonomilerine ve hukuk sistemine her ne kadar ‘refah devleti’ kavramı sokulmuş olsa da uygulamada toplumun dezavantajlı kesimlerinin tamamını kuşatacak bir sistemin hayata geçirilmesi mümkün olmamıştır. Bu durum toplumsal alanda büyük bir boşluğun ortaya çıkmasına sebep olmuş ve devletin sağlamadığı pek çok hizmeti topluma sunmak, bağımsız ve gönüllü kuruluşların inisiyatifine kalmıştır. Batı’da sivil toplum alanının bizdekinden farklı ve özerk görünmesinin sebeplerinden biri budur. Başlangıçta Batı’da sivil toplumun bu özerk karakteri, devlet karşısında alternatif bir iktidar alanı olarak görülmesini beraberinde getirmiştir. Buna bağlı olarak sivil toplumun demokrasinin yerleşmesinin ve teminatının başlıca unsuru olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır.

Bu açıklama çerçevesinin Batı dışı dünyaya ve bu arada Türkiye’ye de uyarlanması bazı sakıncaları beraberinde getirmiştir. Zira bu yaklaşım, Batı’nın tarihsel tecrübesinin deterministik bir anlayışla Batı-dışı toplumlara dayatılmasından ibarettir. Türkiye’de demokrasi geleneğinin zayıf olmasını, sivil toplumun zayıf olmasına

³⁸ E.J. Hobsbawn, **Sanayi ve İmparatorluk**, Türkçesi: Yalçın Gülerman, Abdullah Ersoy, Ankara: Dost Kitabevi, s. 102.

bağlayan açıklama biçimi, tarihsel dayanağını, bireyi ezen, güçlü ve otoriter devlet geleneğinde bulmaktadır. Oysa söz konusu olan, birbirinden tamamıyla farklı iki tarihsel tecrübedir. Türkiye’de toplum, tarihsel anlamda Osmanlı geleneğinin mirasçısı olarak, uzun yıllar Osmanlı geleneğinin yaslandığı vakıf ve benzeri sivil toplum öğeleri içerisinde sosyal dayanışmayı hayata geçirmiş ve devletin boş bıraktığı alanları doldurmaya çalışmıştır. Batı’daki anlamıyla hem bir sosyal dayanışma unsuru hem de bir baskı grubu görünümündeki sivil toplum oluşumları ise Türkiye’nin gündemine özellikle 1980’li yıllardan sonra girmiştir.

1980 darbesinin yarattığı ortamda pek çok kesimin bu kavrama yönelik ilgisinde yoğun bir artış olmuş, buna bağlı olarak da kavram etrafında yürütülen tartışmalar yoğunluk göstermiştir. Türkiye’de daha önce 1960’da ve 1971’de de askeri darbeler olmuş olmasına rağmen, sivil toplum konusunun neden 1980 askeri darbesinden sonra gündeme geldiği, daha önceki askeri darbelerden sonra gündeme gelmediği konusu ilgi çekicidir. Zira devletin baskıcı uygulamaları karşısında değişik toplumsal merkezlerin kendisine alan açma yöntemi olarak düşünüldüğünde, Batı’da çok daha önceden keşfedilmiş bir kavramın, Türkiye gibi Batı’da gelişen akımları yakından takip eden bir coğrafyada gündeme gelmesi beklenebilirdi. 1980 darbesinden sonra sivil toplumu gündeme taşıyan ortamı Yerasimos, yeni rejimin sol tehlikeye karşı dinci kesimi kullanmak istemesi neticesinde, aydınların önemli bir kısmının devletten soğuması ile açıklar. Buna göre devletten uzaklaşan aydın kesim, devlete karşı bir direniş unsuru olarak sivil toplumu gündeme getirmiştir.³⁹ Ne var ki bu açıklama biçimi, daha önceki darbe ortamlarında sivil toplumun neden gündeme getirilmediğini açıklamaktan uzak olduğu gibi, 1980 sonrasında uygulamaya sokulan neo-liberal politikaları hesaba katmayan bir yaklaşımdır. Batı’da da uzun süre ihmal edilmiş bir başlık olan ‘sivil toplum’un, yeniden araştırmacıların ilgi odağı haline gelmesinin, Doğu Avrupa’da ve Sovyetler Birliği’nde yaşanan gelişmelerden kaynaklandığı bilinmektedir.⁴⁰ Tüm dünyada, ulus devletlerin alanının aşındığı, yerel olanın küresel olan karşısında sönükleştiği iddialarıyla gündeme getirilen küreselleşme söylemi ile sivil toplum

³⁹ Yerasimos, Stefanos (2001), “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik** içinde, Ed: Stefanos Yerasimos, Günter Seufert, Karin Vorhoff, İletişim Yay., İstanbul, s. 21.

⁴⁰ Gönenç, s.47.

tartışmaları eşgüdüm halindedir. Küresel ekonominin önündeki engellerin aşılması için devletlerin alanının daraltılarak, alternatif iktidar odaklarının desteklenmesi, bu siyaset için son derece belirleyici olmuştur. Tüm dünyada Açık Toplum Vakfı gibi kuruluşların sivil toplum faaliyetlerini desteklemek üzere büyük fonları harekete geçirmeleri, söz konusu küreselleşmeci siyasetin dışında değildir.

Bu süreçte Türkiye’de de sivil toplum alanı, uluslararası destek görmüş ve önünün açılması noktasında pek çok siyasi ve ekonomik yönlendirme olmuştur. 1980’de gerçekleşen askeri darbenin, Türkiye’de sivil toplumun alanının tepkisel olarak genişlemesine neden olduğu söylenebileceği gibi, sivil toplumun teşvik edilmesi ile 1980 askeri darbesinin, aynı projenin farklı görüngüleri olduğu da pekâlâ söylenebilir. Tüm bu iddiaları temellendirmek için daha fazla delile ve araştırmaya ihtiyacımız olduğu ise muhakkaktır.

II.III. BATI’DA VE TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM ALANINDA GÜNCEL YÖNELİMLER

Sivil toplum kuruluşlarının gerek Batı’da gerekse ülkemizde ortaya çıkışlarına ve faaliyet göstermelerine kaynaklık eden şartları ve bu çerçevede sivil toplum kavramının geçirdiği aşamaları bilmek, sivil toplum kuruluşlarının içinde kök saldıği ortama dair tarihsel bir bilinç oluştursa da günümüzdeki eğilimleri bilmeden, sivil toplum kuruluşlarının geldikleri noktayı anlamlandırmak mümkün değildir. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarına etki eden eğilimler giderek karmaşıklaşmakta ve sivil toplum kuruluşlarının özelliklerini dramatik şekilde değiştirmektedir. Hibritleşme denen bir olgunun etkisi altına giren sivil toplum kuruluşları, diğer toplumsal kurumlarla etkileşim içinde, yeni bir aşamaya doğru evirilmektedir. Bilim insanları tarafından yeni yeni tartışılmaya başlanan ve henüz olgunlaşmamış olan bu sürecin sonunda, sivil toplum kuruluşlarının nasıl bir görünüm kazanacakları belli olmasa da bildiğimiz formların ve içeriklerin artık değişmekte olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Hibritleşme olgusu sivil toplum kuruluşlarının farklı toplumsal kurumlarla ilişkiye girerek form değiştirmesi anlamına geldiği için, bu süreci diğer toplumsal kurumlarda ortaya çıkan değişimlerle birlikte okumak gerekmektedir. Bu anlamda en belirleyici olan toplumsal kurumlar; devlet ve ekonomidir.

Böylesi bir konuyu tartışmaya başlarken, öncelikle tartışmada bize kılavuzluk edecek kavramlara hızla bakmak ve onları bağlam içerisine doğru bir biçimde yerleştirmeye çalışmak faydalı olacaktır. Tartışmamız açısından önemli olan alanlar devlet alanı ve iki alt alana ayrılan özel alandır. Özel alan dediğimizde bir tarafta kâr amaçlı olarak faaliyet gösteren organizasyonlara ev sahipliği yapan ticari alan, diğer tarafta da kâr amacı gütmeyen, sosyal yardım ve iyileştirme faaliyetlerine ev sahipliği yapan sivil toplum alanı anlaşılmalıdır. Devlet, toplumsal ve siyasi temsilin tecessüm ettiği mecra olarak, hem bir düzenleyici ve denetleyici kurum, hem de millet varlığının garanti altına alınması ve bu noktada gerekli adımların atılması anlamında tekel sahibi olan, soyut ve somut birtakım işlevlerle faaliyet gösteren bir yapıdır. Faaliyetlerini birçok aktör ve kurum aracılığıyla ve ülke coğrafyasının tamamına yayılmış olarak yürütmekle birlikte, tek bir tüzel kişilik olarak anlaşılır ve bu yönüyle biriciktir. Bununla birlikte ticari alanda faaliyet gösteren organizasyonlar, bireyler yahut gruplar tarafından sahiplenilen, esas güdüsü alım-satım faaliyetleri yoluyla ekonomik fayda elde etmek olan, oluşan ekonomik faydayı üyeleri arasında bölüştüren kurumlar olarak karşımıza çıkarlar. Ticari kurumların tarih içinde aldıkları biçim de oynadıkları roller de daima değişkenlik göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Sivil toplum alanı dediğimizde ise belli gruplar yahut şahıslar tarafından yönetilmekle birlikte, organizasyon ile yöneticileri arasında iyelik ilişkisini zorunlu kılmayan, toplumsal yardım, iyileştirme ve hayır işlerine dönük faaliyet gösteren, bağışlar ve üye aidatları yoluyla finansman elde eden, faaliyetlerinden ekonomik kazanç beklentisi olmayan, bununla birlikte oluşmuş ekonomik artı değeri üyeleri arasında bölüştürmesi yasal olarak engellenmiş olan⁴¹ kurumlar anlaşılmalıdır. Hem ticari alanda faaliyet gösteren kurumlar, hem de sivil toplum alanında faaliyet gösteren kurumlar, devlet-dışı aktörler olarak anılırlar ve her biri kendilerine ait tüzel kişilikleri ile tanınırlar. Bu anlamda devlet-dışı aktörlerin her birinin gerek topluma gerekse devlete karşı, kendi ad ve hesaplarına sorumlu ve yetkili olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

Bu üç alanı tanımladıktan sonra, her bir alanda faaliyet gösteren kurumların, birbirleri ile girdikleri ilişkilerin, toplumsal ve yönetsel yapıya derinden etki ettiğini ifade etmek gerekiyor. Özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren Batı'nın siyasi bir

⁴¹ Henry Hansmann, *The Ownership of Enterprise*, Harvard University Press, 2000.

güç olarak etkinliğini ve gücünü kesin olarak kanıtlaması ve dünyanın geri kalanı ile hegemonya ilişkisine girmeye başlamasından sonraki süreçte, Batı'ya ait idari, hukuksal, ekonomik ve toplumsal yapıların Batı-dışı dünyaya hızla sirayet etmesi süreci yaşanmıştır. Bu süreçte Batılı devletler hakimiyetleri altına aldıkları coğrafyalarda bazen kendi elleriyle bazen de kendileriyle iş birliği içine giren elitler eliyle, geleneksel yapıları yıkmış, yerlerine Batı menşeli yapıları ikame etmişlerdir. Bu sürecin dışında, hemen hemen hiçbir alan kalmamış, ülkelerin idari, ekonomik, hukuksal ve toplumsal yapıları hızla değişmeye başlamıştır. Bu süreçte Batılı devletlerin, Batı-dışı dünyanın önüne koydukları belli başlı hedefler içinde en önemlileri; demokratik düzen ve piyasa ekonomisi olarak temayüz etmiştir. Buna muhatap olan bütün devletler, bir yandan ekonomik ve demokratik reformları hayata geçirirken, bir yandan da sürekli olarak Batı'nın gerisinden gelme, arkada kalma hisleri ile travmatize olmuşlardır.

Başlıca hedef olarak görülen demokratik devlet ve toplum yapısı için, Batı'da geliştirilen siyaset ve toplum felsefeleri yol gösterici olarak kabul edilmiş ve buna uygun bir devlet örgütlenmesine gidilmeye ve toplumun da bu çerçevede eğitilmesine çaba gösterilmiştir. Başvurulan siyaset ve toplum felsefesi içinden, devlet toplumun dışında bağımsız bir organ olarak tanımlanmış ve devletin toplumla ilişkisinin sınırları bu çerçevede çizilmeye çalışılmıştır. Toplum talep eden, devlet ise bu talepler doğrultusunda eylemlerine yön veren bir araç olarak görülmüş ve devletin sınırlarını çizmek üzere belirlenen anayasalar, devletin toplumla ilişkisinde temel norm koyucu olarak kabul edilmiştir. Devlet kurumlarını ve devlet adamlarını sorgulama yetkisi halka verilmiş, ancak bu hakkı kurumlar aracılığıyla kullanabileceği söylenmiştir. Bu uygulamanın pratikte sıradan vatandaşın hesap sorabilirliğine katkısının ne olduğu konusu, demokratik kurumların ortaya çıkışına kadar uzanan, eskimeyen bir tartışmadır.⁴²

⁴² Demokrasilerde vatandaşın yönetime katkısının ne anlama geldiği, bunu sağlamanın mümkün ve gerekli olup olmadığı ve bu konudaki tartışmalar için bkz. Tom Bottomore, **Siyaset Sosyolojisi**, Türkçesi: Erol Mutlu, Ankara: Teori Yayınları, 1987, s. 13. ve W.G. Runciman, **Toplumsal Bilim ve Siyaset Kuramı**, Türkçesi: Erol Mutlu, Ankara: Teori Yayınları, 1986., s. 65-80. ve Michael A. Weinstein, **Systematic Political Theory**, Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company, 1971, s. 103-122.

Türkiye tarihinde ise devletin toplumla ilişkisinde farklı bir dinamik belirleyici olmuştur. Devlet ve devlet adamları için siyaset felsefesinin temelinde İslamiyet ve Türk gelenekleri bulunmaktadır.⁴³ Buna göre Allah her yerde ve her an hazır ve nazırdır. Yöneticiler için hesap verme makamı bizzat Allah'tır. Bununla birlikte padişaha atfedilen konum, idari sistemin merkezinde yer almaktadır. Bu rol, bütün Osmanlı klasik dönem yazarlarınca vurgulanmıştır. “Mesela Mustafa Âli, sultanların işleri layık olanlara vermesi ve vekillerin halinden haberdar olmamanın, sual gününde özür kabul edilmeyeceğini belirtir. Kadı ve şair Veysi de *Hab-name* adlı eserinde padişahın önemini şöyle belirtir: ‘*Padişah alemin kalbidir, kalb ki müstakimü'l-ahval olmayub hadd-i itidalden münharif ola, beher-hal beden ihtilal-pezir olur*’. Bütün bu fikirler, her toplumda mutlak otoriteye sahip bir idarecinin varlığının gerekliliğini ispata yöneliktir ve klasik İslam yazarlarının görüşleri bu doğrultudadır. Buna göre; idarecinin koruduğu değerler, sosyal nizam ve adalet altında emniyetin sağlanmasıdır.”⁴⁴

Bu siyaset felsefi içinde, yönetme yetkisi bir hak değil, ağır bir vebaldir. Bu vebalin altından kalkabilmek için ince eleyip sık dokunmalı, devlet malının harcanması, toplumun esenliğinin, güvenliğinin ve ahlaki inkişafının temin edilmesi için üstün çaba gösterilmelidir. Bunlar için gerekli yolların tesis edilmesi, devlet adamlarının sorumluluğu altındadır. Toplumunu iyiye, güzele sevk etmek, halkın ihtiyaçlarını temin etmek, devletin sorumluluk alanında olduğu için, devletin ve devlet adamlarının yetkileri son derece geniştir ve toplumsal statüleri son derece yüksektir. Devletin başı olarak kabul edilen Padişah için vatandaşlar “kul” kabul edilir Devletin vatandaşa karşı sorumluluğu son derece büyük olduğu için, üzerindeki yaptırım yetkisi de son derece geniştir. Devletin toplumla kurduğu ilişkinin, devletten topluma doğru dikey ve korumacı bir ilişki olduğunu söylemek faydalı olacaktır.

Batı'da özellikle 19. yüz yıldan sonra etkili olan liberal anlayışa göre, devlet-toplum ilişkisi, devletin vatandaşa karşı sınırlı sorumluluk duyduğu, buna mukabil olarak yetkilerinin de nispeten azaltıldığı bir yapı içinde açıklanır. Devletin vatandaşla hiyerarşik bir ilişkide olmayacağı, vatandaşa hizmet götüren ve hizmetlerin denetimini

⁴³ Mehmet Öz, “Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana ilkeler”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt.12, Sayı. 1, 1999, s. 29.

⁴⁴ Öz, s.29.

sağlayan adeta bir denetleyici kurum olarak işlev göreceği, önemle altı çizilen bir konu olmuştur. Okan'a göre; liberalizmin özünde insan aklının her şeyi yapabileceğine inanç ve insanı her türlü toplum bağından kurtarma isteği yatar.⁴⁵ Bu yönüyle liberalizmin anti-otoriteriyen olduğu kabul edilmiş⁴⁶ ve bu anlayışın yansımaları, başta ekonomi olmak üzere, her alanda kendisini göstermiştir. Devletin ticari kurumlarla ilişkisinde düzenleyicilik ve denetleyicilik dışında bir rol oynamaması gerektiği fikri ısrarlı olarak vurgulanmıştır. Öyle ki liberallerin, piyasanın nimetlerini yüceltirken, devletin piyasalara müdahalesini gereksiz ve yıkıcı görmeleri söz konusu olmuştur.⁴⁷

Sivil toplum alanına gelindiğinde de benzer bir süreç işletilmiştir. Sivil toplumun varlığı ve devamı için bütünüyle devlet-dışı⁴⁸ ve devletten bağımsız olma şartı koşulmuş, sivil toplumun devletle iş birliğine gitmesinin yolları ise neredeyse kesinlikle kapatılmıştır. Devletin dışında ve devletten kesin olarak bağımsız bir sivil toplumun, demokratik toplumun ön şartı ve yapıtaşlarından biri olduğu vurgulanmıştır. Demokratik gelişimlerini takip etmek üzere Batı-dışı ülkelerin eline verilen kontrol cetvellerinde yer alan ilk başlık da bu olmuş, yeterli demokrasiye yahut demokratik olgunluğa ulaşıp ulaşılmadığı sorusu, sivil toplum üzerinden cevaplanmaya çalışılmıştır.

Güçlü bir vakıf geleneğine sahip olan ve bu yönüyle devlet alanı-sivil toplum alanı ayrımına aşına olmayan Türkiye için, bu durum büyük bir sorun teşkil etmiştir. Yıllar yılı süren sivil toplumun yokluğu tartışmaları ile toplumun ve siyasetin adeta bir geri kalmışlık psikolojisi içine girmesi kaçınılmaz olmuş, devlet-dışı ve devletten bağımsız olarak faaliyet gösteren bir sivil toplum alanına derin bir hasret duyulmuştur. Osmanlı'da vakıf sistemine dayalı olan sivil toplum perspektifi ağır eleştirilere maruz kalmış ve bu durumun Batı felsefesinin önümüze koyduğu "doğru" çerçevesinde

⁴⁵ Oya Okan, **Batı Düşüncesinde Liberalizm ve Tarihi Koşulları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, s. 11-12.

⁴⁶ Bary Holden, **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, Türkçesi: Hüseyin Bal, Ankara: Liberte Yayınları, 2007., s. viii.

⁴⁷ Andrew Heywood, **Siyasetin Temel Kavramları**, Türkçesi: Hayrettin Özler, Ankara: Adres Yayınları, 2012, s. 93.

⁴⁸ Örneğin Murat Belge, Batı'da sivil toplum kavramını açıklarken doğrudan doğruya devletin denetimi dışındaki bütün alanlar olarak tanımlar. Bkz. Murat Belge, **Sivil Toplum Nedir?**, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No.1., 2003, s.1.

yeniden düzenlenmesi için hatırı sayılır bir çaba içine girilmiştir. Avrupa Birliği fonları böylesi bir atmosferde devreye sokulmuş ve eksik yahut yanlış biçimlenmiş sivil toplum alanına dönük, doğrudan dış müdahaleyi de kapsayacak şekilde bir dizayn arayışına girilmiştir.

Yukarıda bahsi geçen alanların Türkiye gibi ülkelerde birbirleriyle ilişkilerinin Batı'da kabul gören standartların dışında seyrettiği, ticari alanla, sivil toplum alanının devletten hala istenen oranda bağımsızlaşmadığı gibi düşünceleri bir kenara koyarak, Batı'da bu alanlarda ne gibi değişimler yaşandığına bakmak tahlillerimize berraklık getirebilir. Bu nedenle merceği Batı'ya doğru çevirmek ve devlet- ticaret- sivil toplum alanındaki ilişkilerin seyrini anlamaya çalışmak faydalı olacaktır.

Özellikle son iki yüzyıldır, dönem dönem yoğunluk olarak farklılık gösterse de Batı'nın takip ettiğimiz bir değerler çerçevesi olarak varlık bulduğu ortadadır. Batı'dan adapte ederek hayata geçirdiğimiz değişikliklerin pek çoğu ile ise felsefi bir hesaplaşma içine girmediğimiz yahut kendi toplumsal ve tarihsel yapımızın gerekleriyle meczetmediğimiz aşikardır. Bu yönüyle Batı'dan aldığımız her şey, Batılı olması hasebiyle tutulacak en doğru yol ve bizatihi değerlidir. Siyasal, ekonomik ve toplumsal yapımıza uyarladığımız Batı menşeli neredeyse hiçbir başlığı, toplumumuzun özgün yapısı, ihtiyaçları ve tarihsel tecrübesinden damıtarak elde etmiş sayılamayız. Doğrudan bir adaptasyon süreci olması hasebiyle bunu beklemek, eşyanın tabiatına da uygun değildir.

Hal böyle olunca genel geçer ve her durumda doğru olduklarını bizzat Batı menşeli olduğuna dayandırarak anladığımız uygulamaların Batı'da da, en azından ilkesel düzeyde, değişmemesini beklemek kaçınılmazdır. Hele ki kolektif varlığımıza işlenmeye çalışılmış Batı karşındaki eksiklik duygusu ve geç kalmışlık hislerine eşlik eden kompleks hesaba katıldığında, bunun neden bir gereklilik olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Konumuz açısından bizim için önemli olan başlık, sivil toplum alanı ve Batı'da sivil toplum alanının geldiği son noktadır. Yukarıda belirttiğimiz gerekçeler doğrultusunda beklentimiz; Batı'da sivil toplum ve devlet alanının birbirinden bağımsız ve özerk yapılarını muhafaza etmeleridir. Batı-dışı dünyadan, Batılı gelişim seyrine

bakmak isteyen bir araştırmacının, bu anlamda görmeyi bekleyeceği Şey; söz konusu bağımsızlık ve özerkliğin var olup olmadığı değil, bu bağımsızlığın ne aşamaya geldiği ve ne tür bir sofistikasyona uğradığı olacaktır.

Ne var ki çalışmamız, Batı'da sivil toplum konusunda başlangıçtaki hipotezimizi değiştiren verilerle karŐılaŐmamıza sebep olmuştur. Batı'da sivil toplumda yeni bir yönelim olarak adlandırdığımız bu süreç, esasen sadece sivil toplum alanı ile de sınırlı değildir. Devlet- sivil toplum-ticaret alanındaki ilişkiler, Batı'da özellikle 1930'lu yıllardan sonra hızla değişmeye başlamış, 1990'lara geldiğimizde bu süreç hız kazanmış ve nihayet 2000'lerle birlikte bambaşka bir hal almıştır. Bugün Batı dünyasında, söz konusu üç alanın birbiriyle giderek artan oranda i içe geçmesiyle, yeni bir aşamaya geçildiğini söylemek abartılı olmayacaktır. Bu aşamanın ticaret alanındaki yansımaları hibrit Şirketler, sivil toplum alanındaki yansımaları ise hibrit sivil toplum kuruluŐlarıdır. Bu aşamaya geçiŐi nispeten yakın dönemdeki gelişmelerle ilişkilendirmek ve bu nedenle Batı ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki bazı gelişmelere bakmak gerekli olacaktır.

Sosyal bilimler literatürü içinde sivil toplum alanı ile ilgili yapılan değerlendirmelerin baskın yönü, sivil toplumun Batı menşeli bir kavram olduğu yndedir. Bu anlayışa göre sivil toplum Batı'da ortaya çıkmış ve esas gelişimini orada tamamlamıŐtır. Batı menşeli sivil toplum anlayışının rafine bir ifadesi olarak Ryfman'ın Şu sözleri dikkat çekicidir. "Yoksullar, hastalar, savaş kurbanları ve yabancılarla, bireysel ve toplumsal bir dayanışma içinde olmak gerektiği düşüncesi birçok kültürde olsa da bu anlayışın uluslararası izdüşümü, anlayış olarak da uygulama olarak da ađdaŐ Avrupa'nın bir "buluŐu"dur.⁴⁹ Buna göre sivil toplum denen ve esasen insanın hayırseverliği ve kendisini başkalarından nde tutma anlamında diğerkamlığı ile ilişkili geniş bir alan, Batı ile doğrudan iliŐkilendirilmiŐ gibi görünmektedir. Burada bahsi geçen, her ne kadar Batı tarihi ve kültürü ile ilişkili bir alan olarak "modern sivil toplum" alanı olsa da yine de bu açıklama biçiminin sınırlayıcı bir yönü bulunmaktadır. Zira insanın iyilik ve merhamete olan yönelimi, zaman ve mekndan bağımsız, evrensel bir olgudur ve belli bir kültüre, zamana hasredilmesi düŐünülemez.

⁴⁹ Philippe Ryfman, **Sivil Toplum Kuruluşları**, Türkçesi: İsmail Yergz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 16.

Sivil toplum kuruluşlarında modern yönelimleri anlamak için, modern sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıktıkları konjonktürü anlamaya çalışmak önemli olacaktır. Bu tarihsel izleği takip etmek için merceğimizi bir kavram olarak “sivil toplum” olgusunu ortaya çıkartan şartlardan ziyade, Batı’nın kurumsal gelişiminin belli bir aşamaya geldiği dönemlere çevirmek faydalı olacaktır. Zira modern sivil toplum kuruluşları, her ne kadar sivil toplum olgusunu ortaya çıkartan tarihsel şartların ve zihniyet dönüşümünün bir sonucu olsa da bir olgu olarak “sivil toplum”dan bahsettiğimizde kastettiğimiz alanla, “modern sivil toplum kuruluşları” dediğimizde kastettiğimiz alanlar birebir aynı değildir. Modern sivil toplum kuruluşları, Batı siyasetinin ve toplumlarının ihtiyaçlarından doğan kurumsal yapılardır. Tarihsel olarak ortaya çıkışlarını takip etmek 17. Yüzyıl gibi nispeten yakın bir döneme odaklanmak anlamına gelecektir. Ryfman’a göre günümüz dünyasında hayli etkili olan ve bugünkü önemli sivil toplum kuruluşlarının (başta uluslararası olanlarının) nüvelerini oluşturan sivil toplum kuruluşları, özellikle 17. yüzyıldan itibaren, Batılı devletler arasında yaşanan silahlı çatışmalar ve bunları bir hukuki düzenlemeye tabi tutmaya çalışma anlayışının etkili olduğu yılların ürünüdür. Bu dönemin en belirgin özelliği Batılı devletlerin birbirleri ile sömürgecilik yarışına girmeleri ve bu esnada da sıcak çatışmalar yaşamalarıdır. Ryfman’ın tarihin ilk uluslararası insancıl yardım operasyonu olarak aktardığı, 1812 Venezuela depreminden sonra bölgeye gönderilen Amerikan deniz filosu, bu anlamda önemli bir örnektir. Ryfman’ın büyük oranda “özel girişim” olarak aktardığı olay, esasen ABD’nin ilk uluslararası yardım operasyonu olarak kayıtlara geçmiştir ve Amerikan tarihi açısından son derece karmaşık bir dönemin ürünüdür. Yardım girişimi, 1812 yılında başlayan ve “İkinci bağımsızlık savaşı” olarak anılan bir savaşla İngiltere’den tam anlamıyla bağımsızlaşmaya çalışan ABD’nin, savaşa neden olan ambargosu ile yakından ilgilidir.⁵⁰ Fransa ve İngiltere arasındaki savaştan bunalan ABD’nin, limanlarını hem kendisine ait hem de yabancı ülkelere ait ihracat gemilerine kapatması⁵¹ söz konusu olmuştur ve bu durum iç politikada da önemli bir çekişme

⁵⁰ <https://www.britannica.com/topic/Embargo-Act>

(Ulaşılma Tarihi: 16.10.2017)

⁵¹ Ambargonun yardım faaliyetini nasıl etkilediği ile ilgili olarak bkz.

http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIX/225-227.pdf, (ulaşılma tarihi: 16.10.2017)

konusu haline gelmiştir. Venezuela'ya insani yardım adı altında un ve mısır gibi ürünlerin gönderilmesi bir anlamda bu yasağın kalkmasını isteyen politikacılar tarafından araçsallaştırılmak istenmiştir.⁵² Tamamen insani yardım amacına yönelik olmaktan ziyade, politik ajandası da olan bir uluslararası girişim olarak Venezuela olayı, uluslararası yardım faaliyetlerinin ilk örneğidir ve sonraki yardım faaliyetlerine yaptığı etki açısından önemli görülmelidir.

Venezuela'ya ABD yardımının benzeri olaylar, 19. yüzyılın ortalarından itibaren sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Osmanlılara yardıma giden Fransız-İngiliz ittifakını, Rusya'yla karşı karşıya getiren Kırım savaşıyla birlikte, ilk defa Florence Nightingale'in hemşire ekiplerini örgütlemesi ve bir insani yardım kuruluşunu hayata geçirmesi, 1859 Fransa-Avusturya arasındaki anlaşmazlık sırasında "Yaralılara Yardım Dernekleri"nin kurulması ve bu derneklerin günümüzün Kızılhaçlarının ve Kızılaylarının nüvelerinin oluşturması, bu derneklerin önce Avrupa'da ve ABD'de daha sonra da Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'da yardım faaliyetlerinde bulunmaları ve zamanla geniş bir uluslararası harekete dönüşmeleri söz konusu olmuştur. Bu hareketin temelinde, 1919 yılında kurulan çatı kuruluşlar Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu ile Uluslararası Kızılhaç komitesi vardır. 19. yüzyıl sonunda Katolik Kilisesi de benzer bir örgütlenmeye giderek, yardım örgütlerini federasyonlar halinde birleştirmiş ve Caritas Internationalis'i kurmuştur.⁵³ Sömürgecilik yarışının ve iki büyük savaşın tetikleyici rol oynadığı sonraki yıllarda ise neredeyse bir sivil toplum atılımı olarak görülebilecek gelişmeler yaşanmıştır. Sözgelimi; geleceğin iki büyük sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilen İngiliz OXFAM 1942'de ve Amerikan CARE 1945'de kurulmuştur. CARE özellikle Nazi sonrası Batı Avrupa'da, Marshall planının uygulanması esnasında büyük yararlılıklar göstermiştir.⁵⁴ Böylece uluslararası sivil toplum kuruluşlarının devletin dış politikadaki öncelikleri doğrultusunda yahut hiç değilse onları hesaba katarak hareket ettikleri, sınırları nispeten bulanık bir alan ortaya çıkmış ve bu süreç hibrit sivil toplum kuruluşlarını var eden gelişmeleri karşımıza çıkarmıştır.

⁵² <http://1812now.blogspot.com.tr/2012/04/april-29-1812-first-foreign-aid-bill.html> (ulaşılma tarihi: 16.10.2016)

⁵³ Ryfman, s. 16-21.

⁵⁴ Ryfman, s. 21.

Yirminci yüzyıl başına gelindiğinde, sömürgecilik yarışının hız kazanmasıyla birlikte, Avrupa ve Amerika'nın da dahil olduğu I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı ardı ardına patlak vermiştir. İki savaş arası dönem, Batı dünyası için, tam bir buhran dönemidir. Özellikle 1929 yılından itibaren kendisini gösteren Büyük Buhran'la birlikte, başta Amerika olmak üzere, tüm Batı dünyası büyük bir sarsıntı geçirmiştir. Bu sarsıntı ortamı pek çok taşı yerinden oynatırken, toplumsal kurumların birbirleri ile ilişkisinin mahiyetine de etki etmiştir. İlk değişim ekonomik anlamda yaşanmış, o güne dek radikal liberal yorumlarla idare edilmiş olan ekonomi alanına, ilk kez refah devleti kavramı girmiştir. Bunun başlıca nedeni; yaşanan ağır ekonomik çöküntünün etkilerinin, toplumun alt katmanlarında en ağır olacak şekilde, büyük bir toplumsal kesimi derinden sarsmasıdır. O dönemde yaşanan fakirlik, toplumsal yapıyı çökertecek seviyeye gelmiş, bu duruma müdahale etme arayışındaki politika yapıcılar için ele alınması ve çözüm getirilmesi gereken büyük bir sorun alanı olarak belirlemiştir. Büyük Buhran sırasında toplumsal yapının böylesine çatırdaması, politika üreticileri, toplumsal refah ve zenginliğin topluma yayılması gibi bir gereklilik olduğu fikrine getirmiştir. O güne dek 'bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler' denilerek, alanları kıyasıya genişlemiş olan özel teşebbüs sahiplerinin de zenginliğin topluma yayılması noktasında sorumluluk almaları gerektiği düşünülmüştür. Devlet, bir yandan refah devleti kavramının içini dolduracak yasal düzenlemelere ve uygulamalara imza atarken, diğer yandan da yine belli yasal düzenlemeler vasıtasıyla, özel teşebbüsü, refah devleti kavramının içinde konumlandırmak üzere harekete geçmiştir.

Devletin bu şekilde harekete geçmiş olması, ticari alanı ve sivil toplum alanını içine alacak bir dizi değişikliğin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Daha önce işletmelerle kurduğu ilişkide vatandaşı kollayıcılık ve düzenleyicilik gündemini takip eden ve bu çerçevede çalışma koşullarını iyileştirme, çalışma saatleri, ücretler ve çeşitli sosyal haklar noktasında denetleyen devlet, bu süreçten sonra işletmeleri bir takım yasal düzenlemeler ve teşvikler vasıtasıyla, başlangıçta "sosyal sorumluluk" denen alana çekerek, refah devleti hedefinin bir parçası haline getirmiştir. Bu sayede devletler, toplumun refahının ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi noktasındaki işlevlerini, işletmelerle paylaşıp hale gelmişlerdir. ABD'de 1930'larda, Büyük Buhran devam ederken gündeme gelen bu yaklaşım 1960'lara gelindiğinde sadece iş dünyasında değil,

hukuk, politika ve ekonomi teorisi gibi alanlarda da etkili bir kavram ve yönelim halini almıştır. Özellikle 1990'lardan sonra kurumsal sosyal sorumluluk konusu tüm coğrafyalarda gündeme oturan bir kavram halini almış⁵⁵tir. Benzer gelişmeler sivil toplum alanında da ortaya çıkmış ve 2000'li yıllardan itibaren "hibritleşme" kavramı karşımıza çıkmaya başlamıştır.⁵⁶

Günümüzde özel alan, kamusal alan ve sivil toplum alanını birbirinden ayıran sınırlar giderek bulanıklaşmakta ve hibrit yapılar denen yapılar ortaya çıkmaktadır.⁵⁷ Devletin adeta bir arabulucu ve düzenleyici rolünü oynamaya başlamasıyla gerek kamu alanı gerek özel alan gerekse sivil toplum alanı dramatik bir değişim içine girmiştir. Son yıllarda değişik çalışma sahaları içinde yer alan bilim insanları bu sürecin farkına varmışlar ve gelişmelere bir ad verme ihtiyacı içine girmişlerdir. Özellikle işletme, siyaset bilimi ve sosyal teori alanlarında çalışan bilim insanlarının "hibritleşme" kavramını ortaya attıkları⁵⁸ ve bu kavramsallaştırmanın gelişmeleri anlamlandırma

⁵⁵ Ender Yönet, "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışından Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk", **Sosyal Bilimler Dergisi**, s, 242.

<http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m7.pdf> (Ulaşılma tarihi: 12.10.2017)

⁵⁶ Hibrit şirketlerin başlıca formu "sosyal şirket"lerdir. Bu kavram Türkiye için henüz yeni bir kavramdır. İngilizce'deki 'social enterprise'in karşılığı olarak çevrilen sosyal şirket kavramı ile ilgili henüz yasal bir zemin olmadığı gibi toplumda konuya ilişkin belirgin bir bilgi de mevcut değildir. Örneğin tarayıcınızın arama çubuğuna "sosyal şirket" yazdığınızda karşınıza devlet teşviklerinden, hibelerden ve kredilerden, vergi muafiyetlerinden nasıl faydalanacağınız gibi konularda danışmanlık hizmeti veren bir firmanın sitesi çıkabileceği gibi, şirketlere sosyal medya görünürlükleri üzerinden danışmanlık hizmeti sunan bir firmanın sitesine rastlamanız da mümkündür.

⁵⁷ Bob Doherty, Helen Haugh, Fergus Lyon, "Social Enterprises as Hybrid Organizations: A Review and Research Agenda", **International Journal of Management Reviews**, John Wiley & Sons Ltd Yayıncılık, s. 419.

⁵⁸ Kamu yönetimi ve sivil toplum literatürü içinde hibrit formların nerede konumlanacağı, devletten, ticari alandan ve sivil toplum alanından bağımsız bir alan olarak mı tanımlanacakları hakkında tartışmalar hala devam etmektedir. Bu anlamda hibritleri ayrı bir kategori olarak gören yaklaşıma örnek olarak Skelcher ve Smith'in, Koppel'den aktardığı örnek verilebilir. Koppell analizinde federal kuruluşlar olarak konut piyasasında faaliyet gösteren Fannie Mae ve Fannie Mac'i örnek olarak alır ve bu kuruluşların kendilerini şu şekilde tanımladıklarını aktarır: "Devlet tarafından belli bir toplumsal amacı gerçekleştirmek üzere kurulan, şahıslara yahut birliklere ait olan ve masraflarını karşılamak üzere gelir getirici işler yapan kuruluşlar." (Koppell 2003, p. 12). Koppel'e göre bu kuruluşları hibrit kuruluşlardır çünkü kamu hizmeti için çalışanlar ancak birlik statüsüne sahiptirler ki bu durum onlara devlete ait bir ofis olsalardı sahip olacaklarından çok daha geniş bir otonomi sağlar.", Chris Skelcher ve Steven Rathgeb Smith, "Theorizing Hybridity: Institutional Logics, Complex Organizations, and Actor Identities: The Case of Nonprofits, Public Administration Vol. 93, No. 2, 2015 (433-448), s.435.

çabası içindeki insanlar tarafından giderek daha fazla benimsenir hale geldiği gözlemlenmektedir.⁵⁹ Ticari amaçlarla ortaya çıkan şirketlerin, devletle girdikleri ilişki sonucunda, “kurumsal sosyal sorumluluk” adlı yeni bir paradigmayı benimsemeleri ve bunun da ilerleyen aşamalarda “sosyal şirket” haline dönüşmeye başlamasını sorunsallaştıran, gelişmeleri anlamlandırmaya çabalayan bilim insanları bulunmaktadır. Daha çok işletme literatürü içinden yazan ve şirketlerin gelecek yıllarda alacakları yeni biçimi, bu biçimin yönetsel ve finansal anlamda ne gibi yenilikleri doğuracağını ve ihtiyaçları ortaya çıkaracağını anlamaya çalışan bu yazarlar için, hibritleşme önemli bir kavram gibi görünmektedir. Şirketlerin, devletlerin ciddi teşvikleri, yönlendirmeleri ve gerekli gördükleri yerde yaptırımlara tabi tutmalarıyla, sadece kâr amacı ile hareket etmekten giderek uzaklaştıkları, mutlak surette kurumsal sosyal sorumluluk paradigmasına dahil oldukları ve giderek devletin hizmet alanı içindeki alanlarla ilgili olarak devletlerle iş birliği ve yük paylaşımına gittikleri görülmektedir. Bu değişimin şirketlerin mali yapılarına da işletme biçimlerine de etki etmesi kaçınılmaz olduğu için, “şirket” denen şeyin hızla değişmekte olduğu gözlenmektedir. Bu yeni eğilime uygun hareket eden şirketler, giderek klasik işletme literatürü içindeki şirket tanımını zorlar hale gelmeye başlamıştır. Böylece bu yeni tür yapıları anlamlı bir zemine yerleştirebilmek çabası ile “hibrit organizasyon”⁶⁰ terimi kullanılmaya başlanmıştır. Şirketler bağlamında “hibrit organizasyon” terimi; değerleri ve çıkarları birleştiren, en azından belli alanlarda kamu ile ve kamu için hareket eden ve hem kamunun hem de şahsi teşebbüsün özelliklerini bünyesinde barındıran yapı anlamına gelmektedir.

Fakat bu terim sadece işletme alanında ve yalnızca şirketler için kullanılmamaktadır. Zira ortada olan, bir tek olgunun farklı alanlardaki yansımalarıdır.

⁵⁹ Doherty, Haugh, Lyon, s. 418.

⁶⁰ Vining ve Weimer’a göre, “karışık ve siyasi olarak çekişmeli problemler, karar alıcıları hükümetler ve daha yaygın olarak özel teşebbüs aktörleriyle iyelik haklarının paylaşıldığı organizasyonlar yaratmaya teşvik etmiştir. En jenerik ve kapsayıcı tanımla bu yapılar hibrit organizasyonlar denen yapılardır. (...) Hibrit yapıların diğer organizasyon türlerine göre belirgin avantajları olduğunu düşünen kurucular sayesinde, hibrit organizasyonların sayısında adeta bir patlama yaşanmıştır.”, Aidan R. Vining, David L. Weimer, “The challenges of fractionalized property rights in public-private hybrid organizations: The good, the bad, and the ugly”, *Regulation & Governance* (2016) 10, 161–178, doi:10.1111/rego.12086.

İşletme alanında, şirketlerin devletlere yaklaşması ve onlarla ilişki, iş birliği ve yük paylaşımı içine girmesi olgusunun izdüşümü, sivil toplum alanında da yaşanmaktadır. İşletme literatürü içinde, belki çok da görünür olmayan bu olgu, örneğin sosyolojik bir çözümlemenin konusu olmak üzere sivil toplum alanındaki değişimler söz konusu olduğunda, hemen göze çarpmaktadır. Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının giderek daha fazla devletlerle ilişki ve iş birliği içine girdikleri görülmektedir. Hatta bu ilişkinin düzeyi, şirketlerin devletlerle kurduğu ilişkinin düzeyini de aşmakta, birçok sivil toplum kuruluşunun bizzat kamu tarafından fonlandığı yeni bir aşamaya doğru geçilmektedir. Bu durumu açıklama arayışında olan bilim insanlarının, tıpkı şirketlerdeki değişimi anlamaya çalışan bilim insanları gibi “hibrit organizasyon” terimine başvurdukları görülmektedir. Bu yönüyle hibritleşme denen olguyu hem şirketler hem de sivil toplum kuruluşları için, devletle sıkı bir ilişki, iş birliği ve yük paylaşımı içine girme, bu durumun finansal ve kurumsal yapılarına ve işletme biçimlerine doğrudan etki etmesi, şeklinde açıklayabiliriz.

Hibrit yapıların ortaya çıkmasında belirleyici dönem 1930’lardan sonrasıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bir tarafta ABD’de 1929’da başlayan Büyük Buhran’ın etkisiyle kapitalizmin krize girmesi ve bu krizden çıkmak üzere finansal kaynak sağlama arayışı, diğer tarafta II. Dünya Savaşı’nın ardından başlayan Soğuk Savaş, hibrit yapıların ortaya çıkışında ilk etkili olan olgulardır. ABD’nin, liberal politikaların başlıca temsilcisi olarak, felsefi ve ideolojik öncüllerini, kendisi dışındaki dünyaya yaygınlaştırma arayışı, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan konjonktürde daha belirgin bir hal almıştır. ABD’nin iki koldan yürüttüğü bu sürecin, bir kanadında ticari işletmeler diğer kanadında ise sivil toplum kuruluşları yer almış ve devletle daha yakın ilişkiye girerek hibritleşen formlar, kullanışlı araçlar haline dönüşmüştür. Bu durum, hibrit organizasyonlar üzerine giderek yoğunlaşan bir ilginin ortaya çıkmasına neden olmuş, bu organizasyonların aldıkları şekil ve bunun yönetsel, siyasal ve toplumsal alana yansımaları üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Konu hakkındaki ilgi ve yönelim nispeten yeni olmakla birlikte, konu üzerine şimdiden hatırı sayılır bir literatür ortaya çıktığını söylemek faydalı olacaktır. Öyle ki güncel literatür içinde, hibritleşme olgusunun tespit edilmesi yahut tanımlanmasından ziyade, mahiyeti tartışılır hale gelmiştir. Bu yönüyle gerek sivil toplum alanında gerekse şirketler anlamında

hibritleşme olgusunun, sosyal bilimler literatüründe kendisini tamamıyla kabul ettirmiş bir eğilim olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Bugün işletme alanında da sivil toplum alanında da güncel eğilimleri takip eden ve bu konularda kalem oynatanlar, hibritleşme denen olgunun varlığını artık tartışmamaktadırlar. Hibritleşmenin hangi ülkelerde ne düzeyde gerçekleştiği, şirketlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve hatta devletlerin bu gelişmelerden önümüzdeki yıllarda nasıl etkileneceği gibi sorular tartışmaların ana eksenini oluşturmaktadır. Bu çerçevede yapılan tartışmaların son derece ayrıntılı ve kapsayıcı nitelik arz ettiği görülmektedir.

Günümüz Batı dünyasında devletlerin ticari alanı ve sivil toplum alanını gitgide içermeye başladığını ve bu yönüyle devlet aygıtının giderek büyüdüğünü söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır. Bu büyümeyi takip edebilmek için öncelikle vakıanın somutlaştığı alanlara dikkatle bakmak gerekecektir. Devlet aygıtının büyümesi olarak adlandırdığımız bu olgunun temelinde, devletlerin kendi sorumluluk alanlarında yer alan bazı hizmetleri, şirketler yahut sivil toplum kuruluşları eliyle görmeye başlaması yatmaktadır. Bu olguyu ortaya çıkartan şartları, yukarıda açıklamaya ve tartışmaya çalıştık. Bu bölümde devletin hangi araçları kullanarak bu ilişkiyi somutlaştırdığını ve ortaya çıkan güncel manzarayı resmetmeye çalışacağız.

Devletlerin gerek özel sektörle gerekse sivil toplum kuruluşlarıyla kurduğu iş ilişkisinin temelinde “ihale” kavramı yatmaktadır. Devlet kendisine ait işleri belli sektörlerden aktörlere, ihaleler yoluyla aktarmaktadır. Devletin işlerini üzerine alan aktörler “yüklenici” adını almaktadır. Özel sektörde, devletten ihale alan şirketler ve sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Devletin, şirketlerle kurduğu iş ilişkisi iki türlü gelişmektedir. Bunlardan ilki devlet-özel sektör ortaklıkları (public-private participations/ppp) denen iş modelidir. Bu model özellikle bayındırlık icraatlarının gerçekleştirilmesinde sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Köprü, otoyol, baraj gibi yüksek maliyetli işlerde, devletin, genellikle özel sektörden yüklenicilere, yapılacak işleri ihale yoluyla dağıtması söz konusudur. Devletle anlaşma imzalayan şirketlerin devletle ilişkisi, iş akdinin bitimine kadar devam eder ve işin teslim edilmesi ile son bulur. Devletle geçici ortaklık ilişkisine giren bu şirketlerin, kamunun çıkarlarını korumayı vaat etmekle birlikte, temel motivasyonları kar beklentisidir. Bu şirketler yapı, finansman ve işletme açısından tamamen özel şirketlerdir ve sadece ihalesini

aldıkları iş üzerinden devletle ilişki kurmaktadır. Devletle yaptıkları akdi tamamlayan şirketler, faaliyet gösterdikleri sahalarda devletten bağımsız olarak varlıklarını sürdürmeye devam ederler.

Devletin, şirketlerle kurduğu iş ilişkisinin ikinci biçimi “sosyal şirket” olgusu ile ilişkilidir. Sosyal şirket, kuruluşu itibariyle, kaynaklarının bir kısmını kamuya aktarmaya söz vermiş, buna uygun bir yasayla kurulan ve faaliyetlerini belli yasal sınırlar çerçevesinde gerçekleştiren şirketlerdir. Bu şirketlerin kaynaklarını kamuya aktarmaları için devletten ihale yahut talimat almalarına gerek yoktur. Sosyal sorumluluk projeleri gibi projelerle ve şirketin kuruluş esnasında tabi olduğu yasalarla belirlenmiş çerçeveler içinde, kaynaklarının bir kısmını kamu yararına kullanmaları söz konusudur. Bunun karşılığında devletten vergi bağışıklıkları gibi birtakım özel haklar elde ederler. İşletme mantığı açısından kâr amaçlı şirketler gibi yönetilmekle birlikte, gelirlerini bütünüyle hissedarlarına ve yöneticilerine aktarmamaları ve gelirlerinin bir kısmını sosyal yardım için kullanmaları ile kâr amaçlı şirketlerden ayrılırlar.

Özel alanda, devletin ihalelerine muhatap olan ve devletin işlerini yüklenici olarak üzerine olan diğer sektör, sivil toplum sektörüdür. Sivil toplum kuruluşlarının, belli yasalar çerçevesinde, kâr amacı gütmeyen, yüklenici olarak, devletin işlerini üzerlerine almaları ve tamamlamaları mümkündür⁶¹. Kâr amacı gütmeyen yüklenici (non-profit contractor)⁶² olarak anılan bu sivil toplum kuruluşlarının, diğer sivil toplum kuruluşları ile ortaklaştıkları ve ayrıldıkları noktalar, bu yapıların sivil toplum alana ne gibi değişiklikler getirdiği gibi konular, güncel sivil toplum tartışmalarının en hararetli başlıklarını oluşturmaktadır.⁶³ Bunun yanında sivil toplum kuruluşlarının sadece ihale

⁶¹ Sivil toplum kuruluşlarının devletten ihale almalarını konu edinen ve bu konuda teorik bir çerçeve oluşturmaya çalışan etkileyici bir çalışma için bkz. Marieke Huysentruyt, “Contracting for Aid: Does Organizational Form Matter?”, 2014. Yayınlanmamış çalışma.

⁶² Werker, Ahmed, s. 7.

⁶³ Sivil toplum kuruluşlarının devlet desteği almasının ne tür politik sonuçları olacağıyla ilgili bir tartışma için bkz. Elizabeth Bloodgood, Joannie Tremblay-Boire, “Does government funding depoliticize non-governmental organizations? Examining evidence from Europe.”

<https://www.cambridge.org/core/journals/european-political-science-review/article/does-government-funding-depoliticize-nongovernmental-organizations-examining-evidence-from-europe/AEC53C436B72DC56AC09EDA612F80A33>

olarak değil, faaliyetleri için kullandıkları finansman portföyünde kamu kaynaklarına yer vererek de devletle ilişki kurmaları mümkün olabilir. Yani bir yanda özel bağışçılardan elde edilen gelirler, diğer yanda da devlet fonlarından gelen gelirlerle oluşan bir finansman kaynağı söz konusudur.⁶⁴

⁶⁴ Nunnenkamp ve Öhler'e göre, bu tür sivil toplum kuruluşları için özel bağışlarla devlet ödenekleri arasında bir denge sağlamak en büyük sorun olarak görünmektedir. Zira sivil toplum kuruluşları için finansman bulmak en önemli meseledir. Ekonomik güçlerini bağışçılardan topladıkları bağışlardan elde eden sivil toplum kuruluşları, giderek artan bir rekabet ortamına kendilerini muhatap olarak görürler. Bu rekabet ortamında bağışçı çekebilmek için başvurdukları en önemli yöntem bağış toplama etkinlikleri düzenlemektir. Ancak Aldashev ve Verdier'e göre bu etkinlikler 'potansiyel birer verimsizlik kaynağı'dırlar. Bağışçı çekmek için sıkı bir rekabet ortamında olan sivil toplum kuruluşlarının giriştiği "aşırıya kaçan" bağış etkinlikleri giderek artan oranda zamanı ve parayı çözümler üretmek, doğrudan ihtiyaç sahiplerine yardım etmek yerine bağışçıları memnun etmek ve basında daha fazla yer almak üzere hasretmeye başlarlar.

Sivil toplum kuruluşları bu sıkıntıyı aşmak için giderek artan oranda devlet ödeneklerine yönelmektedirler. Devlet fonlamasının yüksek olduğu durumlarda sivil toplum kuruluşlarının özel bağışları çekme noktasında rahatlamaları ve bağış etkinliklerine daha az harcamaları kuvvetle muhtemeldir. Andreoni ve Payne (2003) devlet fonlarını aldıklarında özel bağışçıların değil bizzat sivil toplum kuruluşlarının kendilerinin stratejik davranarak bağış etkinliklerini azaltacaklarını düşünmektedirler. Öte yandan devlet fonlarına güçlü şekilde bağlı olmak yönetsel harcamaları artırabilir. Zira devlet fonlarına başvurmak hatırı sayılır miktarda kırtasiye işi içermektedir. Başarılı bir başvuru sürecinin gerçekleşmesi için sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerinin devlet kurumlarına ciddi bir zaman ayırmaları gerekmektedir. Kerlin (2006, s. 382) "USAID regülasyonlarının ve kırtasiye işlerinin bazen deneyimli uluslararası sivil toplum kuruluşları için bile "bunaltıcı olabileceğinden" bahsetmektedir. Cooley ve Ron (2002) devletin sivil topluma aktardığı fonların "piyasalaşması"nın sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini arttıracaklarını iddia edenlerin aksine, bu durumun sivil toplum kuruluşlarının etkinliğine negatif yansıdığını düşünmektedirler. Cooley ve Ron'a göre bunun en önemli nedeni sivil toplum kuruluşlarının devlet desteğine güvenerek masrafları azaltıcı işbirliklerine girmemeleri ve kendi başarılarına hareket etmeleri⁶⁴ ve karşılaştıkları yasal kısıtlamaların yarattığı sivil toplum ortamıdır. Söz konusu yasal kısıtlamalar sivil toplum kuruluşlarının gelirlerinin hatırı sayılır bir kısmını yönetsel ve mali harcamalara ayırmaları sonucunu doğurmaktadır. Sivil toplum kuruluşları giderek artan oranda işinin ehli profesyonellerle çalışma ihtiyacı hissederken onlara ödedikleri ücretler de giderek yükselmektedir. Bu durum bir yandan sivil toplum kuruluşlarını profesyoneller için cazip bir iş koluna dönüştürürken, diğer yandan ihtiyaç sahiplerine aktarılması gereken kaynakların önemli bir kısmının bu iş için harcanması sonucunu doğurmaktadır. Bununla birlikte özel bağışçıları çekmemin zorluğundan dolayı devlet desteğine başvuran sivil toplum kuruluşlarını bir sürpriz beklemektedir. Zira Andreoni ve Payne'e göre "kabul gören inanış" özel bağışçıların resmi ödenekleri kendi bağışlarının kusurlu bir versiyonu gibi gördükleri şeklindedir. Ribar ve Wilhelm 1986-1992 yılları arasında uluslararası yardım ve kalkınma alanlarında faaliyet gösteren 125 Amerikan sivil toplum kuruluşunun göstergelerinden devlet fonlamasının özel bağışların teşvik edilmesinde aşındırıcı etkisi olduğuna dair çok az delil olduğunu belirtmişlerdir. Hatta McCleary ve Barro uluslararası yardım alanında devlet fonlarının yer almasının "özel bağışları çeken bir mıknaş" olduğunu keşfetmişlerdir. /Peter Nunnenkamp and Hannes Öhler, "Funding,

ABD'nin Soğuk Savaş döneminde yürüttüğü ideolojik savaşta elindeki iki büyük araçtan biri şirketler, diğeri ise sivil toplum kuruluşları olmuştur. Şirketlerin devletin alanı olarak görülen refah ve sosyal sorumluluk alanlarına çekilmeye başlanması ile yeni bir fırsat alanı doğmuştur. Başta ABD olmak üzere, pek çok Batılı şirketin yurtdışı operasyonlara giriştikleri ve yatırımlarını kendi ülkelerinin dışına çıkarttıkları görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında, bahsi geçen ülkelerde yürürlükte olan çalışma ve vergi yasalarının ağırlığı etkili olmuştur. Şirketler, operasyonlarını yurt dışına taşıyarak, maliyetlerini düşürmüşler ve yeni kar imkanları elde etmişlerdir. 1990'lı yıllara gelindiğinde şirketler için bu fırsat alanları bir hayli genişlemiştir. Zira Soğuk Savaş, Batı bloğunun galibiyeti ile sona ermiş ve liberal politikaların hayata geçirileceği geniş bir coğrafya açılmıştır. Devasa bir pazar anlamına gelen bu geniş coğrafya, Batılı şirketlere daha da büyük kazançların kapısını açmıştır. Bu yıllardan itibaren giderek artan neo-liberalizm ve küreselleşme tartışmaları, aslında bu sürecin işaret fişekleri olmuşlardır. Dünyanın küresel bir köy haline geldiği, ulus devletlerin sınırlarının artık bulanıklaştığı tezleri, en çok da yeni coğrafyalara açılmaya çalışan uluslararası şirketlerin işine yaramıştır.

ABD önderliğinde örgütlenen Batılı devletler, bir yandan şirketlerin uluslararası alanda yatırım ve ticaret yapmalarını mümkün kılmak üzere yasal düzenlemeleri hayata geçirirken, diğer taraftan da birçok coğrafyayı içine alan kapsamlı ticaret anlaşmaları⁶⁵ imzalamışlardır. Söz konusu yasal düzenlemeler ABD ve Avrupa kaynaklı şirketlerin uluslararası ticaret yapmalarının önünü açacak ve teşvik edecek biçimde düzenlenirken, yapılan anlaşmalar da şirketlere içinde rahatça hareket edebilecekleri geniş coğrafyalar hediye etmiştir. Bu, bir bakıma, Batılı devletlerin, Batı menşeli şirketler için, adeta

Competition and the Efficiency of NGOs: An Empirical Analysis of Non-charitable Expenditure of US NGOs Engaged in Foreign Aid", KYKLOS, Vol. 65 – February 2012 – No. 1, 81–110, s. 83.

(Ulaşılma tarihi: 24.10.2017)

⁶⁵ ABD'nin taraf olduğu veya oluşturmaya çalıştığı Bölgesel Serbest Ticaret Anlaşmaları şunlardır: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması

http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri_nin-dis-ticaret-politikasinda-serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-.tr.mfa

(Ulaşılma tarihi: 25.10.2017)

sahayı açmaları ve kazançlarını garanti altına alacakları bir sistemi hayata geçirmeleri anlamına gelmiştir. Söz konusu devletlerin, buna mukabil olarak, şirketlerden beklentileri vardı. Operasyonel oldukları ülkenin iç işleyişine ve toplumsal yapısına doğrudan ne tür etkilerde buldukları ve ajanlık faaliyetlerine benzer işlevler üstlenip üstlenmedikleri tartışılarsun, en belirgin düzeyde “sosyal sorumluluk” denen kavramın hayata geçirildiği ve bunun da doğrudan faaliyet gösterilen ülkenin iç işleyişi ve toplumsal yapısı ile ilgili olduğu tartışma götürmeyecektir. İdeolojik savaşı en az sıcak çatışma kadar, belki de ondan daha fazla önemseyen Batılı devletler için, şirketlerin yatırım yaptıkları coğrafyada, hiç değilse, birer kültür elçisi gibi davranmaları beklenmiştir. Şirketlerin çoğunun zaten üretim sattıkları ürünlerin, kapitalist yaşam biçimini mümkün kılan ürünler olduğu düşünüldüğünde, bunun şirketler açısından kolay karşılanabilir bir beklenti olduğu görülecektir. Gerek pazara sürülen ürünlerin mahiyeti gerekse bunların pazarda alıcı bulması için yürütülen reklam kampanyaları, devasa etkili ideolojik aygıtlar olarak varlık bulacaktır. Buna ek olarak yürütülen sosyal sorumluluk projeleri, yine Batılı yaşam biçimini ve felsefi öncüllerini, faaliyet gösterilen ülkede yaygınlaştırma amacına matuf oldukları için, kaynak devletler tarafından önemsenmiştir. Söz konusu projelerin, şirketlerin ekonomik imkanlarıyla hayata geçirilmesiyle, devletlerin sırtından önemli harcama kalemleri alınmış olmaktadır. Şirketlerin devletleri ile girdikleri bu münasebet beraberinde devletlerin şirketlerden daha fazla şey talep etmesi ve şirketlerin de bunlara uygun biçimde giderek form değiştirmesi şeklinde bir süreci başlatmıştır. Bu süreçten sadece ulus-ötesi faaliyet yürüten şirketler değil, içeride faaliyet gösteren şirketler de etkilenmiş, “sosyal şirket”⁶⁶

⁶⁶ Doherty, Haugh ve Lyon’a göre, “sosyal şirket fenomeni karar alıcıların ve uygulayıcıların bir süredir dikkatini çekmektedir (Wilson ve Post 2013) ve buna bağlı olarak artan akademik ilgiyle birlikte konuyla ilgili akademik yayınlarda da ciddi bir artış ortaya çıkmıştır (Cukier et al. 2011; Lepoutre et al. 2013; Lumpkin et al. 2013). Başlarda ortaya çıkan sosyal şirket araştırmaları sosyal şirketin ayırıcı yönlerini tanımlamaya ve ortaya çıkış koşullarını aydınlatmaya yönelik olmuş (Chell 2007) ve sosyal şirket yönetimi ve performans değerlendirmeleri ile devam etmiştir. Başlangıçtaki sosyal şirket yayınının büyük kısmı teorik olmaktan uzaktır ve pozitif yönler üzerinde durmaktadır (Parkinson ve Howorth 2008; Sepulveda et al. 2013). Bununla birlikte sosyal şirketlerin ortaya çıkışını (Tracey et al. 2011), yönetimini (Battilana and Dorado 2010; Pache and Santos 2011) ve sosyal şirketin etik, güç ve özgürleştirici yönlerini (Teasdale 2012) teorik olarak açıklamaya çalışan yeni araştırmalar ortaya çıkmaktadır. Sosyal şirketler hem toplumsal amaçları gerçekleştirmek hem de finansal sürdürülebilirliği temin etmek gibi ikili bir hedefe ulaşmayı amaçlarlar. Akademik literatür içinden sosyal şirkete baktığımızda sosyal şirketlerin, hibrit

(social enterprise) ve Devlet-Özel Sektör Ortaklığı (Public-Private Participation/PPP)⁶⁷ denen yapılar giderek yaygınlık kazanmıştır.

Şirketleri içine çeken bu gelişmelerin izdüşümü sivil toplum alanında da yaşanmıştır. Tıpkı özel şirketler gibi, devletle ilişkisi sınırlı olması beklenen sivil toplum kuruluşlarının da belli bir dönemden sonra devletle yakın bir ilişki içine girdikleri görülmüştür. Zamanla literatüre “hibrit sivil toplum kuruluşları” teriminin girmesine sebep olacak gelişmeler, şirketlerin hibritleşmesinin önünü açan gelişmelerle aynıdır. Tıpkı şirketlerin II. Dünya Savaşı’ndan sonra, başta ABD olmak üzere, Batılı devletlerin yürüttüğü ideolojik savaşta rol oynamaya başlamaları gibi, sivil toplum kuruluşları da bu süreçte giderek belirginleşen şekilde rol oynamaya başlamışlardır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ihdası, tıpkı ulus-ötesi sermayenin oluşması ve giderek güç kazanması gibi bir izlek takip etmiştir. Nasıl ki ulus-ötesi şirketler 1980’lerden sonra yürürlüğe konan neo-liberal politikalarla güçlenmiş ve uluslararası sahaya giderek daha fazla sirayet eder hale gelmişlerse, sivil toplum kuruluşları da özellikle bu yıllardan sonra yeni bir atılım içine girmişler ve uluslararası alanda giderek daha fazla rol oynamaya başlamışlardır. Ne var ki süreç bir anda tamamlanmamıştır. Özellikle ABD’li politika yapıcıları için, sivil toplum kuruluşlarının devletle ilişki-iş birliği içine girmesi ve bu anlamda finansal

organizasyonlara verilecek en iyi örnek olduğu göze çarpar ki bunun anlamı bu türden şirketlerin özel, kamusal ve sivil toplum alanlarındaki sınırları aşarak yeni bir saha inşa ettikleridir. Bkz. Doherty, Haugh, Lyon, s. 417-418.

Türkiye’de esasen sosyal şirket anlayışına en fazla yaklaşılan alan şirketlerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk denen paradigma çerçevesinde sosyal sorunlara ve toplumsal olaylara dönük olarak destekleyici faaliyetler ve projeler hayata geçirmeleri şeklindedir. Ancak kurumsal sosyal sorumluluk paradigmasının, ayrı bir organizasyon biçimi olarak sosyal şirketten farklı bir süreci ifade ettiğini akılda tutmak gerekir. Bu anlamda kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının sosyal şirketten önce ortaya çıkmış ve sosyal şirket olgusunu önceleyen bir çerçeve olduğunu akılda tutmak faydalı olacaktır.

⁶⁷ PPP’ler en genel manada devletle ortak iş yapan şirketler anlamına gelmektedir. Büyük bayındırlık projeleri için bu yönetime giderek daha fazla başvurulmakta ve ortaklık terimi literatürde önemli bir yer işgal etmeye başlamaktadır. Bu durumu R. Wettenhall şöyle özetlemektedir: “Ortaklık” terimi kamu sektörü reformu retoriği içinde baskın bir terim haline almış durumda. 1980’lerde 1990’larda bir hayli baskın olan özelleştirme teriminin yerine bugün ortaklık teriminin geçtiği söylenebilir. Nasıl ki o dönemde özelleştirme pek çok reformcunun zihnini işgal etti ve kendisine ait devasa bir literatüre hayat verdiyse bugün de ortaklık ve özellikle de kamu-özel ortaklığı aynı aşamaya doğru gelmektedir.”, Wettenhall, R. “The Rhetoric and Reality of Public-Private Partnership”, **Public Organization Review**, 2003, Cilt 3, Sayı 1, 77. <https://doi.org/10.1023/A:1023000128175>, (ulaşılma tarihi: 15.11.2017).

desteğe konu olabilmeleri için, bir dizi tarihsel tecrübenin yaşanması gerekmiştir. Kabaca söylersek devletle iç içe geçmiş ve devlet politikaları doğrultusunda hareket eden sivil toplum kuruluşları fikrinin olgunlaşması için birkaç on yıllık çaba gerekli olmuştur. Bu çabaların en kayda değer ve kendisinden sonraki sivil toplum zeminini belirleyecek olanı; Ulusal Demokrasi Vakfı'nın kuruluşudur.

Ulusal Demokrasi Vakfı'nın kuruluşu, ABD tarihi açısından önem arz eden bir dizi olay sonucunda karşımıza çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Batı dünyasının karşı karşıya geldiği en büyük çekişmelerden biri olan, Soğuk Savaş gündeme gelmiştir. Avrupa'ya demokrasi ithalini başlatan ABD için bunun gerekçesi, her ne kadar Nazi dönemi Almanya'sında yaşananlar olarak gösterilmiş olsa da esas gerekçe farklıdır. Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin, Batı dünyasına güçlü bir alternatif olarak ortaya çıkmış olması, ABD'nin demokrasi ithali modelinin temel motivasyonudur. Batı'nın o güne dek karşı karşıya geldiği en güçlü ideolojik rakip olan Sovyetler Birliği'nin, kendi ideolojisi doğrultusunda Avrupa'yı ve dünyanın geri kalanını şekillendirmesinden korkan ABD, kendi ideolojisinin yaygınlaştırılması için harekete geçmeye karar vermiştir. Bu çerçevede 1970'li yıllarda Jimmy Carter döneminde, öncelikli olarak insan hakları söylemi devreye sokulmuş, ardından da demokrasinin daha etkili ve kapsayıcı bir ideolojik söylem olduğu ve kullanılması gerektiği düşünülmüştür. Bu çerçevede öncelikli olarak belli enstitülerin ve vakıfların kurulması, bunların devlet tarafından açıkça finanse edilmesi ve bunlara uygun yasal zeminin oluşturulması için adımlar atılmıştır. Bu adımlar içinde en dikkate değer ve etkileyici olanı, Ulusal Demokrasi Vakfı (National Endowment For Democracy)'nin kuruluşudur⁶⁸. Ulusal Demokrasi Vakfı'nın kuruluşu ile ilk defa devletin sivil toplum

⁶⁸ Ulusal Demokrasi Vakfı'nın kendi sitesinde vakfın kuruluşunu önceleyen olaylar David Lowe tarafında şu şekilde tahkiye edilmektedir:

“İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratik müttefiklerimize yönelen tehditle yüzleşen ve politik yardım için herhangi bir kanal bulamayan ABD'li karar alıcılar kuşatma altındaki Avrupa'ya gizli yollardan danışmanlar ve ekipmanlar göndermek, gazeteleri ve partileri finanse etmek gibi örtülü yöntemlere başvurular. 1960 larda ortaya çıktığında pek çok gönüllü Amerikan kuruluşu uluslararası platformlarda fikir savaşı vermek üzere CIA'den örtülü ödenek alıyordu. Johnson yönetimi denizaşırı yardımların açıkça yapılmasını sağlayacak bir kamu-özel ortaklığı mekanizması kurularak bu ödeneklere bir son verilmesine karar verdi.

kuruluşları ile ilişkisinde yarı-otonom bir yapının kabul edilmesi gerçekleşmiştir. Uzun tartışmaların ardından, bu kuruluşun devlet tarafından açıkça finanse edilmesine ve yurt

Amerikan Kongresi üyesi Dante Fascell, 1967 Nisan'ında Kongreye Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (Institute of International Affairs) kurularak demokratik değerlerin yaygınlaştırılması için örtülü ödenek kullanılmasına izin verilmesi için bir yasa önerisi sundu. Yasa, Kongreden geçemese de ABD ile Sovyetler Birliği arasında süregelen ideolojik rekabette yeni yaklaşımlar geliştirmek üzere Hükümet ve Kongre nezdinde tartışmaların yaşanmasına neden oldu.

İnsan hakları konusunu dış politikasının başlıca elemanlarından biri haline getiren Başkan Jimmy Carter döneminde, insan haklarının yaygınlaştırılmasını çıkarlarına uygun bulan Amerikan müdahalesi yoğunlaşmıştı. 1970'lerin sonunda Amerika, insan hakları konusunda bir torba anlaşma olan Helsinki sözleşmesinin uygulanmasını izlemeye başladı. 1978'de kongre üyesi Fascell ve Donald Fraser insan haklarının gelişmesini takip edecek "QUANGO" (Quasi-autonomous non-governmental organizations/Yarı-bağımsız sivil toplum örgütleri) yasasını önerdi. Önerdikleri yasa, yurt dışında insan haklarını yaygınlaştırmak için çalışacak sivil toplum kuruluşlarına teknik ve finansal destek vermeyi amaçlayan İnsan Hakları ve Özgürlükler Enstitüsü'nün kuruluşunu sağladı.

1970'lerin sonunda demokrasi yardımı için önemli bir model vardı: Almanya'nın bir nesil önce Naziler tarafından yıkılan demokratik kurumlarını yeniden kurmak için II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Alman Federal Cumhuriyet Partisi vakıfları. Her biri Almanya'nın dört politik partisinden biri ile irtibatlı olan ve "Stiftungen" olarak bilinen bu vakıflar Batı Almanya hazinesinden yardım alıyorlardı. 1960'larda yurt dışındaki ideolojik partnerlerine yardımda bulunmaya başladılar. 1970'lerin ortasına gelindiğinde İber yarımadasının demokratik dönüşümü için önemli rol oynuyorlardı.

1977'nin sonlarında Washington'da siyasi danışman olan George Agree, Stiftungen'in yürüttüğü önemli bir çalışmayı zikrederek, iki önemli ABD partisi ve dünyanın geri kalanındaki partilerle iletişim ve anlaşmayı geliştirecek bir vakfın kurulmasını önerdi (...) ve 1980 yılında Amerikan Siyasi Vakfı kurularak ABD'ye gelen yabancı parlamenterlere ve akademisyenlere brifingeler verilmeye ve başka konularda yardım edilmeye başlandı. İki yıl sonra İngiliz Parlamentosu önünde Başkan Reagan Westminister Sarayı'nda önemli bir konuşma yaptı ve (insanların kendi seçimlerini yapmalarını temin etmek, kültürlerini geliştirmek ve barışçıl yollarla farklılıklarını uzlaştıracak bir sistem olarak özgür basın, sendikalar, siyasi partiler ve üniversitelerin kurulması anlamına gelen) demokratik altyapının geliştirilmesi için bir girişimin hayata geçirilmesi önerisinde bulundu. Amerikan Siyasi Vakfı'nın ABD'nin şu anda güç toplayan küresel demokrasi kampanyasına nasıl en iyi şekilde katkı vereceğini ortaya çıkarmak üzere bir çalışmaya yakın zamanda başlayacağını ifade etti. Reagan'ın İngiliz Parlamentosu önündeki bu konuşması Amerikan Demokrasi Vakfı'nın kuruluşuna en büyük katkı olmuştur.

Amerikan Siyasi Vakfı'nın çalışması Uluslararası Yardım Ajansı (AID) tarafından üç yüz bin dolarla desteklenmiş ve bu çalışma daha sonra Demokrasi Programı adını almıştır. (...) Demokrasi Programı partiler üstü, özel bir sivil toplum kuruluşu olarak Ulusal Demokrasi Vakfı'nın kurulmasını önermiştir. (National Endowment for Democracy/NED) Vakfın, sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmesine rağmen, yıllık resmi ödeneklerle finanse edilmesi ve Kongre denetimine açık olması kabul edildi. NED, bir noktadan sonra kendisi bağış ve hibe üreten, yurtdışında demokrasinin yaygınlaştırılması amacıyla çalışmalar yürüten özel kuruluşlara fonlar dağıtan bir kurum haline dönüştü."

dışındaki kişiler ve kurumlara demokrasinin hayata geçirilmesi ve yaygınlaştırılması amaçları doğrultusunda doğrudan finansal katkı yapmasına izin veren yasa onaylanmıştır.⁶⁹ 1983 yılında faaliyetlerine başlayan kurum, ABD'nin "demokrasi ithali" konsepti çerçevesinde çalışan en önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olarak varlık bulmuş, özellikle Berlin Duvarı'nın yıkılışının ve Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından, Avrupa'da demokrasinin yaygınlaştırılması anlamında büyük yararlılıklar göstermiştir. Avrupa'daki pek çok sivil toplum kuruluşuna brifingler, eğitimler ve finansal destekler vererek ortak faaliyetler yürüten Vakıf, sonraki yıllarda devlet-sivil toplum alanındaki sınırların bulanıklaşmaya başlamasında belki de en önemli katalizör olarak işlev görmüş olacaktır. Vakfın öncü rolü, 2002'deki Irak işgali sırasında ortaya çıkmış, bu rolün önemi bizzat Başkan Bush tarafından teslim edilmiştir. Bush, vakfın, 2003 Kasım'ında gerçekleşen 20. yıldönümü için yaptığı konuşmayla, işgal girişiminin ne tür bir söylemsel alt yapı ile meşrulaştırıldığının mükemmel bir örneğini vermiştir.⁷⁰

⁶⁹ Vakfın kuruluşuna zemin hazırlayan yasal sürecin ayrıntılı bir anlatımı için bkz., <https://www.ned.org/about/history/>, (ulaşılma tarihi: 2.12.2017).

⁷⁰ Konuşmanın ilgili bölümü şu şekildedir:

"Demokrasiyi güvence altına alma işi pek çok kişinin üzerinde. Amerikan ve koalisyon güçleri Irak'ta barış için ve özgür ulusların güvenliği için pek çok fedakârlık yapıyorlar. Pek çok ülkeden yardım gönüllüleri Irak'a yardım için tehlikelere göğüs geriyorlar. Ulusal Demokrasi Vakfı kadın haklarını yaygınlaştırıyor, Irak'lı gazetecileri eğitiyor ve politik katılım için gerekli donanımların eğitimini veriyor. Iraklılar, polis ve sınır koruyucuları ve yerel görevliler birlikte çalışıyorlar ve fedakarlığı paylaşıyorlar. Bu büyük ve zor bir görev ancak riske de fedakarlığa da değer. Çünkü nelerin risk altında olduğunu biliyoruz. Irak'ta demokrasinin başarısızlığı tüm dünyadaki teröristleri cesaretlendirecek, Amerikan halkına yönelik tehlikeyi arttıracak ve bölgedeki milyonlarca insanın ümitlerini tüketecektir. Irak'ta demokrasi başarılı olacaktır ve Şam'dan Tahran'a dek özgürlüğün bütün ulusların geleceği olabileceği haberi yayılacaktır. Ortadoğu'nun göbeğinde özgür Irak'ın kurulması küresel demokratik devrim için bir dönüm noktası olacaktır. Batılı ulusların Ortadoğu'daki özgürlük eksikliğine mazeretler bulmaları bizi daha güvenli yapmadı. Çünkü istikrarı özgürlük pahasına satın alamazsınız. Ortadoğu özgürlüklerin yeşermediği bir yer olarak kalmaya devam ettikçe, durağanlığın, kırgınlığın ve ithal edilmeye hazır şiddetin mekânı olacaktır. Ülkemize ve dostlarımıza katastrofik yıkım getirebilecek silahların yayılmasını da göz önünde bulundurduğumuzda, statükonun devamından yana olmak sorumsuzluk olacaktır. Bu nedenle, ABD Ortadoğu'da özgürlük için ilerici bir strateji takip etmeye başladı. Bu strateji daha önce gösterdiğimiz kararlılık ve enerjinin devam etmesini gerektiriyor. Ve bu da aynı sonucu verecek. Avrupa'daki, Asya'daki ve dünyanın bütün bölgelerindeki gibi özgürlük barış getirecek. Özgürlüklerin gelişmesi zamanımızın ve ülkemizin çağrısıdır. (...) Biz inanıyoruz ki özgürlük doğanın dizaynıdır. Ve inanıyoruz ki özgürlük tarihin yönüdür. Ve yine inanıyoruz ki insan başarısı ve mükemmellik özgürlüğün yaratılmasında sorumluluk sahibidir. Ve inanıyoruz ki yüce tuttuğumuz özgürlük yalnızca bize özgü değil, tüm insanlığın hakkı ve kapasitesi doğrultusundadır. Özgürlüğün yayılması için çalışmak zor olabilir. Ne var ki Amerika

Ulusal Demokrasi Vakfı'nın kuruluşu ve faaliyetleri ile sivil toplum-devlet arasındaki sınırların bulanıklaşmasının, kabul gören bir paradigma haline dönüşmesi söz konusu olmuştur. Bu paradigma değişimini taçlandıran yasal düzenlemelerle, gelecek on yıllarda sivil toplum kuruluşları alanında ne gibi değişikliklerin ortaya çıkacağına işaretleri verilmiştir. Başkan George W. Bush, 1983 itibariyle yasal zemine kavuşarak hayata geçirilen bu tür sivil toplum kuruluşlarına, inanç temelli sivil toplum kuruluşlarını da ekleyerek, devlet-sivil toplum ortaklığı zeminini daha da genişletmiştir. Kendisinin inanmış bir Evanjelik Hıristiyan olmasının⁷¹ da muhtemel etkisiyle, 2001 yılı Ocak ayında, Beyaz Saray'da, "İnanç temelli ve Topluluk Girişimleri Ofisini" (Office of Faith-Based and Community Initiatives) kuran Bush, inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının da diğer sivil toplum kuruluşları gibi devlet fonlarına ulaşabilmesi için bir dizi kanun hükmünde kararname çıkarmıştır.⁷² Böylece 1980'li yıllarda yasal zemini inşa edilmeye başlanan bu süreç, 2000'li yılların başından itibaren, devlet-sivil toplum ilişkisinde yeni bir zemin olarak belirginlik kazanmaya başlamıştır. Devletin idare altına aldığı alanların her geçen gün daha da genişlemeye başlaması anlamındaki bu süreci siyaset bilimi, işletme yahut sosyal bilim alanında kalem oynatan yazarların her biri kendi zaviyelerinden değerlendirirken, aslında aynı olgudan

bundan önce zor görevlerin üstesinden gelmiştir. Halkımız kalpten güçlüdür. Ve yalnız değiliz. Özgürlük her ülkeden, her kültürden müttefiklerini buluyor. Ve dünyanın dehşeti ve şiddeti ile karşılaştığımız gibi, özgürlüğün yazarının özgürlüğün kaderine duyarsız kalmayacağına emin olabiliriz. Çağımız, bütün sınavları ve mücadeleleriyle birlikte ve bunların üzerinde özgürlükler çağıdır. Bu vakıftaki her biriniz büyük özgürlük davasıyla tamamıyla meşgulsünüz. Sizlere teşekkür ediyorum. Tanrı işlerinizi kutsasın. Ve Amerika'yı kutsamaya devam etsin."

<https://www.ned.org/remarks-by-president-george-w-bush-at-the-20th-anniversary/>

(ulaşılma tarihi: 24.10.2017)

⁷¹ Yasin Yaylar, "Evanjelizm ve Türkiye Planı", Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, s. 43.

http://dosyayukleme.ahievran.edu.tr/dosyalar/1-YASIN_YAYLAR_ULUSLARARASI.pdf (Ulaşılma tarihi: 25.10.2017)

⁷² Stephen Goldsmith, Chris Pineda, William B. Eimicke, "Faith-Based Organizations Versus Their Secular Counterparts: A Primer For Local Officials".

<https://www.innovations.harvard.edu/faith-based-organizations-versus-their-secular-counterparts-primer-local-officials>, (Ulaşılma tarihi: 03.09.2017)

bahsetmişler ⁷³ ve hibritleşme kavramını ortaya atarak tartışmanın sınırlarını genişletmişlerdir.

II.IV. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ALANINA GENEL BAKIŞ

Türkiye’nin son iki yüzyıllık tarihi tecrübesine baktığımızda, birbiriyle çelişen fikirlerin, siyasetten, sanata, ekonomiden, dine, kültürden, sanata, hemen hemen her alanda varlık bulduğunu ve zaman zaman çatıştıklarını müşahede ederiz. Bu çatışma ortamını yaratan esas unsur, Batı karşısında yaşanan gerileme ve yenilgi durumudur. Bu duruma cevap verme arayışında olan Osmanlı elitlerinin, özellikle imparatorluğun son yüzyılını içine alan dönem boyunca, sayısız tartışmalar yaptıkları görülmüştür. “İslam terakkiye mâni midir” sorusu etrafında dönen tartışmalara dönemin entelektüellerinin hiçbiri kayıtsız kalamamıştır. Bu anlamda ortaya iki ana eksen çıkmış ve bu iki eksen imparatorluğun son yüzyılında yaşanan her gelişmede giderek konsolide olmuştur. Nihayet Osmanlı İmparatorluğu’nun ortadan kalkması ve ardından yeni Cumhuriyet’in kurulması ile tartışma taraflardan birinin lehine sonuçlanmış gibi gözükse de esasen tartışmaya kaynaklık eden zemin hiçbir zaman ortadan kalkmamıştır.

Buna göre aydınlarımızın bir kısmı İslam’ın hakikaten gelişme ve ilerleme için bir engel teşkil ettiğini düşünmüşler ve Batı karşısında kaybedilen üstünlüğün tesis edilmesinin mutlak yolunun, İslami kurallar ve kaidelerin terk edilmesi ve Batı medeniyetinin adapte edilmesi olduğunu iddia etmişlerdir. Diğer tarafta ise İslam’ın terakkiye engel olmadığını iddia eden ve çözümün Batı medeniyetine iltihak etmek değil, İslami kuralları ve kaideleri yeniden, tam anlamıyla ihya etmek olduğunu savunan kesim yer almıştır. Her iki kesim de kendi içerisinde alt kategorilere bölünmüşlerdir. Batı medeniyetine iltihak etmenin çözüm yolu olduğunu savunanlar

⁷³ Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Hybrid Organizations, Brewster Boyd, Nina Henning, Emily Reyna, Daniel E. Wan, Routledge, 2009., Bertrand V. Qu elin, Ilze Kivleniece and Sergio Lazzarini, “Public-Private Collaboration, Hybridity and Social Value: Towards New Theoretical Perspectives”, Journal of Management Studies 54:6 September 2017 doi: 10.1111/joms.12274, Frank J. Conaty, “Performance management challenges in hybrid NPO/public sector settings: an Irish case”, International Journal of Productivity and Performance Management, Vol. 61 No. 3, 2012, pp. 290-309, Emerald Group Publishing Limited 1741-0401, DOI 10.1108/17410401211205650.

kendi içlerinde pozitivism, liberalizm kavgasına tutuşurlarken⁷⁴, bir yandan da hangi Batı ülkesini model alacakları ile ilgili yoğun bir tartışma yaşamışlardır. Bu tartışmaların galibi düşünsel olarak pozitivismi, siyasal ve kültürel model olarak da Fransız ekolünü savunan elitler olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti etrafında örgütlenen bu elitler, İmparatorluğun son yıllarının ve yeni kurulan Cumhuriyet'in en etkili figürlerini bünyelerinde barındırmışlardır.

Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte pozitivism ve Fransız modelini harmanlayan yeni bir ideoloji hayata geçmiştir. Sonraları Kemalizm olarak adlandırılacak bu ideoloji ekseninde yeni devlet örgütlenirken, toplum da yukarıdan aşağı doğru şekillendirilmiştir. Batılı devletlerden adapte edilen kanunların hayata geçmesiyle hukuksal çerçevesi çizilen yeni devletin, toplumsal alanda dönüştürülmesi içinse bir dizi reform hayata geçirilmiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, tevhid-i tedrisat kanununun yürürlüğe girmesi, harf inkılabı, şapka devrimi gibi düzenlemeler, devlet kademesindeki değişikliğin topluma yayılması için girişilen çabalardır. Hilafetin kaldırılması ve laiklik ilkesinin anayasaya girişiyle birlikte, hem devletin ve toplumun gideceği yön konusunda şüpheye yer bırakmayacak bir tercih yapılmış hem de Davison'un ifade ettiği şekilde, İslam'ı kontrol altında tutmaya dönük bir yaklaşım benimsenmiştir. Böylece İmparatorluğun son döneminde başlayan tartışmalara, son noktanın konulduğu düşünülmüştür.

İslam'ın terakkiye mâni olmadığını, Batı karşısındaki gerilemeye, İslam'ın ilkelerinin yeniden ihya edilmesiyle çözüm üretilebileceğini savunanlar, bu süreçte etkilerini giderek yitirmiş, Cumhuriyetin ilan edilmesi ve yeni devletin mahiyeti hakkındaki tercihin netleşmesi ile iktidardan tamamen uzaklaştırılmışlardır. Ne var ki iktidardan uzaklaştırılan bu kesimlerin, sözcüsü durumunda oldukları belli toplumsal kesimler/talepler vardır. İktidar alanına seslerini duyurabilme kapasitelerini yitirmiş olsalar da bu talepler bir anda ortadan kalkmamıştır. Dinin ve dine ait pratiklerin bu

⁷⁴ Pozitivism, liberalizm kavgasında bir tarafta Ahmet Rıza Bey'in liderliğini yaptığı, "İttihat ve Terakki Cemiyeti" yer almış ve Auguste Comte'un etkisiyle merkeziyetçi bir meşrutiyetin savunuculuğunu yapmıştır. 1902'de Paris'te yapılan bir kongrenin ardından kurulan "Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti"nin kurucusu ve liberalizmin ateşli savunucusu olan Prens Sabahattin ise "science social" okulunun etkisiyle adem-i merkeziyetçiliğe önem vererek, bölgesel yönetimin yerel hükümetlere bırakılmasını savunmuştur. Bkz. Muzaffer Sencer, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri, Tarihsel Bir Yaklaşım**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 178.

kadar keskin bir şekilde dışarıda bırakılmasını, Müslüman bir toplumun kabul etmesinde, zorluklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira devletin, iktidar mücadelesinden galip çıkan elitler eliyle değiştirilmesi ile bu değişimi topluma yaymak farklı şeylerdir. Hazır olmadığı bir değişimi yukarıdan aşağı tazyikle kabullenmek zorunda kalan toplumun, bu duruma belli şekillerde karşılık vermesi kaçınılmaz olmuştur.

Devletin toplum ile aynı frekansta buluşamamasının sonucu, devletin ortaya koyduğu resmi/yasal söylemin aksine din referanslı söylemlerin başka kanallar aracılığıyla toplumla buluşması şeklinde kendisini göstermiştir. Her ne kadar Türkiye’de laiklik Osmanlı’dan devralınan kontrol yoluyla uygulanmakta ve İslam’ı sıkı denetim altında tutmakta olsa da toplumsal alana yapılan müdahalelerin tamamıyla başarılı olma şansı olmamıştır. Zira Türk toplumu İslam’ı, Ocak’ın belirttiği üzere; geleneksel yaşam özellikleri kazanmış, bir sosyal hayat ve inanç tarzı olarak yorumlanan ve yaşanan “halk islami” olarak yaşamaktadır⁷⁵ ve dinin Türk toplumu üzerindeki etkileri azımsanamayacak boyuttadır. Bahsi geçen gelişmeler nedeniyle, Cumhuriyet’in ilanından sonra, devletin toplumdan beklentilerini karşılayan yasal bir dini hayatla, devletin çizdiği sınırların dışında akan bambaşka bir dini hayat ve buna uygun toplumsal görüngüler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun anlamı, dini hayat söz konusu olduğunda, toplumda bir çatallaşma ortaya çıkması demektir. Bir tarafta dini toplumsal talepler ve bunları ya görmezden gelen yahut kendi çizdiği sınırlar içinde kalınmasını talep eden devlet aklı, diğer tarafta ise halkın kendi ürettiği çözümlerden oluşan kamusal akıl yer almıştır. Toplum burada ortaya çıkan çatallaşmayı belli bir seviyede yönetmeyi başarmıştır. Bir yandan resmi eğitim kurumları eliyle yeni nesillerin eğitimleri devam ettirilirken, diğer taraftan Kur’an kursları, mahalle hocaları yahut buna benzer çözümlerle bireylerin dini eğitimlerinin tamamlanması için çaba gösterilmiştir. Bir yandan resmi nikah kıyılırken, diğer yandan bir imamın eşliğinde, nikaha ait dini bir tören gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir. Bu örnekte, resmi nikah akdedilmese bile dini törenin gerçekleştirilmesinden taviz verilmemiştir. Bir taraftan resmi vergiler ödenirken, diğer yandan dini bir vergi biçimi olan zekât ödenmeye ve yine değişik adlar altında dini motivasyonlu bağışlar yapılmaya devam

⁷⁵ Bahattin Akşit, Recep Şentürk, Önder Küçükural, Kurtuluş Cengiz, **Türkiye’de Dindarlık, Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 68.

edilmiştir. Hemen hemen her alanda örnekleri mevcut olan bu uygulamalar yoluyla, aslında toplum, laiklik ve devrimler yoluyla önüne konan yoldan gitmeyi sürdürürken, alternatif bir alan yaratarak dini yaşantısını sürdürmeye devam etmiştir. Bu durumun diğer pek çok alanda olduğu gibi sivil toplum kuruluşları anlamında da bir karşılığı olmuştur. Sivil toplum kuruluşu en genel manada; “ticari çıkarlardan ziyade insani yardım, yoksulların çıkarlarını savunma, çevre koruma, temel sosyal hizmetleri sağlama ve toplumsal gelişmeye yardımcı olma gibi insani ve yardım temelli”⁷⁶ çalışmalar yapan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de asırlardan beri bu konularda yardım faaliyetleri yürüten pek çok kurum bulunmaktadır. Esasen müstakil bir sistemle bu yardım faaliyetlerinin düzenlenmesi ve topluma yaygınlaştırılması söz konusudur. Vakıf sistemi olarak adlandırılan bu sistem, hem toplumda var olan diğerkam enerjiiyi gerekli yerlere kanalize etme biçimi olarak hem de devletin idare birimlerinden biri olarak varlık bulmuştur. Bu anlamda son derece özgün bir dayanışma, yönetim ve sivil toplum sisteminin Osmanlı sistemi içinde varlık bulduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Bununla birlikte, özellikle 1980’li yıllardan itibaren, tüm dünyada sivil toplum alanında bir hareketlilik yaşanmaya başlamıştır. Bunda etkili olan faktörlerin başında bu yıllarda uygulamaya konan neo-liberal ekonomi politikaları ve bu politikaların dünyadaki yansımaları gelmiş, “komünizmin sona ermesi, yoksul ülkelerde demokrasinin yaygınlaşması, teknolojik değişim ve ekonomik entegrasyon yani kısaca globalizm nedeniyle sivil toplum kuruluşlarının yükselişi için bereketli bir ortam”⁷⁷ oluşmuştur. Ne var ki sivil toplum literatürünün ortaya koyduğu şekilde, kendiliğinden ortaya çıkan bir olgudan ziyade yönetilen ve planlı bir süreçle karşı karşıya olduğumuza dair yeni bulgular ortaya çıkmaktadır.

⁷⁶ Eric Werker and Faisal Z. Ahmed, “What Do Non-Governmental Organizations Do?”, **Journal of Economic Perspectives**, May 2007, s. 3.

⁷⁷ Ferris, s. 312.

II.V. SİVİL TOPLUM TARTIŞMALARININ TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

Werker ve Ahmed, sivil toplum kuruluşlarının MENSA gibi sosyal gruplardan, Harvard gibi eğitim kurumlarına hatta Walmart gibi kâr amaçlı kurumlara kadar uzanan geniş bir alanda ve devlet-dışı olarak faaliyet gösteren hemen hemen bütün kuruluşları içine alacağını iddia etmektedirler.⁷⁸ Bununla birlikte sivil toplum kuruluşu denince kastedilenin, daha spesifik bir tanımlama olduğunu da kabul etmekte ve Dünya Bankası'nın⁷⁹ yaptığı tanımlamadan faydalanarak, geniş bir sivil toplum tanımına ulaşmaktadırlar. Buna göre sivil toplum kuruluşları, ticari amaçlardan ziyade insani ve iş birliğine dayalı amaçlarla karakterize olan, acı çekenlerin acılarını hafifletme, yoksulların çıkarlarını öne çıkarma, çevreyi koruma, temel sosyal ihtiyaçlara cevap verme ve toplumsal gelişme gibi alanlarda faaliyet gösteren kuruluşlardır.

1980'lerden sonra başlayan sivil toplum tartışmalarının ayırıcı vasıflarından biri sivil toplum olgusunun Batı ekseninde açıklanmasıdır. Buna göre Batı, sivil toplum alanını son derece geniş tuttuğu ve bu alandaki tarihsel tecrübesi eski olduğu için, bugün ulaştığı gelişmişlik düzeyine ulaşmıştır. Batı-dışı dünyanın geri kalmışlığının temelinde, sivil toplumun yokluğu yahut geri kalmışlığı yatmaktadır. Aslında yukarıda verdiğimiz tanım göz önünde bulundurulduğunda, bu iddiayı kabul etmek çok zordur. Zira insanoğlunun yardımlaşma ve dayanışmaya ilişkin yönelimi insanlık tarihi kadar eskidir. Bununla birlikte her toplumun kendi şartlarına, tarihsel tecrübesine ve kültürel özelliklerine göre bu alanı şekillendirmesi doğaldır. İki toplumun bu anlamdaki tecrübesinin ve inşa ettiği kurumlarının birbirinin aynısı olmasını beklemek akla yakın değildir.

Özellikle 19.yüzyıldan sonra, dünyanın giderek daha fazla Batı hegemonyası altına girmesi ile tarih yazımından, kültürün anlamlandırılmasına kadar hemen hemen her alanda Batı-merkezlilik esas alınmaya başlanmıştır. Makbul toplum yapısı, idari sistem, ekonomik sistem, hukuk sistemi hatta kültür bile Batılı olanla özdeş hale gelmiştir. Batı'nın geçirdiği bütün merhaleler, tüm toplumlara uygulanmaya başlanmış,

⁷⁸ Werker ve Ahmed, s. 2.

⁷⁹ Söz konusu tanım Dünya Bankasının 14.70 no'lu Faaliyet Yönergesi'nde yer almaktadır.

fazlalıklar, eksiklikler, farklılıklar birer ontolojik yük olarak tanımlanmaya başlamıştır. Sivil toplum alanında da benzer bir sürecin işlemesi kaçınılmaz olmuştur. Batı kaynaklı sivil toplum tartışmaları içinden toplumumuza özgü sivil toplum yapısı ya yok ya eksik yahut da ‘yanlış’ olarak değerlendirilmiştir. Sivil toplumu devletin kendi idari sisteminin bir parçası sayan Osmanlı modeli, halkı devlete ezdiren ve haklar alanını daraltan bir sistem olarak lanse edilmiştir. Günümüzde Batı’da sivil toplumun, devletin üzerinden belli yükleri alması için yasal dayanakların oluşturulması ve ‘*not for profit contactor*⁸⁰’ denen yapıların hayata geçmeye başlaması ile Osmanlı devletine benzer bir sistemin yavaş yavaş ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu gelişme bile Türkiye’de ve Batı-dışı dünyada sivil toplum alanına yönelik tartışmaların, bir yönüyle, ideolojik ve çıkar merkezli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

1960’larda başlayan azgelişmişlik⁸¹ tartışmalarına benzeyen bu tartışmalarla iki şey murat edilmiş gibi görünmektedir: Birincisi batı-dışı toplumların, kendi geri kalmışlıklarını zihinsel ve felsefi gerekçelere bağlamayı sürdürmeleridir. Batı-dışı toplumların, Batı karşısındaki gerilemelerini Batı’nın uyguladığı yayılmacı politikalar, katliamdan kaçınmayan savaş stratejileri ve işgal edilen bölgelerdeki sistemli sömürgecilik ve talan siyaseti ile ilişkilendirmelerinin önüne geçmek için, daima buna benzer argümanlar ortaya atılmıştır.⁸² Doğu toplumlarını tembel, uyuşuk ve edilgen

⁸⁰ Werker ve Ahmed, s. 3.

Bu sistem çıkar ve kâr amacı gütmeyen sivil toplum inisiyatiflerinin devletin sağladığı nispeten daha geniş olanaklardan faydalanarak hizmetlerini götürmeleri ve böylece hizmetlerin daha etkin sunabilmesini amaçlayan bir ara form olarak düşünülebilir. Diğerkam enerjinin devlet desteği ile dağıtılması anlamındaki bu yöntemle sadece hizmetlerin etkinliği artmamakta aynı zamanda devletin de üzerinden hatırı sayılır bir yük kalkmaktadır.

⁸¹ Azgelişmişlik ve çağdaşlık tartışmaları hakkında aydınlatıcı açıklamalar için bkz. Baykan Sezer, **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2006., Baykan Sezer, **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1985.

⁸² Afrika’daki açlığın ve geri kalmışlığın nedenini, Fransa’nın iki yüzyıldır kıtada uyguladığı sistemli sömürü ve bağımlılık düzeniyle değil de Afrikalıların çok çocuk doğurmalarına ve kültürlerine bağlayan bir açıklama için bkz. <http://www.milliyet.com.tr/macron-u-bu-kez-topa-tuttular-dunya-2483861/>

olarak tasnif eden, “doğu despotizmi” , “statik toplum yapısı”, “haraç ekonomisi” gibi⁸³ bir çok ideolojik kavramsallaştırmaya ev sahipliği yapan oryantalist paradigma bu alandaki ihtiyacı karşılamak üzere kullanılan devasa bir külliyata kaynaklık etmiştir. Edward Said’in *Şarkiyatçılık*⁸⁴ adlı eserinde eleştirdiği oryantalist bakış açısının en önemli işlevinin tam da bahsi geçen türden bağımlılık ve sömürü ilişkisini gölgelemek olduğu fikri, artık yaygın kabul gören bir görüştür.

Günümüzde de buna benzer şekilde, Batı’nın uyguladığı sömürgeci politikaları ve tüm dünyayı bir ağ gibi saran bağımlılık ilişkisini görünmez kılmak üzere, yeni metotlar kullanılmaktadır. Tıpkı yirminci yüzyıl başında, İslam’ın terakkiye mâni olduğu tezini işleyerek, Osmanlı topraklarının işgali ve sömürüye açılması için kamuoyunun hazırlanması gibi, bugün de işgallerin ve bağımlılık ilişkisinin gizlenmesi için, İslamofobik söylemler devreye sokulmuştur. İslamiyet’in, Doğu toplumlarını şiddet sarmalına mahkûm eden bir din olduğunu iddia eden ve bütün Müslümanları potansiyel terörist olarak gösteren bu söylemler, yirminci yüzyıl başındaki söylemlerden çok da farklı değildir. Batı sömürüsüne maruz kalan toplumların ontolojik bir krize sürüklenmesi ve suçu hep kendilerinde aramaları, muhatap oldukları bağımlılık ilişkisini sorgulamamaları için gereklidir.

Bu sorgulamanın yapılamayışı ve ontolojik olarak kendisini eksik, kusurlu bulma halinin Batı-dışı toplumları götüreceği dolaysız nokta, Batı’dan uzanacak reçetelerin hüsnü kabulle karşılanması, telkin ve yönlendirmeye açık hale gelmeleri olacaktır. Bu noktada uygulanması istenen reçete, bütün toplumlar için aynıdır. İdari anlamda demokrasi, ekonomik anlamda serbest pazar sistemi ve felsefi anlamda liberalizm, gelişmişliğin ön şartları olarak dikte edilmiştir. Bu şartların yaygınlaşması, idari ve toplumsal alana derinlemesine sirayet etmesi içinse, Batı zihniyeti ile donanmış ve bahsi geçen ön şartların taşıyıcısı olan bir sivil toplum alanının tesis edilmesi, olmazsa olmaz olarak kabul edilmiştir. Adeta bir kampanya eşliğinde Türkiye’de ve tüm dünyada,

⁸³ Bu türden açıklamalar için bkz. Montesquieu, **İran Mektupları**, Türkçesi: Muhiddin Göklü, İstanbul: Anka Yayınları, 2001 ve Karl Marx, **Türkiye Üzerine (Şark Meselesi)**, Türkçesi: Selâhattin Hilav, Attilâ Tokatlı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1974.

⁸⁴ Bkz. Edward Said, **Şarkiyatçılık, Batı’nın Şark Anlayışları**, Türkçesi: Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

özellikle demokratik değerlerin ve zamanla belli bir yaşam tarzının savunuculuğuna soyunan sivil toplum kuruluşları gündeme gelmiştir. Birçok uluslararası fondan ve kamu fonlarından yararlanarak faaliyetlerine başlayan ve sürdüren bu sivil toplum kuruluşları ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sivil toplumun genel görünümü hızla değişmeye başlamıştır.

Sivil toplum konusu her ne kadar Türkiye’de Batı menşeli bir kavram olarak konuşula gelmiş olsa da esasen sivil toplum alanı Türkiye’de hiçbir zaman boş bırakılmamıştır. İnsani yardım, toplumun gelişmesi için diğerkam çabalar anlamındaki sivil toplumun, vakıf geleneği ile en sofistike örnekleri verilmiş ve kesintisiz olarak yaşatılmıştır.

Bu durum Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet kurulduktan sonra da aynen devam etmiştir. Ne var ki, yukarıda bahsedildiği şekilde, toplum daima kendi kurallarını çizmiş ve o kurallar çerçevesinde hareket etmiştir. Sivil toplumu, mutlak surette Batı’da ortaya çıkan biçimi ile anlayan bir gözlemcinin, Türkiye’nin kendine özgü sivil toplum yapısını, yokluk yahut eksiklik üzerinden değerlendirmesi bu sebeptedir.

Türk toplumunun, insani dayanışma ve yardımlaşma anlamındaki eylemlerinin temelinde yer alan vakıf anlayışı, köklerini İslamiyet’ten alması hasebiyle, Cumhuriyet sonrası oluşan idari yapıda kendisine yer bulamamıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde zaten bozulmaya başlamış olan vakıf sistemi, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tamamen terk edilmiştir. Ne var ki yüzyıllardır insani yardım ve dayanışma faaliyetlerini bu sistem içinde yürüten halkın, vakıf sisteminden tamamen vazgeçmesi söz konusu olmamıştır. Toplum bu konuda tali bir yol inşa etmiş ve devletin himayesinde olmasa ve yönetim biçiminin bir parçası olmasa bile, vakıflar kurmaya ve buralara kaynak aktarmaya devam etmiştir. Ancak devlet, sivil toplum alanını tanımlarken, ideolojik yönelimi nedeniyle, buraya karşı kör kalmış, toplumun ürettiği ve tercih ettiği bu dayanışma şeklini görmezden gelmiştir. 1980’lerden itibaren sivil toplumun ne olduğu ve bizdeki mahiyeti tartışılmaya başlandığında, Batı menşeli cevapların ağırlık kazanmasıyla, bizdeki sivil toplum çabaları tamamıyla görünmez olmuştur. Bu aşamadan sonra, pek çok alanda olduğu gibi, sivil toplum alanında da “geri kalmışlığımız”la hesaplaşma sorunu ortaya çıkmıştır.

2000'lerden sonra devlet-toplum ilişkileri anlamında gözle görülür değişimler yaşanmaya başlanmıştır. O güne dek Cumhuriyetin kurulması ile benimsenmiş olan Batıcılık anlayışı, beraberinde bir elit dayanışmasını getirmiştir. Bu dayanışmanın yansımaları bürokraside, siyasette ve ticarete etkili bir biçimde görülmüş ve halkın yönetimdeki gücü ve etkinliği sınırlı kalmıştır. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlükte olan tek parti rejimi döneminde, belirli kadroların belirli konumları ellerinde bulundurmasının imkanları son derece geniş olmuş ve bürokrasi, ticaret, siyaset, basın gibi alanlarda, halkın temsil edilmesinden ziyade, belli ailelerin ve çevrelerin etkili olduğu bir yönetim biçimi yerleşmiştir. Bu durum 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve demokratik Batı ülkelerinin savaştan galip olarak çıktıklarının kesinleştiği günlere⁸⁵ kadar devam etmiştir. Ancak bu süreçten sonra, dünya siyasetinin gittiği yeni yön doğrultusunda, çok partili hayata geçiş zorunluluğu ile karşı karşıya kalınmışsa da siyasal ve toplumsal yaşamın kaderi, hiçbir zaman tam anlamıyla, halkın eline bırakılmamıştır. Bu noktada orduya da önemli görevler yüklenmiş ve bu görev, sosyal dönüşümün tepeden, hızlı ve kararlı bir şekilde yürütülmesi olmuştur. Bu anlayışa göre; toplum geri kalmış bir toplumdur ve demokrasi gibi Batılı kurumların değerini takdir edebilmesi mümkün değildir. Ayrıca yanlış işleyen bir demokrasinin, devleti zaafa düşürebileceği düşünülmüştür. Bu nedenle, Anayasa'nın şu an yürürlükten kaldırılmış olan 35. Maddesiyle, Türk ordusuna, 'Cumhuriyet'i koruma ve kollama' görevi verilmiş ve ordunun, bu maddeye dayanarak zaman zaman darbeler gerçekleştirmesi söz konusu olmuştur. Halka güvenmeyen bu yaklaşımın neticesinde, 1980 yılında gerçekleşen askeri darbenin ardından temel hak ve hürriyetleri sınırlayan hatta kimi durumlarda bu hak ve hürriyetleri anayasal güvenceden mahrum bırakan 1982 Anayasası yapılarak, vesayetçi bir demokrasi anlayışı yerleştirilmiştir.⁸⁶

Bu siyaset etme biçiminin yansımaları ekonomik alanda da ortaya çıkmıştır. Bizzat devlet eliyle, cumhuriyeti koruma ve kollama refleksi ile hareket edeceği düşünülen bir zümreye yatırım yapılmış ve bu kesimlerin zenginleşmesi temin edilmiştir. Zenginliğini devlete borçlu olan ve daima belli ayrıcalıklara sahip olan söz

⁸⁵ Mücahit Küçükylmaz, **Türkiye'de Siyasal Katılım, Tek Parti'den AK Parti'ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları**, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2009, s. 61.

⁸⁶ Serap Yazıcı, **Demokratikleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 4.

konusu kesimler, kendilerini her zaman toplumun üstünde konumlandırmışlar ve bu konumlarının devamı için, halkın kendi kullandıkları ayrıcalıkları kullanarak, zenginleşmesini istememişlerdir. Bu da ülkenin ürettiği zenginliğin demokratikleşmesinin önüne geçtiği gibi, zenginliğin belli bir zümrenin elinde kalmasının garanti altına alındığı, korumacı bir ekonomik anlayışa kaynaklık etmiştir.⁸⁷ Benzer refleksler bürokrasiden, basına hatta kültür-sanat alanına kadar hemen hemen her alanda kendisini hissettirmiş, halkın, ülke yönetimine demokratik katılımı ve katkı verme imkanları her yönden sınırlandırılmıştır.

Bu durum 2000’li yıllardan sonra hızla değişmeye başlamıştır. Pek çok gözlemci yaşanan bu süreci, çevrenin giderek merkeze doğru hareket etmesi olarak yorumlarken, söz konusu sürecin, hayatın her alanında yansımaları gündeme gelmiştir. Konumuzla ilgili olması açısından önemli bir başlık da dini hayatın yaşanması ve dini toplumsal talepler konusunda devletin reflekslerinde ortaya çıkan yumuşamadır. Devletin halkla bütünleşmeye başlaması olarak da okunabilecek bu yumuşama ile toplumdaki çatallaşmanın şiddeti giderek azalmaya başlamıştır.

Bunu bir örnekle anlatmak istersek müftülere verilen resmi nikah kıyma yetkisinden bahsedebiliriz.⁸⁸ Uzun yıllar boyunca tartışma konusu olan ve dini nikahın, resmi nikahtan daha öncelikli görülmesi, buna karşın, devlet tarafından tanınmamasından kaynaklanan sorunlar ve mağduriyetler yaşanmıştır. Devlet, dini hüviyet taşıyan bir kişinin –imam gibi bir devlet memuru olsa dahi- nikah akdini gerçekleştirtilmesini, laiklik ilkesine aykırı gördüğü için, kesinlikle kabul etmemiştir. Bununla birlikte toplum, dini nikah denen ve dini kimliği olan bir kişi tarafından kıyılan nikah olmaksızın, nikah akdinin gerçekleşmeyeceği konusundaki fikrini yaygın biçimde korumuştur. Hal böyle olunca toplumun genelinde yaygın olan uygulama; dini nikahın ve resmi nikahın ayrı ayrı kıydırılması şeklinde olmuştur. İkisinin birden kıyılmasının mümkün olmadığı durumlarda genellikle feragat edilen resmi nikah olmuş, bu durum

⁸⁷ Fatmanur Altun, **2000 Sonrasında Türk Ulusalçılığının İnşasında Büyük Ortadoğu Projesi Söyleminin Rolü**, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2014., s. 25.

⁸⁸ Bu konuda Kadın ve Demokrasi Derneği’nin uygulamanın faydalarından bahseden bir açıklaması için bkz. <https://www.haberler.com/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-vermeyi-ongoren-yasa-9888549-haberi/>, (ulaşılma tarihi: 11.08.2017).

özellikle kadınların toplumsal pozisyonlarını sarsıcı, olumsuz neticeler doğurmuştur. Son yıllarda yaşanan gelişmelerle birlikte, devletin laiklik yorumunda bir yumuşama meydana gelmiş ve halkın dini taleplerini karşılamaya dönük bir yönelim ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda resmi nikah- dini nikah ayrımını ortadan kaldıracak ve toplumsal yaşamın çatallaşmasını ortadan kaldıracak önemli bir adım atılarak, nikahın tekleştirilmesi yoluna gidilmiştir.

Başörtüsünün kamu kurumlarında serbest bırakılması ve seçilme konularında da bir engel olmaktan çıkarılması, bu konuda atılan adımlara verilebilecek bir başka somut örnektir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür ve bu gelişmeler, Türkiye’de devlet-toplum ilişkisinin yeni bir boyuta evirildiğini kanıtlar niteliktedir. Bu değişim, sivil toplum alanına da yansımış, vakıf kültüründen hareketle çalışan inisiyatifler, giderek devlet tarafından görünür hale gelmeye başlamış ve söz konusu oluşumların sayı ve mahiyet olarak büyümeleri gündeme gelmiştir. Mahiyet değişiminin temelinde, söz konusu inisiyatiflerin devlet tarafından görünür hale gelmelerine bağlı olarak, kamu fonlarına erişimlerine fırsat verilmesi yatmaktadır. Devlet tarafından görünen ve tanınan vakıf ve diğer oluşumların özel kaynaklara erişimleri de artmıştır. Bu durum, sivil toplum alanında çatallaşmanın yumuşamaya başlayacağına işaret eden göstergeleri de beraberinde getirmiştir. Söz konusu göstergelerin başında, sivil toplum alanında faaliyet gösteren aktörlerin giderek birbirine benzemeye başlaması gelmektedir. Vakıf geleneği içerisinde çalışan sivil toplum kuruluşlarında da seküler sivil toplum kuruluşlarında da profesyonelleşme giderek artmaktadır. Bununla birlikte örgütlenme biçimleri, yönetim yapıları ve bütçe yapıları da birbirlerine benzemeye başlamaktadır.

Aktörlerin giderek artan oranda profesyonelleşmesi ve birbirine benzemeye başlaması, sivil toplum alanına rekabeti getirmesi ve toplumsal barışa hizmet etmesi açısından son derece faydalıdır. Ne var ki Türkiye gibi ideolojik ayrımların şiddetli olduğu ve özellikle de yaşam biçimi üzerinden hatırı sayılır gerilimlerin yaşandığı bir ülkede, sivil toplum kuruluşları arasında tandans ve motivasyon kaynaklı ayrımların tamamen ortadan kalkmasını beklemek için henüz erkendir. Uzunca bir süre daha, bir tarafta inanç tabanlı sivil toplum kuruluşları, diğer tarafta ise seküler tabanlı sivil toplum kuruluşları varlıklarını sürdüreceğe benzemektedir. Bahsi geçen sürecin faydalı tarafı, toplumda halihazırda faaliyet gösteren fakat bir biçimde görmezden gelinen sivil

toplum unsurlarının, meşruiyet sıkıntısı yaşamaksızın, faaliyet gösterebilecekleri bir zemine kavuşmuş olmalarıdır. Bu durum bütün sivil toplum kuruluşlarının şeffaf ve hesap verilebilirlik çerçevesinde faaliyet gösterdiği sağlıklı bir sivil toplum alanının tesis edilmesi ve sivil toplum alanının FETÖ⁸⁹ gibi kötü niyetli oluşumların suiistimalinden koruması açısından da önemlidir.

II.VI. TÜRKİYE’DE SİVİL TOPLUMUN MEVCUT GÖRÜNÜMÜ

Uluslararası sivil toplum endeksi projesi Türkiye ülke raporuna göre; Türkiye’de 4.547’si vakıf, 86.031’i dernek olmak üzere, 90.578 sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Sendikalar, meslek odaları ve kooperatiflerin de eklenmesiyle sayının 150.000’i aştığı düşünülmektedir. Coğrafi dağılım olarak sivil toplum kuruluşlarının kentsel alanlarda ve ülkenin batısında yoğunluk gösterdiği izlenmektedir. Vakıf ve derneklerin %42’si ülkenin beş büyük kenti olan İstanbul, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa’da bulunurken, en az sivil toplum kuruluşu Şırnak’ta bulunmaktadır. Çalışma alanları açısından sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğunun sosyal dayanışma ve hizmet odaklı çalıştığı görülmektedir. Buna göre Türkiye’de faaliyet gösteren derneklerin %18,1’ini “dini hizmetlerin geliştirilmesine yönelik hizmet faaliyetleri” veren cami dernekleri, %14,3’ünü spor kulüpleri, %13,7’sini yardımlaşma dernekleri, %9,5’ini kalkınma ve konut dernekleri, %10’unu ise mesleki dayanışma örgütleri oluşturmaktadır. Bu durumda derneklerin %65’inin sosyal hizmetler ile dayanışma faaliyetlerine odaklandığı görülmektedir (DDB, 2008). Vakıflar da faaliyet alanları açısından derneklere benzer bir portre çizmektedir. Vakıfların çalışma alanları arasında sosyal yardım (%56,1), eğitim (%47,5) ve sağlık (%21,84) başı çekmektedir. Resmi kayıtlara göre vakıfların sadece %1,28’i demokrasi- hukuk-insan hakları alanında çalışmaktadır (VGM, 2009).⁹⁰

Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye’de sivil toplum alanı oldukça gelişmiştir. Çalışmamız açısından birincil önem arz eden sosyal yardım ve dayanışma

⁸⁹ 15 Temmuz 2016’da Türkiye’de, ordu içinde gizlenen elemanları aracılığıyla bir darbe girişiminde bulunan ve 248 kişiyi öldürüp, 2196 kişiyi yaralayan, Türkiye’de ve tüm dünyada askeri ve sivil bürokrasi içinde gizlice örgütlenerek faaliyet gösteren mesiyani bir örgüt. Konu hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. Enes Bayraklı, Ufuk Ulutaş, **Fetö’nün Anatomisi**, İstanbul: Seta Yayınları, 2017.

⁹⁰ http://tusev.org.tr/usrfiles/files/step2011_yo_webSON.pdf (Ulaşılma tarihi: 17.11.2016).

dernek ve vakıflarının Türkiye’deki sivil toplum alanında hatırı sayılır bir ağırlıkları olduğu, yukarıdaki veriler ışığında rahatlıkla saptanabilmektedir.

Mevcut nicel görünümü bir tarafa koyduğumuzda, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının yeşerdiği ve faaliyet gösterdiği alanla ilgili olarak bazı hatırlatmalar yararlı olacaktır. Türkiye’de sivil toplum kuruluşları üzerine yürütülen tartışmalarda her ne kadar Batı’dan ödünç alınan kavramlar ve bakış açıları belirleyici gibi görünse de ilginç bir şekilde bu konudaki tartışmaların yakından takip edilmediği ve belli ideolojik kısıtlar çerçevesinde meselelere bakıldığı görülmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere Batı’da sivil toplum kuruluşları ile ilgili tartışmalar, özellikle 2000’li yıllardan itibaren giderek farklılaşan bir çerçeve içinde hareket etmektedir. Batı’da bugün, devletle giderek iç içe geçen bir sivil toplum alanından bahsedilmekte ve faaliyetlerini bu çerçevede yürüten sivil toplum kuruluşları “hibrit organizasyon” çerçevesi içinde açıklanmaktadır. Bununla birlikte sivil toplum alanı içinde yeni ayrımlar öngörülmekte ve inanç temelli ve seküler şeklinde bir ayırım ortaya konularak, var olan bütün sivil toplum kuruluşlarını sistemin içine entegre etmeyi öngören bir planlama yürütülmektedir. Gerekli yasal düzenlemeleri ihmal etmeyen bu süreç, sivil toplum kuruluşlarının giderek artan oranda hibritleşmesi ile el ele gitmekte ve sivil toplum alanının hem inanç motivasyonlu hem de seküler motivasyonlu oluşumlarını içine alan kapsamlı bir sürece dönüşmektedir. Bu durum özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde, Türkiye’nin tarihsel tecrübesi içinde bir benzeri görülen, devletle iç içe geçmiş bir sivil toplum yapısının oluşmakta olup olmadığı, farklılaşan bu sivil toplum anlayışının mahiyetinin ne olduğu, geleceğinin ve etkilerinin ne olacağı şeklinde haklı soruları ortaya çıkarmaktadır.

Farklılaşan bu paradigmanın, 2000 öncesi Batı’dan ithal ederek takip etmeye çalıştığımız sivil toplum tartışmalarından farklı olarak, bizim sivil toplum kuruluşu geleneğimizi açıklama yönünde faydalı yönleri bulunmaktadır. Gerek devletle yakın ilişki ve iş birliği içindeki sivil toplum kuruluşu anlayışı, gerekse inanç temelli-seküler sivil toplum kuruluşu ayrımı, Türkiye’de cari olarak faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını, ideolojik kısıtlamaların dışında ele almamıza yardımcı olabilecek bir teorik çerçeve olarak görünmektedir. Türkiye’nin kendine özgü yanlarını bir eksiklik yahut yanlışlık olarak değil, tarihsel bir devamlılığın sonucu olarak görmemize

yardımcı olması açısından, devletle yakın ilişki içindeki sivil toplum kuruluşu perspektifi anlamlı görünmektedir. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşu dendiğinde yalnızca seküler oluşumları içine almayan bir perspektif de özellikle Türkiye gibi sekülerizm ve laiklik tartışmalarının hararetli olarak yapıldığı bir ülkede, sivil toplum alanının tamamını kuşatan açıklamalar yapmak için faydalıdır. Zira ideolojik yüklerle meselelere bakan bir kısım kalem erbabının, belli sivil toplum kuruluşlarını seküler alanın dışında görerek yaftalaması söz konusudur. Oysa toplumumuzda, tıpkı dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi gerek seküler gerekse inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının varlığı bir vakıadır ve inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının toplumsal fayda üretmek noktasında hatırı sayılır bir katkılarının olduğu dünyada yaygın kabul gören bir anlayış haline gelmiştir.⁹¹ Sivil toplum kuruluşlarını konu alan herhangi bir çalışmanın, öncelikle araştırma alanını tam anlamıyla kuşatabilmek üzere, bu türden ideolojik bakış açılarından kurtulması gerekmektedir. Bu anlamda ideolojik değil, tanımsal bir ayırım olan inanç temelli-seküler sivil toplum kuruluşu ayırımını kullanarak çalışma konumuzu netleştirmek ve sivil toplum kuruluşlarının birbirlerine yaklaştıkları, ayrıştıkları yönleri objektif olarak görmek mümkün olabilecektir.

⁹¹ Bu konu ile ilgili Mısır, İsrail, İtalya ve ABD’de yapılmış bir araştırma için bkz. Nancy J. Davis, Robert V. Robinson, **Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah, Mısır, İsrail, İtalya ve ABD, Tanrı İçin Toplum Talebi**, Türkçesi: Hasan Şen, Balım Sultan Yetgin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Türkiye’de sivil toplumun alanının giderek genişlemeye başladığı 1980’li yılların ikliminde ortaya çıkmıştır. 1989 yılının Şubat ayında bir grup kadın tarafından İstanbul’da bir araya gelerek dernek çalışmalarına başlamışlardır. Derneğin kuruluş motivasyonu kurucu figürlerin tanıklıklarına göre dönemin siyasal ve toplumsal ikliminin belli görüngüleri ile yakından alakalıdır. Söz konusu görüngüler, siyasal alanda Refah Partisinin giderek yükselen bir başarı grafiği çizmesi ve dine dair olduğu düşünülen birtakım görüntülerin özellikle medyada alışılmış olandan daha fazla görünmeye başlaması şeklindedir.

Bu durumdan rahatsızlık duyan ve rahatsızlığını laiklik endişesi ile açıklayan, başta akademisyenlik olmak üzere çeşitli mesleklerden gelen bir grup kadının İstanbul’da bir dernek çatısı altında çalışmaya karar vermeleri ile Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nin (ÇYDD) tohumları atılmıştır.

25 Şubat 1989’da Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Aysel Ekşi, 2. Başkan Prof. Dr. Türkan Saylan, üyeler Prof. Dr. Aysel Çelikel, Prof. Dr. Necla Arat, Dr. Tüten Ang ve Birnur Özümert’ten oluşan geçici Yönetim Kurulu göreve başlamıştır.

Saylan’ın ifadelerinden anlaşılabilceği gibi derneğin kuruluşuna can suyu veren düşüncenin, derneğin kuruluşunda yer alan figürlerin zihinlerindeki çağdaş-gerici dikotomisi olduğu görülecektir. Laiklik ve çağdaşlık gibi ilkelerin Türk toplumunda belirleyici güç olması gerektiği, bu belirleyiciliği hayata geçirmek içinse çağdaş yaşam tarzının benimsenmesi gerektiğini düşündükleri, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nin kurucu figürlerinin pek çoğunun kamuya açık ifadelerinden anlaşılacaktır. Ancak ‘çağdaşlık’, ‘çağdaş yaşam’ gibi ifadelerin nasıl bir alana karşılık geldiği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Tüzüğü’nde yer almamıştır. Tüzük metninde derneğin amacı ‘Atatürk ilke ve devrimleri (Kemalizm) ile gerçekleşmiş olan hakların korunması, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve çağdaş eğitim yolu ile çağdaş insan ve

çağdaş topluma ulaşılmasıdır.’⁹² şeklinde ifade bulmuş, ‘çağdaş insan’, ‘çağdaş toplum’, ‘çağdaş eğitim’ gibi kavramsallaştırmaların açıklamalarına metinde yer verilmemiştir.

Belirtildiği gibi, laiklik, çağdaşlık, gericilik gibi kavramların ön plana çıktığı bir söylemi temel kalkış noktası olarak alan ÇYDD kurucularının ve üyelerinin toplumsal ve siyasal gelişmeleri de bu çerçeveden değerlendirdikleri görülecektir. Derneğin kurucularından ve en önemli isimlerinden biri olan Türkan Saylan, derneğin kurulmasının arkasındaki motivasyonu, laikliğin aşındığına dair algıları çerçevesinde açıklamaktadır. Bu algının oluşmasında rol oynayan ortamı açıklarken, Refah partisinin 1989 yerel seçimlerinden başarılı olarak çıkması ve bazı tarikatların sokaklarda gösteriler yapmasını önemli göstergeler olarak dile getirmiştir.⁹³ İfadeler dikkate alındığında, bu göstergeler ÇYDD’nin çalışmalarına başlamasında belirleyici rol oynamış gibi görünmektedir.

Derneğin üst düzey kurucuları arasında karşılık bulmuş bu örneklerin, derneğin kuruluşundan sonra ortaya çıkmış toplumsal ve siyasal görüngüler olmaları dikkat çekicidir. Zira Refah Partisi’nin görece bir seçim başarısı göstererek belli sayıda belediye başkanlığını elde ettiği tarih 26 Mart 1989 yılında gerçekleşen yerel seçimlerdir. Bu tarih ÇYDD’nin kurulduğu 21 Şubat 1989’dan öncedir ve kurucu figürlerin anlattıklarına göre; kurucular, derneğin kuruluşundan yaklaşık bir yıl önce bir araya gelerek, derneği oluşturacak faaliyetlere başlamışlardır.⁹⁴ Türkiye’de İslami taleplerin ağır şekilde bastırıldığı bir süreci başlatan 28 Şubat 1997’de alınan Milli Güvenlik Kurulu kararlarının öncesinde adlarından sıkça söz ettiren Aczimendiler tarikatı da, benzer şekilde, ÇYDD kurulmadan önce kamuoyu tarafından bilinen bir oluşum değildir. Buna göre derneğin kurulmasına gerekçe olarak gösterilen olaylar, derneğin kurucularının bir araya gelişinden aylar yahut yıllar sonra meydana gelen olaylardır. ÇYDD kurucuları bu örneklerle, derneğin kuruluşunun ardındaki laiklik motivasyonuna işaret etmek istemektedirler. Bu motivasyonun laikliğin aşındırıldığına

⁹² Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Tüzüğü, 17 Aralık 2011, s. 2.

⁹³ <https://www.youtube.com/watch?v=liBT-IH1tDM> ulaşılma tarihi: 18.10. 2016.

⁹⁴ Aysel Çelikel ile kişisel görüşme.

dair bir kaygının eseri olduğu ve bu kaygıya hitap eden birtakım dinamiklerin, ÇYDD'yi oluşturan figürleri bir araya topladığı anlaşılmaktadır. Aysel Çelikel kendisiyle yapılan mülakatta derneğin kurucularının bir araya gelişini şu şekilde aktarmıştır:

“Biz bu Cumhuriyet'in kazanımlarına çok sahibiz, bu açık. Hayatımızı değiştiren kazanımlar bunlar çünkü bizim ve denildi ki, birbirine telefon etti, birbirini hiç tanımayan insanlardık biz, toplanalım bir konuşalım, ne oluyor, nereye gidiliyor falan gibi bir şaşkınlıktı. Birleştik, toplandık, buluştuk. Türkan SAYLAN'ın evinde buluştuk hatta. Aysel EKŞİ vardı. Valla tanıdığım, tanımadığım pek çok kadın, çoğu kadın, erkekten çok kadın vardı.”

Bu ifadelerden ÇYDD'nin kuruluşunun belli bir düşünce etrafında organik olarak bir araya gelmiş kadroların evirilerek dernekleşmesi şeklinde değil, birbirini tanımayan ancak laiklik kaygısı duymaları muhtemel kadroların, bir çağrıya uyarak bir araya gelmeleriyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Türkan Saylan da Aysel Çelikel de kendilerini bir araya getiren ismin Aysel Ekşi olduğunu ifade etmişlerdir. Aysel Ekşi her iki ismin ifade ettiği üzere derneğin kuruluşunda kurucu başkan olarak yer aldıktan sonra, başkanlığı Türkan Saylan'a devrederek Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Derneğin genel başkan yardımcısı Gülsün Kaya, derneğin kuruluşunda yer alan isimlerin motivasyonlarının büyük oranda çağdaşlık ve Atatürk devrimleri çerçevesinde şekillendiğini ve Aysel Ekşi'nin çağrısına uyarak bir araya geldiklerini aktarmaktadır:

*'Aysel Ekşi'nin çağrısı ile Türkan Saylan'ın evinde bir araya geliyorlar. Atatürk devrimleri ile kazanılmış hakların hızlı bir biçimde elden gittiğini görüyorlar. Amaç çağdaşlık yolundaki ülkeyi daha ileri götürmek.'*⁹⁵

III.I. ÇYDD'NİN ÇALIŞMA ALANLARI VE FAALİYETLERİ

ÇYDD'nin Tüzüğünde derneğin çalışma ilkeleri şöyle ifadelendirilmiştir:

1. Evrensel hukuk ilkeleri, Anayasa ve yasalar doğrultusunda evrensel

⁹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=LodDIU246oU> (Ulaşılma tarihi: 18.10. 2016)

insan haklarına saygılı, demokratik, laik bir toplum ve sosyal hukuk devleti düzeninin gerçekleştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi

2. *Bireylerin hukuksal, siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal, konumunun geliştirilmesi, tüm insan hakları ve özgürlüklerinden yararlanmalarının sağlanması*
3. *Toplumda çevre sorunları ve kültürel mirasımızla ilgili duyarlılığın artırılması ve çevre bilincinin yerleştirilmesi*
4. *Amaç doğrultusunda çocuklar ve gençlerin sosyal, kültürel ve bedensel gelişmelerini sağlamak, sağlık sorunlarına destek olunması*
5. *Eğitimde fırsat eşitsizliğini gidermek amacıyla kız çocuklarının okullandırılmasının artırılmasını sağlanması*
6. *Kadınların eğitilmiş ve meslek sahibi bireyler olmaları için çalışmalar yapılması*
7. *Çağdaşlaşma ve eğitimde reform çalışmalarına öncülük edilmesi.*⁹⁶

ÇYDD'nin kuruluşuna kaynaklık eden başlıca motivasyon, bir dünya görüşünün son derece kapsamlı bir biçimde toplumsal alana taşınması olarak ortaya çıkmıştır. Bu

⁹⁶ ÇYDD Tüzüğü'nde yer alan ifadelerle göre dernek yukarıda bahsi geçen ilkeleri hayata geçirmek için şu alanlarda faaliyet göstermektedir: a. *Atatürk ilke ve devrimlerine tüm yönleriyle sahip çıkmak, onları tanıtmak ve bunların ışığında genç kuşakların bilimsel, çağdaş ve akılcı düşünce içinde yetişmelerini sağlamak.* b. *Bu amaçla kültürel, ekonomik, sosyal ve sportif alanlarda bilimsel, eğitsel ve sanatsal etkinliklerde bulunmak, yarışmalar düzenlemek.* c. *Derneğin amacıyla ilgili yasaları geliştirmek için öneriler hazırlamak, bu önerileri ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, gelişmeleri kamuoyuna yansıtma.* d. *Okul, kurs, yuva, yurt, pansiyon, konuk evi, sağlık kurumları, dersane, eğitim ve kültürevi, kitaplık, kütüphane, çocuk ve gençlik kulüpleri ve benzeri eğitsel ve sosyal kuruluşlar, sportif etkinlikler için yerleşik alanlar, kamplar, tesisler kurmak ve bunları işletmek, vakıflar kurmak, burs vermek.* e. *Amacı doğrultusunda gazete, dergi, kitap, broşür ve benzeri yayınlar çıkarmak.* f. *Üyeler arasındaki ilişkileri ve dayanışmayı geliştirmek için lokal, huzurevi, dinlenme tesisi ve benzeri işletmeler kurmak ve işletmek, bu amacı gerçekleştirmek için taşınmaz edinmek.* g. *Amacı doğrultusunda yarışmalar düzenlemek, ödüller vermek, anket ve benzeri araştırmaları yapmak ve yaptırmak.* h. *Balo, kermes, sergi, tiyatro, konser, gezi, eşya piyangosu ve benzeri gelir sağlayıcı sosyal etkinliklerde bulunmak.* i. *Doğal afetlerde ülke yararına çalışmalar yapmak.* j. *İktisadi işletme kurmak.* k. *Bütün bu amaçları gerçekleştirmek üzere il ve ilçelerde, belde ve köylerde şubeler ve temsilcilikler açmak, platformlar, çalışma kolları ve komisyonlar oluşturmak.* l. *Yurtdışında şubeler ve temsilcilikler açmak, platformlar oluşturmak, benzer amaçlı dernek ya da kuruluşlara katılmak, bu kuruluş ya da kişilerle işbirliği yapmak.* m. *Derneğin amaç edindiği hizmetlerin tüm bireylerin yararına açık olarak gerçekleşmesini sağlamak. Bu alanlarla ilgili projeler üretmek.*

dünya görüşünün belirleyici hatlarını çizen yukarıda da bahsedildiği gibi “laiklik”, “çağdaşlık”, “Atatürk devrimleri” gibi ideolojik kalkış noktalarıdır. Bora ve Çağlar’a göre ÇYDD’nin sivil toplum alanındaki etkinliğinin temelinde, STK etkinliğini bir modernizm⁹⁷/çağdaşlaşma aracı olarak gören bakış açısı etkilidir. Öte yandan Kemalist modernleştirme/çağdaştırma misyonunu STK’lara devretme yahut onlarla paylaşma fikrinin, Kemalizmi güçlendirmek yönünde atılan bir adım olduğunu iddia etmektedirler. Bora ve Çağlar’ın ifadesine göre; dogmatik Kemalizm yorumları açısından bakıldığında, bu bakış açısının ifade ettiği şey; “zamanın geçerli ve etkili araçları” olarak STK’lardan yararlanmayı hedefleyen araçsal rasyonalitedir. Yani, hedefine çağdaşlık/modernleşme hedeflerini koyan ve sivil toplum faaliyetlerini bu hedefe ulaşma doğrultusunda faydalı bir araç olarak gören bir yaklaşım söz konusudur.⁹⁸ Bu ifadelerin en dikkat çekici tarafı, ÇYDD’nin sivil toplum faaliyetlerini, sivil toplum faaliyetleri sonucunda üretilen birincil faydalardan ziyade, uzun vadeli hedeflere hizmet etmesi için kullandığı ve bu şekilde planladığına dair vurgudur. Bu durumla tutarlı biçimde, ÇYDD kurucularının da gönüllülerinin de Türkiye toplumuna dair pek çok alanda önerilerinin olduğu anlaşılmaktadır. ÇYDD ile ilişkili aktörlerin hemen hemen tamamının zihninde toplumun yapısının nasıl olması gerektiğinden, toplumun gideceği yöne, kültürel görüngülerden, bireysel ilişkilere, siyasetten, ekonomiye kadar pek çok alanla ilgili ‘ideal tip’lerin olduğu görülmektedir. ÇYDD’nin başlangıçta bahsi geçen ideal tipler çerçevesinde genel birtakım ilkelerin entelektüel savunusu yapma arayışında olduğu anlaşılmaktadır. Türkan Saylan’ın “*biz her şeyi çözücü bir kuruluş olacağımızı düşünmedik. Belki yol gösterici, belki tepki yapıcı bir kuruluş...*”⁹⁹ sözlerini bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Başlangıçtaki bu düşüncelere rağmen ÇYDD’nin, kurucularının da öngöremediği oranda toplumsal alana kayan bir faaliyet biçimi benimsediği görülmüştür. Bu gidişatı Saylan, “*İstanbul’da*

⁹⁷ Yazarların “modernizm” kelimesi ile karşılamaya çalıştıkları olgu, modernite yahut modernleşme olmalıdır.

⁹⁸ Tanıl Bora, Selda Çağlar (2002), “Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 3, Modernleşme ve Batıcılık** içinde, Ed: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, s.341-342.

⁹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=liBT-lH1tDM> ulaşıma tarihi: 18.10. 2016.

sosyetik bir dernek havasından kurtuluş”¹⁰⁰ olarak ifadelendirmiştir.

ÇYDD'nin, kurucularının zihinlerinde insan, toplum, siyaset, ekonomi gibi pek çok alanla ilgili teklifler olmasına rağmen, kuruluşundan kısa bir süre sonra sınırlı bir alanda faaliyetlerini yoğunlaştırma tercihlerinde belli faktörlerin karşılıklı etkileşimi söz sahibi olacaktır. Bu faktörlerin başlıcaları derneğin kurucularından olan Türkan Saylan'ın kişisel tecrübelerinin yanı sıra, derneğin faaliyete geçmesinden sonra yaşanan birtakım olaylardır. ÇYDD'nin faaliyet alanının kristalize olmasına doğru giden süreçte en büyük pay derneğin en etkili ismi olan Türkan Saylan'a aittir. Bir cildiye uzmanı olan Türkan Saylan, mesleği gereği Anadolu'nun köylerinde çeşitli saha çalışmaları yürütmüştür. Bu çalışmalar sırasında cüzzam hastaları ile karşılaşan Saylan, konu ile yakından ilgilenmeye başlamış ve hastalığın tedavisi ile ilgili önemli çalışmalar yürütmüştür. Köylere yaptığı araştırma gezileri sırasında toplumsal yaşamla ilgili de gözlemler yapan Saylan için kadınların ve kız çocuklarının durumu son derece dikkat çekici olmuştur. Cüzzam hastası olan kadınların, erkek hastalara göre tedavi olanaklarına ve imkanlarına daha az erişebildiklerini fark eden Saylan, bu eşitsizliğin başta eğitim olmak üzere her alanda yaygın şekilde devam ettiğini gözlemlemiştir. Saylan bu konudaki gözlemlerini şu sözlerle ifade eder:

'Bizim Atatürk ilkeleriyle bağlantımız var. Biz ilkokuldan başlayarak, ailemizden başlayarak ciddi bir Atatürkçülük eğitimi aldık. Dolayısıyla onun görüşlerini de birleştirdiğiniz zaman anladım ki en önemli sorunlardan birisi kadınlar, kız çocuklarının okutulmaması. Ülkenin insanların yarısı neredeyse toplumsal yaşamdan uzak, aile içinde de bir köşeye sıkıştırılmış, sesi çıkmayan, soluğu çıkmayan, üstüne kuma alınan, berdel edilen varlıklar olduğunu gözlemliyorsunuz, bu köy gezilerinde bunları anlıyorsunuz. Bunun yanında çok çocukluluk. Her evde onlarca çocuk (...) Eğer bir seferberlik halinde bir aile planlaması yapılmış olsaydı bu kadar çok çocuklu aileler olmayacaktı. Ve bu çok çocuklu ailelerin de bir seçim yapması gerekiyor. O zaman kızları evde tutup, on iki yaşında evlendirip, erkek çocukları okutalım bari onlar bize bakar

¹⁰⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=fiBT-IH1tDM> ulaşılma tarihi: 18.10. 2016.

*diyorlar. Bu da onların en doğal hakkı. Fakat babaya sorduğun zaman kızını niye okutmuyorsun, kız çocukları okutulur mu, diyor. Tamamen ekonomik sebepler... Bunları da keşfediyorsunuz.*¹⁰¹

Başlangıçta ‘çağdaş yaşamı destekleme’, ‘Atatürk devrimlerini ve laikliği koruma’ gibi görece muğlak hedeflerle yola çıkan ÇYDD kurucularının, süreç içerisinde spesifik hedeflere yönelmesinde Saylan’ın görüşlerinin yanı sıra, derneğin kuruluşundan sonra karşılaşılan bazı olaylar da etkili olmuştur. Saylan bir ropörtajında şöyle bir anektod paylaşmaktadır:

‘Van’dan bir grup öğrenci Çanakkale’ye getirildi. Çanakkale gezdirildi. Bizim orada da şubemiz var. Bu çocuklar dönmüşler, hepsi Kürt kökenli ve içlerinde hepsinin iyi kötü kendilerine göre bir milliyetçilik var. Demişler ki böyle ağlayarak, Mustafa Kemal bizi çok seviyormuş, biz hep yanlış öğrenmişiz. Orada Kürt Ahmet’le Türk Mehmet’in mezarlarını bir arada görünce bunu anlamışlar. Kitaplar versen anlamayabilirler. Şimdi onlara Atatürk ilkeleri anlatıyor okullarda biliyor musunuz. Demek oluyor ki biz bir şey keşfettik. Bu ülkeyi kurtaracak, terörden kurtaracak, ekonomik kalkınma, sağlık kalkınmasını sağlayacak bir şey keşfettik. Bu da eğitim. Bunu herkesin katılmasıyla yaparsak çok daha fazla olacak.’¹⁰²

Gerek Saylan’ın gerekse diğer kurucu figürlerin karşılaştıkları bu tecrübeler ÇYDD’nin kuruluşuna kaynaklık eden düşüncelerin zaman içinde evrimleşerek belli bir odak kazanmasına sebep olmuştur. Bu odak toplumsal sorunların kaynağında eğitim eksikliğinin, özellikle de kız çocuklarının eğitim olanaklarının sınırlılığının yattığı düşüncesidir. Bu noktadan sonra Saylan ve arkadaşlarının sorunların kaynağında olduğunu düşündükleri eğitim konusu üzerine giderek daha kafa yormaya başladıkları görülecektir. Toplumun arzu ettikleri yönde değiştirmenin yolunun özellikle kız çocuklarının eğitilmesinden geçtiğini düşünen ÇYDD kurucularının, çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırmaya karar vermeleri gündeme gelecektir. Bu aşamadan sonra derneğin çalışmalarının vazgeçilmez iki teması, ‘eğitim’ ve ‘kız çocukları’ olmuştur.

¹⁰¹ <https://www.youtube.com/watch?v=-d12Dd8l4z8> ulaşıma tarihi: 20.10.2016.

¹⁰² <https://www.youtube.com/watch?v=KlnzIR69SJ0>, (ulaşıma tarihi: 20.10.2016).

Derneğin bu konuya bakışını kendisiyle yapılan bir röportajda Türkan Saylan şu sözlerle ifadelendirecektir:

Yüz bin kız hedefliyoruz. Yüz bin kıza ulaşırsak, yüz bin üniversite öğrencisine ulaşırsak, her ilçeye bir kız yurdu yaptırabilirsek, bu geriye gidişi bir nevi önlemiş oluruz diye düşünüyorum. Çünkü eğitim alan bir kız asla istenmeyen kılıklara girmez ve istenmeyen yerlerde olmaz diye düşünüyorum. Tabi onları da çok gagalıyorlar. Bu sefer gelip babalarına diyorlar ki kızın bilmem ne olacak falan. Ama o babaların bir savunuşu var. Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızı olacak benim kızım deyip savunuyor. Görüyorlar sonuçlarını. Oradaki sonuçları, bir de bizimle alınan sonuçları. Bir öğretmen oluyor, bir doktor oluyor çocuk bütün etrafını aydınlatıyor.¹⁰³

Saylan'ın sözlerinde vurgulanan bir başka unsurun çağdaşlık konusu olduğu dikkat çekmektedir. Bu vurgu derneğin isminden de anlaşılacağı üzere dernek çerçevesinde çok yaygın olarak kullanılan bir vurgudur. Türkan Saylan'dan sonra genel başkanlık koltuğuna oturan Aysel Çelikel de ÇYDD'nin genel tanıtım filmi için kendisiyle gerçekleştirilen bir röportajda ÇYDD'nin amaçlarını anlatırken, kız çocuklarının eğitime vurgu yaparak Saylan'ın sözlerine çok yakın sözler söyleyecek, benzer biçimde bunları çağdaşlık çerçevesi içine yerleştirecektir:

Türkiye'de büyük bir eğitim açığı var ve aynı zamanda kız çocuklarının eğitim görme imkanlarının olmadığını görüyoruz. Özellikle kırsal kesimde okula gitme fırsatı olmayan, yoksulluk sebebiyle, gelenekler sebebiyle okula gitme fırsatı olmayan kız çocukları çok erken yaşta evlendiriliyorlar ve çocuk gelinler, çocuk anneler olarak taşıyamayacakları ağır yükler altında eziliyorlar. Biz de bu derneği çağdaş bir yaşamı toplumda hâkim kılmak için kurduk.¹⁰⁴

Bu söylemin dernek çerçevesi içinde yaygın bir söylem olduğunu düşünmemiz gerekir. Yalnızca derneğin kurucu figürlerinin sahip olduğu değil, yukarıdan aşağıya

¹⁰³ <https://www.youtube.com/watch?v=KlnzIR69SJ0>, (ulaşılma tarihi: 20.10.2016).

¹⁰⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=LodDIU246oU>, (ulaşılma tarihi: 14.10.2016).

paylaşılan bir anlayış söz konusudur. Örneğin derneğin tanıtım filminde ÇYDD Ankara Şubesi başkan yardımcısı Ayşe Ceyhan'ın da benzer temalar üzerinde yoğunlaştığı görülecektir:

Ana amacımız eğitim. Ankara ofisi olarak Ankara ve civarında okula giden öğrencilere burs vermeyi tercih ediyoruz. Çünkü Ankara'nın bazı bölgelerinin imkanları yeterli değil, çok kısıtlı. Biz bu ailelerle tanışmak istiyoruz. Eğer aileler kızlarıyla iletişim problemi yaşıyorlarsa onlara yardım etmek istiyoruz. (...) En önemlisi biz üniversite öğrencilerine burs veriyoruz, ama genç kızların eğitim görmesi şart. Çünkü bu genç kızlar anne olacak ve eğitilmiş bir anne olarak çocuklarını eğitecekler.¹⁰⁵

ÇYDD yaslandığı bu temel öncüllerle süreç içerisinde belli bir zihniyetin temsilcisi haline gelmiştir. Her ne kadar başlangıçta organik bir çevreden doğmuş olmasa da zamanla belli toplum kesimlerinden ve medyadan güçlü bir destek alması söz konusu olmuştur. Bu destek onu özellikle 2007 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı seçimi krizi sırasında ideolojik bir noktaya taşımış ve Cumhuriyet Mitingleri olarak adlandırılan toplumsal eylemlerde katılımcı ve yönlendirici olarak yer almalarını beraberinde getirmiştir. Derneğin kurucularının bir kısmı Cumhuriyet Mitingleri'nin organizasyon komitesinde yer alırken, dernek, başta Türkan Saylan olmak üzere bazı önemli figürlerinin yaptıkları konuşmalarla, Cumhurbaşkanlığı seçimi krizinde açık bir siyasi pozisyonu savunur hale gelmiştir. Hükümeti açıkça eleştiren, laiklik karşıtı olmakla suçlayan ve bazı ağır suçlamalar yönelten derneğin bu faaliyetleriyle sivil toplum kuruluşu tarifinin sınırlarını oldukça zorlayan ve siyasal partilerin çizgisine yaklaşan bir ideolojik angajman içine girdiği görülmüştür. Bu ideolojik angajmanı, ileride bahsedilecek olan “cumhuriyeti koruma ve kollama” görevi ile açıklayan dernek kurucularının ve mensuplarının, devletten yabancılaştıklarını hissettikleri oranda siyasi alana doğru kaydıkları ve radikalleştikleri görülmüştür. 2007 yılında düzenlenen ve “eşi başörtülü bir Cumhurbaşkanı” seçilmesini önlemek amacıyla taşıyan Cumhuriyet mitinglerinin düzenleme komitesinde olan dernek kurucularından Aysel Ekşi'nin, 2008 yılında The Times'a verdiği mülakatta kullandığı sözler ve devamında yaşananlar bu

¹⁰⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=LodDIU246oU>, (ulaşılma tarihi: 14.10.2016).

duruma işaret eder niteliktedir. Ekşi mülakat sırasında seçilmiş Cumhurbaşkanı Abdullah Gül için şu sözleri kullanmıştır:

“Cumhurbaşkanı çok dindar bir geçmişten geliyor. Bu insanlar kadınları eşit varlıklar olarak görmüyorlar. Bu nedenle başörtüsü için savaşıyorlar. Tek istedikleri kadınları erkeklerin gözlerinden saklamak. Bunu ayrımcılık takip edecek. Bunun anlamı erkek doktorların, kadın hastaları, kadın hastaların da erkek hastaları hiçbir zaman muayene edemeyeceğidir.”

Aysel Ekşi ile mülakatı gerçekleştiren Janice Turner, Ekşi'ye o akşamüzeri Cumhurbaşkanının eşi Hayrunnisa Gül ile çay içeceğini söylediğinde, Ekşi'nin öfkeyle masaya vurarak, “Nefret ediyorum o kadından!” dediğini aktarmaktadır.¹⁰⁶ Söz konusu ifadeler ve beraberindeki jestler, ÇYDD mensuplarının, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oynadıkları son derece politik role rağmen yine de seçimlerden istedikleri sonucun çıkmaması ve eşi başörtülü olan Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesinden dolayı büyük bir hayal kırıklığı yaşadıklarını düşündürür niteliktedir. Sonraki yıllarda yapılan seçimlerde de AK Parti'nin seçimleri kazanmış olması ve 2014 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AK Parti'nin kurucu genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi de ÇYDD mensuplarının giderek devletle aralarında bir mesafe oluştuğunu hissetmelerine neden olmuştur. Bu mesafe hissi çalışmamız sırasında gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda açık bir şekilde gözlemlenmiştir.

ÇYDD bahsi geçen dönüşüm dalgasını tek başına göğüslememiş, 2007'den sonra başka pek çok sivil toplum kuruluşu ile birlikte kendisini giderek politikleşen ve ideolojikleşen bir alanda bulmuştur. Bu gelişme, Gürpınar'ın Atatürkçülüğün seçkinciliğini yitirmesi ve 'ideoloji'ye dönüşmesi olarak ifadelendirdiği bir değişim sürecidir ve bu sürecin aktörlerinden biri olarak ÇYDD¹⁰⁷, toplumsal alanda kendisine bir karşılık bulmuştur. Temsil ettiği zihniyetin nitelikleri onu belli bir kesimin sözcülüğünü yapma noktasına getirmiş ve ÇYDD süreç içerisinde eğitim ve barınma alanındaki faaliyetleri kadar zihniyet temsili anlamında da önemli bir figür haline

¹⁰⁶ <https://www.thetimes.co.uk/article/islam-and-the-great-turkish-headscarf-war-p5w2x606bqg>, (ulaşılma tarihi: 29.08.2017).

¹⁰⁷ Doğan Gürpınar, **Ulusalçılık, İdeolojik Önderlik ve Takipçileri**, Kitap Yayınları, İstanbul: 2011, s. 95.

gelmiştir.

III.II. ÇYDD’NİN KISA TARİHÇESİ

ÇYDD kurulduğu günden itibaren en büyük öncelik olarak laikliğin toplumsal alanda gücünün pekiştirilmesi olduğunu ifade etmiştir. Esasında ÇYDD’nin bu hedefi “laiklik” olarak ifadelendirilen toplumsal ve siyasal dönüşüm programının güçlü bir biçimde hayata geçirilmesi ile ilgilidir. Derneğin ilk faaliyetleri de bu çerçevede şekillenmiş görünmektedir. Derneğin kuruluşundan kısa bir süre sonra gerçekleştirilen, Altan Öymen tarafından yönetilen, Prof. Dr. Aysel Çelikel, Prof. Dr. Necla Arat, Dr. Tüten Ang ve Fahriye Çelikkanat’ın konuşmacı olarak katıldıkları ilk panel çalışması “Öğretim Birliği, Türkiye’de Laik Öğretime Geçişin Önemi” başlığını taşımaktadır. Yine derneğin ilk yazılı metni, “Türkiye’de Laik Öğretime Geçiş” panelinin konuşma metinlerinin basılması ile gerçekleşmiştir. 13 Mart 1989’da Cumhurbaşkanı Kenan Evren’e yollanan 3.700 imzalı mektup da laikliğin tehdit altında olmasından duyulan endişeyi dile getirmiştir. 11 Nisan 1989’a kadın derneklerinin katıldığı yaklaşık 2.000 kişilik Cumhuriyet Tarihinin ilk “Laikliğe Saygı” yürüyüşünü hayata geçiren de ÇYDD olacaktır. ÇYDD aynı yıl ilk ve ortaöğretim ders kitaplarını inceleyerek ‘ortaya çıkan ve çağdaş eğitimle bağdaşmayan kavramları, buna göre gerekli çerçeve programları ve öneri paketlerini içeren raporu Milli Eğitim Bakanı’na; laiklik ve din istismarı konusundaki endişe ve duyarlılıkları dile getiren raporu Milli Eğitim Bakanı’na, Ana Muhalefet Partisi Başkanı’na ve Diyanet İşleri Başkanı’na göndermiştir. 20 Nisan’da da kız ve erkek öğrencilerin ayrı otobüslere binmesini isteyen Konya Belediye Başkanı’na bir kınama telgrafi çekilmiştir.

Dernek 1995 yılına gelindiğinde çok çeşitli alanlarda faaliyet yürüten bir sivil toplum kuruluşu görünümü kazanmıştır. Bu yıl başlatılan HEM Projesi kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı ve Singer’le iş birliği içinde Türkiye’nin 249 bölgesindeki Halk Eğitim Merkezlerinde kurs alan kadınlara özel bir eğitim programında, kadınlara kadın sağlığı, çocuk sağlığı ve eğitimi, çevre, yurttaşlık bilinci, kadın sorunları, hukuk konularında eğitim verilmesi amaçlandığı ifade edilmektedir. 1995 yılında ÇYDD’nin bir yan kuruluşu olarak faaliyet gösterecek olan ve bugünkü adı Çağdaş Yaşamı Destekleme Vakfı (ÇYDV) olan TÜRKÇAĞ Vakfı Kurulmuştur. Dernek 1996 yılından itibaren okullar ve kütüphaneler açarak çalışmalar sürdürmektedir.

ÇYDD 1996 yılına gelindiğinde 55 şube sayısına ulaşırken aynı yıl ilk defa kız öğrenci yurdu açarak daha sonraki yıllardaki en önemli faaliyet alanlarından biri olan kız çocuklarının barınma ve eğitimine yönelmiştir. 1997 yılında “kamu yararına dernek” ünvanını alan derneğin çalışmalarını, bu süreçten sonra hızla kız çocuklarının eğitimini merkeze alacak şekilde yoğunlaştırdığı görülmüştür. Bu anlamda 1998 yılında Siirt Pervari Kaymakamının başvurusu üzerine 17 kız öğrenciye burs verilmesiyle başlanan “Tunceli’de Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak” Projesi, derneğin yöneliminin belirginleşmesi anlamında önemli bir çalışma olmuştur. Dernek bu sırada bir yandan da “İdil Lisesi İstanbul’da” gibi projelerle kırsal kesimde yaşayan öğrencilerle temasını sürdürmeye devam etmiştir. Dernek, 2000 yılında “Anadolu’da Bir Kızım Var Öğretmen Olacak” Projesi ile “Tunceli’de Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak” projesini genişleterek derneğin adını kamuoyunda en fazla duyuran çalışmalardan biri olan “Çağdaş Türkiye’nin Çağdaş Kızları” Projesini hayata geçirmiştir. Derneğin kız çocuklarının eğitimine gösterdiği büyüyen ilginin en büyük göstergesi; 2005 yılında Milliyet Gazetesi ile birlikte başlatılan ve kamuoyunca maruf bir diğer kampanya olan “Baba Beni Okula Gönder” Projesi olmuştur.

ÇYDD 2006 yılından sonra, başlatmış olduğu eğitim projelerinden ziyade, Cumhuriyet Mitingleri ve başta Türkan Saylan olmak üzere önemli figürlerinin bir hayli tartışma yaratan açıklamaları nedeniyle kamuoyunun gündemine gelmeye başlamıştır. 29 Nisan 2007’de Çağlayan’da gerçekleştirilen mitingde Genel Başkan Türkan Saylan’ın yaptığı “Ne şeriat ne darbe,” başlıklı konuşması, mitingin genel havasına uygun olarak Batı karşıtı öğelerle birlikte laiklik vurgusu taşımış ve kamuoyunun gündemine gelmiştir. Saylan’ın bu mitingde ‘ne darbe ne şeriat’ dediği için İzmir Tandoğan mitinginde konuşurulmamış olması da kamuoyunun gündeminde yer alan bir başka başlık olmuştur.¹⁰⁸ ÇYDD, 2009 yılında başlayan Ergenekon davasıyla ilgili olarak çeşitli düzeyde kovuşturma ve takiplere uğramıştır. 18 Mayıs 2009’da genel başkan Türkan Saylan’ın yaşamını yitirmesi üzerine genel başkan yardımcılığı görevini yürüten Aysel Çelikel genel başkanlık görevine getirilmiştir.¹⁰⁹ ÇYDD yalnızca eğitim, barınma ve burs hizmetleri gibi hizmetlerle değil dernek olarak hem yetişkinlere

¹⁰⁸ Gürpınar, s. 382.

¹⁰⁹ <http://www.cydd.org.tr/sayfa/dunden-bugune-cydd-8/> (Ulaşılma Tarihi: 01.12.2016)

yönelik hem de çocuklara yönelik kitaplar yayınlıyarak da toplumsal alanda varlık göstermiştir.

III.III. ÇYDD’NİN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMINDA BELİRLEYİCİ ETKEN OLARAK ÇAĞDAŞLIK ANLAYIŞI

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nin toplumsal fayda yaklaşımını ortaya koymaya çalışırken ÇYDD yöneticileri, gönüllüleri ve hizmet alanlarından oluşan 15 kişilik bir katılımcı grubu ile birebir ve yüz yüze mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakat şeklinde gerçekleşen görüşmeler sonucunda ÇYDD’nin toplumsal fayda yaklaşımını şekillendiren bir ana tema ve bu ana tema etrafında oluşmuş alt temalar ortaya çıkmıştır.

Görüşmelerimizden çıkan en önemli sonuçlardan biri ÇYDD’nin ortaya çıkışına, faaliyetlerine ve hem toplumsal hem de siyasi alana dair reflekslerine yön veren ana temanın ÇYDD’nin temellük ettiği “çağdaşlık” anlayışı olduğudur. Bu anlayış ÇYDD’nin eylemlerine yön veren ve doğal olarak da “toplumsal fayda” anlayışını şekillendiren ana temadır. ÇYDD’nin amacı, misyonu, vizyonu, insan/kadın/toplum tasarımları, gelecek tasavvuru, toplumsal ve siyasi görüşleri ve ürettiği hizmetler bu anlayış etrafında şekillenmektedir. Bu yönüyle ÇYDD’yi anlamaya dönük her çabanın başlıca uğrak noktası söz konusu “çağdaşlık” anlayışı olmalıdır. ÇYDD’nin ürettiği “toplumsal fayda”nın merkezinde de bu çağdaşlık anlayışı yer almaktadır. ÇYDD bu anlayış nedeniyle ve bu anlayıştan hareketle sivil toplum alanında yer almaktadır ve amacı bu çağdaşlık anlayışını topluma yaymaktır. Bu amaca matuf olarak bütün eylemlerini ve faaliyetlerini şekillendiren derneğin çağdaşlık anlayışını kavrayabilmek, derneğin toplumsal fayda yaklaşımı anlamamıza yardımcı olacak en önemli kalkış noktası olacaktır.

Görüşmelerde karşımıza çıkan en merkezi tema; hemen hemen bütün görüşmecilerin doğrudan yahut dolaylı biçimde ifade ettikleri bir çağdaşlık anlayışına sahip olmalarıdır. Bu anlayış ÇYDD mensuplarının motivasyonlarına yön veren, dünyayı algılayış biçimlerini şekillendiren ve insan/kadın/toplum tasavvuru gibi konularda düşüncelerini belirleyen ana eksen olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin derneğin üst düzey yöneticilerinden ve kurucularından olan 84 yaşındaki bir katılımcı

çağdaşlık anlayışını “çağdaş yaşam” biçimi ile ilişkilendirerek şu şekilde ifade etmiştir:

“Çağdaş yaşam dediğimiz, kadınları birey olarak toplumda yer almalarını, çalışmalarını, mali ekonomik güçlerini taşımalarını, kadın-erkek eşitliğini isteyen bir kuruluşuz biz. Devletin kadın politikası bu değil. Beş çocuk doğur. Üçtü, şimdi beş oldu. Beş çocuk doğurunca kadın çocuğa mı bakacak işte mi çalışacak? Başını kaldıramaz. Bizim politikada çocuklara karışmıyoruz. Biz, iki doğurur, üç doğurur, neyse. Ben de iki doğurmuşum. Ama benim kızım bir tane doğurdu, ne yapayım. Kapasite meselesi. Ben daha becerikliydim, o bir taneyi zor yaptı. O da öğretim üyesiydi.”

Bu ifadeler devlet yönetiminde ÇYDD'nin sahip olduğu çağdaşlık anlayışının karşılığı olmadığı düşüncesini ifade etmenin yanı sıra toplumdaki yaygın yaşam biçiminin beğenilmediği ve bunun değiştirilmesi gerektiğine dair güçlü bir zihinsel ve duygusal durumun varlığına da işaret etmektedir. Derneğin hedefinin doğrudan doğruya bu yaşam biçiminin değiştirilmesine matuf olduğu anlaşılmaktadır. Derneğin ilçe temsilcilerinden biri olan 74 yaşındaki katılımcı da ÇYDD'den destek alarak eğitim hayatına devam eden ve okullarından mezun olan öğrencilerden beklentilerini ifade ederken konuyu çağdaşlık meselesine getirmiştir:

“Beklentimiz böyle çok uçuk, en üst noktada değil. Sadece buradan eğitim aldığı için o çağdaş beynini devam ettirmesi, bir de ilerde gelip de acaba sizin de bana ihtiyacınız var mı, size maddi-manevi bir katkıda bulunabilir miyim, böyle bir şey sorması. Bunu bekliyoruz. Ve yetiştiği kariyerini devam ettirmesini, daha yükseğine daha yükseğine gitmesi. Biz bundan gurur duyuyoruz. Gerçekten gurur duyuyoruz. Geçenlerde 2000'li yıllarda burs verdiğimiz, tiyatro eğitimi alan iki öğrencimiz geldi. Bakın 2000-2017 ve nasıl biliyor musunuz aile gibi. Siz bizim ailemizsiniz, bizim birinci adresimiz Çağdaş Yaşam, kimliğimiz Çağdaş Yaşam. Siz bizi yetiştirdiniz, o hale getirdiniz. (diyorlar.)”

Katılımcının, ÇYDD olanakları ile yetişen öğrencilerin kariyerlerinde üst basamaklara çıkmaları kadar “çağdaş yaşam” kimliği edinmiş olmalarından da memnun olduğu anlaşılmıştır. Kullanılan ifadeler, ÇYDD'nin öğrencilere burs ve barınma

imkanları sağlamakla kalmadığı aynı zamanda belirli bir yaşam biçimi ve kimlik kazandırmayı da amaçladığı anlamına gelmektedir. Bu kimliği ileriki yaşamlarında devam ettirmelerini isteyen katılımcı bunu “çağdaş beynini devam ettirmek” olarak ifadelendirmiştir:

“Şimdi bir eğitim alıyor, bir üniversite veya diyelim liseye gidiyor. Orada tabii ki beyni aydınlanıyor. Oradan bir başka taraf, başka yöne dönmemesi yani her konuda çağdaşlığını devam ettirmesi, beynindeki çağdaşlığı, eğitimin çağdaşlığını devam ettirmesi, önemli olan bu bizce.”

Öğrencilerin eğitim olanaklarına ulaştıkça ÇYDD'nin önerdiği “çağdaş yaşam” biçimini benimseyeceklerinden son derece emin olan katılımcının, eğitim ile “çağdaşlık” arasında doğrusal bir ilişki kurduğu anlaşılmaktadır. ÇYDD'li katılımcıların zihinlerinde oldukça geniş bir yer işgal ettiği anlaşılan “çağdaşlık” kavramı, katılımcılarla yapılan görüşmelerde tekrarlanan bir öge olarak karşımıza çıkmıştır. Örneğin derneğin ilçe teşkilatlarından birinde görevli 70 yaşındaki kadın katılımcı, ÇYDD'nin ilçe teşkilatları ile yönetimi arasında nasıl bir diyalog olduğundan bahsederken; “burada zaten hiç kimseye sen böyle düşünemezsin diye bir baskı yapılmaz çağdaşlık değildir o” diyor ve şöyle bir “çağdaşlık” tanımlaması yapıyor:

“Bir kere zamanın gerisinde kalmamak olarak tanımlıyorum. Eğitim, kültür, kendini geliştirme, her zaman daha iyi, daha doğru şeyleri öğrenebilme, çevreye açık olma, eskiye göre mesela atıyorum, sokaklarda eskiden çöp olurdu, insanlar çöpleri sokağa atarlardı, elindeki kâğıdı sokağa atarlardı. Şimdi artık atılmıyor. Bu bir çağdaşlaşma bence. Ya da kedi köpek beslenmezdi, şimdi herkes kediyi, köpeği aç bırakmıyor sokaklarda, bu da bir çağdaşlaşma. Yani belki de farkında olmak, çevresindeki insanlara değer vermek.... Bireyleri ben bazen çok olduğu gibi kabul edemiyorum, bazı insanlar çizgiyi aşıyor ama onlarla da iletişimde olursak, köşeleri törpüleniyor. Toplum içinde olunca, hafif hafif, sivri tarafları körelterek, önce kendinizde, sonra başkasında tabii... Çağdaşlıktan başka anladığım; güzel şeylerden zevk almak belki, güzel bir müzik, güzel bir sanat eseri... Bakın şimdi tiyatro yok. Biz öğrencilerimizi tiyatroya, operaya, baleye götürürdük. Bir operaya bir kızımız Samsun ya da Sinop'tan gelmişti. Bize

indirimli bilet yaparlardı, alırdık, bütün öğrencilerimizi götürürdük. Bir operadan çıktığımızda, tıp öğrencisiydi bu çocuk, çok da başarılı bir cocuktu, bana sarıldı, hayatımda ilk defa bu kadar mutlu oldum, ne kadar güzel bir şeymiş, dedi. Hiç operaya alışmamış bir kulağı var ve bundan mutluluk duyuyor. E, bundan güzel bir şey olamaz benim için.”

Bu ifadeler pek çok katılımcının doğrudan yahut dolaylı olarak kullandığı çağdaşlık ifadesinin içeriğine dair anlamlı bir tanım içermektedir. Hem belli bir zihinsel durum hem de belli bir yaşam biçimi anlamına gelen çağdaşlık durumunun içerdiği öğelerin büyük oranda Batı değerleri ve zevkleriyle iç içe geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka ÇYDD mensubu olan 58 yaşındaki erkek üyenin “*eğitim düzeyi, Batı, Avrupa, çağdaş yaşam toplumlarına ulaşmış insanları gördüğümüz zaman, işte bu gerçek çağdaş yaşam sahibi bir insan derim*” sözleri bu anlayışı açık bir biçimde yansıtmaktadır.

ÇYDD’nin çağdaşlık anlayışı sadece bir zihniyet biçimi değil aynı zamanda belli alanlarda kristalize olan ve görünür hale gelen bir anlayıştır. Bu anlamda ÇYDD’nin çağdaşlık anlayışını görünür hale getiren başlıkları ele almak gerekmektedir. ÇYDD’li katılımcıların konuşmalarında sıklıkla vurgulanan ve genellikle çağdaşlık ana teması etrafında şekillenen alt temalar, ÇYDD’nin çağdaşlık anlayışının bileşenlerini oluşturmaktadır. Söz konusu bileşenler, ÇYDD’nin misyonu, “cumhuriyetin kazanımlarını koruma ve kollama” perspektifi, laiklik anlayışı, insan/kadın/toplum tasavvuru ve yöntemi olmak üzere beş temadır.

III.III.I. ÇYDD’nin misyonu

ÇYDD’nin misyonuna yön ve içerik veren bu anlayış katılımcıların ifadelerinde yakından izlenmiş ve ÇYDD’nin misyon yönelimli bir sivil toplum örgütü olduğu algısını güçlendirmiştir. Söz konusu misyon ÇYDD’nin çağdaşlık anlayışı etrafında şekillenmekte ve bu anlayışı topluma yayma amacı dernek mensupları için merkezi konumda yer almaktadır. Zaten dernek kurucularını bir araya getiren de söz konusu misyon duygusu olmuştur. Derneğin kurucularından 84 yaşındaki kadın katılımcı derneğin kuruluş hikayesini anlatırken bu misyon duygusunu şöyle ifadelendirmiştir:

“Ortak bir amaç Cumhuriyet’in kazanımlarını korumak ve biz de birbirimizi

tanyalım, birlik olalım ve böyle bir gidiş oluyorsa biz de bir arada olalım. O arada bir yıl kadar konuşmalar oldu. Zaman zaman buluştuk. Dernek kuralım dedik ve böyle bir dernek, bu şekilde kuruldu. Bizi ilk çağıran rahmetli Aysel Ekşi'ydi. Profesör Aysel Ekşi, onun için ilk başkan o oldu. İşte yönetimde de bizler vardık. Bu böyle dernek kurulunca, kısa bir süre sonra, altı ay sonra yeni bir seçim yapılması lazım. Biz de altı ay sonra değil de bir sene sonra ancak yapabildik. Bir komple yeniden bir genel kurul yapıldı. Bu sefer Aysel Hanım aday olmadı, Amerika'ya gidecekti. Türkan Saylan olmak istedi. Bu arada benden de rica ettiler. Çünkü başka hukukçu olmuyor, ben hukukçu olduğum için. Hep istiyorlardı bir hukukçu olsun. Ben de başkan yardımcısı olarak çalıştım. Şimdi esas amacımız; koruyacağız ama nasıl koruyacağız. Korumanın bir kuralı var, bizim bir desteğimiz yok, paramız yok, imkanlarımız anca kendimize göre. Denildi ki; projemizi gerçekleştirinceye kadar paneller yapalım. Panellerde şeriatla, demokrasi, bunlar, tabi o zamanlar yirmi sekiz yıl önceyi konuşuyorum. (...) Çok büyük kalabalıklarla, biner kişilik gruplar, kalabalıklar oluyordu. AKM' de yapıyorduk, Cemal Reşit Rey' de yapıyorduk. O yandaki yerde. Bu tür paneller yaptık. Demokrasi, insan hakları, şeriat, Osmanlı'da din-devlet ilişkisi, Cumhuriyet'te din-devlet ilişkisi, diyanetin konumu. Bunları uzmanlar konuşuyordu, biz kendimiz konuşmuyorduk. Ben, tabi İstanbul Hukuk Fakültesi hocası olduğum için oradaki kişileri de tanıyordum falan. Böyle hukukçulara, sosyologlara falan şey yaptık. Amacımız eğitime destek vermektir. Eğitim hakikaten kötü durumdaydı o tarihte. Ondan sonra efendim, eğitim topluma yayılmamıştı. Yani, Cumhuriyet döneminin çok önemli alametifarikasıdır eğitim ama ondan sonra bir duraklama geçirdi herhalde. Her zamanki gibi Anadolu unutuldu ve orada Doğu ve Güneydoğu, İç Anadolu ihmal edildiği için eğitim kurumları yayılmadı. Kadınlar özellikle, kadınların yüzde yirmi sekizi okuma yazma bilmiyordu o tarihte. Şu anda sanıyorum yüzde yedi civarındadır o. O da anneler, yaşlılar olarak. Bu yirmi sekiz büyük rakamdı, yüzde yirmi sekiz. Erkeklerin de belki yüzde yirmisiydi, on beşiydi öyle bir şey bilmiyorum. Bunun üzerine biz dedik ki önce Anadolu'daki kız çocuklarına eğitim desteği verelim, onları

okullara gönderelim.”

Bu misyon duygusunu 74 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi de şu sözlerle aktarmıştır:

“O günün şartlarında bazı hoşlanmadığım tepki duyduğum şeyler vardı. Bunları gördükten sonra evde hiçbir şey yapmadan oturmanın gereksiz olduğunu düşündüm ve bir yerde birilerine faydalı olmam gerektiğini düşündüm. ÇYDD de eğitim derneği olduğu için yakın geldi. (...) Biraz da faydalı olayım ülkeme, bugüne kadar hiçbir şey yapmadım, hiç değilse bu kadar da olsa faydalı olayım dedim. Çocuklarımı yetiştirdim, okuttum. Onların dışında bir şey yapmadığım için, hiç değilse topluma faydalı olmak için seçtim.”

ÇYDD'nin misyon yönelimli bir sivil toplum kuruluşu olması beraberinde güçlü bir gönüllülük ilişkisini de getirmektedir. ÇYDD bünyesinde faaliyet gösteren hatırı sayılır miktarda gönüllü bulunmaktadır. Bu konuda farklı yaş ve gelir düzeyinden gelen katılımcıların sözleri benzerlik göstermektedir

35 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Üç senedir derneğimiz Gaziosmanpaşa'da faal durumda. Bu arada, sadece Gaziosmanpaşa ile sınırlı değiliz biz, bu arada. Eyüp, Bayrampaşa ve Sultangazi tarafında da derneğimizin şubesi olmadığından, oradaki veliler de başkalarından duyup gelip bize katılıyorlar ya da işte bir veli diyor ki; burada böyle güzel bir çalışma var, gidin destek olun diyor. Yani biz kimseden destek istemeden, aslında insanlar gelip bize destek oluyorlar. Bu da bizi daha çok mutlu ediyor.”

52 yaşında erkek ilçe yöneticisi:

“İyi, kötü bağışlar geliyor. Veli şaşırıyor, çocuğunu ücretsiz kayıt ettiğimizde, inanamıyor, bir ücret vermeyecek miyim, diyor. Hayır, diyoruz, durumunuz iyi ise bağış verebilirsiniz, diyoruz, rakam, meblağ, asla belirtmeyiz. Hemen başlıyor vermeye. Sistemimiz tamamen bu. Gönüllülük düzeyinde. Durumu iyi olmayanlardan asla istemiyoruz. Olanlara; eğer içinizden geliyor ise, rakam bizden asla alamazsınız diyoruz, ne verirsiniz

diyoruz. Aynen böyle.”

74 yaşında ilçe yöneticisi:

“Biz üyelerin, çevremizden aldığımız desteklerle derneği yaşatmaya çalışıyoruz, yoksa başka bir şeyimiz yok. Ancak yakın çevremizden, işte bir çocuk var, çok fakir, okuyamıyor buna burs verir misin? Etrafında burs veren var mı? Ya da derneğin şuna ihtiyacı var, bu konuda bize destek verebilir misin? Bu şekilde yürütüyoruz. Yoksa biz devletten destek almıyoruz. Kendi şartlarımızla, üye aidatlarımızla (çok cüzi), dar bir çerçevede, çok iş yapmaya çalışıyoruz.”

54 yaşında erkek gönüllü:

“Daha çok arkadaşlarım dışarıdan bir katkı sunmaya çalışıyorlar tabi. Mesela maddi olarak olabilir, çay olarak olabilir, şeker olarak olabilir. Yani ne kopuyorsa gönlünden. Yani sonuçta evlatlarımızın geleceğini burada kurmaya çalışıyoruz. Onlara destek vermekle beraber daha ileri bir boyuta, onların da evladı var. Sonuç itibariyle, mesela kermes yapıyoruz. Hiç ihtiyacı olmadığı halde geliyor çevremizin insanları, oradan bir şey alıyor, katkı sunuyor. Bu bir katkıdır. Veya bir gezi düzenliyoruz, seve seve geliyorlar.”

Pek çok katılımcının ortak şekilde paylaştığı söz konusu gönüllülük bağı devamında mensuplarına bir içsel tatmin olarak dönmektedir. Bu anlamda ÇYDD ile kurulan gönüllülük bağı oluşturucu ve koruyucu başlıca faktörün ÇYDD'nin mensuplarına ciddi bir içsel tatmin yaşatması olduğu söylenebilir. ÇYDD'nin mensuplarına sunduğu ortam aynı zamanda hem bir sosyalleşme ortamı olarak hem de güçlü bir sosyal destek mekanizması olarak da işlev görmektedir. Bu durum ÇYDD mensuplarının derneğe bağlılıklarını daha da artırıcı bir etken olarak gözlemlenmiştir. Pek çok katılımcı, kendi kişisel tecrübelerinden yola çıkarak söz konusu bağlılığı temellendirmeye çalışmışlardır.

54 yaşında erkek gönüllü:

“Yani öğrencileri, mesela ben, burada bir etkinlik yapacağız, hazırlıyoruz. 23 Nisan'a öğrencilerimiz halay çekiyor. O bile beni duygulandırıyor.”

Büyük bir beceri ile büyük bir gayretle, yeri geliyor yemeden, içmeden, insanlar büyük bir mücadele, katkı sunuyor. Ben dayanamıyorum, ağlıyorum yani. O kadar güzel görüntüler oluşuyor. Tabi ki gururlandırıyor. Mesela, en son Çanakkale gezimizde tüm ÇYDD ailesini gördüğümde inanılmaz mutlu oldum. Hepsiyle tek tek tabi ki konuşamadım ama konuşabildiğim kadarıyla da yaptıklarımızı anlattım. Onlara sordum; sizler ne yapıyorsunuz, dedim. Yani gurur duyuyorum. Yani, Türkan Saylan'a inşallah bu şekilde ulaşabiliyoruz.”

Katılımcı, konuşmasının bu kısmında ÇYDD'yi, ilçe teşkilatında çalıştığı CHP ile kıyaslamış ve dernekte yaşadığı tecrübenin daha kişisel ve yakın bir ilişki olduğunu ve bunun kendisini çok daha fazla tatmin ettiğini ifade eden şu cümleleri kullanmıştır:

Şimdi parti kozmopolit, yani biraz daha böyle bir soğuk görünüyor, yani yıllardır onun da içindeyim ben. Tabi ki seviyoruz, partimizi de seviyoruz da. Burası başka bir şey. Burada herkes aile. İnanılmaz derece bir imece usulü bir çalışma var. Mesela, hiç kimsenin doğum gününü kaçırmıyoruz. Onu hatırlıyoruz, onu onore ediyoruz. Beni de geçen gün onore ettiler. Nisan'ın birinde yani. Yemekler, çaylar, şunlar, bunlar, inanılmaz bir şey anlatılmaz bu, yaşanması lazım. Size de tavsiye ederim yani, anlatılmaz. (...) Doğum günümün burada, ben bile unutmuşum, hatırlanılması beni bayağı bir duygulandırdı, ağladım hatta. Yani inanılmaz bir duygusal bir duruma geldim. Çok mutlu oldum. Yani her zaman hatırlanmak, bu benim için çok önemli. Benim için para, pul, şan, şöhret önemli değil. Dostlarım tarafından hatırlanmak, anımsanmak ve adam yerine konmak... Bu her yerde mümkün değil yani ama burada fazlasıyla mümkün. (...) Yani mutlu olmasam zaten gelmem, yani önemli olan mutlu olmak.”

ÇYDD ile ilişkisini son derece duygusal bir zeminde okuyan katılımcının tecrübesine benzer tecrübelerin başka ÇYDD mensupları tarafından da paylaşıldığı görülmektedir.

52 yaşında erkek ilçe yöneticisi:

“İnanın gözyaşlarımızı tutamadığımız sahneler yaşıyoruz. Buradan burs alarak okumuş, buralara öğretmen olarak dönen çocuklarımız var. Buraya borçlu hissediyor kendini. Ben de çocuk yetiştirmek istiyorum, diyen insanlarımız var. Benim anlatmak istediğim bu işte. Öğretmen olacaklar, subay olacaklar, savcı olacaklar. Temel olarak bunu vermeliyiz çocuklara.”

70 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Tek mükafatımız, mezun oldukları zaman onların başarılarını görmek. O, insanda çok büyük bir haz doğuruyor. Genellikle işte vaktim burada geçiyor. Son zamanlarda evde bir hastalık durumu var. O yüzden biraz daha az çalışabiliyorum ama yani gece gündüz 24 saatim burasıyla ilgili olabiliyor.” (...) Başka ne sizi mutlu edebilir ki? Bunu düşündüğünüz zaman yeter, benim için mutluluk bu.”

32 yaşında kadın şube sekreteri:

“Yapılan işler, çocuklarımızın geleceği için yapılan çalışmalar, onlar için, gençler için, geleceğimiz için yapılan çalışmalar çok hoşuma gidiyor. Beni çok mutlu ediyor. Ben burada onlarla birlikte olmaktan çok mutluyum.”

Bu ifadelerden kişilerin yaşadıkları içsel tatmin nedeniyle güçlü bir gönüllük motivasyonu duydukları ve yüksek bağlılık sergiledikleri, bunun yanı sıra söz konusu bağlılığın bir yönüyle ÇYDD’de buldukları ortamın kendilerine güçlü bir sosyalleşme ortamı olarak hizmet etmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Değişik yaş grubundan katılımcıların ÇYDD’nin bu yönüne vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir.

68 yaşındaki kadın gönüllü:

“Arkadaşlarım, onların vasıtasıyla tanıdım. O gün bugün, boş vakit olunca, zaman zaman uğruyorum. (Arkadaşlarla) dışarıda değil, burada daha çok görüşüyoruz. Memnunum yani buraya gelip gitmekten.”

32 yaşında şube sekreteri:

“(Sosyal çevrem) çoğunlukla burası. Onun dışında birkaç arkadaşım, birkaç komşum.”

Bununla birlikte burada buldukları ortamı sadece bir sosyalleşme imkânı olarak

değil aynı zamanda güçlü bir sosyal destek mekanizması olarak gören katılımcılar da olmuştur. ÇYDD'nin sunduğu sosyalleşme ortamının, sosyal destek mekanizması olarak nasıl çalıştığına işaret eden farklı yaş gruplarından katılımcıların sözleri şu şekildedir:

35 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Benimle beraber yol yürüyen, bana inanan, güvenen bütün arkadaşlarım ve yoldaşlarım şu anda derneğin içerisinde. Üç sene önce başlarken burada bir açılış yaptık ve o açılışa yaklaşık 300 kişi katıldı. Bina doldu, sokak da doldu. Ve diğer şubelerimizden gelenler, biz o kadar açılış gördük Çağdaş Yaşam'da ama bu denli bir açılış görmedik daha önce, dediler. Bu da dediğim gibi, karşılıklı güven ve sevgi bağından kaynaklanıyor. On senedir ben Gaziosmanpaşa'da yaşıyorum ve on senedir çevremdeki arkadaşlarımla gerek acılarını gerek sevgilerini paylaştım. Bu şekilde insanların mutlu ve hüzünlü günlerinde yanlarında olduğunuzda, aynı zamanda doğru işler yapıyorsanız, gerçekten destek alıyorsunuz.”

70 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“20 yıl öncesi işte. Sonra ziyaret etmeye başladım nedir bir bakayım diye. Sonra ufak tefek, dışarıda yapılan işlere şöyle bir katıldım. Kermes yapılıyordu o zamanlar. Gittim kermeste ne yapıyorlar baktım falan. Sonra insanları tanıdıkça, böyle bir topluluğun içinde olmanın hem sosyalleşme açısından hem de bir işe yaramam açısından, şey derim ben hep; hayata sarılacak bir ipiniz olması lazım. Benim çocuklarım yok, kimse için sorumluluk duyacak bir durumum yok kendi özel hayatımda. Ama insanın sorumluluk alması lazım diye düşündüm ve öyle başladı. Sonra tanıdıkça, ben şey diyorum, aynı yöne bakan insanlarla ve de arkanızdan size herhangi bir kötülük yapmayacağına inandığımız insanlarla olmak çok büyük bir rahatlık. O size mutluluk veriyor, güven veriyor. Biliyorum ki; benim bir sıkıntım olduğunda, benim arkamda insanların var, ya da ben birinin sıkıntısına çözüm bulabilirsem mutluluk duyuyorum. Ama şimdi dernekte başlayınca yavaş yavaş gençlerin ihtiyaçlarını görmeye başladım. Bu daha

da büyük bir şey oldu bana, bir insanın hayatına dokunabilmek, bizim için çok büyük bir haz. Hiçbir beklentimiz olmadan onlar için, onlara bir şeyler yapabilmek için çalışıyorsunuz.”

54 yaşındaki erkek gönüllü, ÇYDD’yi hayatında nerede gördüğü sorulduğunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“En üstünde görüyorum. Yani erişilmez görüyorum, erişmeye çalışıyorum ve de çok mutluyum. İyi ki varlar. Biz, bir aile olduk zaten. Özge kızımız başkanımız değil de evladımız. Yani onu çok seviyoruz, ailesini çok seviyoruz ve buraya gelen, gönül koyan, çocuğunu getiren herkesi başımızın üstünde yeri diyoruz, onları da çok seviyoruz. Örnek olmaya çalışıyoruz. Yani Türkiye’de bir örnek olmak istiyoruz, tek olmak istiyoruz. Türkan Saylan’a, bize bırakmış olduğu şeylerin devamını yaşatmak ve onun da gökyüzünden bizi görmesini sağlamaya çalışıyoruz. Onun yolunda gidiyoruz.”

Buna göre; ÇYDD mensupları sadece zihinsel düzeyde yahut ideolojik ve siyasi anlamda yakınlık kurdukları için değil aynı zamanda manevi olarak bağlandıkları için de ÇYDD bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedirler. Hatta öyle ki, manevi bağlılığın mı ideolojik birlikteliğe yol açtığı yoksa ideolojik kalkış noktalarının mı manevi bağlanmaya sebep olduğunu tespit etmek bir hayli güç görünmektedir. Bu bağlılık düzeyi ÇYDD mensupları için derneğin anlamını katmanlı bir hale getirmekte ve hayatlarında merkezi bir yere koymalarına sebebiyet vermektedir. Bu merkezi rolü katılımcıların tamamı değişik biçimlerde ifade etmişlerdir.

54 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi:

“Çocuklar, artık ilişkilerini kestiler ama şimdi bütün günümü alıyor. Burada çalışıyorum, yönetimdeyim. Sorunlarla boğuşuyoruz hem maddi hem manevi. Haftanın dört günü geliyorum, hayatımın büyük bir bölümünü alıyor vallahi.”

65 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“İnsanın kendini soyutlanmadığı bir yerde bulması harika bir şey. Canın sıkılsa buraya gelebiliyorsun, sevinsen buraya gelebiliyorsun, üzülse

buraya gelebiliyorsun. Bana kucak açan bir yer, evim gibi, ikinci bir evim. (...) ÇYDD her zaman sol tarafımda ama sol tarafımda başka bir yer daha var. Onu, onun içine sığdırdım ben, ikisi de orada.”

49 yaşındaki erkek gönüllü de arkadaş çevresinin yüzde doksanının ÇYDD çevresinden oluştuğunu söyledikten sonra dernek “*hayatımın 24 saatini kaplıyor*” diyor.

54 yaşındaki erkek gönüllü:

“Şu anda her gün buradayız. Şu anda bizim başka işlerimiz de var. Birazdan memleketi kurtarmaya gideceğiz, (16 Nisan 2017’de gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı sistem değişimi referandumunda “hayır” oyu kullanılması için dernek mensuplarının yürüttükleri propaganda çalışmalarını kastediyor) yani bizim işimiz bitmedi. Burası bizim evimiz. Burası bizim yaşam yerlerimizden. Belki ben evde, burada olduğum kadar kalmıyorum, inanın bana yani. Burada daha çok zaman geçiriyorum.”

35 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Benim bir oğlum var, bir çocuğum daha var o da Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği. Benim bir kızım yok. Oğlum Arda 5. sınıfa gidiyor, bir de kızım ÇYDD var. Ben buraya geldiğimde mutlu oluyorum. İnsanlar diyor ki; gününün büyük bir bölümünü dernekte geçiriyorsun, yorulmuyor musun, bıkmıyor musun, usanmıyor musun? İnsanlar sürekli senden bir şeyler istiyor ve sen hep onların istekleri doğrultusunda hayatını yönlendiriyorsun. Yeri geldiğinde ben çocuğumu bile geri plana attığının farkında oluyorum. Çocuğum bile dile getiriyor bunu; anne, gününün büyük bir bölümünü dernekte geçiriyorsun ve oradaki öğrencilerini daha çok seviyorsun, benim sevgimi onlarla paylaşıyorsun.”

70 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Ailemden sonra, hatta bazen öne bile geçiyor. Onları ihmal edebiliyorum ama buradaki görevlerimi ihmal edemem. Çünkü herkese karşı sorumluluğum var. Eğer bir yönetici olduysam, burada benden beklenen her şeyi yapmak zorundayım. Sorumluluğumu almak zorundayım. Kendi

şeyimden vazgeçmeliyim, önce burası oluyor tabii ki o zaman.”

32 yaşındaki kadın şube sekreteri:

“Bu, benim işim ama duygusal bir bağlılık da oluyor. O çocuklarımızı siz de görseniz, tanısanız. Çünkü ihtiyacı olan çocuklar, okumak isteyen çocuklar, bir şeyler yapmak isteyen çocuklar ve onlara belki çok az da olsa destek vermek, yardımcı olmak, inanın duygusal olarak ki ben çok duygusal bir insanım, beni çok mutlu ediyor. Onların gözlerindeki o ışıltı, o mutluluk beni çok mutlu ediyor. Yani duygusal anlamda bir bağlılık oluyor.”

74 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi:

“Ben hayatımın ilki gibi görüyorum. Evim bile ikinci oluyor. Çünkü sorumluluk yüklendiğiniz zaman bunu doğru götürmenin, kurallara uygun götürmenin, hukuksal açıdan da bizi bağlayan çok şeyler var, onlara uygun götürmenin endişesi ile yani, yanlış yapmamak için, birinci adresim burası. Ve bir de çok seviyorum.”

ÇYDD misyon duygusu yüksek bir sivil toplum kuruluşu olarak eğitim desteği verdiği mezunlarından da belli beklentiler içindedir. Zira katılımcıların aktardıklarına göre; ÇYDD, toplumda bir değişim ve dönüşüm yaratma amacı taşımaktadır ve desteklediği insanları bu beklenti içinde desteklemektedir. ÇYDD mensuplarının, mezunlardan beklentilerine dair ifadeleri, ÇYDD'nin misyonuna dair önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu çerçevede değişik yaş gruplarından katılımcıların ifadeleri ÇYDD'nin mezunlarından beklentisine dair kapsamlı bir fotoğraf ortaya koyması açısından önemli görünmektedir.

68 yaşındaki kadın gönüllü:

“Kendi ayakları üzerinde dursun yeterli. Yani ailesine katkısı olsun. Annesine babasına yaşlılığında bakabilsin. Hayırsız olmasın.”

84 yaşındaki kadın üst düzey yönetici:

“Bizden sadece para alıyor, gidiyor o kadar. Biraz da derneğe destek vermesini istiyoruz. Ya eğitim versin, mesleği neyse. Hemşireyse, hemşire olarak. İşte İngilizce hocasıysa çocuklara İngilizce dersi vererek. Derneğe

veya burs vererek, bir iki öğrenci de o alsın.”

66 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Buranın yetiştirdiği bir çocuk yarın karşıma televizyonda gördüğüm zaman, orada kendimle gurur duyacağım, diyeceğim ki işte bu çocuk bizden çıktı.”

49 yaşında erkek gönüllü:

“Devletine hayırlı. Hayırlı olmasını isterim. Hayırlı derken, savcı, hâkim öyle...”

54 yaşında erkek gönüllü:

“Lider özelliğini görmek isterim, bu benim için çok önemli. Lider yetişmiyor ülkede, lider olsun isterim. Düzgün konuşsun. Mesela; ben Özge’yi de her yerde örnek gösteririm, bakın lider vasıflı bir başkanımız var. Okuyan öğrenciler, daha çok geride kalmayın. Ön plana atın kendinizi, çünkü Mustafa Kemal’in yolunda gidiyoruz, sizinle o da gurur duysun. Her zaman gurur duyulacak, dik duracak, korkmayacak, eğilmeyecek, bir gençlik hayalimde var. Bunun için de burada arkadaşları yeterince destekliyoruz yani. Arkadan itiyoruz, aman diyoruz geri kalmayın, her zaman önde olun, bize fazlasıyla lazımsınız.”

70 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Kendim gibi yani benim olmak istediğim gibi insanların olmasını istiyorum. Söylediğim bütün bu şeylere ulaşabildim mi bilmiyorum ama doğru şeyler düşündüğümü zannediyorum, onların da öyle insanlar olmasını, başarılı olmasını, hayatta bir şeylere sahip olmalarını, bir yere gelmelerini, doğru insanlar olmalarını, istiyorum.”

74 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi:

“Arada bir telefonla olsun, nasılsınız, telefonla olsun benim yapabileceğim bir şey var mı, demeleri bile çok farklı ki bazı öğrencilerimiz hem kariyer yapıyorlar hem bizim projelerimize büyük destek veriyorlar, projenin yönetimi açısından. Bizim beklentimiz bu.”

Katılımcıların aktardıklarından, ÇYDD mensuplarının, destekledikleri gençlerden hem belli bir profile uygun olmalarını hem de ÇYDD'nin çalışmalarına maddi-manevi katkı vermelerini bekledikleri anlaşılmaktadır. Belli bir profil derken, özellikle hâkim, savcı gibi örneklerin verilmiş olmasından da ÇYDD'nin toplumun yönetim kademesinde kendi misyonu doğrultusunda çalışacak insanların olmasını önemseydiği ve bu doğrultuda bir insan malzemesi yaratmayı istediği anlaşılmaktadır.

III.III.II. Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma ve kollama perspektifi

Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma ve kollama perspektifi, ÇYDD'li katılımcıların konuşmalarında kendisini hissettiren en belirgin temalardan biridir. Bu perspektif tamamen çağdaşlık anlayışı ile ilişkili olarak ortaya çıkmakta ve katılımcıların konuşmalarında bu şekilde ifadesini bulmaktadır. Sınırları belirgin bir düşünsel çerçeveden ziyade, cumhuriyetin kazanımları olarak görülen olguların korunmasına ve yaşatılmasına dönük bir reflekse benzemektedir ve bu refleks konuşmacıların her birinin ifadelerinde doğrudan yahut dolaylı şekilde izlenmektedir. Buna göre konuşmacılar, cumhuriyeti sadece bir yönetim biçimi olarak değil, çağdaş bir yaşam biçimi öneren ve onu garanti altına alan yegâne hayat felsefesi olarak algılamaktadırlar. Bu yönüyle cumhuriyeti sahip oldukları çağdaşlık anlayışının adeta mücessem hale geldiği bir mecra olarak değerlendirmekte ve bizatihi cumhuriyetin korunması ve yaşatılmasını zihniyetlerinin yaşatılmasının garantisi olarak görmektedirler. Söz konusu bakış açısıyla tarihi de toplumsal yaşamı da cumhuriyetin varlığı, yokluğu ekseninde bir dikotomi ile açıklamaktadırlar. Cumhuriyetin ilan edilmesinden önceki dönemleri olumsuz imajlar içinde anlamlandırmaktadırlar. “Cumhuriyet değerleri” olarak adlandırdıkları ve “çağdaşlık” anlayışlarının ürünü olan argümanlardan beslenen değerler sistemini de toplumsal yaşamın yönünü tayin etmek üzere bir doğru-yanlış cetveli olarak kullanmaktadırlar. Toplumsal değişme ve çeşitlilik anlamında oldukça katı bir pozisyon öneren bu bakış açısı, ilerleme, gelişme, modernlik gibi argümanların sıkça kullanılmasına sebep olan çağdaşlık anlayışına rağmen son derece durağan, muhafazakâr ve misyon yönelimli bir perspektif ortaya koymaktadır. Bu anlayışın içeriğini ve derneğin kuruluş aşamasında nasıl bir motivasyon olarak ortaya çıktığını 84 yaşındaki kadın yöneticinin sözlerinden takip etmek mümkündür:

“Şimdi efendim biz tabi bütün kurucular, derneğin bütün kurucuları, destek

verenleri, üyeleri Cumhuriyet'in yetiştirdiği birinci, ikinci, üçüncü nesiller olduk. Ben de kendimi ikinci nesil olarak görüyorum. Ben otuz üç doğumluyum. Cumhuriyet kadınlara, Cumhuriyet döneminin kadınlara sağladığı birtakım haklar var. Bu haklar; toplumda eşitlik hakkı, eşit eğitim hakkı, eşit sosyal etkinlik hakkı, siyasal bütün haklar. Bu hakların özellikle aile hukuku açısından olan hakların tehlikeye gireceği bir dönemdi o. (...) Cumhuriyet'in kazanımları, kadınlar için önemlidir özellikle. Eşit miras almak, eşit tanıklık, eşit kişilik hakkı. Bunu sağlayalım dedik. Çünkü hepimizin annesi, büyük ölçüde, eğitim fırsatı olmamış insanlardı. Örneğin, benim annem çok okumaya hevesli olduğu halde, çok okumak isteyen akıllı bir kadın olduğu halde böyle bir fırsatı, İstanbul'da yaşadığı ama İstanbul'un köyünde büyüdüğü halde, sadece 3 sene okula gidebilme fırsatını bulmuş ve evlenmiş. Akli fikri, rüyasında bile okul görürdü. (...) Yani eşit, kızlara eğitim imkânı son derece sınırlıydı. Zaten bir ev kadını modeli söz konusu olduğu için, evlenecek, çocuk bakacak falan ne gereği var gibi. Benim annem rüyasında okul görürdü o kadar... Ve o kadar hevesliydi ki; benim ağabeyim benden beş yaş büyüktü, onu dört yaşında, dört buçuk yaşında okula vermiş. Bunu alamayız, demişler, yaşı uygun değil. Ben çok istiyorum, heves ediyorum, okusun. Peki misafir öğrenci olarak gelsin, demişler. Fakat sonunda, iki gün sonra haber gelmiş; bu çocuğa çok günah, hep uyuyor oturduğu yerde, bunu alın. Ondan sonra, ertesi sene de almadılar. Daha öbür sene, bir sene erken olarak aldılar. O kadar heyecanla çocuklarını okutmak istiyor. Tabi aynı heyecanı benimle de yaşamıştı. Öyle bir kadındı. Biz bu Cumhuriyet'in kazanımlarına çok sahibiz, bu açık. Hayatımızı değiştiren kazanımlar bunlar çünkü bizim ve denildi ki, birbirine telefon etti, birbirini hiç tanımayan insanlardık biz, toplanalım bir konuşalım, ne oluyor, nereye gidiliyor falan gibi bir şaşkınlıktı. Birleştik, toplandık, buluştuk. (...) Ortak bir amaç Cumhuriyet'in kazanımlarını korumak ve biz de birbirimizi tanıyalım, birlik olalım ve böyle bir gidiş oluyorsa biz de bir arada olalım. (...) Şimdi esas amacımız, koruyacağız ama nasıl koruyacağız. Korumanın bir kuralı var, bizim bir desteğimiz yok, paramız yok, imkanlarımız anca kendimize göre. Denildi ki;

projemizi gerçekleştirinceye kadar paneller yapalım. Panellerde şeriatla demokrasi bunlar, tabi o zamanlar yirmi sekiz yıl önceyi konuşuyorum.”

Bu ifadelerde en dikkat çekici husus; özellikle Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra kadınların durumunda meydana gelen değişmelere yapılan vurgu ve bu değişimlerin ortadan kalkmasından duyulan endişedir. ÇYDD’nin ortaya çıkışındaki etkenler arasında kendisini en güçlü olarak hissettiren duyguların başında bu gelmektedir. Cumhuriyet’e sahip çıkılamadığı takdirde kadınların toplumda ezilen, horlanan, aşağılanan bir konuma ineceğine, eğitim imkanlarından mahrum bırakılacağına dair endişe, özellikle ÇYDD mensubu kadınların zihin dünyasında önemli bir yer işgal etmektedir. Bu duyguyu ve endişeyi 70 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi de paylaşmaktadır:

Bizim tüzüğümüzde de vardır. Atatürk ilke ve devrimleri ışığında, çağdaş bireyden çağdaş topluma ulaşma. Kazandığımız bazı hakları kaybetmekten çekiniyorum açıkçası. (...) Türkiye’de aşağı yukarı bir yüzyılımız geçti, yaşadığım yıl itibariyle de 1950’den itibaren olan her şeyin farkındayım ve bazılarının çevremde olmasına rağmen çok görebildiğim şeyler oldu. O yüzden de bir kere kazandığım haklarımı kaybetmeyi istemiyorum. Ben kadın erkek ayrımını mesela hiç hissetmedim, benim ailemde de hissetmedim. Benim ailem son derece dindardır ama hiçbir zaman Atatürk’e küfretmedim. O beni yaralıyor işte. Onun için benim bireysel şeyimin içinde var. O yüzden Çağdaş Yaşamın Atatürk ilke ve devrimleri ışığında çağdaş bireyden çağdaş topluma ulaşmak, benim için çok özel bir şey, ben kazandığım hakları, seçim hakkımı, eşitliğimi, bir kere benim için kadın erkek eşitsizliği diye bir şey yoktur. Ben seçme hakkımı kaybetmeyi istemem, başkalarının beni idare etmesini istemem özgür bir yapım var. O yüzden de özgür insanlar yetişsin istiyorum.”

Bununla birlikte “cumhuriyet değerleri” olarak adlandırılan doğru-yanlış cetvelinin içeriğinin ne olduğuna dair objektif bir kabulün olduğu ve bütün dernek mensuplarının bu çerçeveyi olduğu gibi içselleştirildiği düşünülmemelidir. Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla “cumhuriyet değerleri” çerçevesi, kişilerin yaşları, sosyo-ekonomik durumları, eğitim düzeyleri ve siyasetle ilişkilerine bağlı olarak farklı

şekillerde yorumlanmaktadır. Katılımcılar kendi sübjektif koşulları içinde bir içerik kazandırdıkları “cumhuriyet değerleri” ile dünyayı, tarihi ve toplumları okumaktadırlar ve bu nedenle cumhuriyet değerlerinin yaşatılmasını hayati önemde görmektedirler. Bu noktada dernek mensuplarının tamamında gözlenen “geçmişe özlem” duygusu dikkat çekicidir. Zira katılımcılar herhangi bir sınıflandırma yapmaksızın yahut şerh koyma gereği duymaksızın toptancı bir yaklaşımla geçmişi güzel, olumlu, iyi gibi sıfatlarla tanımlamakta ve “cumhuriyet değerleri”nin sorunsuz şekilde yaşatıldığı muhayyel bir geçmiş tanımlamaktadırlar. Bu bakış açısına göre geçmişte işler çok iyi gitmektedir fakat bugün “cumhuriyet” de “cumhuriyet değerleri” de tehdit altındadır. 70 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

“Şimdi sizler çok gençsiniz, belli ki, bizim gördüklerimizi görmediniz. Çok kötü bir döneme rastladınız. Biz çok mutlu yaşadık bir dönemi. Gençliğimizi çok mutlu geçirdik. Ama sonra değişen şeyleri gördükçe, paraya tapmanın ne kadar kötü olduğunu gördükçe, biz üzüliyoruz. Mesela en önce saygı, tevazu, birbirini ötekileştirmemek... Ben Anadolu'yu da gezdim. İstanbul'da doğan bütün insanların Anadolu'yu bir süre yaşamaları lazım, gezmek değil. Çünkü insanlara burada bakıyorsunuz, Anadolu'ya gittiğinizde kendinizin yerinde çok farklı. Burada kendini korumak için birtakım şeyler geliştiriyor, belki de kalabalık şehirleşmenin getirdiği bir şey bu. Çünkü Türkiye yüzölçümüne bakın. İstanbul gibi bir metropolde, yani Türkiye'nin neredeyse 4'te 1'i yaşamaya başladı. Bu insanlarda saldırganlık yapmaya başladı. Bütün bunları da düşünüyoruz biz. Sadece burada oturup bağış alalım da öğrencilere para verelim, gitsinler, okusunlar değil. Yani çevremize de duyarlıyız biz. Yalnız burs vermiyoruz. Kültürel etkinlikler yapıyoruz. İnsanları da davet ediyoruz o kültürel etkinliklere. Birazcık seviyelerini şey yapalım; çünkü televizyonlarımız, televizyonlardaki programlarımız çok güzel, o programlar insanları ahlaken de bozuyor. Bizde bir utanma vardı, bizde namus kavramı vardı. Ben bakıyorum, şok geçiriyorum. Ki benim beynim açık bir beyindir güya, her şeye hoş görüyle demesem bile anlamaya çalışarak bakarım ama şimdi çok kötü, çok kötü. Saygısız birbirimize. Hatta o kadar kötü oluyor ki, bir kere, Türkçe, çok

özel bir dil, bu bizim dilimiz, dili bozulan insanın her şeyi yok olabilir. Reklamlara bakıyorum, reklamlardaki dile bakıyorum, zaten iyi bir edebiyat eğitimi aldım, lisedeyken aldığım edebiyat eğitimi beni hala idare ediyor, düşünün 50 sene geçmiş üstünden. Bakıyorum, sunucu oluyorlar, Türkçeyi katlediyorlar. Bu nasıl bir şey diyorum. Bunu öğrenmek için hepimiz çok dikkat ederdik. Ailemiz de bizi uyarırdı yanlış kelime kullanırsak. Şimdi reklamda, Türkçeyi bozarak reklam yapıyorlar. Yani özellikle de yapıyorlar. Doğru Türkçe ile konuşmuyorlar, bu yabancı tabelalara da karşıyım, herkes bilmek zorunda değil, ben İngilizceyi çok iyi biliyorum ama olsun. Ben orada Türkçemi görmek istiyorum. O çağdaşlık değil çünkü, o bir dönem ayıptı, işte Türkçe kelime kullanmıyorlar her şeyi İngilizce söylüyorlar vs. yok böyle bir şey. Bu ülke birbirini geliştirerek doğruları yaparak ilerleyecek. Başka var mı yerimiz. Ben bu topraklardan başka bir yerde yaşayamam, benim kardeşlerim Amerika'da, çağırıyorlar, kesinlikle gitmem (...) Ama başka değerlerden, maddi değerlere doğru dönmeye başladık. Madde girince işin içine, insanlar zenginleşmeye başladıkça umursamamaya başlıyorlar. Bir de para eğitimsiz insanların eline geçti. Maalesef nasıl olduysa geçti. Yani o köşe dönmelerle falan eğitimsiz insanların ellerine geçti, parayı nasıl harcayacaklarını bilmiyorlar, eski zenginlerimize bakarsanız hiçbirisi ne kadar zengin olduğunu göstermedi. Böyle bir değişimimiz var. Şimdi zenginliğini gösterme işine döndü. Yani eskiden zenginler hiçbir zaman maddi şeyleriniz ne olursa olsun karşınızdakini bilmezsiniz zengin mi fakir mi birbirimize hiç böyle şeyleri sormazdık bu ülkede para konuşulmazdı. Hala daha bizim ailemizde, sen kaç para kazanıyorsun diye hiç kimseye sorulmaz, bizde para konuşmak ayıptır. Ama bugün herkes parasını öne çıkararak yaşıyor. (...) Her şey parasal kıymetlere dönmeye başladı. Çok siyasetle ilgilenmedim tam şeyini söyleyemem kim yaptı bunu dersiniz, ama bu liberal bir şey bir şeyler derken, Amerikan hayranlığımız oldu, Amerikan hayranlığından sonra çok meraklılar, çok para konuşurlar çok büyük eşyalar alırlar, kendilerini bütün kültürlerinin eksikliğine rağmen dünyanın efendisi sanırlar. Bizi de nasıl getirdilerse, öyle bir yere getirdiler. Biz de her şeyi maddeyle

değerlendirmeye başladık ne yazık ki. (...) Böyle böyle bugüne kadar geldik. Bugün mutlu musunuz dersiniz hiç mutlu değilim.”

Bu ifadeler, geçmişe dair çok belirgin bir özlem duygusunu anlatmaktadır. Katılımcı bugüne dair toplumsal, siyasal, kültürel bütün görüngüleri olumsuzlamakta, geçmişe ait bütün görüngüleri ise yüceltmektedir. Geçmişte devlete yakınlık hissinin, beraberinde bir güven duygusu yaşattığı ve katılımcının kişisel tecrübesini bütünüyle olumlu olarak algılamasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de iktidardan uzak tutulan yahut bir biçimde kovuşturulan ve haklarından mahrum bırakılan kesimlerin varlığına dair herhangi bir farkındalığı içermeyen açıklamalar, bugünü toptancı bir mantıkla mahkûm etmeyi beraberinde getirmektedir. Bu durum, katılımcının topluma dair kapsamlı bir bakış üzerinden değil, kendisi ve parçası bulunduğu toplumsal kesim üzerinden toplumu okumasından kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Katılımcının tecrübe ettiği devletten uzaklık hissinin, işlerin kötüye gittiği hissi oluşturduğu ve bu hissi bütün topluma teşmil ettiği anlaşılmaktadır.

Dernek mensuplarının geçmişe duydukları özlemi besleyen iktidardan uzaklaşma hissinin sebebi, 2002 yılından beri iktidarda olan AK Parti döneminde, merkezde olmanın getirdiği belirgin avantajların ortadan kalktığına dair algılarıdır. İktidarla mesafe hissine eşlik eden engellenmişlik duygusu ise ÇYDD mensuplarının geçmişe özlem duygusunu pekiştirmektedir. Oldukça yoğun şekilde gözlemlenen bu duygu, derneğin üst düzey yöneticilerinden, gönüllülerine kadar bütün katmanlarına sirayet etmiş görünmektedir.

68 yaşındaki kadın gönüllü:

“(ÇYDD) Gelişemediği için de üzüntüm büyük. (...) Görüş meselesi herhalde. Mesela biz kermes düzenliyorduk, maddi olanaklar için. Salon yani onu satacak bir yer bulamıyorduk. Oranın kirası uygun olmuyordu. Bunu karşılamak da gerekiyor, insan işte üzülüyor böyle. Kısıtlanmalar var. Üzülmekten başka bir şey elimizden gelmiyor.”

54 yaşında ilçe yöneticisi kadın ilçe yöneticisi:

“Burada zaten siyasi bir grubun içinde görmüyoruz kendimizi, çok daha üstüdeyiz. Bazen siyasi grubun yaptığı çalışmalara destek amaçlı şeyler

olabilir, düşüncelerimiz uyduğunda. Biz çoğunlukla belediyelerle çalışıyoruz ama hiç öyle bir şansımız olmadı. Bahçelievler'de şu anda AKP var. Uzun zamandır da var. Hiçbir zaman bizim çalışmalarımıza katılmadı ve bizi desteklemedi. Mesela toplu nikahlar kıydık biz Esenler 'de, Esenler Belediyesiyle. (...) Yani o anlamda bizim çok büyük sıkıntılarımız var ve bu bizim gelişmemize engel teşkil ediyor. Mesela diğer şubelerde de bir sürü proje oluyor, projeleri uygulayamıyoruz çünkü bu tip projeleri uygulamada en büyük olay maddi destek. Her alanı kullanabilmeniz gerekiyor. Bizim bu anlamda çok büyük sıkıntımız var. (...) “Yerel çalışma alanı olarak dersiniz korku var, mesela bizim çok burs verenimiz vardı, şimdi o kadar azaldı ki herkes birer ikişer çekiliyor. Bir derici firma mesela ilk başladığım yıllarda, 15 kişilik burs veriyordu. Bu şey zamanında pat bıraktı 15 kişiyi. Bir başka birisi mesela 3 kişiye veriyordu, şirketlerin vermesi daha önemli, bireysel olarak ben veriyorum, müdüre hanım veriyor, bir kişiye veriyor. Ama bu tip kurumsal yerler, firmalar verdikleri zaman 5-6 kişiye veriyorlar ve daha iyi oluyor. Mesela şu anda öyle veren yok, bitti.”

Derneğin üst düzey yöneticilerinden 84 yaşındaki kadın katılımcı, devletle aralarındaki mesafe hissine dair çok net cümleler kullanmaktadır:

“Tabi sevmediği bir kurum. Devlet nedense Çağdaş Yaşam'ı hiç sevmedi. Çünkü devlet çağdaş bir yaşam istemiyor. Çağdaş yaşam dediğimiz, kadınları birey olarak toplumda yer almalarını, çalışmalarını, mali ekonomik güçlerini taşımalarını, kadın erkek eşitliğini isteyen bir kuruluşuz biz. Devletin kadın politikası bu değil. (...) 108 şubemiz var. Yani eğitim hizmeti ve toplum hizmeti veriyoruz. Ama devletle beraber çalışmıyoruz açıkçası, devlet şu anda çünkü beni yok etmek istiyor.”

Dernek üyesi 58 yaşındaki erkek katılımcı:

“(Ayrımcılık) hissediyorum, şu anki yönetim bunu yapıyor ve bununla birlikte de zaten belli bir kitlesini tutuyor. (...) Şu an 58 yaşındayım, hiçbir tüyü bitmemiş yetimin hakkını yemedim, devletimden 5 kuruş vergimi kaçırmadım, askerliğimi yaptım, iki tane çocuk yetiştirdim, ikisi de

üniversiteyi bitirdi. Onlara benimle aynı paralelde yaşamlarını devam ettirmelerini öğrettim. Askerliğini oğlum gitti yaptı. 4 yıl oldu üniversiteyi bitirdi. Hala şu an işsiz ve girmiş olduğu imtihanlarda, yazılı sınavları kazanıp, sözlü sınavlarda, bugünkü hükümetin yapmış olduğu mülakatta elendiğini gördüm. Bununla birlikte ben dinimi yaşayan bir insanım, elhamdülillah Müslümanım, oruç tutuyorum, zekâtımı veriyorum, kurbanımı kesiyorum, ailem içerisinde hacca giden, İslam'ın gerektirdiği hayatı yaşayanlar var. Namazımı kılmaya çalışıyorum, anlayamadığım için Kur'an-ı Kerim'in mealini okuyorum. Şimdi ben dinsiz bir insan mıyım? Yoksa öbür taraftan da Türkiye'deki bütün vatandaşlık görevlerini yapan biri miyim? Ülkeme en ufak terör anlamında zarar veren insanları lanetliyorum, ben terörist değilim. Ayrımcılık yapılmadığı konusunda siz bana deyin ki evet haklısınız ayrımcılık yapılıyor veya hayır ayrımcılık yapılmıyor, siz bunun cevabını verebilir misiniz?

52 yaşındaki erkek ilçe yöneticisi:

“Demek ki eğitim sistemi çökmüş, onlar da görüyor. Siyasi ve ideolojik bir kararlar yapıyor bunlar, zoraki tek tip insan yetiştirmeye çalışılıyor, bu olağanüstü yanlış.”

Bu ifadelerden ÇYDD mensuplarının en fazla bocaladıkları alanın, devletin bir sivil toplum kuruluşu olarak kendilerine destek olmadığı, işlerini kolaylaştırıcı adımlar atmadığı şeklindeki düşünceleriyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. AK Parti iktidarında da belli bir döneme kadar iktidarın belli projelerde kendilerini desteklediğini söyleyen ÇYDD kurucusu, belli bir dönemden sonra bunun imkanlarının azalmasını, devletin kendilerini sevmemesine bağlamaktadır. İdeolojik yönden farklılaştıkları, bu nedenle devletin kendilerini yok etmek istediği türünden açıklamalar, ÇYDD kurucusunun da belirttiği gibi belli bir döneme kadar devam eden iş birliğinin neden ortadan kalktığına dair tutarlı bir açıklama oluşturamamaktadır. Zira hükümetle, ÇYDD arasındaki ayrılığın ideolojik olması halinde, en başından beri ilişki ve iş birliği zemininin olmaması gerektiği sonucu rahatlıkla çıkarılabilir. ÇYDD'nin hükümete karşı dışlayıcı bir tutum içinde olduğu, ÇYDD mensuplarının ifadelerinden açıkça çıkarılabilmektedir. Bu dışlayıcılığın hükümet tarafında da karşılığı olup olmadığı sorusuna cevap aramak

çalışmamızın odağının dışında kalmakla birlikte, ÇYDD mensuplarının aktardıkları olumsuz tecrübelerin, ideolojik ayrışmadan farklı şekilde açıklanabileceği akılda tutulması gereken bir ihtimaldir. Bununla birlikte, ÇYDD mensuplarının bugünü değerlendirirken olumsuz yargılar içinde olmaları ve bunun müsebbibi olarak gördükleri siyasi iktidara karşı mesafeli olmalarının geçmişe özlem duygusunu pekiştirdiği anlaşılmaktadır. Dernek mensuplarının geleceğe dair algıları da buna göre şekillenmektedir. Örneğin 54 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi geleceğe dair düşünceleri sorulduğunda şunları söylemiştir:

“(ÇYDD) bence şu anda kendini korumaya çalışıyor, benim düşüncem. Yani bekle, gör gibi. Bütün şeyler için böyle. Biz çalışmalarımıza devam edelim ama bakalım ne olacak, ortam bize ne getirecek ne götürecektir, kendinizi korumaya alıyorsunuz. (...) Bekle ve gör aşamasında, şu anda benim düşüncelerim de öyle. Ben kendi adıma şöyle görüyorum, bu çalışmalar çağlayan gibi, su ne kadar çok olursa o kadar güçlü oluyor çağlayan. Ama suyu azaltırsanız tam tersi. Bekliyoruz bakalım suyu ne kadar verecekler.”

52 yaşındaki erkek yönetici:

“Bu iktidarla başımız belada diye görüyorum çünkü hedefiz biz. (...) Zaten ben bu iktidarın Cumhuriyet’i şaha kaldırmak gibi bir niyeti olduğunu düşünmüyorum”.

Buna karşılık 35 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi daha farklı bir tablo çiziyor ve ÇYDD’nin geleceğine dair beklentilerini şu sözlerle ifade ediyor:

“ÇYDD şu an kurumsal kimliğiyle, Türkiye’de şu an en etkili ve yetkili kurumların içerisinde. Bunu sadece kendi derneğim olduğundan dolayı değil genel anlamda söylüyorum. Çünkü birincisi insanlara dokunan, ikincisi insanların hayatında iz bırakan, üçüncüsü karşılık beklemezsiniz bunları yapan, dördüncüsü insanlara zarar vermeksizin, çünkü biliyorsunuz bazı derneklerde mesela birtakım olaylar yaşandı ülkemizde ve o noktada Çağdaş Yaşam’ın üzerinde birtakım yaftalar atılmaya çalışılsa da bunların yürütüldüğü ve yanlış olduğu da anlaşıldı. O noktada ben Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’ni kesinlikle Türkiye’nin en saygın ve en seviyeli sivil

toplum kuruluğu olarak görüyorum, böyle de devam edecektir.

54 yaşındaki erkek gönüllü de benzer ifadeleri kullanıyor ve geleceğe ilişkin ümitli bir tablo çiziyor:

“(ÇYDD’yi) çok daha ileride görüyorum, çok daha gelişecek, serilecek, serpilecek. Özellikle bizim şubemizin geleceğini çok parlak görüyorum. Daha büyük bir yere geçme hedeflerimiz var belki onu yakalarız, daha da iyi oluruz. Diğer şubelere de örnek olur, onlar da daha iyi olur, böyle zincirleme gitsin daha da çoğalsın, daha da büyüsün.”

58 yaşındaki erkek üye:

“Geleceğe baktığım zaman ÇYDD’yi ülkenin önde gelen derneklerinden bir tanesi olarak düşünüyorum. Çünkü gelecek, sivil toplum kuruluşlarının oluşturduğu bir gelecek olacak.”

Bu ifadelerden ÇYDD mensuplarının cumhuriyetin kazanımlarının yitirildiğini düşündükleri ve bunun müsebbibi olarak iktidarı gördükleri tartışmaya mahal vermeyecek şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kendilerini iktidara karşı ciddi bir mesafe içinde konumlandırmaktadırlar. İktidara karşı uzaklıkları ise geçmişe dönük yoğun bir özlem duymalarına ve geleceğe dair belirsiz hisler içinde bulunmalarına sebebiyet vermektedir. Ancak ÇYDD mensupları için bu uzaklık hissi aynı zamanda siyasete dönük güçlü bir ilgiyi de beraberinde getirmekte, dernek mensuplarının siyasete dair ciddi bir talep sahibi olmalarını sağlamaktadır. Çalışmamızın gerçekleştirildiği dönem, Türkiye’de 2016 yılının Nisan ayında yapılmış olan hükümet sistemi referandumundan önceki dört aylık süreci kapsamaktadır. Bu süreçte ÇYDD’nin ilçe teşkilatlarına yapılan ziyaretlerde pek çok dernek mensubunun referandum kampanyasında aktif biçimde çalıştığı gözlemlenmiştir. Dernek temsilciliklerinin birer kampanya ofisi gibi işlediği algısını yaratan görüntüler, dernek mensuplarının siyasi yönelimleri ile ilgili net bir resim ortaya koymuştur. Hatta ilçe teşkilatlarından bir tanesinde dernek yöneticilerinden biri, kendisiyle bilimsel bir çalışma için görüşme yapmış olmamıza ve tarafsızlığımızı korumamız gerektiğini ısrarla belirtmemize rağmen belli bir yönde oy kullanmamız yönünde manevi baskıya varan bir konuşma gerçekleştirmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi referandumunda “hayır”

oyu verilmesi için çalışan ve bağımsız sivil oluşumlar olduklarını iddia eden bazı grupların, ÇYDD ilçe binasına gelerek, hayır oylarının arttırılması için izlenmesi gereken stratejilerle ilgili yetkililerle görüş alış-verişinde bulunduğu şahitlik edilmiştir. Bu görüş alış-verişinin gerçekleştiği toplantının ardından dernek mensuplarının bir kısmının, bir siyasi partiden ve bazı sivil oluşumlardan gelen gruplarla birlikte, propaganda çalışması yapmak üzere dernekten ayrıldıkları görülmüştür. Bütün bu gözlemler, dernek mensuplarının ifadeleri tarafından desteklendiği gibi derneğin siyasetle ilişkisi anlamında önemli ipuçları barındırmaktadır. Dernek mensuplarının politizasyon düzeyleri, katılımcıların ifadelerinden izlenebilmektedir. 52 yaşındaki ilçe yöneticisi:

“Allah korusun eğer evet çıkar ise, bizim geleceğimiz yok. Yaşanmaz bir ülke olur. Üzülerek söylüyorum yaşanmaz bir Türkiye olur burası. Korktuğumuz İsrail'den, yani daha doğrusu başlarına gelenler anlamında, daha beteri olacağız. Bir kişiyi ikna etmek o kadar basit ki. (...) Dolayısıyla, Çağdaş Yaşam'ın geleceği, eğer bu iktidarın lehine sonuç çıkarsa sıkıntılı. Ama hayır çıkarsa önümüz çok açık. (...) Stantlarımızda bile, Çağdaş Yaşam için 'hayır' diyen vatandaşımız var. Bu böyle, yaşam tarzımızı birilerine emanet etmek istemiyoruz biz, bizim yaşantımız, böyle yaşıyoruz.”

58 yaşındaki erkek dernek üyesi:

“Bunu sokakta da görüyorum, şu referandum çalışmalarında buna fazlasıyla şahit oldum. Yani bizleri teröristlikle, dinsizlikle itham eden, 'evet' oyunu verecek insanlarla karşılaştık. Bu konuda çok üzüldüm ben.”

70 yaşında ilçe yöneticisi kadın cumhuriyet mitinglerinden bahsederken şu ifadeyi kullanıyor:

“Biz cumhuriyet tehlikeye giriyor dendiği zaman varız. (...) Gerçekten oraya (cumhuriyet mitingleri) katılmaktan çok mutlu oldum, çünkü hiç kimse ötekileştirilmedi. Kimse öteki değildi. Sadece bu ülkenin selameti için yapılan bir şeydi, biz de orda olmalıydık, ben bu ülkenin vatandaşıysam, ben orada olmak zorundaydım. Herkes orada olmak zorundaydı aslında, çünkü bize kurulan bir şey vardı. O gidiş kötüydü. Onun için de ben

bulundum orda. Çekinmeden söyleyebilirim.”

Daha önce de belirtildiği gibi ÇYDD, sahip olduğu dünya görüşünün korunması ve yaygınlaştırılması konusunda aktif çaba gösteren bir sivil toplum kuruluşudur ve ülkenin siyasi gidişatına etki eden olaylarla ilgili doğrudan pozisyon almaktadır. Bu durum daha önce 2007 yılında gerçekleşen Cumhuriyet Mitingleri sırasında en rafine örneğini bulmuştur. ÇYDD, Cumhuriyet Mitinglerinin organize edilmesinde görev almış ve bu mitinglere aktif katılım sağlamıştır. Yukarıda kullanılan ifadelerden dernek mensuplarının, 2016 referandum sürecinde, 2007 yılındakine benzer şekilde, aktif olarak sahada yer aldıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra son derece radikal bir politik dilin dernek mensuplarının dağarcığı içinde kendisine yer bulmuş olduğu ifadelerden anlaşılmaktadır. ÇYDD mensuplarının topluma ve siyasete dönük olarak kullandıkları bu dışlayıcı dilin, ÇYDD'nin bir sivil toplum kuruluşu olarak toplumsal motivasyonuna ve faaliyetlerinin gelecekte izleyeceği yöne etki edeceği açıktır.

III.III.III. Laiklik

ÇYDD mensuplarının “Cumhuriyetin kazanımları” şeklinde formüle ettikleri olgular içerisinde en değerli gördükleri, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte laikliğin benimsenmiş olmasıdır. 20 Nisan 1924'te¹¹⁰ anayasaya giren laiklik kavramı, ÇYDD mensuplarının benimsemiş olduğu dünya görüşü ve zihniyet açısından son derece önemlidir. Cumhuriyetin ilan edilmesinden önceki tarihsel dilimi olumsuzluklar içinde anlayan söz konusu zihniyet için, genel manada din olgusu ve özel olarak da İslamiyet, Cumhuriyet öncesi sistemden devralınan en sorunlu mirastır. Bu bakış açısı tarihi olguları kendi bağlamları içine yerleştiren bir bakış açısından ziyade genelleştirici ve yüzeysel bir bakış açısı gibi görünmektedir. Zira Cumhuriyet'in ilan edilmesinden önce yaşanan travmatik deneyimler tek başına Osmanlı Devleti'nin kanunlarını ve yönetim felsefesini İslami kaynaklardan hareket ederek oluşturmuş olması ile açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Batılı devletlerin birbirleri ile sömürgecilik kavgası içine girmiş olmaları, dünya üzerinde Batı yayılmacılığının eşi benzeri görülmemiş boyutlara ulaşmış olması, tüm dünyadaki ekonomik işleyişi kökünden değiştirecek yeni türde ekonomik ilişkilerin ortaya çıkması ve birkaç yüzyıl boyunca olgunlaşan şartların

¹¹⁰ Davut Dursun, **Laiklik, Siyaset ve Değişim**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s.38.

Osmanlı Devleti'ni birbiri ardına toprak kayıplarıyla başlayan ağır ekonomik ve siyasal sonuçlarla yüz yüze getirerek, 19. yüzyılda tam bir travma görüntüsüne ulaşması söz konusudur. Oysa yukarıda bahsi geçen bakış açısı içinden Osmanlı Devleti'ni yıkılmaya götüren şey dinin ta kendisidir. İslamiyet'in kısıtlayıcı, akıl ve bilimle çatışan bir din olduğu ön kabulü bu türden bir çıkarımın başlangıç noktasında durmaktadır. Bu ön kabulün, İslamiyet için ne kadar geçerli olduğu tartışılmadığı gibi, söz konusu çıkarımların Batı'nın tarihsel tecrübesini yansıttığı ve Osmanlı'nın tecrübesi ile ilişkisiz olduğu gözden kaçmaktadır. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısındaki gerilemesini ve nihai olarak yıkılışını, sahip olduğu din, gelenek, kültür ve felsefe ile açıklayan anakronik bir bakış açısı sergilenmektedir. Bu bakış açısı ile tarihin tamamına yönelerek yeniden okumaya tabi tutan bir perspektifin, Batı'nın yakaladığı siyasi ve ekonomik başarıyı yakalayabilmek ve yenilgi travmasını aşabilmek için, dine karşı mesafeli bir duruş geliştirmek istemesi söz konusudur.

Cumhuriyetin ilan edildiği dönem için böylesi bir duruşu temin edebilecek en kullanışlı çerçeve Fransız düşüncesi ve tarihsel tecrübesi içinde üretilmiş olan radikal laiklik anlayışı olmuştur. Fransa kendi tarihsel tecrübesi içinde dinle çok sert bir hesaplaşma gerçekleştirmiş ve kendi ilerlemesinin önünde engel olarak gördüğü Hıristiyanlığı ve Kilise'yi toplumsal ve siyasal düzenin tamamen dışına çıkararak ilerlemeye giden yolu açabilmiştir. Bu doğaldır, çünkü bilimsel ve akli gerçeklere meydan okumasına rağmen Kilisenin toplumsal yapı ve siyasal sistem içinde çok ciddi bir ağırlığı vardır ve bu haliyle Fransız toplumunu atılım yapma noktasında ketleyen bir yapıya dönüşmüştür. Bunun önüne geçmek için Kilise'nin statüsü tamamıyla ortadan kaldırıldığı gibi dinin toplumsal alandaki meşruiyeti de yok edilmiştir.

Oysa Osmanlı tecrübesi her anlamda Batı tecrübesinden farklıdır. Tarih içinde karşılaştığı sorunlar aynı olmadığı gibi, çözüm önerilerinin de aynı olması beklenemez. Ne var ki Osmanlı Devleti'nin bütün çabalara rağmen Batı karşısında yıkıldığı ve çöküş travmasının hâkim olduğu ortamda, Batı bilgisi ve tecrübesine her alanda başvurulması söz konusu olmuştur. Bu başvurma hali yeni kurulan devletin dinle olan ilişkisi anlamında da geçerli olmuş ve Batılı gelişim ve başarı çizgisini yakalayabilmek için Batı tecrübesini taklit etme yoluna gidilmiştir. Bu dönemde karar alıcı konumdakilerin pek çoğunun Fransız düşüncesinden ve felsefesinden etkilendikleri aşikardır. Bu

nedenle benimsenen laiklik yorumu da Fransız modeli laiklik yorumu olmuştur. Bu yorum, dini oluşumlara eşit mesafede durmayı ve bunlardan herhangi birinin devlet yönetiminde etkili olmamasını temin etmeyi esas alan Anglo-Sakson yorumundan farklı olarak katı bir laiklik anlayışını savunmaktadır. Bu anlayış, dinin sadece siyasal alanın değil toplumsal alanın da tamamen dışına çıkarılması ile tanımlanan katı bir laiklik yorumudur.

Bu laiklik anlayışını siyaset felsefesinin merkezine yerleştiren yeni devlet, laikliği Batılı gelişim çizgisini yakalamanın ve daha önce maruz kalınan travmalardan korunmanın adeta bir garantisi olarak formüle etmiştir. Bu dönemde yetişen elitler için de laiklik ilkesi basit bir siyaset felsefesi tercihi olmaktan ziyade adeta hayatîyetin devamını sağlayan kurucu ve koruyucu bir unsurdur. Laiklik ilkesinin hayata geçirilmesi bu nedenle çok önemsenmiş ve toplum karşısında neredeyse hiçbir esneklik göstermeden uygulanması temin edilmiştir. Bu ilkedен taviz verilmesi yahut bu ilkenin uygulamasında aksaklıklar yaşanması bir geriye gidiş olarak algılanmıştır. Geriye gidişin sonuçlarının Osmanlı tarihsel tecrübesindeki gibi ağır bir yenilgi ve travmayla sonuçlanacağını düşünen kurucu figürler için laiklik böylece neredeyse bir inanç meselesine dönüşmüştür. Bu inanç sonraki kuşaklara aktarılarak devam etmiş, tarihe ve topluma söz konusu Batılı perspektiften bakmayı sürdüren toplum kesimleri için vazgeçilmez hale gelmiştir. ÇYDD mensupları da yukarıda bahsedildiği gibi topluma ve tarihe Batılılaşma perspektifi içinden bakmaktadırlar ve bu nedenle onlar için de laiklik meselesi bir inanç meselesidir. Dernek mensuplarının ve kurucularının toplumsal faaliyetlere başlamaları ve yürütmelerindeki başlıca motivasyon kaynağı da burasıdır. Derneğin kurucularının zihninde toplumsal yaşamda laiklik ilkesini aşındıran olguların yaşanmakta olduğuna dair kuvvetli bir imgelem vardır. Bu imgelemin canlı örneklerinden birini 1980'lerin sonunda kurulan derneğin kült figürlerinden biri olan Türkan Saylan, bir röportajında şu şekilde sergilemiştir:

“Bakıyorsunuz ki laik Türkiye Cumhuriyeti’ne birtakım terslikler de oluyor. Bir takım radikal İslamcılar çıkıyor, kızları örtüyor, eve kapatıyorlar, işlerden çıkıyor kadınlar çalışmasın diye. Bir türlü düzelmiyor kadının konumu bir de radikal İslamcı akımlar sırasında

inançlar nedeniyle kafanızı örtünüz deyip kızları politize ederek kullanmaya başlıyorlar.”¹¹¹

Derneğin kurulduğu dönem olan 1989 yılı ve bu tarihten önce yaşanan bazı gelişmeler dernek kurucularının yukarıda örneği sergilenen imgelemine bir hayli güçlendirmiştir. Derneğin kurucu figürlerinin dönemin siyasi ve toplumsal olaylarını nasıl değerlendirdiklerini ve bu esnada özellikle laiklik merkezli açıklama biçimlerinin zihinlerinde ne denli güçlendiğini gösteren bir örnek olması açısından Saylan’ın bir başka röportajında kullandığı şu sözler açıklayıcıdır:

“’89 yılı başında biliyorsunuz seçimler olmuştu, Refah Partisi birçok yerleri kazanmıştı ve bir takım gerici hareketler ön plana geçiyordu. Hepimiz laik Türkiye Cumhuriyeti’nin insanları olarak, Atatürk’ün çocukları olarak bu gidişten endişe etmeye başladık. Ne olacak bu memleketin hali sorusunu herkes birbirine sormaya başladı. Ama herkes panik halindeydi, benim çevremde en azından. Bu arada öncümüz Aysel Ekşi’ydi. Aysel Ekşi hepimizi tek tek aradı, kendi tanıdığı, güvendiği insanları. Hep birlikte küçük toplantılar yaptık. Bizim bu evde bile yapmıştık ilk toplantıları. Sonra bir otelde toplandık ve sonunda birkaç ay içerisinde, Mart’a yaklaşırken bir tartışma başladı. Bir organizasyon olsun ama 12 Eylül sonrası, herkes dernekleşmekten korkuyor. Dernekler kapatılıyor. Ne yapalım? Kimisi diyor ki vakıf kuralım. E vakıf kurmak için para gerekir. Paramız yok bizim. Kimisi diyor ki şirket kuralım. Şimdi şirketler de etkin olabiliyor. Fakat sonunda yine dernek olmaya ve yasalara uygun bir şekilde çalışmaya karar verdik. O sırada ADD kuruluyor. Atatürk sözcüğünü onlar aldılar. Biz ne yapalım derken çağdaşlaşma sözcüğünü sevdik, çağdaş yaşam olsun dedik ama derneğe de destekleme derneği diyelim dedik.”¹¹²

Saylan’ın laiklikle ilgili endişeleri kişisel endişeler değildir. Bu bakış açısı derneğin kurucularının ve mensuplarının ortak bakış açısıdır. Görüşmelerimiz sırasında

¹¹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=-d12Dd8l4z8> ulaşıma tarihi: 20.10.2016.

¹¹² <https://www.youtube.com/watch?v=liBT-IH1tDM> ulaşıma tarihi: 18.10.2016.

derneğin kurucuları arasında yer alan ve bugün de üst düzey yönetici pozisyonunda olan 84 yaşındaki kadın katılımcı da süreci benzer ifadelerle aktarmıştır:

“Birtakım tarikatlar sokaklarda yürüyüşler yapıyordu. Aczmendiler ortaya çıkmıştı. Böyle bir bizi endişelendiren bir tablo vardı (...) ve denildi ki, birbirine telefon etti, birbirini hiç tanımayan insanlardık biz, toplanalım bir konuşalım, ne oluyor, nereye gidiliyor falan gibi bir şaşkınlıktı. Birleştik, toplandık, buluştuk (...) birbirimizi tanıyalım, birlik olalım ve böyle bir gidiş oluyorsa biz de bir arada olalım. O arada bir yıl kadar konuşmalar oldu. Zaman zaman buluştuk. Dernek kuralım dedik ve böyle bir dernek bu şekilde kuruldu. (...) Şimdi esas amacımız koruyacağız ama nasıl koruyacağız. Korumanın bir kuralı var, bizim bir desteğimiz yok, paramız yok, imkanlarımız anca kendimize göre. Denildi ki projemizi gerçekleştirinceye kadar paneller yapalım. Panellerde şeriatla demokrasi bunlar (...) hem kendimiz öğrenelim hem herkese anlatalım. Çok büyük kalabalıklarla, biner kişilik gruplar, kalabalıklar oluyordu. AKM’ de yapıyorduk, Cemal Reşit Rey’ de yapıyorduk. O yandaki yerde. Bu tür paneller yaptık. Demokrasi, insan hakları, şeriat, Osmanlı’da din-devlet ilişkisi, Cumhuriyet’te din-devlet ilişkisi, diyanetin konumu.”

Yukarıda ÇYDD’nin iki önemli kurucu figürünün kullandığı cümlelerde ortaklaşan bazı imgeler bulunmaktadır. Bunlardan biri İslami söylemlerle öne çıkan Refah Partisi’nin 1989 yılında yapılan seçimlerde görece büyük bir başarı göstermesi ve pek çok yerde belediye başkanlıklarını elde etmesi, diğeri ise Aczmendiler gibi radikal dini grupların sokaklarda gösteriler yaparak toplumsal alanda görünür hale gelmeleridir. 26 Mart 1989 yerel seçimlerinde Refah Partisi oyların yalnızca %8.7’sini almış ve toplamda 1905 başkanlık koltuğundan 73’ünü kazanmıştır.¹¹³ Refah Partisi’nin kazandığı tek büyükşehir belediye başkanlığı ise seçimlerden geleneksel olarak muhafazakar partilerin galip çıktığı Konya ili olmuştur.¹¹⁴ Aczmendiler ise

113

<http://secim.ihh.com.tr/Bolgeler.aspx?il=0&ilce=0&belde=0&parti=0&skod=1059&stip=7&s=26%20Mart%201989%20Belediye%20Seçimi>, (ulaşılma tarihi: 14.12.2017).

114

kamuoyunun gündemine ilk kez 1996 yılında girmişler, daha sonra giderek artan oranda habere konu olarak, 28 Şubat 1997 yılındaki MGK kararlarının gerekçelerinden biri haline gelmişlerdir.

ÇYDD kurucularının ya henüz gerçekleşmemiş yahut da etkilerini açıkça abarttıkları toplumsal olgulara atıfla bir hassasiyet ortaya koymaya çalıştıkları açıktır. Zihinsel formasyonları içinde önemli bir yer işgal eden laik-antilaik, gerici-ilerici gibi dikotomilerin toplumsal alanda, o an için bir karşılığı olmasa bile, toplumun bu tehlikelerle karşılaşma ihtimalinin her zaman var olduğuna ve buna dair bir hazırlık içinde olunması gerektiğine inandıkları anlaşılmaktadır. Bu nedenle verilen örneklerin güncelliği, geçerliliği yahut açıklayıcılığı önemli bir sorun olarak görülmemektedir. İnşa etmeye çalıştıkları söylem, laiklik vurgusunun önemine dair bir söylemdir ve bu söylemin güncel sosyolojik gerçeklikler tarafından test edilmeye ihtiyacı yoktur. Bu yönüyle ÇYDD mensuplarının zihinlerindeki laiklik anlayışı, bilimsel bir metot sonucu ulaşılmış bulgulardan ziyade bir inanca benzemektedir ve bu inanç değişime direnç gösteren son derece dogmatik bir karakter göstermektedir. Laiklikle ilgili bu türden görüşler çalışmamıza katılan sadece kurucular arasında değil her düzeyde katılımcı arasında karşılık bulmaktadır. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından kabul edilen laikliğin, cumhuriyetin en önemli kazanımlarından biri olduğunu düşünen pek çok katılımcı için laiklik kavramı din-dışı alanın öne çıkmasını ifade eden torba bir kavram gibi görünmektedir. Laiklik yorumlarının çeşitli oluşu yahut toplumsal farklılıkların laikliğin uygulanmasında birtakım değişiklikler yaratabileceği gibi nüansların neredeyse bütün katılımcılar tarafından göz ardı edildiği görülmektedir. Dikkat çekici bir başka husus ise katılımcıların tamamının günümüzdeki siyasal ortamı değerlendirirken laiklikle bağdaşmayan, bağnaz ve gerici bir yönetimin iş başında olduğuna dair bir izlenim içerisinde olmalarıdır. Genel olarak böyle düşünmelerini gerektiren uygulamalara dair somut örnekler vermeyen katılımcılar son derece kategorik ve genellemeci değerlendirmeleri büyük bir rahatlıkla dile getirmişlerdir. 52 yaşındaki erkek ilçe yöneticisinin ifadeleri ilgi çekicidir:

<http://secim.ihh.com.tr/Bolgeler.aspx?il=0&ilce=0&belde=0&parti=0&skod=1059&stip=7&s=26%20Mart%201989%20Belediye%20Seçimi>, (ulaşılma tarihi: 14.12.2017).

“Gördüğüm süreç çok kötü, yaşadığımız mevcut iktidar ile içinde olduğumuz psikolojik, ekonomik özgürlüklerimiz, kaç çocuk yapacağımıza kadar karar vermeleri, içmemize karışmaları, alkol alamıyorum 22.00'dan sonra, 22.05'te alamıyorum, yasaklandı. Bunlara kadar müdahale etmeleri, ilk zammın sigaraya, alkole gelmesi, bize bakışlarını görüp iğreniyorum. Biz onlar için insan bile değiliz, alkol alıyoruz, sigara alıyoruz, sosyal hayatımız güzel, paylaşmayı seviyoruz. Biz onların kötü örnekleriyiz onlara göre, ben bunları birleştirdiğimde şöyle bir soru soruyorum hep kendime, bunlar bu iktidarı nasıl yakaladılar? Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Büyük Birlik Partisi, sayamadığım diğer partiler, bunların hepsi yok olup da merkez nasıl olabildi, merkez sağda merkez olabilmeyi nasıl başarabildi? Ben sorguladığım için, şeyi yakaladım, 30 sene evvelinden, merdiven altı eğitimleriyle bugünü yakaladıklarını tespit ettim. Bu çok önemli benim için. Merdiven altılarında verdikleri eğitimle, ideolojilerini belirlediler, Atatürk düşmanlığı, bizim gibi insanlara farklı bakışlar, bunların kafalarında yer edindi. Oralardan bunları topladıktan sonra neden burada olduğum çok açık, anlatabiliyor muyum?”

84 yaşındaki üst düzey kadın yönetici iş başındaki yönetime duydukları mesafeyi demokrasi, insan hakları gibi kavramlar üzerinden açıklamakta, bazı kalıp ifadelerle iktidarı suçlamaktadır:

“Bizim savunduğumuz bir demokratik yaşam biçimi var. İnsan haklarına saygı var. Bu, bugünkü siyasi iktidarın demokrasi anlayışıyla uyumlu olmayan bir demokrasi. Gerçek demokrasiyi savunuruz. Böyle bir ülke olsun istiyoruz. Hâlbuki bugünkü iktidar yargıyı kendine bağlayan, her şeye baskı kuran, düşünce özgürlüğünü tanımayan politikasına rağmen, kendi istediğini yapmak isteyen, azınlık haklarını yok kabul eden mecliste ve buna demokrasi diyor. Onun demokrasi anlayışı kendi yorumu. Hani Türk tipi demokrasi diyor ya nasıl bir şeyse. Demokrasi köken itibarıyla batı kökenlidir. Doğu kökenli bir kavram değil. Batı kökenli hatta onlar Batı tarzı demokrasi derler. Şimdi Büyük Millet Meclisi'nde de çoğunluk

kimdeyse evet hakimiyet ondadır ama ötekini de yok kabul etmez. Tabi bunlar öyle bir demokrasi tanımıyorlar. Şimdi böyle olunca da bizim kadın anlayışımız, bizim insan hakları, demokrasi anlayışımız onlarla örtüşmedi.”

AK Parti iktidarının modern, Batılı değerlerle uyuşmadığını düşünen katılımcının konuşmanın bir noktasında “*Şu anda başka bir iktidar var, o iktidarın politikası var ve tabi ki bu başörtüyü çok siyasi malzeme olarak kullandılar. Hala daha kullanmaktalar*” şeklinde bir cümle kullanması ise çelişkili görünmektedir. Zira konuşmanın genel seyri içinde AK Parti hükümetinin “modern, çağdaş, Batılı” değerlerle örtüşmeyen alternatif bir dünya görüşü sunduğunu ve bunun cumhuriyetin geleceği için tehlike arz ettiğini ifade eden konuşmacı, tam da bu dünya görüşünün yansımalarından biri olan başörtüsü gibi bir uygulamayı da katılmasa bile AK Parti iktidarının savunduğu bir değer olarak yansıtmamayı tercih etmesi dikkat çekici görünmüştür. Bu çelişkili durum ÇYDD mensuplarının AK Parti iktidarı ve onun temsilcisi olduğu toplum kesimleriyle sadece prensip ve ilkeler düzeyinde değil kimlik düzeyinde bir karşıtlık içinde gördüklerine dair bir göstergedir ve söz konusu ifadeler iktidar partisine hiçbir düzeyde kredi vermek istemeyen bir ruh durumu ile alakalı görünmektedir. Ciddi suçlamalar içeren bu ifadelerin dayandırıldığı somut örnekler olmamasına karşın, ifadelerdeki keskinlik ve dışlayıcılık dikkat çekicidir. Muhatabının değerlendirme yapmasını yahut itiraz geliştirmesini engelleyecek şekilde kurgulanan cümleler, siyasete ve topluma dair üstenci bir bakış açısına sahip bulunduğu izlenimini oluşturmaktadır. Söz konusu üstenci bakış açısı içinden toplum, gitmesi gereken istikametten saptırılmış olarak görünmektedir. Bu bakış açısı beraberinde yoldan çıkan toplumun yeniden yola sokulması için çaba gösterilmesi gerektiğine dair bir motivasyon oluşturmakta ve bu noktada laiklik bir turnusol kâğıdı işlevi görmektedir.

52 yaşındaki erkek ilçe yöneticisi bu motivasyonu şu sözlerle ifadelendirmektedir:

“Ben de burada geleceğin 30 senesinin pırıl pırıl Atatürkçü çocuklarının yetişmesine inşallah duvar öre öre maddi-manevi katkı vermeye çalışıyorum. Ben öğretmen değilim ama benim de katkı vermem beni mutlu ediyor. Buraya katkı verenlerin çoğu da inanın ki bu anlamda katkı veriyor. Şunu görüyoruz, İmam-Hatip okullarının sayısının ne kadar çok olduğu ortada, normal okulların sayısının ne kadar azaldığı ortada, buna rağmen

çocuğunu İmam-Hatip okuluna götürür dediğimiz bayanlar çocuğunu buraya getiriyor. Bunlar bile görmüş ise biz nasıl görmeyelim. Bu noktada birleştikten sonra buradayım, burada olmak harika bir duygu, her türlü mücadeleyi veriyoruz. (...) Biz çoğaldıkça Türkiye'mizi kurtarabiliriz. Şuradan yetişen çocuk onların yaptığı gibi savcı olacak, polis olacak, öğretmen olacak, hâkim olacak, Türkiye Cumhuriyeti böyle kurtulacak. Yani yaptıklarının tam terslerini yaparak. Bunu yapmadığımız sürece boşluğu dolduruyorlar, demek ki bizim eksiklerimiz var, biz buraları doldurmak için mücadele etmek zorundayız. Bize ne düşüyorsa bu noktada, diğer arkadaşlarım gibi. Bunun da yeterli olduğunu düşünmüyorum, çoğalmalılar. İmam-Hatip okuluna verir dediğimiz bayan buraya gelip bizimle gurur duyduğunu söyleyebiliyorsa, biz bunu gururla söylemek zorundayız, bu kadar basit. Türk milletine böyle bir borcumuz var. Nasıl bunlar iktidarı yakaladıysa, biz de yakalayacağız.”

İmam-hatip okullarının varlığını laiklik ve toplumun gideceği yön hakkında bir tehdit olarak algılayan bu bakış açısı, başta AK Parti iktidarını tasvip edilmeyen gelişmelerin sorumlusu olarak gördüğü için, mücadele edilmesi gereken bir odak olarak tanımlamaktadır. “Mücadele”, “Türkiye Cumhuriyeti'nin kurtarılması”, “iktidarın yakalanması” gibi ifadeler bir sivil toplum kuruluşundan ziyade bir siyasi partinin jargonuna benzemekte ve bu durumun ÇYDD'nin yaşadığı politizasyon ile ilişkili olabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Bu politizasyonun uzun vadede ÇYDD'nin sivil toplum kuruluşu görüntüsünü aşındırması tehlikesi yadsınamayacak bir ihtimal olarak görünmektedir. Zira savunulan görüşler ve kullanılan diskur içinden toplumun dönüştürülmesine dair son derece deterministik bir algı ortaya çıkmaktadır. ÇYDD'nin harekete geçme ve toplumsal faaliyet yürütme misyonuna dair önemli ipuçları barındıran bu jargon, ÇYDD mensuplarının pek çoğunda rahatlıkla izlenebilmektedir.

54 yaşındaki erkek üye:

“Bugün Türkiye'nin durumunun nerelere doğru gittiğini görüyorum, bu gidişten kurtulmanın bu gençlerle olacağını düşünüyorum. Bu gençler ne kadar düzgün, eğitilmiş, dürüst, memleket için gerçekten çalışacak gençler yetiştirirsek o kadar iyi. Bu yüzden tatminimi yaşıyorum. Yani bizim

amacımız memleket sevdalısı insanlar olması, ülkemizin geleceği, gelecek de kimlerde? Gençlerde. Bu dernek de bu şekilde bir gençlik yetiştirdiği için ben burada aktif olarak çalışıyorum.”

Burada eğitimden kastedilen ÇYDD'nin düşünsel mirasını içeren bir eğitim biçimidir. 52 yaşındaki erkek ilçe yöneticisi eğitimden kastedilenin ne olduğuna dair ipucu veren bir cümle kullanmaktadır:

“Burada Nutuk'u öğrenecek çocuklar, sen nereden anlarsın, sen ne bilirsin Nutuk'u, onu okurken buradaki çocuk ağlıyor. Ben alınca tüylerim diken diken oluyor. Harika şeyler yaşıyoruz burada.”

Toplumunu değiştirmeye ve dönüştürmeye dair bakış açısını paylaşmayan katılımcılar da olmuştur. Derneğin üst düzey yöneticilerinden 84 yaşındaki kadın katılımcı bu konuda dikkat çekici görüşler paylaşmıştır:

“Toplumunu döndüremezsiniz. Döndüremezsiniz, bu çok uzun zaman isteyen bir şeydir. Onun için biz böyle bir herkese burs veriyoruz. (...) Ama daha evvel daha katıydı politikalar onu da söylemem lazım. Daha sert politikalar vardı. (...). Yani devlet eğer başörtülü öğrenciyi almıyorsa üniversite dersine, o zaman ben ona niye burs vereyim, o okuyamıyor o zaman, ben de ona vermiyordum o zaman.

Benzer bir bakış açısını 74 yaşındaki kadın ilçe yöneticisi de ifade etmiştir.

“ÇYDD'ye karşı biraz tepki var ya herhalde ondan, bir kesimde o tepki var, halbuki içimize girseler biz kimseyi itip kakmıyoruz ve hiç kimseyi dışlamıyoruz biz. Bizim için önemli olan beyninin yapısı, yoksa dış görünüş falan değil.”

III.III.IV. İnsan/kadın/toplum tasavvuru

ÇYDD'nin insan/kadın/toplum tasavvuru görüşmelerde karşımıza çıkan bir başka alt tema olmuştur. Dernek mensuplarının sahip oldukları çağdaşlık anlayışı yalnızca belli başlı düşüncelerin toplamından oluşan zihinsel bir olgu değil aynı zamanda aktif bir tutum alış şeklidir. Dernek mensuplarının zihinlerindeki çağdaşlık anlayışı bireysel olarak yaşanabilecek, zihinde yahut kalpte muhafaza edilebilecek bir anlayış

olarak görünmemektedir. Mutlak surette yüzeye çıkması, görünür olması ve hatta değiştirmesi, dönüştürmesi gereken bir olgudur. Çalışmamızda yer alan katılımcıların tamamında bu durum gözlenmiştir. Dernek mensupları topluma değiştirilmesi, dönüştürülmesi, yol gösterilmesi ve doğru yola sevk edilmesi gereken bir topluluk olarak bakmaktadır. Bu yönüyle oldukça müdahaleci görünen çağdaşlık anlayışının, söz konusu insan, toplum ve kadın gibi konular olduğunda belli başlı ideal tiplere sahip olması kaçınılmaz görünmektedir. Söz konusu tasavvur, öncüllerini yukarıda bahsi geçen çağdaşlık anlayışından alarak birer “ideal insan”, “ideal kadın” ve “ideal toplum” tarifine ulaşmakta ve belli tipolojiler önermektedir. İdealize edilen tipolojiler dışında kalanların radikal biçimde eleştirilmesine hatta suçlanmasına neden olan bu tasavvurun yaygınlaştırılması ve ideal tipolojiler dışındaki tipolojilerin ortadan kaldırılması, bu amaçlar doğrultusunda faaliyetlerde bulunulması, hemen hemen bütün katılımcılarda gözlemlenen ortak bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır. Eğitimin bu konuda araçsallaştırılmasına dönük motivasyon da aynı şekilde bütün katılımcılar tarafından paylaşılan bir noktadır. Bireylerin eğitilmesinin bu konudaki kararlarını ve gidecekleri yönü belirleyeceğine, insanların belli bir eğitimden geçtikten sonra mutlak surette “çağdaş” değerleri içselleştireceklerine ve önerdikleri insan/kadın/toplum tasavvuru içinde konumlanacaklarına inanmaktadırlar. Bu nedenle katılımcılar için eğitimin toplumsal fayda üretmedeki yeri tartışmasız görünmektedir. Katılımcıların, ÇYDD’nin insan/ kadın/ toplum tasavvuruna dönük olarak belli bir izlek üzerinde kalmakla birlikte çok çeşitli açıklamaları olmuştur.

84 yaşındaki üst düzey kadın yönetici:

“Herkesin kendi anlayışına göre belirli bir şeye bağlanması değil, belirli bir düşünceye, dine, mezhebe ama eşitlikçi, özgürlükçü, barış içerisinde bir politika içerisinde olmasını öneriyoruz. Böyle bir kadın modeli. Başarılı mı değil mi onu ben bilemem çünkü bu toplumda her iki model de var. (...) Şunu bekliyorum, bir kere demokrat, akli başında, insanları seven, insan haklarına duyarlı ve devlete bağlı bir kadın olmasını istiyoruz tabii ki.”

58 yaşında erkek üye:

“Bir kere insan, duygularını kaybetmemiş olması lazım, ayrımcılık

yapmaması lazım, sevgi ve saygı denen şeyi muhakkak ön planda tutması lazım. Çünkü yaşadığımız ülke bizim ülkemiz, burada benim fikrimde olan ya da olmayan insanlar olabilir. Ayrımcılığı hiçbir zaman ön planda tutmaması gerekiyor. Eğitim düzeyi, Batı, Avrupa, çağdaş yaşam toplumlarına ulaşmış insanları gördüğümüz zaman işte bu gerçek çağdaş yaşam sahibi bir insan derim. Din, dil, ırk ayrımı yapmadan, insanları görebilen ve hiçbir şekilde kutuplaşmaya meyletmeyecek ve kardeşçe, barış içinde yaşamını sürdürebilecek her insan bence Çağdaş Yaşamlı bir insandır.

Burada katılımcının sevgi, saygı, ayrımcılık yapmama gibi evrensel ve tartışma kabul etmeyecek değerleri sıraladıktan sonra, kafasındaki makbul insan tipini “Batı”, “Avrupa”, “çağdaş yaşam toplumlarına ulaşmış” gibi kriterlerle sınırlandırması ilgi çekici görünmektedir. Bu anlamda katılımcının zihninde, belli öncülleri kabul etmenin, makbul bir insan tasarımı için vazgeçilmez görüldüğü yahut sevgi, saygı, ayrımcılık yapmama gibi değerleri ancak sıraladığı öncülleri kabul etmiş bir insan tipinin sergileyebileceği gibi sınırlandırıcı bir yön olduğu izlenimi oluşmaktadır. Bu anlamda belli düzeyde hoşgörü sahibi olunmak istense de buna ilişkin sosyolojik yahut felsefi bir çerçeveden yoksun olduğu 84 yaşındaki üst düzey kadın yöneticinin sözlerinden daha iyi anlaşılabilir:

“Şahsi görüş diye bir şey yoktu. Şahsi görüş demek bir mücadele demektir. Ama başörtüsü serbest olsun diye bir mücadele gibi bir şeyim, misyonum yoktu açıkçası. (...) Başörtülü öğrencilere burs vermiyorduk. En çok tepki bundan doğuyordu. Çünkü üniversitede yasaktı başörtü, lisede zaten yasaktı. Şimdi bu tabloda madem ki biz okula gitsin diye burs veriyoruz ama okul da o kıyafetle almadığına göre biz onlara vermeyelim dedik. Çünkü devletin zaten koyduğu yasaklar vardı. Bu böyle devam etti. Ben gelinceye kadar böyleydi. Ama arada başörtülüler de oluyor yani. Şimdi bizim öğrencilerimizin kısm-ı külliyesi başörtülü. Çünkü şöyle; Anadolu’daki okullarda, liselerde, üniversitelerde okuyan kızlar çevreye uymak zorundalar. Bu ailede öyle. Hani ben örtmeyeyim artık, ben de herkes gibi açık başlı gezeyim artık dese de gezemiyor. Çevre öyle, güvenlik başörtüyü

gerektiriyor. Kùltür öyle gelişti son on yılda. Öyle olunca mesela bazen şubeler soruyor işte şu şu öğrenciler başörtülu başvurdu verelim mi? Ver diyoruz. Yönetim kuruluna getiriyoruz, herkes verelim. Çünkü orada artık hem yasaklar yok hem de orada yaşaması için gerekiyorsa takacak. Ben onla ilgilenmem, kıyafetiyle.”

Burada, katılımcının ifadelerinde çelişkili bir zihinsel durum izlenmektedir. Bir taraftan kadınların başörtüsü takmaları yüzünden eğitim hakkından mahrum edilmeleri yahut burs imkanından mahrum edilmeleri eleştiri konusu yapılırken, diğer taraftan bir kadının kendi özgür iradesi ile başörtüsü kullanamayacağına dair modernleşmeci bakış açısı varlığını sürdürmektedir. Buna göre kadınlar eğitim olanaklarından faydalandıkları oranda başörtüsünden vazgeçme ihtimalleri artacaktır. Katılımcı bu anlamda geçmişte üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasaklarını da eleştiri konusu yapmaktadır. Ne var ki burada eleştiri konusu yapılan “bu yolla başörtüsünden kurtulunamayacağı” noktasıdır. Katılımcı, kadınların özgür iradeleri ile başörtüsü kullanabilecekleri ve bunun da inanç özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine dair felsefi bir çerçeveden yoksun görünmektedir. Katılımcı bu konudaki görüşlerini şöyle sürdürmektedir:

“şimdi şu, dernek başka okul başka. Okulda başı bağlı kızlar beni hiç rahatsız etmez. Zaten çok da devam etmezlerdi. Ben dekanen yasak konuğ. 28 şubat'ta konmuştur en çok. Ondan öncesi de vardır ama gene de müdahale edilmiyordu. Mahkeme kararları vardı ama uygulanmıyordu üniversitelerde. Onun için bizim fakültemizde, üniversitemizde herkes istediği kıyafetle geliyordu, gidiyordu, sınava da giriyordu. Hatta okul birincisi olmuştu bir başörtülu arkadaş. Avukat o, epey evvelden... Ona da okul birincisi olarak rektör hediye verdi. Birinci, ikinci, üçüncü... 28 şubat'tan bir iki sene önceydi çünkü. Herhalde o doksan yedi falandır. Benim söylediğim doksan altı falan, bir sene önce. Yani özetle, bilhassa olay İstanbul Üniversitesi rektörü Kemal Alemdaroğlu döneminde çok büyümüştür. Bayağı huzursuzluk yaratan bir tabloydu. Ben de dekandım o zaman senatoda. Kendisiyle epey tartışmalarımız oldu. Genelde dekanlar, senatörler ses çıkarmamayı tercih ederler. Fakat ben şöyle bir, yani bir iki

kişi vardı böyle benim gibi şey yapan. Başka yöntemler bulalım eğer siz örtmemesini istiyorsanız. Toplumun aydınlanması için bir şey yapmak lazım. Başka yöntemler aramız lazım ama zorlan başını açtırarak neyi elde edeceksiniz? Bir şey elde etmiyorsunuz çünkü o tekrar örtecek. Böyle konuşmalarımız olmuştur. (...) Şimdi bu başörtü olayı da böyle oldu. Yani devletin politikası böyleydi. Çoğunluk benimsiyor mu benimsemiyor mu bilmiyorum, muhitine bağlı. Muhit başka, Anadolu muhiti başka, İstanbul'un Fatih'i başka, Levent'i başka. Ona göre insanlar meylediyorlar. O sebeple de bu yasağı uygulamak, devlet de böyle istiyor, yöneticiler böyle istiyor. Şimdi hiçbir rektörün, bir dekanın, bir hocanın sesinin çıktığını görüyor musunuz? Çıkıyor, yanırlara da. İşte o zaman da buna çıkmıyordu kimsenin. Bu böyle. Çoğunluk politikası nasıl geliyorsa diğerkleri de onu destekliyor. Siz içinizden hangisinin daha doğru olduğunu arıyorsunuz. Mesela ben hukukçu olduğum için bu ikilemi çok yaşamış ve sıkılmışımdır. Mesela kılık kıyafet, özgürlüğün bir parçası olabilir. Din inancı, olabilir. Eğitim hakkından mahrum etmemek. Böyle çeşitli şeyler var ama öbür taraftan bu çığ gibi büyüyordu ve ben diplomaları imzalarken görüyordum, eski dosyalarına bakıyorum. Bizim kız öğrencilerimiz birinci sınıfa normal açık başlı geliyor, sonra mezun olurken başörtüyle çıkıyor. Demek ki eğitim süreci içerisinde örtüyordu başını. Propaganda etkili oluyordu bir biçimde, nasıl oluyorsa. Bu şekilde gittikçe çoğalıyordu şimdiki gibi. Şimdi sınıfların yarısı, kızların yarısı türbanlı oldu. Belki de daha çok. Şimdi bu böyle bir, insanın yüreğinde rahatsızlık veren bir olay. Rejimin İslami bir rejim olmasını istemiyorsunuz, demokratik bir rejim olsun. O demokratik rejim çağdaş bir rejim olsun. Kadınlar herkes gibi bütün insanlar gibi dürüstçe, kurallara uygun olarak yaşasınlar. Neden onları acayip kıyafetler içine illaki sokmak için uğraşıyorsunuz? Bir bu var bir de öbür taraftan insanların bir özgürlükleri var, istiyorlarsa yapsınlar. Bu iki kavram birbiriyle kavga ediyor açıkçası ve hangisinin üstün geleceği siyasi iktidarlara bağlı oluyor demek.”

Bu ifadeler başörtüsü konusunda sınırlayıcı bir perspektif sunmalarının yanı sıra

ÇYDD'nin insan/toplum/kadın tasavvuru konusunda son derece önemli ipuçları barındırmaktadır. Bu çerçeve, öncülleri önceden belirlenmiş ve ÇYDD'nin çağdaşlık anlayışı tarafından sınırları çizilmiş bir çerçevedir. Bu çerçevenin dışında kalanlar hakkında ÇYDD mensuplarının olumlu görüşleri bulunmamakta ve bu insanlarla etkileşim hakkında mücadeleden, toleranslı olmaya kadar değişik düzeylerde ilişki kurma önerileri getirilmektedir. Bütün önerilerin ortaklaştıkları nokta; söz konusu çerçeve içinde kalmayan insan profilinin makbul bir profil olmadığına dair kanaat olarak görünmektedir.

III.III.V. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin çalışma alanları

Sivil toplum kuruluşlarının toplumsal fayda yaklaşımlarının en belirgin olarak ortaya çıktığı alan, toplumsal faaliyet gösterdikleri alanlardır. ÇYDD de bu yönüyle sahip olduğu misyonunun pasif bir taşıyıcısı değil aynı zamanda bu misyonu gerçekleştirmek üzere belli faaliyetlerde bulunan bir sivil toplum kuruluşu olarak belli alanlarda faaliyet göstermektedir. Söz konusu faaliyetleri yaparken belli bir yöntem takip ettiğini söyleyebileceğimiz ÇYDD için toplumsal fayda üretmeye dair en önemli yöntemler eğitim, barınma ve burs faaliyetleridir.

Yukarıda belirtildiği üzere eğitimi en genel manada bir yöntem olarak gören dernek mensupları için, eğitimin ulaştırılması kadar bunun için izlenecek yollar da çeşitlilik arz etmektedir ve katılımcıların bu konuda verdikleri örnekler birbirine çok benzemektedir. Bu anlamda öğrencilerle birebir ve yakın temas kurmayı önemseyen, derneğin genel merkezinde olduğu kadar ilçe örgütlerinde de öğrencileri ağırlayan, buralarda çeşitli eğitim faaliyetleri düzenleyen, gezi faaliyetleri, festivaller, kutlamalar ve anmalarla kalabalıklara ulaşmayı hedefleyen ve bütün bu faaliyetleri yukarıda bahsi geçen ana tema, yani çağdaşlık etrafında şekillendiren bir anlayış söz konusudur. Bu yönüyle ÇYDD'nin yöntemi, belirginlik kazanan bir alt tema olarak zikredilmesi gereken önemli bir başlık olarak karşımızda durmaktadır. Bu konuyla ilgili katılımcılar ayrıntılı bir resim sunmuşlardır.

35 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“ÇYDD'nin sadece burs veren bir dernek olmaması, yeri geldiğinde yurt açabilmesi, eğitim evlerinin olması ve kız çocuklarına odaklı olması çok

daha farklı bir misyon. Bu nedenle bizler de Gaziosmanpaşa'da elimizden geldiğince en güzel şekilde derneğimizin ilke ve doğrultularında devam ediyoruz çalışmalarımıza. (...) Hafta sonları 200 öğrencimize eğitim desteği veriyoruz. Aynı zamanda öğrencilerimize burs desteği veriyoruz. Öğrencilerimizle milli bayramlarımızı hep beraber Gaziosmanpaşa Meydanı'nda etkinliklerle kutluyoruz. Yaklaşık 250-300 kişi katılıyor. Her sene Anıtkabir'e geleneksel gezi düzenliyoruz. Çanakkale'ye aynı şekilde... Kültürel geziler yapıyoruz onlarla. Yıl sonunda mesela derslerindeki başarıları gördüğümüzde tabii ki bizler mutlu oluyoruz. Çünkü hafta sonları gönüllü öğretmenlerimizle birlikte emek veriyoruz öğrencilerimize. Onlar da bize takdir-teşekkür olarak getirdiklerinde biz mutlu oluyoruz. Onlara yılsonunda şenlikli bir piknik düzenliyoruz. Bundan dört ay önce bir okulda kampanya başlattık üye ve gönüllülerimizle. Okuldaki Atatürk anıtı çok eskimişti. Kabaklıdaydı bu okul. Okul yönetimi İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne veya belediyeye başvurduğunda yapılmasına dair geri dönüş almamıştı. Onlar da internetten bizi takip edip, bizden böyle bir talepte bulundular. Biz de üyelerimizle ve gönüllülerimizle beraber o okula gidip, Atatürk anıtını yeniledik, Türkan Saylan anısına yaptırдық bunu. O okulun çok enteresan bir hikâyesi de vardı, bu da bizi çok etkiledi. Bir teyzemiz ve amcamız pazarda sattıklarından elde ettikleri gelirlerle o okulu yaptırmışlar. Bunun dışında huzurevlerini gençlerimizle beraber ziyaret ediyoruz, çocuk esirgeme kurumlarını ziyaret ediyoruz. Çünkü biz şuna inanıyoruz; insanlar asla yalnız değildir, yalnızlaştırılmıştır. Ne kadar çok insanların çevresinde olursanız insanların gönlünde o kadar taht kurmuş oluyorsunuz. Bu noktada da elimizden geldiğince çalışmalarımızı yapıyoruz.”

71 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Bayanlar emekli olmasına rağmen gelip de burada incik-boncuk, gözlük aklınıza ne gelirse bir şeyler yapıp, üretiyorlar, onları biz satıyoruz. Katkıda bulunuyorlar yani, o insanların gelmesi beni mutlu etti, emekli hocalarımız var gelip ders veriyorlar.”

84 yaşında kadın genel merkez yöneticisi:

“Yani her yıl, şu anda verdiğimiz burs bazen daha da çok olur ama bu yıl mesela on, on iki bin lise ve üniversite öğrencisine veriyoruz. (...) Yüz binden fazla kız erkek karışık, üniversite otuz bin civarındadır, öbürü altmış beş, altmış altı bin falan.”

30 yaşında kadın şube sekreteri:

“Çini, gravür, bağlama, İngilizce, nakış kursları var. Hafta sonları çocuk kulübü oluyor. Çocuklara İngilizce, matematik dersleri veriliyor. Liselilere de aynı şekilde. Hafta içleri ev hanımları katılıyor. Hem arkadaş çevresi ediniyorlar hem de boş zamanlarını değerlendirdikleri bir uğraş ediniyorlar. Bazı arkadaşlıkların dışarıda da devam ettiğini duyuyoruz. Whatsapp grubundan falan haberleşiyorlar. Geziler, kahvaltılar falan düzenleniyor. Ev hanımları, üyeler katılıyor. Öğrenciler müze ziyaretlerine götürülüyor. Bunun dışında dernek etkinliklerine üyeler, öğrenciler toplu halde geliyorlar. Konserler, tiyatrolar oluyor.”

66 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“ÇYDD çok büyük hizmetler veriyor. Mesela burada iki yüz tane çocuğumuz okuyor. Onlara özel burslar veriyoruz. Onlara şeyler yapıyoruz. Öğretmenlerimiz gönüllü. Yani burada biz etkinliğimizi hiç çekinmeden yapıyoruz. Anladınız mı? O serbestlik var burada. Hani bir etkinlik yapacağımız zaman, acaba ne derler bize izin verirler mi, işte, vermezler mi, diye hiçbir kuşku duymuyoruz. Mesela biz öneri getiriyoruz. Geçen gün, Özge Hocam ben Anıtkabir'i özledim, ne olur, bir Ankara yapalım dedim ve bunu ortak şeyle yaptık. Onun dışında Çanakkale gezilerimiz oluyor. Onun dışında doğum günlerinde arkadaşlarımızı mutlu etmek için burada buluşuyoruz. Yani ne ararsanız var.”

54 yaşında erkek gönüllü:

“Yani burası kozmopolit bir yer. Yani eğitimin biraz daha geri kaldığı bir yer. Eğitime yönelik inanılmaz çalışmalar yapmakta. Mesela ne yapmakta? Üç yüz elli öğrenciye ders vermekte, altmış, yetmiş kadar öğrenciye,

verebildiği kadar burs vermekte. Bununla da sınırlı değil, çalışmaları var, yani etkinlikleri var, saymakla bitmeyen bir sürü şeyleri var.”

35 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Ben şuna inanıyorum her zaman, bir ailenin elindeki en büyük değer çocuğudur, siz o ailenin çocuğuna destek sunduğunuz vakit, samimi olduğunuz vakit, çocuklarını size rahatlıkla teslim edebiliyorlar. Ben çok iyi biliyorum ki hafta sonları veli buraya çocuğunu bırakıyor, diyor ki gözüüm arkada değil çünkü ÇYDD' de ben biliyorum ki çocuğum acıktıysa karnını doyuracaklardır. Canı sıkılırsa onu eğlendireceklerdir diye düşünüyorlar, bu da bizi mutlu ediyor.”

52 yaşında erkek ilçe yöneticisi

“Burası gerçekten çok iyi çalışıyor, partiyi (CHP) geride bırakıyor bazen çalışmalarıyla, sosyal faaliyetleriyle. Bütün yaptıklarını on numara beş yıldız yapan bir yer burası. Katılım için belediyelere müracaat ediyoruz, araba talep ediyoruz. Son gezimiz rekor seviyede, Çanakkale gezisi, tam sekiz otobüs gittik. Belediyeler bile sekiz otobüs gidemedi. Rekor düzeyde bir sahiplenme var, katılım harika. Yapamayacağımız diye korkuyorduk. Millet ne olur diyerek yazdırıyordu isimlerini, yalvara, yalvara. Ne yapalım, biz de cebimizden otobüs tutacağız artık, dedik, geri çeviremeyiz bu kadar insanı. Tuttuk otobüs. Seçimden sonra toplanıp tam değerlendiremedik ama harika bir talep var. (...) Burada dershanede gibi ücretsiz ders verilen bir ortam var, 300'den fazla kişi her hafta sonu burada eğitim alıyor. Bu bir rekor. Dönüşümlü bir şekilde bu devam ediyor.

Bu ifadeler ÇYDD'nin faaliyet alanlarına dair ayrıntılı tasvirler içermektedir. Bu faaliyet alanlarının yanı sıra ÇYDD bir yöntem olarak gençlerin ve özellikle de kız çocuklarının eğitimine yatırım yapılması gerektiğine inanmaktadır. ÇYDD'den destek alarak eğitim hayatına geri dönen 14 yaşında erkek öğrencinin sözleri şu şekildedir:

“Bir dükkânda çalışıyordum ben aşağıda Aylın abla diye biri var. Geldi o işte, buldu beni. Sen, dedi çalışamazsın burada, okula alalım seni dedi, seni

açıktan okutacağız dedi, senede iki kere sınav var dedi, ben de tamam dedim, futbol falan var dedi, ben de geldim.”

74 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Burslar üzerinden ve eğitim evleri... Eğitim evleri dediğimiz de yani orada resmi eğitim yapılan evler değil bunlar. Kadınlara üniversiteden eğitimci getiriyoruz, işte öğrenci velilerine vs. aile içi iletişim, aile içi şiddet, bu gibi konularda eğitimciler konferans gibi bir, bir buçuk saatlik, bu eğitim evlerinde onları yapıyoruz. Zaman zaman öğrencilere bunlar yapılabiliyor. (...) Bugün yanlış bir fikriniz olmasın, biz sadece kızlara vermiyoruz. Mesela benim şubemin erkek öğrencisi kızlardan daha fazla. Yani erkeklere de veriyoruz. O zaman sadece kızlardı. Başlangıçta sadece kızlardı ama şu anda mesela erkek öğrenci daha fazla bende.”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere ÇYDD başlangıçta kız çocuklarına burs ve barınma imkânı sunarak yola çıkmış olmasına rağmen zamanla yardım skalasını erkek çocuklarını da içine alacak şekilde genişletmiştir. Ne var ki ÇYDD'nin kız çocukları üzerinden başladığı yolcuğu, derneğin kodlarına derinlemesine işlemiş durumdadır ve derneğin öncelikli gündemi hala kız çocuklarıdır. ÇYDD mensuplarına kız çocuklarına neden öncelik verildiği sorulduğunda alınan cevaplar üzerinden, derneğin toplumsal faydayı nerede gördüğü ve bu faydayı nasıl üretmeyi ümit ettiğine dair önemli ipuçlarına ulaşılmıştır.

84 yaşında kadın genel merkez yöneticisi:

“Bir kız çocuğunu okutmak iki aileyi okutmak demektir. Biri kendi kuracağı aile tabi, eşi, çocukları ona göre bakıyor. Bir de kendi annesi, babası, kardeşlerini okutuyor, destek veriyor. Yani kızlara yapılan yatırım hiç boşa gitmez. Üstelik de artı puan kazandırır.”

74 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Erken evlilikler, eğitim yaşındaki çocukların yaşlı kişilerle evlendirilmeleri, çocuk gelinler yani. Hala bu konuda İzmit şubemiz bir çalışma devam ettiriyor ve hakikaten de hala devam ediyor. Çıkan kanunları görüyorsunuz, yedi, sekiz yaşında bir çocuğa nasıl böyle bir şey layık

görülebılır. On iki yaşında çocuk doğuruyor kızlarımız. Yazık günah değil mi, daha yetişme çağında iken. Bunun için kızlara daha fazla yöneldik. Zaten bizim burslara başlama hikayemiz bu. İdil'de on yedi öğrenci okumak istiyor fakat şartlar yok. Türkan hocaya telefon ediyor kaymakam. Çünkü daha evvel Türkan Hoca, İdil'e gitmiş. Telefon ediyor, diyor ki hocam, böyle böyle, on yedi tane öğrenci var, biz bunların okumasını istiyoruz, Türkan Hoca hemen kalkınıyor, bir yerden bir şeyler bularak o, on yedi öğrencinin eğitimine katkı vermeye başlıyor. O katkıdan sonra zaten biz daha çok burslara yöneldik.”

70 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Eğitimsiz toplumda işler karışır. Onun için de kızlarımızın eğitilmesini istiyoruz. Kızlar annedir, çocuğunu eğitecek ki toplum düzgün bir yere gelsin. (...) Aysel Hoca, Necla Arat vs. onlarla başlayan bir şey bu. Şimdi Türkan hocanın hayali yüz bin kıza ulaşmaktı. Çünkü kız çocukları yetişince, demin de söylemiştim, insanları yetiştirecek onlar. Bu, benim bütün hayattan beklediğim şeyleri, kadınların elde ettiği hakları koruyacak olanlar, onlar. Eğer hele benim gibi özgür ve bağımsız olmayı seviyorsanız o zaman bu konuda daha hassas oluyorsunuz.”

32 yaşında şube sekreteri:

“Kız çocuklarımızın okuması gerekiyor. Kendi ayakları üzerinde durması gerekiyor. Bunun nedenini siz biliyorsunuz. Bir işi olmalı, eğitimini almalı, bir işi olmalı, kendi ayakları üzerinde durabilmeli ve böylelikle çocuklarına daha iyi bir anne olmalı. Eğitim almış bir kız çocuğunu düşünün ve onun çocuklarına vereceklerini düşünün, her anlamda. Atıyorum, işte ben çocuğuma şu an ders çalıştırabiliyorum. Ona bir şeyler öğretmeye çalışabiliyorum ben. Şu an bile, çünkü her geçen gün eğitim de değişiyor. Ben şu an bile şey düşünüyorum. Önce ben okurum, bakarım. Daha sonra çocuğumu çalıştırırım. Ben bile onun telaşındayım şu an. Okuyan bir anneyi düşünün, meslek sahibi olan bir anneyi düşünün. Daha bilgili olacak, kendini daha da geliştirecek. Yani bence bu yüzden kız çocukları okumalı.”

35 yaşında ilçe yöneticisi:

“Kız çocuğuna ülkemizde maalesef farklı bir bakış açısı var, kız çocuğu nasıl olsa evlenip babasının evinden gidecek o yüzden okumasına gerek yok diye düşünülüyor. Evlenecek, çoluk çocuk sahibi olacak, evde yemek yapacak, ütü yapacak, bulaşık yıkayacak. Ama bence öyle olmamalı. Bir kız çocuğu özellikle kendi ayakları üstünde durabilmeli. Evet çocuk da yapabilmeli, bulaşık da yıkayabilmeli ama ben her zaman feminist duygularla yaklaşıyorum olaya. Bana göre bir bayan kadar, bir erkek de evin işini görebilmeli. Bu noktada çocukların sırtındaki aile ya da toplum baskısını yok edebilmek çok önemli, biz burada bunu başarıyoruz. Mesela geçmiş senelerde bir öğrencimiz vardı, annesi geldiğinde çok çaresizdi, dedi ki babası kızını okutmak istemiyor, biz ne yapabiliriz, dediler. Ben kızın babasını aldım karşıma, şunu söyledim sadece, bakın siz bugün varsınız, yarın yoksunuz ama bu çocuğun bir şekilde kendi ayakları üzerinde durması gerekiyor. Babasına bunu gerçekten olumlu bir şekilde anlattıktan sonra sizi anlayıp evet, ben kızımı okutmam gerekiyor düşüncesine getirdik, bu gerçekten çok önemli. Kız çocuğu demek bir birey demek, bana göre erkek, kız ayrımı asla yapılmamalı ve eğitim anlamında erkeklere verilen destek neyse bir o kadar da kız çocuklara destek verilmelidir.”

66 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“Ben kendimden söyleyeyim, ben okumasaydım ya da çalışmasaydım, şu anda eşimden ayırırım ben otuz beş senedir, üç tane çocuğumla yaşıyorum, ayaklarımın üstünde durabildiğim için, ben ayrılabilirdim. Yoksa ayrılamazdım. Onun için okumak gerekiyor.”

54 yaşında kadın ilçe yöneticisi:

“(Bursların) kız çocuklarına verilmesini daha doğru buluyorum çünkü bizim toplumumuzda zaten otomatik olan bir ayrımcılık var kültürel açıdan. Bence doğru, yani kız çocuklarına verilmesi doğru. Özellikle kırsal alanda çok önemli, Güneydoğu’da. Şu anda aşağı indiğiniz zaman burada da küçük bir Güneydoğu var, yani burada yaşayan insanlardan.

68 yaşında kadın gönüllü:

“Yani hemen biraz büyüsün, evlendirilmeyi düşünüyorlar. Anne olunca yine nesli onlar yetiştirecek. Onların iyi olması gerekiyor. Anne okumuş olursa, çocuk da eğitilmiş olacaktır tabii. Erkekler okutuluyor da kız çocukları kısıtlandığı için. Ama erkekler de var kursiyerler arasında. Aile okutmak istiyor ama erkek çocuğu da olsa bütçe olmayınca.”

Bu ifadelerden ÇYDD'nin toplumsal değişim için gençlere özellikle de kız çocuklarına önemli bir rol biçtiği anlaşılıyor. Toplumun ÇYDD'nin zihniyeti içerisinde yer alan toplum tasavvuruna ulaşabilmesi için yeni nesilleri oluşturan gençlere yatırım yapılmasını stratejik bir karar olarak gören dernek için, kız çocuklarının toplumsal pozisyonları daha da önem arz eder görünmektedir. Derneğin aynı zamanda kurucularından olan 84 yaşındaki kadın yönetici bu durumu, kız çocuklarının eğitilmesinin iki ailenin eğitilmesi anlamına geldiği şeklinde açıklayarak açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Toplumun yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanmaya çalışılan “çağdaşlık” anlayışı çerçevesinde kalması ve bunun için eğitilmesi ÇYDD'nin toplumsal fayda yaklaşımının omurgasını oluşturmaktadır. Bu nedenle eğitim, burs ve barınma imkanları ile toplumun geleceği anlamına gelen gençler ve özellikle de kız çocukları çağdaşlık zihniyetini içselleştirecek şekilde eğitilmeli ve bu zihniyetin gelecek nesillere aktararak, Türkiye toplumunun modernleşme paradigması içinde kalmasının temin edilmesi sağlanmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE GENÇLİK VE EĞİTİME HİZMET VAKFI

TÜRGEV, 1996 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde, bugünkü Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın tavsiyesi ile kurulmuştur. O tarihte, İstanbul Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı (İSEGEV) adıyla sadece İstanbul'da hizmet veren vakıf, 2012 yılının Ağustos ayında hizmet alanını Türkiye çapına genişletme kararı almış ve bu çerçevede ismini Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı (TÜRGEV) olarak değiştirmiştir.

TÜRGEV resmî web sitesinde, vakfin yaslandığı temel referans çerçevesi 'tarihini, kendini ve hedefini iyi bilen, araştıran, sorgulayan, öğrenen, üreten, girişimci gençler yetiştirmek' olarak tanımlamaktadır.¹¹⁵ Vakfin kurucu metni olan vakıf senedinin 3. Maddesinde ise vakfin amacı şöyle açıklanmaktadır:

“Başta ülke gençliği ve çocukları olmak üzere tüm dünya gençliği ve çocuklarının maddi-manevi, kültürel, sanatsal, edebi, bilimsel, teknik ve sportif alanlardaki eğitimine, öğretimine ve tekamülüne katkıda bulunmak; gençleri üstlenecekleri görevler konusunda bilinçlendirmek ve insanlığa faydalı olma noktasında ihtiyaç duyacakları her türlü donanıma sahip kılmak için yurt içinde ve yurt dışında faaliyette bulunmak, bu konularda maddi-manevi gerekli her türlü desteği temin etmek ve gerekli teşebbüslerde bulunmaktır.”¹¹⁶

¹¹⁵ <http://www.turgev.org/tr/sayfa/hakkimizda/>, (ulaşılma tarihi: 15.11.2017).

¹¹⁶ Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı'na ait vakıf senedinin 4. Maddesi yukarıda belirtilen amaca ulaşmak için izlenebilecek yolları şu şekilde belirtmektedir: Vakıf, amacını gerçekleştirmek maksadıyla özellikle aşağıda sayılan faaliyetler olmak üzere, amacını gerçekleştirmeye yönelik her türlü faaliyetleri yurt içinde ve yurt dışında yapabilir. b. Vakıf, yurt içinde ve yurt dışında kamu ve özel, gerçek ve tüzel kişilerden her türlü taşınır ve taşınmaz mallar ile ayni ve nakdi, fikri ve sınai her türlü hak ve alacağı temin eder. Vakfa gelir getirecek olağan işletme ilkelerine göre çalışacak iktisadi işletmeler kurabilir, bunları doğrudan veya denetim altında bir kişi aracılığı ile işletebilir; taşınmaz malların irtifak, intifa, sükna, üst, rehin, ipotek gibi mülkiyetin gayr-i ayni haklarını kabul edebilir, ödünç alabilir, taşınır ve taşınmaz mallarını ödünç gösterebilir; kefalet, rehin ve diğer güvenceleri alabilir ve verebilir; sandıklar kurabilir ve kurulmuş sandıklara iştirak edebilir; vakıf yurt içinde ve yurt dışındaki gerçek kişi, şirket, dernek, vakıf veya muadili kurum ve kuruluşlara faizli veya faizsiz ödünç verebilir, alabilir. c. Vakıf, vasiyet,

sair ölüme bağlı tasarruflar yoluyla veya satın alma, kiralama sair şekillerde sahip olacağı mameleki amaca uygun olarak, satmak, devir ve ferağ etmek, gelirlerini, kârlarını tahsil ve sarf etmek, vakfın malvarlığına dair bir veya birden fazla gayrimenkulün gelirini arttırmak amacıyla yatırımda bulunmak, vakfın amacına aykırı olmamak ve amaca kısmen veya tamamen tahsis olunmak kaydıyla, vaki bağış veya vasiyet veya çeşitli ölüme bağlı tasarruflar yoluyla temellük ettiği taşınır, taşınmaz malları ve paraları idare ve tasarruf etmek ve harcamak. d. Vakfın amacını gerçekleştirmek için yurt içinden ve yurt dışından bağış ve kredi temin etmek. e. Vakıf münferiden ve/veya kamu ve özel kuruluşlar, gerçek ve tüzel kişilerle ulusal ve uluslararası ölçekte, yurt içinde ve yurt dışında her türlü işbirliği içerisinde olabilir, bunların faaliyetlerini maddi ve manevi olarak destekleyebilir, bunlarla ticari ortaklık kurabilir, sivil toplum örgütü, sosyal amaçlı kuruluş (vakıf, dernek, platform, yurtdışında ilgili ülke mevzuatınca düzenlenen benzer örgüt, topluluk) kurabilir, kurulmuş olanlara dahil olabilir. Bütün bu kuruluş ve kişilerle birlikte etkinlik düzenler; bu etkinliklerle ilgili harcamaları yapar. Bunlara bağış yapabilir, finansal destek verebilir, sermaye koyabilir. Bu ve benzeri amaçlarla yurtiçine ve yurtdışına para gönderebilir. f. Kurulmuş ve kurulacak vakıflarla uluslararası kongre ve toplantılar düzenlemek, vakıf amacına uygun iktisadi işletmeler, şirketler kurmak ve kurulmuş olanlara iştirak etmek, faaliyetlerini maddi ve manevi desteklemek, Vakfa gelir getirecek ve olağan işletme ilkelerine göre çalışacak iktisadi işletmeler kurmak, bunları doğrudan veya denetimi altında bir kişi aracılığı ile işletmek; taşınmaz malların irtifak, intifa, sükna, üst, rehin, ipotek, gibi mülkiyetin gayri ayni haklarını kabul etmek, ödünç almak, taşınır ve taşınmaz mallarını ödünç göstermek, kefalet ve diğer güvenceleri vermek, amaç ve hizmet konularına yardımcı olabilecek sandıklar kurmak. e) Vakıf kendi başına ve/veya kamu ve özel kuruluşlar, gerçek ve tüzel kişilerle yurt içinde ve yurt dışında iktisadi işletmeler, şirketler kurabilir, mevcut olanlara iştirak edebilir. g. Vakfın mali gücü yeterli hale getirildiği, Yönetim Kurulu ve Genel Kurulca tasvip olunduğu takdirde okul, fakülte, üniversite, dersane, kurs, yurt, pansiyon, misafirhane, dinlenme tesisleri ve benzeri yerleri açmak, işletmek. h. Edebiyat, bilim, kültür, sanat ve her türlü yazılı sözlü ve görsel medya alanında gençleri desteklemek, teşvik amacıyla ödüllü yarışmalar düzenlemek ve eğitim programları hazırlamak. ı. Fikir ve sanat eserleri sahipleri ile bunları üretenlere ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak, i. Gençliğin müspet yönde gelişimini sağlamak için; her türlü medya alanında, basılı yada sesli, görüntülü yayınları yaptırmak. Matbaa, video, sinema merkezleri kurmak, Bunlarla ilgili yayın programı ve malzemesi hazırlamak ve hazırlatmak veya satın almak, diğer medya ve ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gitmek. j. Vakfın amacına uygun olarak, gençlere yurt içi ve yurt dışı burs vermek. k) Vakıf, yurt içi ve yurt dışında amacına uygun olarak gençlerin her türlü gelişimini desteklemek maksadıyla maddi yardımda bulunabilir. k. Vakıf yurt içinde ve yurt dışında gençlerin çalışabilecekleri, istirahat edebilecekleri, amaca yönelik faaliyetlerde bulunabilecekleri, seçilecek belli alanlarda özel çalışmalar gerçekleştirebilecekleri ücretli veya ücretsiz merkezler açabilir, gençlere vakfın amacına yönelik faaliyette bulunmaları için gereken altyapı desteğini sağlayabilir. l. Vakıf yurt içinde veya yurt dışında bulunan merkezlerinde, şube ve temsilciliklerinde yabancı gençlere de vakfın amacına yönelik faaliyetlerde bulunmaları için her türlü imkânı sağlayabilir, destek verebilir. m. Gençliğin bedeni ve fikri gelişimini sağlamak için münferiden veya merkezi ve yerel idarelerle birlikte kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerde bulunmak, organize ve teşvik etmek. n. Vakfın amacına uygun olarak süreli veya dönemsel eğitim ve öğretim kurumları kurmak ve işletmek ve bunları destekleyici dershaneler açmak, üniversite ve yüksekokul sonrası mesleki ve akademik eğitimler veren enstitü yetiştirme kursları kurmak ve işletmek için gerekli faaliyetlerde bulunmak. o. Tarihi, kültürel, ilmi ve sanat eserlerimizin ve kültürel mirasımızın korunması, araştırılması tespiti, ülkemiz kültür hayatının geliştirilmesi amacıyla, seminer, brifing, münazara, konferans ve benzeri toplantılar ve çalışmaları organize etmek, organizelere katılmak. p. Vakıf amacına uygun faaliyetlerde bulunan görüntülü, sesli ve yazılı basın yayın kuruluşlarını, gerçek ve tüzel kişileri maddi ve manevi desteklemek, teşvik etmek, ayni destek

Bu tanım, esasen vakfın yaslandığı muhafazakâr/dini referans çerçevesine atıf yapmaktadır. Zira vakıf, enerjisini ve kuruluş motivasyonunu söz konusu referans çerçevesini paylaşan toplumsal kesimlerden almaktadır.

IV.I. TÜRGEV'İN FAALİYET ALANLARI

1996 yılında İstanbul'daki bir yurtla faaliyetlerine başlayan vakıf, 2018 yılı itibarıyla 64 yurt, 2 Gençlik Merkezi ve 1 misafirhane ile 32 ilde kız öğrencilere hizmet vermektedir. TÜRGEV, yükseköğretim yurtları kurarak başladığı faaliyetlerine orta öğretim yurtları, anaokulu, ilköğretim koleji ve üniversite açarak devam etmiştir. Bu anlamda vakfın esas faaliyet sahasının eğitim ve barınma faaliyetleri olduğu söylenebilir. TÜRGEV, Türkiye'de yükseköğretim, eğitim ve barınma alanında faaliyet gösteren en büyük sivil toplum kuruluşlarından biridir. Vakfın, 2015 yılı faaliyet raporuna göre, faaliyet alanlarını birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

a. Burs ve yurt hizmetleri

Burs ve yurt hizmetleri TÜRGEV'in başlıca faaliyet alanını oluşturmaktadır. Vakfın, Türkiye'de faaliyet gösteren yurtlarının dışında, yine bir başka sivil toplum kuruluşu olan ENSAR Vakfı ile ortaklaşa hayata geçirdiği TÜRKEN Vakfı projesi mevcuttur. Bu proje ile yurt dışında, özellikle Avrupa ve ABD'de eğitim görecekt öğrencilerin barınma ve burs ihtiyaçlarına cevap verme yoluna giden vakfın, geniş bir coğrafi alanda hizmet verdiği görülmektedir.

b. Okul öncesi eğitim

TÜRGEV, Montessori eğitimi alanında uzmanlaşmış bir anaokulunu bünyesinde barındırmak suretiyle okulöncesi eğitim alanında da varlık göstermektedir.

c. Üniversite

Asıl ilgi alanı eğitim ve barınma faaliyetleri olan TÜRGEV'in bünyesinde faaliyet gösteren İbn Haldun Üniversitesi, sosyal bilimler alanında yoğunlaşan ve uluslararası öğrenci yoğunluğu olan bir üniversitedir.

sağlamak. Velhasıl vakfın amaçlarından birinin veya tamamının gerçekleştirilmesi için faydalı ve lüzumlu görülen biçimle teşebbüs, tasarruf, temellük ve sözleşmeleri, işlemleri, ticari faaliyetleri icraya, Türk Medeni Kanunu ve ilgili diğer mevzuat uyarınca sahip olduğu tüm hak ve yetkileri kullanabilir.

d. *Lisans ve lisansüstü düzeyde eğitime destek faaliyetleri*

TÜRGEV, kısaca EDEP Projesi (Eğitime Destek Programları Merkezi) olarak adlandırılan proje ile eğitim faaliyetlerini üniversite eğitimi düzeyinin ilerisine taşımayı ve uluslararası tanınırlığı olan bilim insanları yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu türden insanların yetiştirilmesi için gerekli olan ilmi donanımın hem Doğu ilimleri hem de Batı ilimlerinin aynı anda öğrenilmesinden geçtiği düşüncesi ile başlatılan EDEP Projesi, bu çerçevede klasik ve modern ilimleri kapsayan programlar sunmak üzere tasarlanmıştır. Proje kapsamında temelde beş yıllık Onur Programı ve lisansüstü öğrencilere yönelik İhtisas Programı yer almaktadır. Bu çerçevede Arapça dil becerilerinin tümünü ileri düzeyde kazandırmayı amaçlarken, seminerler ve konferanslar yoluyla bilim insanlarının yetiştirilmesi hedeflenmektedir. EDEP Projesinin en önemli özelliği böylesine kapsamlı bir projenin, inanç temelli bir sivil toplum kuruluşu tarafından, özellikle kız çocuklarına özgü olarak tasarlanmış olmasıdır. Bu amaç, projenin internet sitesinde “Doğu ve Batı ilimlerine vakıf küresel bir alim olmayı hedefleyen başta kız öğrencilerin yetişmesi” şeklinde izah edilmektedir.¹¹⁷ Vakıf, EDEP Projesi dışında, TÜRGEV Akademi adı altında da eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Genel seminerler, atölyeler, yaz eğitim kampları ve dil okulu projesini içine alan bu çalışmaların hedef kitlesi, özellikle yurtlarda kalan öğrencilerdir.

IV.II. TÜRGEV’İN KISA TARİHÇESİ

TÜRGEV’in kuruluşuyla ilgili en fazla dile getirilen isim Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ismidir. İstanbul Büyükşehir Belediye başkanı olduğu dönemde üniversite öğrencileri ile yakın temas kuran Erdoğan, görevi gelişinden kısa bir süre sonra belediye bünyesinden üniversite öğrencileri için günün şartlarına göre yüksek sayılabilecek miktarda eğitim bursu verilmesi uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulama üniversite öğrencilerini de öğrencilerin ailelerini de rahatlatırken pek çok belediyenin benzeri uygulamalara giderek eğitim desteğine muhtaç öğrencileri desteklemesinin yolunu açmıştır. Ancak bu uygulama münferit bir uygulama olarak kalmamış, Erdoğan’ın özellikle okumak için İstanbul’a gelen kız öğrencilerin yaşadığı sıkıntıları müşahade etmesiyle yeni bir aşamaya geçmiştir.

¹¹⁷ <http://edepmerkezi.org>, (ulaşılma tarihi: 17.11.2017).

Türkiye’de merkezden uzak tutulan ve toplumun en geniş kesimini oluşturan muhafazakâr kesimlerin siyasal alandaki temsilcisi konumundaki Erdoğan’ın tavsiyesi ile kurulan İSEGEV, Erdoğan’ın üniversite öğrencilerine yönelik destekleyici bakış açısının bir devamı olarak hayat bulmuştur. Bu konuda vakfın kuruluşunda da yer almış ve bugün vakfın yönetim kadrosunda yer alan 53 yaşındaki erkek katılımcı şunları anlatmaktadır:

“TÜRGEV’le değil ben İSEGEV’le tanıştım, 1996 da. (...) O dönemde Tayyip Bey Büyükşehir Belediye Başkanı olduğunda İSEGEV kuruldu, kuruluşunda bilgi sahibiydik fakat TÜRGEV’de çalışmam 2013 yılına dayanıyor. O süreçte Türkiye genelinde bir teşkilatlanma olunca bir mühendise ihtiyaç olduğunu, bir proje yöneticisine ihtiyaç olduğu söylendi. Bu noktada ben davet edildim. Burada çalışmaya başladım.”

1996 yılında kurulduktan sonra yurtlar açarak ve eğitim yardımları yaparak yoluna devam eden vakıf, 2012 yılında ülke çapında örgütlenme kararı almıştır. 37 yaşında erkek vakıf çalışanı bu süreci kendi iş tecrübesi bağlamında şöyle aktarmaktadır:

“TÜRGEV’le, Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı olmadan önce, ilk kuruluş ‘96 yılında İstanbul Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı olarak kurulmuştu. 2012 Ağustos ayından önce, 2012 Mayıs ayında giriş yaptım. Daha sonra TÜRGEV olarak ismimizde değişiklik yapıldı.”

2012 yılında TÜRGEV adını alarak Türkiye çapında örgütlenen kuruluş, Tayyip Erdoğan’ın şahsını ve temsil ettiği değerleri bir tür garanti olarak gören toplum kesimlerinin teveccühüne mazhar olmuş ve özellikle Anadolu’dan gelen, muhafazakâr ve dini yaşantısını sürdüren ailelerin kız çocukları için önemli bir imkân haline gelmiştir. Başlangıçta İstanbul çapında örgütlenen TÜRGEV’in takip ettiği gelişim çizgisini 25 yaşında kadın yurt yöneticisi şöyle izah etmektedir:

“Girdiğimde sadece burs imkânı ve eğitim hizmeti verdiğini biliyordum. Benim girdiğimde TÜRGEV çok kurumsal değildi. Böyle küçüktü, daha küçüktü. Giderek büyüdü, eğitim faaliyetleri arttı. Şu an da hani neredeyse

Türkiye'nin her yerinde yurdu var, hizmeti var. Yani çok daha genişledi diyebilirim her anlamda.”

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi TÜRGEV, kuruluşunda nispeten mütevazı ve coğrafi olarak sınırlı bir alanda faaliyet gösteriyor olmasına rağmen zaman içerisinde hem imkanlar anlamında hem de coğrafi anlamda hatırı sayılır bir genişleme yaşamıştır. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında Türkiye toplumunun ana gövdesini oluşturan muhafazakâr kesimlerin siyasal ve toplumsal alanda giderek daha fazla görünür hale gelmeleri, siyasal temsilîyetlerindeki nitelik artışına mukabil, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda görünürlüklerinin ve etkinliklerinin artması gelmektedir.

TÜRGEV'in gerek faaliyet alanının coğrafi genişliği gerekse hedef kitlesi vakfın çalışmalarını araştırmacılar için ilgi çekici kılmaktadır. Zira Türkiye'de özellikle kız çocuklarının eğitimi noktasında muhafazakâr kesim içinden çıkan bir sivil toplum hareketinin gerek coğrafi anlamda gerekse etki kabiliyeti anlamında ölçüğünü bu denli büyütmiş olmasının açıklanmayı bekleyen yanları olacaktır. Bilindiği gibi Türkiye'nin modernleşme tarihine dönük yapılan çalışmalarda ve tartışmalarda özellikle kadınların modernleşmeye katılımları üzerinden yürüyen önemli başlıklar bulunmaktadır. Muhafazakâr zihniyet yapısını taşımaya devam etmek, hele de bu zihniyete dair görüngüleri kılık kıyafet pratiğinde sürdürmek, modernleşmeci zihniyetin kabul etmediği ve değiştirmek için mücadele ettiği unsurlardır. Muhafazakâr zihniyetin, yaşam biçimi ve kılık kıyafet öğeleri ile modernleşme projesinin önünde önemli bir engel olarak durduğu düşünülmüş, işe vatandaşların kılık kıyafetleri ve yaşam tarzları değiştirilerek başlanmak istenmiştir. Bu anlamda yapılan düzenlemelerin kadınların görüntüsünde daha net bir biçimde izlenebildiği ise aşıkardır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte gündeme gelen devrimler, kadınların başta eğitim hayatı olmak üzere toplumsal yaşama katılımını neredeyse bir zorunluluk olarak görmüştür. Ancak modernleşmeci paradigma içinden kadınların eğitim hayatına da sosyal hayata da katılımları için kabul edilmesi gereken bazı öncüller vardır. Bu öncüllerin toplamı “Cumhuriyet kadını” olarak tanımlanan kadın prototipini oluşturmaktadır. Zihnioğlu'na göre; yeni yönetimin “Cumhuriyet kadını”, Mustafa Kemal'in çizdiği toplumsal

projenin dışına çıkmayan, siyasal otoriteye sadık ve itaatkâr bir kadın tipidir.¹¹⁸ Yeni yönetime duyulan sadakat içerisindeki kadınların, dini yahut muhafazakâr yaşam biçimini terk edip, Batı yaşam biçimini ve değerlerini içselleştirmeleri beklenmektedir. Söz konusu içselleştirme halini bir kriter haline getiren modernleşmeci paradigma, kadınları eğitim almaya ve toplumsal yaşama katılmaya ehil olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ikilik içinde anlamıştır. Toplumsal yaşama katılmaya ehil görünen kadınlar; başta dış görünüşleri olmak üzere her alanda Batı değerleri ile uyumlu görünenler olmuştur. Bunun dışında kalan kesimler için ise benzer haklar ve fırsat alanları oluşturulmamıştır. Böylece Türkiye’de yürürlüğe konan modernleşme projesi açısından kadınların dış görünüşleri ve yaşam tarzları adeta bir turnusol kâğıdı haline dönüşmüştür.

Bu gelişmede, kadınların eğitim seviyeleri ve toplumsal hayata katılımları arttıkça modernleşmeci paradigmanın sınırları içine daha kolay yerleşeceklerine dair ön kabul etkilidir. Bu ön kabulü oluşturan bileşenlerin başında; muhafazakâr yahut İslami yaşam biçiminin kadınları evlere kapattığı, eğitimlerine hiçbir şekilde yatırım yapmadığı ve bu yolla kadınların muhafazakâr/dini çerçevede kalmalarını garanti altına almaya çalıştığı anlayışı gelmektedir. Cumhuriyet devrimleri ile kadınların kendilerini kuşatan bu çemberden kurtarılarak modern dünyanın eşit bireyleri olmayı coşkuyla kabul edecekleri düşünülmüştür. Bunun dışında bir açıklama biçimine son derece kapalı kalan modernleşmeci zihniyet, Türkiye’de muhafazakâr/dini referans çerçevesine göre hareket etmek isteyen kadınları uzun süre görmezden gelmiş, onların toplumsal alana çıkmalarına dair bütün taleplerini dışlamıştır. Cumhuriyetin makbul vatandaşları muhafazakâr yaşam tarzını tercih etmeyen ve özellikle de başörtüsü gibi modernleşmeci paradigmanın dışladığı giyim pratiklerini kullanmayan kadınlar olmuştur. Cumhuriyet kadınları şeklinde tasvir edilen kadınların cumhuriyet devrimlerinin adeta sigortası olduğu düşünülmüş, bunun dışındaki görüngülere karşı toleranssız bir tutum izlenmiştir.

Ne var ki özellikle 1980’li yıllardan sonra bu talepler giderek görünür hale gelmeye başlamış, başörtülü öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında varlık bulmaya çalışmaları ile gerilimli bir toplumsal alan ortaya çıkmıştır. Bu gerilim 1980’li yıllarda

¹¹⁸ Yaprak Zihnioğlu, **Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, 2016, s. 229.

yürürlüğe konan başörtüsü yasakları ile bir süre geri çekilmiş gibi görünse de esasen gerilim toplumsalın alt katmanlarında varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1990'lı yıllarda yeniden yükseköğretimin kapılarını zorlayan başörtülü öğrenciler, bu kez 28 Şubat darbesinin bir sonucu olarak başörtüsü yasakları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum Türkiye'de yıllarca sürecek olan başörtüsü tartışmalarını başlatmış ve Türkiye'nin toplumsal yaşantısı içinde sahici bir gerilim alanı olarak varlık bulmuştur.

Bütün bunlar olurken Türkiye'de yaşanan siyasi gelişmeler, enerjisini muhafazakâr/dini toplumsal çerçeveden alan bir siyasi partinin iktidara gelmesine ve eşgüdümlü olarak Türkiye toplumunun ve siyasetinin köklü değişimler geçirmesine neden olmuştur. Bu ortamda muhafazakâr referans çerçevesine yaslanan, Cumhuriyetin makbul görmediği kadınlar, eğitim ve toplumsal yaşama katılım noktasındaki engellerin yavaş yavaş ortadan kaldırılması ile belli imkanlara kavuşmaya başlamışlardır. Başlıcaları yükseköğrenim görme ve kamusal alanda varlık gösterme şeklinde ortaya çıkan değişimle, Türkiye'de modernleşmeci zihniyetin kadınlara dar bir Batıcı referans çerçevesine sıkıştırarak sunduğu imkanların alanı genişlemeye başlamıştır. Kamusal ve hukuki alanda yapılan düzenlemelerin sivil toplum alanına yansımaları ise TÜRGEV örneğinde olduğu gibi dikkat çekici olmuştur.

TÜRGEV, her şeyden önce öncülleri ve yaslandığı referans çerçevesi itibarıyla muhafazar/dini çevrelerin enerjisi ile varlık bulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Eğer modernleşmeci zihniyetin bu noktadaki kabulleri doğru olsaydı böylesi bir toplumsal tabana yaslanan bir sivil toplum kuruluşunun, kadınların eğitimini doğrudan doğruya amaç olarak alması, bu kadınların eğitimlerini yurtdışında sürdürmelerine ve buna uygun imkanların hazırlanmasına dönük çalışmalar yapması yahut kadınların uluslararası tanınırlığı olan bilim insanları olmalarına dönük bir yatırım yapması mümkün olmamalıydı. Oysa görüldüğü kadarıyla TÜRGEV, kaynaklarını tamamıyla kadınların eğitime adanmış bir sivil toplum kuruluşu olarak sivil toplum alanında faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte desteklediği öğrencilerin Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde eğitimlerine devam edebilmeleri için büyük miktarda yatırım yapmaktadır ve “hem Doğu hem Batı ilimlerine vakıf küresel çapta alimler” yetiştirmek gibi bir projeyi kadınlar üzerinden hayata geçirmek hedefine sahiptir.

IV.III. TÜRGEV'İN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMINDA BELİRLEYİCİ ETKEN OLARAK ZİHNİYET

TÜRGEV'in kuruluşu ve faaliyetleri noktasındaki en önemli dinamik; TÜRGEV kurucularının ve mensuplarının taşıyıcısı oldukları zihniyettir. Zihniyet, TÜRGEV'le ilgili hemen hemen bütün görüngülerin merkezindeki ana kavramdır.

Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, modernleşmeci paradigma içerisinde kendisine yer bulamayan toplum kesimleri ve özellikle de bu kesimler içinden yetişen kız çocukları için büyük bir imkân olarak görülen TÜRGEV, teveccühünü aldığı toplumsal kesimlerin talepleri doğrultusunda faaliyetlerine yön vermiştir. Söz konusu talepler muhafazakâr ve dini yönelimli yaşantı biçiminin devam ettirilerek kız çocuklarının eğitim imkanlarına kavuşması ve toplumsal hayata katılımlarının temini çerçevesinde şekillenmiştir. Başta Tayyip Erdoğan olmak üzere, vakfın kuruluşunda yer alan aktörlerin tamamı, bu kesimlerle ortak yaşam biçimine ve zihniyete sahiptir. Söz konusu zihniyet, TÜRGEV'in hem kuruluşuna kaynaklık eden başlıca etken hem de faaliyetlerinin sınırlarını çizen ana çerçeve olarak değer kazanmaktadır. Çalışmamız sırasında katılımcıların üzerine konuştukları hemen her konuda bu zihniyetin izleri takip edilmiş ve bu başlığa dair zengin bir anlatı ortaya çıkmıştır. 32 yaşında kadın yurt yöneticisinin sözleri bu zihniyetin bir yönünü ortaya koymaktadır:

“Yeni bir büyük Türkiye aslında bu tasavvura baktığınızda... Çünkü, son on, on beş yıl içerisinde yaşananlara baktığınızda, Türkiye'nin gelişimi hepimiz için bir umut kaynağı oldu. Sadece Türkiye içerisinde değil, yurt dışına gittiğinizde de daha rahat ben Türkiye'den geliyorum diyebiliyorsunuz. Başınız daha dik yürüyebiliyorsunuz. Bu çok büyük bir değişim. Genelde yurt dışına gidenler, ezildiklerinden bahsederlerdi önceden, söylemediklerinden, söyleyemediklerinden bahsederlerdi. Bizse çok rahat bir şekilde Türkiye'den geliyoruz, diyebiliyoruz, ona göre saygı görerek karşılanıyoruz. Bu sadece Türkiye içerisinde değil, dünyada da Türkiye'ye atfedilen değer değiştiğini gösteriyor. (...) En son çevremizde yaşanan olaylardan bakıyoruz; Türkiye aslında birçok insanın umudu olmuş durumda. Sadece Suriye olayları değil, sadece Müslümanlar için değil,

Türkiye’de yaşayan herkes için. 15 Temmuz’da bu sorunu çok net bir şekilde gördük.”

Konuşmacının kullandığı argümanlarda eski ve yeni olana dair çok net bir ayırım göze çarpmaktadır. Buna göre içinde yaşadığımız ülke artık “yeni bir Türkiye” dir. Memnuniyet verici olarak değerlendirilen bu yeni Türkiye’nin en belirgin özelliği, eskiye oranla daha güçlü, daha müreffeh ve daha bağımsız bir ülke olması ve itibarının yükselmiş olmasıdır. Eskiye ve yeniye dair bu ayırım TÜRGEV zihniyetini oluşturan en temel kalkış noktalarından biridir. 36 yaşındaki kadın yurt idarecisinin sözleri de bu ayrımı ortaya koyar niteliktedir:

“Toplum bir şekilde doğru ile yanlış ayırt edebilecek konuma geldi aslında, hani, fark ediyor, samimiyeti görüyor. Sosyal medya üzerinden, görsel medya üzerinden her şekilde geçiyor; samimi olanı da olmayanı da bir şekilde test edebiliyorsunuz aslında. Bunun test edildiğini ve her şekilde herkesin haklıya, haksıza hakkının verildiğini düşünüyorum.”

Katılımcıların eski ve yeni Türkiye ayırımına kaynaklık eden pek çok faktör bulunmaktadır. Bunların başlıcaları toplumsal ve ekonomik faktörlerdir. Türkiye’nin gelişim seyrini olumsuzdan olumluya doğru bir seyir olarak algılayan katılımcılar için nesnel göstergelerin belirleyiciliği yüksektir. 37 yaşında erkek vakıf çalışanı somut örnekler vererek bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“2003’te benim çocuğum doğdu. Ve o zaman hükümet daha yeniydi. Ben, eşim ve çocuğumu hastaneden kaçırmak zorunda kaldım. Yani haber alamıyorum, uygulananlar, cezaevi kapısı gibi bir kapı filan. Dolayısıyla 2007’de kızım dünyaya geldi. Özel hastanede, tek kişilik odada. 2003’te üç yüz küsur lira harcadım, hastaneye. Devlet hastanesi ve sigortalı olduğum halde üç yüz küsur lira rüşvet vermek zorunda kaldım. On lira ona, yirmi lira ona, haber almak için, sadece haber. Yani “eşin iyi, çocuğun iyi” demek gibi. Ama 2007’de yüz altmış lira, ben bunu her yerde anlattığım için gününe saatine kadar da söyleyebilirim detaylarını. Aradaki fark yüzde elli, yüzde elli. Şimdi bu hizmeti bana vermiş bir Türkiye’ye de dönüşümü sağlamış bir lider olsun, onun arkadaşları olsun, ondan sonra parti olsun.

Ben bunları söylerken mesela parti adı da zikretmeyebiliyorum. Ben diyorum ki ben bu aradaki farkı gördüm, diyorum. Hani karşımızda bir arkadaşlarla konuşurken filan veya bir yerde bir paylaşım yaparken hani onun adını siz koyun. Ben parti adı koymuyorum. Ben AK Parti diyebilirim, sen de eğer vicdanın elveriyorsa başka bir parti söyle diyorum yani. Şimdi değişimin birincisi sadece, ben bir baba olarak aile bireyi olarak ilk önce maddi yönden değişimleri anlatayım, sonra manevi yönden anlatırım. Okulla ilgili benim üç tane çocuğum var, üçü de okula gidiyor. Yani ben onların kitaplarını, defterlerini hani almam benim için şu an mucize olurdu yani. İnanın şu maaşla onları okula göndermem ve kitaplarını almam ciddi anlamda mucize olurdu. Allah'a şükür onlar da halloldu. Okulun ilk günü sıralarına konuyor kitapları. Artı ufak tefek işte kalemler, hediyeler, defterler filan. Yani şükür bu yönden de maddi yönden de şey oldu. Sağlık yönünden gidersek, annem hastaneye gittiğinde ben gidiyordum, babam gidiyordu, beşte altıda sabah evden çıkardık. Birimiz kan kuyruğunda, birimiz eczane kuyruğunda, işte annem muayene olacak gelecek ki yer değişelim, kanını versin filan. Şimdi öyle bir şey yok, Allah'a şükür. Eve sağlık hizmetleri geliyor, gidemeyenler için hastaneye. Benim kızımın kolu kırıldı yakın tarihte ufaklığın. Yani dört dörtlük, aynı gün ameliyat oldu. Benden ne bir para istendi ne bir şey oldu. Hiçbir şey olmadı. Kendileri aldılar, yaptılar, ettiler, geçmiş olsun dediler, çocuğu elimize verdiler. Yani eskiden böyle bir şeyin imkânı yoktu. Benim kendi kolum kırıldı, hastanede yaptıramadık. Sokakta bir kırıkçıya gittik en sonunda, benim küçüklük dönemlerimde. Kırıkçının sardığı kolla geldik yani, o kadar. Şükür tuttu. O da nasip Allah'tanmış da. Şimdi maddi yönden daha anlatılacak bir sürü şeyler var yani onu, zamanı çok da geçmesin. Manevi yönden de yani benim çelişkilerim çok var. Şu oldu yani, biz her zaman, ben çok kavga ettim. 2000'in sonunda başladım ben valilikte. Yıllarca kavgalarımız oldu. Başörtülü öğrenciler gelirdi, üniversiteden başvuru yapmak için, başvurusunu almazlardı. İşte ben kaçardım, öbür kapıya, çıkardım, sigara içmeye gidiyorum, diye, kapıdan kızların önünü keserdim. İşte mail adresleri verirdim. Buraya mail atın abicim, filan derdim ki mail düştüğü

zaman mecbur başvurularını kayıt altına almak zorundalar. Oradan da takip ediyorduk filan. Şimdi buradan geldik, mesela benim o zaman oturduğum sandalyede şimdi başörtülü bir kardeşimiz var. Kamuda başörtünün serbestliğinden, işte imam-hatiplerin orta öğretimi... Benim iki çocuğum da şimdi ortaöğretimde, ikisi de imam-hatipte okuyor, Allah'a şükür. O da kapalıydı, biliyorsunuz, bu dönem açıldı. Ondan sonra başörtüsünden, imam-hatipten ama tabi kişisel anlamda insanlarımıza baktığımızda hani bu gerçekten yerleşmiş mi, tabi o beni aşar, herhalde konumuz da değil. Ama ülkenin Allah'a şükür ekonomi yönünden sadece bir birey olarak anlattım ama bir de tabi ülkenin kendi alanında bir ekonomi yönü var. Dolayısıyla onun da kat kat üstüne koyarak gittiği, yapılan icraatların sadece işte benim bu defter, kalemden veya hastaneden olmadığı aşikâr. Köprüler, barajlar, işte tüp geçitler, yollar, işsizliğin azalması, faizlerin düşmesi gibi birçok durum var. Bunların kat kat üst üste koyup, IMF'ye olan borcun tamamen sıfırlanması, yani benim bildim bileli IMF ile büyüdüm. Evde hep babam siyasetten konuştuğu için, ama şükür şimdi bırakın Türkiye Cumhuriyeti'nde, televizyonda artık ismi geçmeyen bir olgu oldu. Bunlar bizim için ülkenin vatandaşı olduğumuz için çok gurur verici bir şeyler. İşte Suriye halkı, Suriye'nin durumu, o kadar Suriye vatandaşına biz burada bakıyoruz. Bankadan maaş çekiyorlar mesela, düşünün. O parayı Türkiye Cumhuriyeti mi veriyor, Avrupa Birliği mi veriyor, onu bilmiyorum ama sonuç itibariyle onlara tanınan haklar, o hakkı da doğal olarak kullanıyorlar.”

Katılımcı gündelik yaşamdan, eğitime, ekonomiden sağlığa, insan haklarından toplumsal yaşama dek pek çok konuda kişisel tecrübelerinden yola çıkarak birtakım kıyaslamalar yapmıştır. Toplumun ayrıcalıklı kesimlerinden gelmediği anlaşılabilir katılımcının, geniş halk kesimlerinin yaşadığı mahrumiyetlere ve sıkıntılara, çocukluk ve gençlik çağlarında şahitlik ettiği ve bunların zihninde derin izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Aktardığı olaylar, katılımcının bizzat tecrübe ettiği canlı anılardır. Katılımcı özellikle 2000'li yılların başından itibaren iktidarda olan ve süreç içerisinde belli reformları hayata geçirerek toplumun geniş kesimlerinin hayatında olumlu

değişimler yapan bir AK Parti profili çizmekte ve AK Parti'nin iktidara gelişini bir kırılma olarak değerlendirmektedir. Bu anlatıda eski ve yeni Türkiye ayrımını çok net bir biçimde takip edilebilmektedir. 28 yaşındaki kadın yurt idarecisi bu farklılaşmayı devrimsel bir farklılaşma olarak okumaktadır:

“Ben hep şuna inanıyorum; Türkiye 2000’den bu yana ve bu süreçten daha sonrasına daha iyi bir hale gelecek. Selçukludan da Osmanlıdan da daha iyi bir devlet haline gelecek. Biz çocukken muz alamazdık, hani siz de hatırlıyorsunuzdur belki. Eğer muz o eve giriyorsa o ev, zengin bir evdi. Fakat ben 2006 sıralarında herkesin kilo kilo muzlarla eve gittiğini görünce çok duygulanmıştım. Belki bu, şu anki çocuklara bir şey ifade etmeyecektir ama benim için çok şey ifade ediyordu. Biz çikolata alırken bir tane alabilen ya da para biriktirip alabilen bir nesildik ama şu an farklı. Belki kapitalizm olarak baktığımızda farklıdır ama ben gelişen ve değişen şartlarımızdan bahsetmeye çalışıyorum. 2000 sonrasında Cumhurbaşkanımızın mücadelesi ve dava arkadaşlarının sadakati ile 2011’e kadar çok ağır bir süreç atlattık aslında. Ama birçok şeyi değiştiremedik farkındaysanız, değişmedi aslında, düzeltilmeye gidildi. Ama 2011 itibari ile devrimler oldu, başörtüsü bir devrimdir benim için ama TSK’da bile daha yeni alındı başörtüsü kararı. Bunlar devrimdir ve bu süreçte karşılaşılan 17-25, 15 Temmuz.... Baktığımızda içten ve dıştan gelen tüm tehditlere rağmen, işte yol alanında olsun, sağlık alanın da olsun, eğitim...”

Bu belirgin ayrım TÜRGEV mensuplarının tamamında ortaya çıkmıştır. 33 yaşındaki genel merkez yöneticisinin sözleri bu ayrımı yansıtabilecek şekildedir.:

“(2000’li yıllardan öncesi) bizim üniversitede olduğumuz yıllardı, eğitim sektörünün içinde olduğumuzdan öğrencilerle o dönemki şartları mukayese etme imkânımız oluyor. Bizim o zamanki şartlarımızla, onların şu anki şartları arasında dağlar kadar fark var ve onlara bunu anlattığınızda hikâye gibi geliyor ve çok yakın bir şey değil onlara. Başörtüsü çıkartılıp üniversiteye girmek veya üniversitede başörtünüzden dolayı hocalarınızla aranızda sıkıntıların olması veya ikna odaları vs. bunlar onlara hayal gibi geliyor. Tabii ki baktığımızda ekonomimize, işgücümüze, demokrasimize, bu

manada birçok şey aslında yoluna girme sürecinde. Tabi her şey tamamlanmış ve her şey harika olmuş değil. Ama buna yönelik 2000'li yıllarla kıyasladığımızda, günümüzle dağlar kadar fark var ve bunlar olumlu yönde olan farklar. İşin adalet, hukuk, demokrasi ve haklarımız konusunda da böyle bu. Hem ülke olarak yurt dışındaki bize bakış açısı değişti. Ekonomimizin gelişmesi işsizliğin düşmesi vs. bu olumlu farklardandır, bunu böyle yorumluyorum ben.”

Benzer yorumlar değişik bağlamlar içerisinde pek çok katılımcı tarafından paylaşılmıştır. Katılımcılar genellikle Türkiye'nin ekonomik büyümesi, siyasi istikrarı ve itibar artışı gibi somut göstergeler üzerinden değerlendirmelerini yapmaktadırlar. Kimlik yahut inanç üzerinden yapılan değerlendirmeler, söz konusu değişim algısının ortaya konulması noktasında somut göstergeler kadar öne çıkarılmasa da yine de değinilen hususlar olmuşlardır. Bu noktada özellikle başörtüsü yasakları nedeniyle yaşanan sıkıntılar ve kadınların eğitim haklarından mahrum kalmasının yarattığı travmalar konu edilmiş ve bunların ortadan kaldırılmış olması yeni dönemin ve yeni Türkiye'nin ayırıcı vasıfları arasında zikredilmiştir.

Paylaşımların ortaklaştıkları noktalardan bir diğeri de TÜRGEV'in kurucusu olarak Tayyip Erdoğan'ın karizmatik bir lider olarak algılanmasıdır. Tayyip Erdoğan'ın kimliği, siyasal ve toplumsal alana yansıyan kişiliği, TÜRGEV'in zihniyetinde kurucu bir unsur olarak etki göstermektedir. Bu yönüyle vakıf mensuplarının ülkenin geleceği ile TÜRGEV'in geleceğini birlikte okudukları ve Tayyip Erdoğan'ın siyasal vizyonunu, sivil toplum alanına taşımaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu konuda 53 yaşındaki erkek genel merkez yöneticisinin sözleri şöyledir:

“(2000'lerden sonrasını) Müslümanların kimliklerini sahiplenmesi olarak görüyorum. Bu noktada tabi bazı sıkıntılar da yok değil ama toplum bugüne kadar baskılanmış. Bu noktada işte AK Parti'nin kuruluşuyla, Tayyip Bey'in işte o dik duruşu, güvenli duruşu ve hakikaten kendi tabiriyle Kasımpaşalı duruşunun halkta bir karşılığı oldu. Bu geçmişten beri de görülüyordu. Refah Partisi il başkanlığı döneminde, gençlik kollarında, işte Beyoğlu'nda çalışması, gençlik kollarında, büyükşehir belediye başkanlığı döneminde gördüğümüz, hakikaten kendi tabanımızda da çok ciddi bir karşılığı vardı.

Diğer karşımızdaki siyasi görüşlerde de bir karşılığı vardı ama halk kimliğini buldu diye düşünüyorum ben. Müslüman bir ülkedeyiz. Yüzde doksan dokuzu Müslüman diyoruz. Milli, manevi duyguları üst seviyede olan bir memleketiz. Bizim başka da gidecek yerimiz yok. Çevremiz ateş topu, her taraftan, kim gelse kapımızı açıyoruz ama yarın öbür gün bizde bir şey olsa, bizim gidebileceğimiz bir yer yok. Bunu da vatandaşlarımız biliyor.”

Katılımcının bu ifadelerinden TÜRGEV’in kurucusu olarak Tayyip Erdoğan’ı ülkedeki olumlu gidişat ile doğrudan doğruya ilişkili olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Erdoğan’ın, Türkiye’de kimlik krizi yaşayan geniş halk kitlelerinin sözcülüğünü yaptığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan enerjinin ülkenin gelişmesine olumlu yönde katkı sağladığını düşünmektedir. Bu durum TÜRGEV zihniyetinin önemli öğelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. TÜRGEV mensuplarının 2000’li yıllardan öncesini mahrumiyet, sıkıntılar ve mücadele ile anımsadıkları ve güncel durum içinde yaşanan iyileşmeleri ciddi kazanımlar olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. 34 yaşında kadın genel merkez yöneticisi, ülkenin içinde bulunduğu şartları, öncesiyle kıyaslayarak şöyle değerlendirmektedir:

“Bir balığı, kuş gibi uçuramazsınız veya kuşu, balık gibi yüzdüremezsiniz. Balık suda, kuş havada yaşamalıdır. Fakat biz bu dönemden önce balıklar uçurulmaya çalışılıyordu, kuşlar da denizlerde boğuluyordu. Ben artık kuşların havaya çıkacağı, balıkların da denize ineceği, herkesin kendisi gibi yaşayabileceği ortamın oluştuğunu, oluşturmaya çalışıldığını düşünüyorum. Balık kendisi isterse uçsun, bu beni ilgilendirmiyor ama o ortam var mı artık ona, var. Kendi tercihini yaşar bundan sonra, o kısım bizi ilgilendirmez. Hükümetlerin görevi o ortamları oluşturmaya çalışmaktır, ben o ortamların oluşmaya başladığını, daha da gidilecek yolun olduğunu düşünüyorum, oluştuğunu görüyorum.”

Katılımcının burada ifade ettiği görüşler, kişilerin bireysel özelliklerini göz önünde bulunduran bir özgürlük alanının oluştuğunu düşündüğünü ortaya koymaktadır. Bu durumun TÜRGEV zihniyeti içerisinde son derece olumlu bir karşılığı bulunmaktadır. Özellikle başörtüsü yasağı gibi yasaklar nedeniyle, insanların eğitim imkanlarından mahrum bırakılmaları ve toplumun sunduğu imkanlara erişememiş

olmaları TÜRGEV mensupları için travmatik bir deneyim olarak kayıtlanmıştır. Bu nedenle yasaklar ve bireylerin kendilerini toplumsal anlamda inşa etmeleri ve kendilerini gerçekleştirmeleri ile ilgili bir talep ve özlemin, bu zihniyete yansıdığı söylenebilir. Başta başörtüsü yasağı olmak üzere yasakların ortadan kalkması TÜRGEV mensuplarının, geçmişi bugünle kıyaslarken yaptıkları değerlendirmelerde bugüne dönük olumlu hislerinin en önemli nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer bir açıklama 30 yaşındaki kadın yurt idarecisi tarafından da yapılmaktadır:

“2000 sonrasında çok hızlı, böyle ivmeli bir değişme oldu. Yani sonuç itibarıyla dindar kesimin temel hakları bakımından ciddi mağduriyetler geçirdiği bir dönem vardı. Artık o mağduriyetlerin ortadan kalkıp daha böyle insani hakları, insan olmak bakımından hakları elde ettiği bir dönem olarak düşünüyorum. Türk toplumunu da kapsadığını düşünüyorum aslında. Yani bunları söylerken biraz şu açıdan da düşünüyorum çünkü mesela işte İstanbul bağlamında söyleyeyim. İşte ne bileyim Beyoğlu, Nişantaşı işte o taraf veya Bağdat Caddesi kesimlerinde oturan insanlar, onlar da belki de temel hakları bakımından sıkıntıda olduklarını düşünüyorlar. Ama burada temel sorun bakış açısıyla ilgili. Biz bir diğer insanın sadece insan olma temelinde olan sorunlarını ne kadar benimsediğimizle ilgili. Biraz kendi odağımızdan ne kadar çıktığımızla da ilgili. Dolayısıyla ben toplumun temel haklarına kavuşması bakımından önemli gelişmeler olduğunu düşünüyorum, olumlu anlamda.”

Bu açıklamalar, 2000’li yıllardan önce yaşanan ve genel olarak insanların kendilerini gerçekleştirmelerini, ekonomik olarak güç kazanmalarını ve toplumsal hayata eşit yurttaşlar olarak katılmalarını engelleyen yasakların ve bu yasakları hayata geçiren totaliter zihniyetin, TÜRGEV mensuplarının zihinsel formasyonu içerisinde ne kadar belirleyici bir konumda olduğunu ortaya koyan bir başka örnektir. 25 yaşındaki kadın yurt yöneticisi kendi TÜRGEV macerasını anlatırken bu konulara değinmektedir:

“2007’ye kadar hükümet bir şey yapmaya çalışmış ama hep engellenmiş. Asıl randıman 2007’den sonra harcanmış. Altyapı ya da şu an ki üniversiteler, eğitim yani bakıyorum hükümet olarak da devlet olarak da ideolojik düşünce olarak da böyle daha bir rahatlanma olduktan sonra

ilerlenmiş. Hep bu var yani kafamda ve çok muhafazakâr bir aileye sahip değilimdir. Bakıyorum mesela, ben 28 Şubat sürecini çok iyi bilmiyorum mesela. Ailemden böyle hiç insan yok, 28 Şubat sürecinden etkilenen. Hani bana ne olduğunu anlatabilecek biri. Sadece babam bilir mesela. Yani şöyle oldu kızım, böyle oldu kızım. Bunlar yaşandı ama psikolojik olarak kimse yaşamamıştır ailemde. Ya da mesela çocukken başka türlü düşünüyorduk; işte onlar örtülüler, onlar bir şey bilmezler, işte onlar bir şey yapamazlar, onlar okuyamazlar. Hep bu kafa vardı. Ne zaman ki liseye başladım ne zaman ki üniversiteye adım attım. A, dedim oluyormuş, olabiliyormuş. Ondan sonra kapanmaya karar verdim. Perspektifim daha açıldı diyebilirim, ufku genişledi diyebilirim. (...) Zaten hani aile içinde mesela hep sorgulardım. Niye böyle? Niye işte namaz kıyorlar? Ya da neden bu şekilde örtüyorlar? Hani gerçekten mi istiyorlar örtünmeyi. Zaten çok açık giyinmezdim. Üniversiteye başladığımda girdiğim ortamlar, arkadaş çevrem falan kendi merak ettiklerimle, kendi sorguladıklarımınla kapanmam gerektiğine karar verdim. Kapandıktan sonra da tekrar açılma gibi bir düşüncem olmadı. Ailem istemişti açılmamı ama ben istemedim. Böyle daha rahat olacağımı düşündüm. En azından şöyle; ben kafamdaki ayeti buldum diyebilirim. Bu şekilde devam etti. Küçükken kafamda kocaman kocaman soru işaretleri yaratan şeyler. Ondan sonra kafamda oturmaya başladı pazılın parçaları diyebilirim. Bu şekilde diyebilirim. Zaten şeydeydim, malum yapının okulundayken kapanmışım ama bir buçuk sene sonra TÜRGEV'e geçmişim. TÜRGEV her anlamda benim öğrencilik yıllarımda çok çok kabuklarımı kırmama yardımcı olmuştu.”

Katılımcı özellikle 2000'lerin ortalarına kadar olan dönemin, insanların kendilerini olduğu gibi yansıtmasını engelleyen bir düzenek içinde geçtiğine inanmaktadır. Muhafazakâr bir aileden çıkmamasına rağmen sonraki yıllarda örtünme tercihinde bulunmasını ise herhangi bir düzeyde yaşanan baskılarla değil, daha özgür ve insanların tercihlerini rahatça yapabildikleri bir ortamla ilişkilendirmekte ve TÜRGEV'i böyle bir ortamı sağlayan bir yapı olarak değerlendirmektedir. Dini yönelimde artış olmasının insanların özgürlüklerini kısıtlayıcı rol oynayacağını savunan modernleşmeci

paradigmanın iddiasının tersini ortaya koyan bu anlatı, TÜRGEV mensuplarının zihniyetinde önemli bir yer tutmakta ve inanç temelli oluşumların en fazla karşılaştıkları suçlama olan, insanların bireysel özgürlüklerini yok etme ve belli şekillerde yönlendirme iddiasını yanırlamaktadır. 28 yaşındaki kadın yurt yöneticisinin sözleri yasakların ve bu yasaklarla özdeşleşen dönemlerin, TÜRGEV mensuplarının zihniyetine nasıl yansıdığıın izlerini taşıyan bir başka örnektir:

“Ben 28 Şubat sonrası kayıp neslim. Benim neslimin de hızlı bir şekilde kariyer hedefleri vardı. Yani okul bitecek, yüksek lisans yapacağız, doktora yapacağız. Evlilik hayatı yok, o yok, şu yok, bu yok! Biz çünkü kaybolmuş, ezilmiş, yalnızca kendini ispat etmeye çalışan bir neslin çocuklarıyız. Ama bu çocuklar için çok fazla imkân var ve onlara hep şunu söylüyoruz; Çok imkânınız var, Allah bununla da sizi sınavabilir.”

21 yaşında kadın yurt öğrencisi de benzer bir noktaya değinmektedir:

“2000 öncesi kapalı bayanlar her yerde çalışmıyorlardı. Hatta üniversitelere alınmıyorlardı. Benim bu şekilde tanıdıklarım da üniversiteye gidemediler. O zamanın şartları ve şimdiki zamanın şartlarını karşılaştırdınca belki şimdi daha iyi hem hastaneler, her şey... Bence şu anda Türkiye için her şey daha iyi oldu diyebilirim.”

Temel haklarını kullanmak ve fitri eğilimlerini ve yeteneklerini ortaya çıkarabilmek düzeyinde bir yoksunluk ve mahrumiyet duygusunun, 2000’li yıllardan öncesini anlamlandırmadaki belirgin duygular olduğu anlaşılmaktadır. Refahtan büyük paylar alma yahut toplum içinde ayrıcalıklı bir konumda olma gibi beklentiler ve talepler zikredilmemektedir. İfadelerde, aslında her bireyin yararlanması gerekli olan başta eğitim olmak üzere toplumsal imkanlardan mahrum bırakılmış olmanın travması son derece belirleyicidir. Yasakların ortadan kalkması bu nedenle TÜRGEV mensupları için geçmişle geleceği birbirinden ayıran kalın bir çizgi gibi görünmekte ve bu durum TÜRGEV mensuplarının zihnindeki eski Türkiye- yeni Türkiye ayırımına içerik kazandırmaktadır. Bununla birlikte TÜRGEV mensupları, bugün memnuniyetle karşıladıkları gelişmelerin devam etmesi için ülkenin siyasal ve ekonomik bağımsızlığının devam etmesi, hatta bu gelişmelerin dünyanın en güçlü devletleri

arasına girene kadar sürmesi gerektiğini düşünmektedirler. 37 yaşında erkek vakıf çalışanı bu konudaki fikirlerini şöyle açıklamaktadır:

“Türkiye çok farklı zamanlardan geçiyor ve bununla alakalı da siyasi olarak da güçlenmemiz gerekiyor. Sonuçta büyük dünya devletleri ile yarışabilmemiz için bizim de aynı şekilde aynı istikrarda aynı yönetim şekli ile yönetilmemiz gerekiyor. Bu bağlamda da son yapılan gelişmeler, atılan adımlar, bu anlamda çok olumlu geliyor bana.”

TÜRGEV mensuplarının siyasal ve ekonomik bağımsızlığa yaptıkları vurgular belli bir noktadan sonra 15 Temmuz 2016’da gerçekleşen darbe girişimi ile ilişkilendirilmektedir. Vakıf mensupları için 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen ve halkın direnişiyle bastırılan darbe girişimi önemli bir dönüm noktasıdır. Bu kalkışmayı ülkenin bağımsızlığına yönelik bir saldırı olarak değerlendiren vakıf mensupları, halkın çoğunluğu gibi darbe kalkışması sırasında sokakta olduklarını ve ülkedeki demokratik yönetime son verme çabasına karşı direndiklerini aktarmışlardır. 32 yaşında kadın yurt yöneticisi yaşadıklarını şöyle aktarmıştır:

“15 Temmuz darbe girişimi aslında bir bağımsızlık savaşıydı bizim için. Baktığımızda vatani muhafazaydı. 15 Temmuz’dan sonra ki gece nöbetleri de öyle ki nöbetler sırasında biz sürekli sokaktaydık. Öğrencilerle, katılmak isteyenlerle, idareci arkadaşlarımızla dışardaydık. Biz vatani müdafaa için oradaydık. Belki uykusuz kalabilirdik, birçok şeyi feda edebilirdik. Birçok tehlikeyi de göze alarak çıktık. Özellikle ilk akşamlarda... İşte Whatsapp gruplarından gelen mesajlar var, kayıp uçaklar var her an işte şurayı bombalayabilirler. Buna rağmen orada olan insanlar daha çok birikti. TÜRGEV olarak biz de oralardaydık. Öğrencilerimizle, gelmek isteyen öğrencilerimizle birlikte oradaydık. Çünkü insanın vatani olmazsa, annesi, babası, parası, gücü, çoluğu çocuğu olmuş hiçbir şey ifade etmiyor. Önce vatan. Dediğim gibi 15 Temmuz bir bağımsızlık mücadelesiydi bizim için. Biz Kurtuluş Savaşı’nı bir nebze de olsa yaşadığımızı düşünüyoruz.”

34 yaşındaki kadın genel merkez yöneticisi de 15 Temmuz gecesinde yaşanan direnişi benzer sözlerle anlatmıştır:

“Esaret altına bir daha girmemek için o gece sokaktaydık, çünkü biz çok iyi biliyoruz başkalarının kurallarını yaşamak zorunda kalmanın nasıl bedellere sebep olduğunu. Bir bedel ödedik çünkü. Kendiniz olabilmek için bedel ödemek, kölelikten kurtulmak gibi. Hayatımız bu bedelleri ödemekle geçti. Sizi esaret altına almaya çalışan sistemler, görünmez zincirler var. Burada kimse sen benim kölemsin, sen benim malımsın demiyor. Ama öyle bir sistem kuruyor ki, sen onun kölesi haline geliyorsun. Dolayısıyla 15 Temmuz bunu kabul etmediğimiz içindi. Kurum olarak amacımız hiç kimsenin hiç kimsenin tahakkümü altında olmadan, esareti altında olmadan, kendi onuruyla, bir fert olarak fikri ve duruşuyla yaşamasını sağlamaya çalışmak olduğu için yani genel bakış açımız bu olduğu için, 15 Temmuz bu işte vurulan en büyük zincir, kelepçe, artık ondan sonra sizin benliğinizi kaldıracak bir sistem. Ne fikrinizi yaşayabileceksiniz ne kendiniz olabileceksiniz, geçmişinizi silecekler ve sizi tamamen köleleştirecekler. Tabii ki buna karşı duracağız, bizim zaten amacımız bu. Görünürde bir tehdit varsa biz de karşı dururuz çok net.”

Vatanı müdafaa, esaret, direniş, kurtuluş savaşı gibi güçlü imgelerle anlatılan 15 Temmuz direnişinin, TÜRGEV zihniyetinin yaslandığı kültürel ve dini arka plan tarafından anlamlandırıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, TÜRGEV mensupları, 15 Temmuz gecesinde taşıyıcısı oldukları kültürel ve dini mirasın gereği olarak sokaklara çıkmışlardır. Söz konusu miras, vatanın savunulmasını dini ve kültürel bir gereklilik olarak gören ve İslami kimlikle ilişkili bir mirastır. TÜRGEV mensupları kimlikleri gereği bu mirası devralmışlardır ve darbe girişimine engel olmak için sokaklara çıkmışlardır. 15 Temmuz gecesini yaşananların TÜRGEV zihniyetinin bir parçası haline dönüştüğü anlaşılmaktadır. Zira katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, TÜRGEV mensupları 15 Temmuz darbe girişimiyle ülkenin geleceği arasında son derece net bir ilişki kurmuşlar ve bu nedenle darbe girişimine güçlü bir biçimde karşı çıkmışlardır. Darbe girişimini hayata geçiren kesimlerin Türkiye’de yaşayan geniş dindar halk kesimlerine merhamet göstermeyeceğine inanan TÜRGEV mensuplarının, kalkışmayı düşman bir gücün işgal girişimi olarak değerlendirdikleri ve o gece sokakta olmayı vatanı müdafaa olarak adlandırdıkları görülmektedir. Görüşlerini paylaşan

katılımcıların çoğunun o gece yaşananlara ilişkin güçlü duygusal tepkileri de içeren bir anlamlandırma süreci yaşadığı anlaşılmaktadır. TÜRGEV yurdunda kalan 19 yaşındaki kadın üniversite öğrencisinin ifadeleri bu duygusal anlamlandırma sürecine bir örnektir:

“Şöyle bir şey mesela ben 6. Sınıfta Çanakkale’ye gitmiştim, belki küçük bir yaş olabilir ama oradaki, her geçtiğim toprakta, Mehmet Akif Ersoy’u da çok severim, işte diyor ya, bastığın yerleri toprak diyerek sanma, oralar hepsi birer mezar...Böyle gerçekten ben onu çok dikkate almıştım o mısrayı. Her geçtiğim yerde burada da var bir tane, burada da var bir tane. İşte müzelerini gezdiğimizde, mezarlıklarına baktığımızda, hani denizinde bile o. Bilmiyorum, belki o çocukluk aklıyla ben çok etkilenmiştim. Bu ülkenin kolay kazanılmadığını, işte ne zorluklarla alındığını gerçekten böyle küçük yaşlardan öğrendim. Hep bunu öğretmenlerimden hep bunu gördüm, hep bunu dinledim, bu şekilde büyüdüm ve yani o 15 Temmuz’da da aslında bu ülkeyi ayırmaya kalktılar yani. O geceyi hatırlamak dahi istemiyorum ve dedim ki; benim dedelerim hiç düşünmeden bunu yaptıysa, tabi ki de ben hiç düşünmek, yani bazıları işte bakkala falan koşmuş, diyorum siz ciddi misiniz ya, o an bakkalı düşündünüz mü, o an açlığı falan düşündünüz mü falan, dedim. O yüzden kesinlikle sokağa çıktım.”

Katılımcıların her biri, 15 Temmuz gecesinde Türkiye’de yaşanan darbe kalkışmasının ve halkın bütün kesimleriyle bu kalkışmaya gösterdiği direncin modern demokrasi tarihi içerisinde bir benzeri olmadığının bilincindedirler. Bu duygu durumunun TÜRGEV mensuplarının topluma, tarihe ve siyasete dair analizlerindeki isabet payları hakkında kendilerine olumlu anlamda fikir verdiği ve bu durumun zihniyetlerini pekiştirdiği gözlemlenmiştir. TÜRGEV yurdunda kalan 22 yaşındaki kadın üniversite öğrencisi yaşadığı hisleri şöyle aktarmıştır:

“O gece sokağa çıkmasaydık olmazdı. Daha sonra işte mitinglere katıldık on beş, yirmi gün boyunca. Bursa’ya gittik, biz meydanlardaydık sürekli. Çıktık, o gücü hissettik, hissediyorsunuz. Birlik, beraberliğin ne olduğunu anladım ve hani şey oldu; kimse bize bir şey yapamaz. O biraz onun bilinci yerine geldi, o oturdu. Yani gücümüzü, milletin gücünü her anlamda hissettik.”

33 yaşında kadın genel merkez yöneticisinin sözleri de benzer bir duygu durumunu aktarmaktadır:

“Biz şunun farkına vardık, aslında olan ama bizim farkında olmadığımız bir şey o gün görünmüş oldu. Orada bulunmak ve o kalkışmaya karşı durmak istediler ve bunu yaptılar. Çocuklarla birlikte havalimanına, emniyete gittik ve çocukların kimliklerinde zaten olan bir şey ortaya çıkmış oldu.”

Bununla birlikte 15 Temmuz darbe kalkışmasına gösterilen tepkinin yorumlanma biçiminden, TÜRGEV mensuplarının kendilerini milletle ilişki bağlamında nerede konumlandıkları da net bir biçimde ortaya çıkmıştır. 37 yaşında erkek vakıf çalışanın sözleri şöyledir:

“TÜRGEV vatanına sahip çıkmak için 15 Temmuz’da sokağa çıktı. Her Türk vatandaşının, T.C. vatandaşının kaygılarını taşıdığı için, kendisi de bir STK olaraktan halkının yanında olmak sebebiyle sokağa çıkmış oldu.”

53 yaşında erkek vakıf yöneticisinin sözleri de benzer bir duygu durumunu yansıtmaktadır:

“TÜRGEV vatanını seviyor, milletini seviyor, cumhurbaşkanını seviyor, dediğim gibi başka bir ülkemiz yok bizim. Darbeye karşı biz de sabahlara kadar havaalanındaydık. Ondan dolayı sokağa çıktık. Bizim gidecek başka bir yerimiz yok. TÜRGEV’in misyonu bu. Çıkmasaydı yanlış yapardı.”

Buna göre TÜRGEV mensupları darbeye karşı direnme refleksinin Türk milletinin genel refleksi olduğu konusunda hemfikirdirler. TÜRGEV mensupları, bu konuda sergilemiş oldukları tutumun, Türk milletinin reaksiyonunun bir parçası olduğunu düşünmektedirler. Bu durum TÜRGEV mensuplarının özdeşimsel anlamda Türk milleti ile aralarında bir mesafe, anlaşmazlık yahut yabancılık hissi taşımadıklarını, aksine toplumun genelini yansıttıklarına dair güçlü bir inanç sergilediklerini göstermektedir. Darbeye karşı gösterilen güçlü dirençte, yukarıda bahsi geçen eski Türkiye-yeni Türkiye ayrımının da çok kuvvetli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Eski Türkiye’yi mahrumiyetlerle ve yeni Türkiye’yi kazanımlarla ilişkili gören TÜRGEV zihniyeti için, söz konusu kazanımların kaybedilmemesi çok önemlidir. TÜRGEV mensupları 15 Temmuz darbe girişiminin başarılı olması halinde

elde edilen kazanımların berhava olacağına inanmışlardır. Elde edilen kazanımların devam ettirilmesi ve gelecek nesillerin hayatına giderek daha fazla etki etmesi arzusu, TÜRGEV zihniyetinin en belirgin unsurlarından biri olarak ortaya çıkmakta ve vakıf, bu nedenle faaliyetlerinin merkezine gençleri ve özellikle de genç kadınları koymaktadır. Gençlere dönük faaliyetlerde gençlerin her yönden gelişimleri esas alınırken, bunu özgürce ve kendi özelliklerini keşfedebilecekleri bir yöntem içerisinde yapmaları önemsenmektedir. 34 yaşında kadın genel merkez yöneticisinin sözleri, TÜRGEV mensuplarının zihniyetindeki bu yöne ışık tutmaktadır:

“Gençleri herhangi bir yapının içerisine sokmaya çalışmadan bir insanın, bir ferdin, onurunu, gururunu, bireysel haklarını, çünkü genellikle yapılar sizin öz karakterinizi, benliğinizi kabul etmezler, benliğinizi kendisine dönüştürmeye çalışır ve o yapının adamı haline getirmeye çalışır, sizi ve sizin direnişinizi kırar genellikle. Hem fikirsel hem hayattaki duruşunuz noktasında değiştirmeye çalışır ve kendine adapte etmeye çalışır. Ben bugüne kadar o yapılardan hep uzak durdum. Geleneksel kodlar vardır mesela tabular vardır. Kendi ailemin de yapısı böyle, babam bizi çok özgür yetiştirdi. Kendi bireysel fikirlerimizi geliştirmemize önayak oldu. Belki de onun sayesinde böyle oldum, bilmiyorum. TÜRGEV, o yüzden çok önemli bir konumda bana göre. Türkiye'nin içerisindeki STK'lara baktığımızda, herhangi bir yapıya sizi angaje etmeye çalışmadan, kendinizi buldurmaya çalışan, önce kimliğini bil, kendini bul, hayatta durduğun yeri bul ve ne yapıyorsan hayatta onun en iyisini yap diyen bir kurum.

Bu sözlerden TÜRGEV'in, kazanımların korunması ve gelecek nesillere aktarılmaya devam ettirilmesi yönünde motive olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda TÜRGEV zihniyetinin belli bir formu olduğu ve buna uygun bir yöntemle gençleri ele aldıkları anlaşılmaktadır. Bireyleri sınırlandırmaktan kaçınan bir yöntemi hayata geçirmek istediği anlaşılan TÜRGEV'in zihniyet yapısının son derece kapsayıcı yanları olduğu anlaşılmaktadır. 26 yaşında kadın yurt idarecisinin ifadeleri de TÜRGEV zihniyetinin bu yönüyle ilgilidir:

“Öğrencilerin çoğunluğu bizden de benim şahsım adına benden de çok daha güzel düşünen, ileriye dönük düşünen, bu anlamda yani Türkiye'nin

geleceği için her anlamda katkı sağlayabilecek çok fazla öğrencimiz var. Ben onlar için çok umutluyum. Okudukları bölüm harici çok fazla şeyle ilgileniyorlar. Şu an sadece mesela sosyal medya üzerine çok fazla odaklı oldukları düşünülüyor gençler için ama bunu 15 Temmuz sürecinde de gördük, gençler aslında öyle değiller. Çok fazla bilgiye açlar. Eğer biz onlara ortam sağlarsak, 100 tane öğrenci varsa 80 tanesi bu çalışmaların içinde yer alıyorlar. Bir akademik çalışma var dediğimiz zaman çoğu ilgileniyor, yeteneği olsa da olmasa da ilgileniyor. Burada öyle öğrencilerimiz var ki iki bölümü birlikte okuyorlar, aynı zaman da keman çalıyor aynı zaman da akaid dersine katılıyor.”

Bu ifadeler TÜRGEV mensuplarının zihninde kapsayıcılık ve kuşatıcılık noktasında bir iddia olduğuna dair izlenim oluşturmaktadır. Bu iddia öğrencileri hem akademik anlamda başarılı olmaya hem sanatsal anlamda aktif olmaya hem de dini ve kültürel değerlerini öğrenmeye ve tüm bu yeteneklere aynı anda sahip olmaya teşvik etmektedir. 25 yaşındaki kadın vakıf çalışanı, kapsayıcılık iddiası olan bu anlayışın motivasyon kaynağını açıklarken, TÜRGEV zihniyetinin belli yönlerini de ortaya koymaktadır:

“TÜRGEV; şu anda Türkiye genelinde açtığı yurtlarla kız öğrencilerin eğitimine destek sağlamayı amaçlıyor. Bunu amaçlarken tabii sadece bir yurt ve barınma ihtiyacını karşılamıyor aslında. Medeniyetin inşası için, sloganlarımızdan birisi de bu. Bir yandan yurttan öte bir akademi diyerek öğrencilerin yurttan kaldıkları süre boyunca eğitim faaliyetleriyle, onların kendi kişisel gelişimlerinin artması için destekliyor ve bu amaçla aslında medeniyetimizi tekrardan inşa etmeyi amaçlıyor. Çünkü biz çok köklü bir medeniyetiz ve bunun bilincini kaybettirmek adına bize çok farklı dönemlerde çalışmalar yapıldı, medya aracılığıyla, siyasiler aracılığıyla. Şimdi tekrardan bu bilinci oluşturmak, bu farkındalığı oluşturmak adına eğitimler düzenleniyor, faaliyetler düzenleniyor diyebiliriz. Tabii, bu bir olanı gösterme, hatırlatma. Çünkü bir toplum medeniyetle var olur. Ve şu anda din, maneviyat, kültür, gelenekler yok sayılmaya çalışılıyor. Batı toplumundaki değerler bize empoze edilmeye çalışılıyor. Ama tabii bu da

bilinçli bir şekilde tam olarak sağlıklı yönleriyle alınmaya çalışılmıyor, yani gerçekten iyileştirici şekilde yapılmıyor. Tamamen bir art niyet sonucunda yapılıyor. Eğer ki bu medeniyet, köklü bir medeniyet var olursa insanın zihninde, en azından o amaçla çalışırsa, daha güçlü temellere oturabilirler toplumlari. Toplum da bu şekilde temellere oturtulduğunda daha güçlü bir şekilde yükselebilir. Bu inançtayız. Bu amaçla çalışmalarımızı yapıyoruz.

Bu ifadelerde en dikkat çekici kavram “medeniyet” kavramıdır. Katılımcı TÜRGEV’den yetişen gençlerin medeniyet inşasında rol alacaklarını/almalarının beklendiğini ifade etmektedir. “Unutturulan fakat tekrar hatırlatılmaya çalışılan” medeniyetin, TÜRGEV mensuplarının üyesi oldukları geniş muhafazakâr toplum kesimlerinin zihnindeki Türk-İslam medeniyetine ait bir tasavvur olduğu aşıkardır. Bu yönüyle TÜRGEV zihniyetinin tarih algısının, başarılı bir tarihsel örnek olarak Osmanlı Devleti tecrübesini sahiplendiği ve geleceğe dair tasavvurunda bu başarılı örneğin yeniden canlandırılması hissiyatının canlı olarak yer aldığı söylenebilir. TÜRGEV yurdunda kalan 16 yaşında kadın lise öğrencisinin TÜRGEV yöneticilerini kastederek kullandığı ifadeler dikkat çekicidir:

“Bence onlar gerçekten iyi bir gençlik oluşturmaya çalışıyorlar, bir nevi... ben bazen bunu söylüyorum; “Make Ottoman Empire great again”. Bir nevi Osmanlı gençliği gibi bir gençlik, bir yerde bir mazlum olsa oraya koşup gidebilecek, fedakârlık yapabilecek gençler yetiştirmeye çalışıyor.”

Bu çalışmaların özellikle kız çocuklarını hedef alıyor olması ve TÜRGEV’in kuşatıcılık, kapsayıcılık, özgünlük gibi iddialarının güçlü olması gibi başlıkların ilgiyi hak eden bir yönü bulunmaktadır. Zira genelde İslam dünyasında ve özelde Türkiye’de muhafazakâr kesimlerin kız çocuklarının eğitimini ve toplumsal yaşama katılımını önemsemeyen hatta buna engel olan bir zihniyetle malul oldukları düşünülmektedir. Bu yargının temelinde İslamiyet’in bir din olarak kadınların toplumsal yaşamda var olmasını istemediğine dair önyargılar son derece etkilidir. İslam coğrafyasının toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere hemen hemen her alanda derin krizler yaşadığı bir çağda kadınların durumunda somut sıkıntılar olduğu bir gerçektir. Bu durumun, İslamiyet’in ontolojik öncüllerinden ziyade, İslam dünyasının siyasi kriziyle alakalı olduğu göz önünde bulundurulmadan, kolaycı çıkarımlara kapı

araladığı anlaşılmaktadır. Buna anlayışa göre; İslam coğrafyasında yaşayan kadınlar, bizzat İslamiyet yüzünden buldukları görece olumsuz koşullara maruz kalmaktadır ve kalkış noktası İslamiyet olan herhangi bir düşünsel pozisyonun yahut toplumsal hareketin kadınların toplumsal konumlarını iyileştirmekle ilgilenmesi beklenemez. Ne var ki TÜRGEV mensuplarının aktardıklarının bu bakış açısını bütünüyle yanıtlayan bir perspektif sunduğu görülmektedir. 47 yaşındaki erkek vakıf yöneticisi bu konuya ilişkin kapsamlı bir değerlendirmede bulunmaktadır:

“(Kız çocuklarının eğitimi ve toplumsal yaşama katılımı) sadece TÜRGEV’in meselesi değil ama bu soruyla belki de en fazla TÜRGEV karşılaşacaktır. Bugün biz bu sorunu ya da kadının piyasaya daha doğrusu kamuya daha doğrusu sokağa, meydana çıkmasını özümsemiş, yaşamış toplumlara baktığımızda belki Malezya bir örnek verilebilir orda nasıl çözdüler bunu bilmiyorum ama bizim toplumumuz daha gelenekçi bir yapıya sahip. O yüzden bunun, belki de bir şekilde oturulup konuşulması gerekiyor. Biz, belki de yeni, toplum olarak bu aşamaya geldik. Yani oturup kendimizi tartışmak, kendi kavramlarımızı üretmek, kendi bilgimizi üretmek, kendi değerlerimizi, kendi kavramlarımızla tanımlamak hatta kendi şehrimizi, kendi sokağımızı, kendi fabrikamızı, kendi yaşam merkezimizi daha özetle, bu kavramı ben çok seviyorum, kendi yaşam merkezimizi kurmak. Yani kadının da kendi hayatını, dinini, imanını yaşayacağı, erkeğin de yaşayacağı ama hepsinin de bu topluma katkı sağlayacağı. Evde oturan kadın değil topluma katkı sağlayan kadın olacağı bir şehir hayatını ya da bir yaşam tarzını bir yaşam merkezini belki de oluşturmamız gerektiğini düşünüyorum. Bir model olması gerektiğini düşünüyorum. Belki ütopyik düşünüyorum ama bugün fabrikayla iş yerinin, fabrikayla çocuk yuvasının, fabrikayla okulun, fabrikayla alışveriş merkezinin, okulun bir şekilde kompleks olması gerektiğini, üreten insanların yaşamı da orada üretmesi gerektiğini, bugünkü batının metropol şehir hayatının kesinlikle terkedilmesi gerektiğini, insanı yozlaştıran bu hayatın terkedilip yine o modern ürünün çıktısını kendi kuracağımız yaşam merkezimizde üretebileceğimizi

düşünüyorum. Yani belki ütopyik bir şey ama bunların tanımlanması gerektiğini düşünüyorum.”

Oldukça kapsayıcı olan ve aynı zamanda felsefi bir anlamlandırma çabası da taşıyan bu ifadeler, İslam dünyasında kadınların eğitimi ve toplumsal hayata katılımı gibi sorunları yapısal düzeyde çözmeyi hedefleyen önerileri de bünyesinde barındırmaktadır. Kadınların toplumun kurucu unsuru olarak rolünün tartışmaya açılmadığı gibi bunun gereklerine dair temellendirilmiş açıklamalardan TÜRGEV'in bu anlamda taşıdığı zihniyete dair önemli bir resim çıkmaktadır. Bu konuda konuşan katılımcıların tamamı kadınların toplumsal alandaki yerinin sıkıntılı olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak modernleşmeci paradigma içinden bakanlardan farklı olarak TÜRGEV mensupları, bu durumu hiçbir şekilde İslami ve muhafazakâr zihniyet yapısının ürettiğini düşünmemektedir. Bu durumun modernliğin ortaya çıkardığı sorunlardan biri olduğu ve toplumun kendi değerlerini hatırladığı ve buna uygun davranış kalıpları geliştirdiği oranda bu sorunun aşılacağını düşünmektedirler. TÜRGEV zihniyetinin önümüze koyduğu tabloda kadınların sorunları İslam dünyasının sorunlarından bağımsız sorunlar olarak görünmemektedir. Bu anlayışa göre; İslam dünyasında yaşanan başta siyasi sorunlar ve krizler, kadınların toplumsal konumuna da yansımaktadır. Kadınların eğitiminde ve toplumsal yaşama katılımlarında ortaya çıkan eksiklikler İslam dünyasının sorunlarından kaynaklanmakla birlikte, İslam dünyasının sorunlarının çözümü de yine kadınların toplumsal durumlarının iyileştirilmesinden geçmektedir. TÜRGEV kendisini kadınların eğitimleri ve toplumsal konumlarının yükseltilmesi gibi spesifik ve son derece stratejik bir hizmet alanına yoğunlaştırmış olarak görünmektedir. TÜRGEV zihniyetini oluşturan bu ana unsur, TÜRGEV'in faaliyetlerinin tamamına yön veren esas zemindir.

Genel hatlarıyla ortaya konan TÜRGEV'in zihniyetini oluşturan belli başlı unsurlar vardır. TÜRGEV zihniyetinin sacayakları olarak görebileceğimiz bu unsurlar TÜRGEV'in ortaya çıkışına kaynaklık eden, varlığını sürdürmesini temin eden ve günlük işleyişine yön veren kurucu unsurlardır. Bunlar TÜRGEV'in misyonu, TÜRGEV'in insan/genç tasarımı ve TÜRGEV'in vakıf anlayışıdır.

IV.III.I. TÜRGEV'İN misyonu

TÜRGEV, araştırmamıza katılan isimlerin ifadelerinden anlaşılacağı gibi, misyon yönelimli bir vakıftır. TÜRGEV'in zihniyetini analiz etmek istediğimizde, onun taşıyıcısı olduğu misyonu anlamaya çalışmamız faydalı olacaktır. TÜRGEV'in misyonuna dair ifadeler, TÜRGEV'in zihniyetinin en açık şekilde ifadesini bulduğu noktaların başında gelmektedir. TÜRGEV'in misyonuna dair yapılan açıklamalar şu şekildedir:

32 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Geleceği inşa edecek bireyler yetiştirmek, aslında TÜRGEV'in misyonu bu. Bu vesileyle aslında geleceği de inşa etme noktasında geleceğe katkı sağlamak. Hani sadece o bireyler değil, o bireyleri de yetiştirerek geleceği de inşa etmek aslında bir noktada baktığımızda.”

36 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Misyon olarak; Anadolu'dan gelen, ihtiyaç sahibi, ihtiyaç sahibi olmasa da bir mekân arzusu olan öğrencilerin bir şekilde barınabileceği ortamlar oluştururken onlara, geldikleri gibi değil de çıkarken de bazı değerleri verebilmek adına bir sistem oluşturabilmek. Aslında misyonumuz bu ya da ben öyle algılıyorum.”

TÜRGEV yurdunda kalan 22 yaşında kadın üniversite öğrencisi:

“(TÜRGEV'in misyonu) topluma, ileriye dair iyi öğrenciler yetiştirmek bence. Yani farkındalığının farkında olan insanlar yetiştirmek. Öğrencileri destekleyip, ileriye dönük onlar da yatırım olabilir. Toplumu daha iyi kalkındırmaya çalışmak vs. olabilir... Topluma iyi bireyler kazandırmak yani.”

39 yaşında kadın genel merkez yöneticisi:

“Öyle bir bilgi yüklemesi yapılıyor ki şu anda, çift ana dallar var, yüksek lisanslar, burada Avrupa'ya gidebilirsin, şurada şunu yapabilirsin, şu parayı verirsen şu bölümde okursun vs. Çocuk şu anda her şeyi yapabilir durumda ama hangisi diyor, hangisini yapabilirim, diyor, kafalarındaki

soru işareti bu. Bu yüzden kendilerinin farkına varabilme önemli burada. Çünkü kendilerini bildikten sonra başkalarına karşı hakkı söyleyebilirler doğru durabilirler. Sonrasında devamı geliyor zaten.”

30 yaşında kadın lise yurdu idarecisi:

“Öğrencilere yapılan hizmet, bir kere en temelinde insana yapılan hizmet. Ve hayırlı hizmetler yapabilme bakımından ciddi hummalı çalışmalar var, hizmetler var ve biz de burada kız öğrencilerimize hizmet ediyoruz. Ve toplumun şekillenmesi bakımından önemli adımlar atılıyor. İşte misal atölye çalışmalarıyla, kulüp çalışmalarıyla, söyleşilerle, birebir görüşmelerle, birebir ilgilenme olarak da tabiri caizse tohum ekilme gibi bir durum söz konusu. Bize emanet edilen bir nesil var burada, bizimle yaşayan bir nesil var. Yani her halimizle yaşayan bir nesil var burada. Dolayısıyla çok ciddi bir vizyon aşamasında olduğunu düşünüyorum bu anlamda. Hizmet ettiği alan çok geniş çünkü... Büyüyen de bir vakıf nihayetinde. TÜRGEV’in misyonu dolayısıyla, yani bir insanın yetiştirilmesi anlamında, bir öğrencinin çok yönlü yetişmesi anlamında, şöyle bir ortamda şöyle bir konjonktürde çok yönlü hedefleri var olduğunu düşünüyorum, öyle söyleyeyim. Yani enine boyuna,ilmek ilmek öğrenciyi işlemek tabiri caizse. Yani millet için, vatan için, ideallerimiz için.”

TÜRGEV yurdunda kalan 16 yaşında kadın lise öğrencisi:

“Belki bu insanlar yönetici, yönetici de olmayabilir, bir akademisyen vs. olacaklar. Bunların adil ve güvenilir insanlar olmasını istiyor TÜRGEV. Bu noktada gerek konferanslarıyla gerek bizimle, işte idarecilerimizle konuşmalarımızda genel olarak bu merkezli çalışıyor.”

TÜRGEV yurdunda kalan 17 yaşında kadın lise öğrencisi:

“Gençlere yatırım yapmak istiyorlar. Birçok şey geçirdi ülke. Darbeler oldu, istenmeyen şeyler yaşandı. Birçok şey engellenmeye çalışıldı; dini konuda olsun, ahlaki konuda olsun. Şu anda Batı'nın bizim üzerimizde çok fazla etkisi var. Birçok şeyimizin, kültürümüzün biraz yozlaştığını görüyoruz. Gençler artık çok farklı bir yerdeler. Müzikleriyle bizi etkilemeye

çalışanlar olabiliyor ya da ne bileyim biz kendimize bu konuda dur diyemeyebiliyoruz. Gençler olarak bazen kaybolabiliyoruz. Bu açıdan arayışlar yaşanırken vs. TÜRGEV bence bu açıdan gençlere hizmet etmek ve geleceği belki de bütün dünyanın, İslam aleminin, Türkiye'nin geleceğini belli bir noktaya çekmeye ya da oraya yönlendirmeye katkısı olmasını istiyor, düzeltmek istiyor belki de.”

25 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Önceliği kesinlikle çocuklara bir barınma hizmeti sunmak değil. Onları her anlamda topluma kazandırmak, bir vakıf bilinci aşılacak. Eğitim anlamında sadece akademik anlamda bir şeyler vermek değil. Adab-ı muaşeret vb. Ve sosyal anlamda onlara bir şeyler kazandırmak. Kendi mesela şu an çalıştığım yurtda birçok atölyemiz var. İşte işaret dili, diksiyon, dans, keman, resim, ebru, dikiş, Osmanlıca... Çok farklı ve giderek daha çok büyüyeceğini temenni ediyorum. Bunun sinyallerini de alıyoruz zaten. Öğrencilerin talepleri doğrultusunda bu atölyeler açılıyor zaten. Yani güzel... benim kafamdaki misyonu bu yani.”

TÜRGEV yurtda kalan 21 yaşında kadın üniversite öğrencisi:

“Sadece yurtda kalmak için, yatmak için değil. Bizi bir yerlere getirebilmek için, geliştirebilmek için bize eğitim veriyorlar, konferanslar düzenliyorlar. Bu başka öğrencilerin, bence herkesin her zaman başına gelebilecek bir şey değildir. Her zaman imkân bulabilecekleri bir şey değildir bence. Öyle düşünüyorum. Bizi eğitiyorlar, bizi yetiştiriyorlar, bizi bırakmıyorlar her şekilde yanımızdalar. Yani sadece yurt, yurt olarak değil, eğitim yuvası olarak da...”

25 yaşında kadın genel merkez çalışanı:

“Aslında var olan değerlerimizi tekrar hatırlatmayı amaçlıyoruz. Kaybetmedik elbette ki; ama zayıflattılar. Yani bu medya aracılığıyla yapıldı. Onun dışında siyasiler aracılığıyla az evvel de söylediğim gibi. Ve bunları tekrardan güçlendirmek, genç nesilde de bilincini oluşturmak.

Sonuçta bir ağaç yaşken eğilir mantığından baktığınızda kendilerini yetiştirmelerini istiyoruz bu anlamda.”

47 yaşında erkek vakıf yöneticisi:

“Yardıma ihtiyacı olana yardım etmeyi hedefleyen bir kurum değil. Zaten bunu yapıyor. TÜRGEV toplumun mantalitesini, bakış açısını, vizyonunu değiştirmeye çalışıyor. Şu an on bine yakın öğrencimiz var. On bin öğrenciyle 75 milyonun bakış açısını değiştiremezsiniz. Böyle bir ideal de zaten çok örtüşmez, ütöpik bir bakış açısı olur. Ama şunu yaparsınız; bu toplumun ihtiyacı olan birtakım insanları, bu topluma katkı sağlayacak akıllı belki yetiştirebilirsiniz. İşte TÜRGEV bunu yapıyor ve aslında şunu hedefliyor. Toplumun geleceğini düşünen, endişe eden, kendisi bu anlamda sadece kişisel bir kariyer yapmanın peşinde olmayıp işte bu toplumun geleceği için kariyer yapan ve gelecekte de bu toplumun bütün sorunlarıyla ilgili, kendi alanında elini taşın altına koyacak bir insan yetiştirmeyi hedefliyor. Belki spesifik bir alan olabilir ama bu toplumun buna ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz. Yani yıllarca biliyorsunuz; Cumhuriyet döneminden beri hatta Osmanlı'nın son döneminden beri birtakım kolejler okullar birtakım misyonlar bunu yaptı. İşte adı Ahmet, Mehmet olan bir sürü insan yetiştirdiler, onlar bu ülkeyi bir yere çektiler, bir sürü sıkıntılar yaşadık. Ama neden biz kendi akılımızı, kendi değerimizi yetiştirmeyelim. Belki TÜRGEV bunu hedefliyor ve bu gerçekten çok önemli bir şey.”

Yukarıdaki ifadelerde TÜRGEV'in misyonuna dair pek çok cümle kurulmuş ve öne çıkan birtakım kavramsallaştırmalar olmuştur. Bunlar; kendilerine “emanet edilen nesli” “millet için, vatan için, ideallerimiz için”, “adil, güvenilir insanlar olarak”, “topluma kazandırmak”, “vakıf bilinci aşılacak”, “değerlerimizi tekrar hatırlatmak”, “toplumun bütün sorunlarıyla ilgili, kendi alanında elini taşın altına koyacak bir insan” olarak yetiştirmek, “gençlere yatırım yapmak”, “gençlere hizmet etmek”, “geleceği inşa edecek bireyler yetiştirmek”, bu bireylere “bazı değerleri verebilmek”, “farkındalığının farkında olan insanlar yetiştirmek”, “toplumu daha iyi kalkındırmaya çalışmak”, öğrencilerin “kendilerinin farkına varabilmelerini sağlamak”, “toplumun şekillenmesine hizmet etmek”, “toplumun mantalitesini, bakış açısını, vizyonunu değiştirmeye

çalışmak”, “tohum ekmek”, öğrencileri “ilmek, ilmek işlemek” ve “çok yönlü olarak yetiştirmek”, “kendi akılımızı, kendi değerimizi yetiştirmek”, ve sadece “yurt olarak değil, eğitim yuvası “ olan bir ortamda, “kız öğrencilerimize hizmet etmek” şeklindedir. Tüm bu ifadeler aslında TÜRGEV’in neden sivil toplum sahasında olduğunu ve çalışmalarında neleri öncelediğini sarıh bir biçimde ortaya koyan ifadelerdir.

Söz konusu ifadeleri çözümlediğimizde TÜRGEV’in topluma dair bir tasavvuru olduğu net biçimde görülmektedir. Toplumun uzak geçmişteki başarılı günlere döndürülmesi TÜRGEV’in misyonunun en önemli bileşenidir. Bunu yapmanın öncelikli yolu iyi, adil, güvenilir insanlar yetiştirilmesidir. İnsanların bu şekilde yetiştirilmesi için öncelikle “unutulan/unutturulan” değerlerini hatırlamaları gerekmektedir. Bu hatırlamanın gerçekleştirilebilmesi için gençlere yatırım yapılmalı ve onlar desteklenmelidir. Çünkü toplumun geleceğini şekillendirecek olanlar onlardır ve toplumun gelecekte ihtiyaç duyduğu akıl ancak gençlerin eğitilmesi yoluyla üretilebilir. TÜRGEV bu anlamda kız çocuklarını önemli bir konumda görmektedir. Söz konusu amaca ulaşmak için kız çocuklarının eğitilmesi hızlı ve verimli bir yol olarak görülmektedir ve kız çocuklarına sağlanan barınma imkanlarına ek, onları adeta bir eğitim yuvasına dönüştürülen yurtlarda kapsamlı ve çok yönlü olarak yetiştirmek önemlidir. Gençlerin eğitimine yapılan yatırım sonucunda onların kendilerinin ve potansiyellerinin farkına varmaları ve bu yönde gelişerek, topluma katkı sunmaları amaçlanmaktadır.

Görüşmelerimizde TÜRGEV’in sahip olduğu misyonu hayata geçirmek üzere belli başlı konularda bir takım tutum alışlar içinde olduğu gözlenmiştir. TÜRGEV’in faaliyetlerine yön veren yöntemler olarak genel bir başlık altında toplayabileceğimiz bu alana dair katılımcılar pek çok önemli değerlerde bulunmuşlardır.

36 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Biz kendi yaşayışımız, kültürümüz, değerlerimiz... Biz ne şekilde yaşıyorsak, yaşayış tarzımızı sergiliyoruz aslında. İşte oturmamızla kalkmamızla, bazen söylemlerle bazı şekilleri ifade edemiyorsunuz. Kalp dili ile değil de hal dili ile göstermeniz gerekiyor. O şekilde biz yaşayışımızla, görüntümüzle, halimizle, yediğimizle, içtiğimizle, getirdiğimiz konuklarla,

yaptığımız atölyelerle; biz neyiz, ne olmalıyız veyahut da nasıl olursak ileriye dönük, geleceğe dair bizi onurlandıracak bir duruş oluşturabiliriz diye göstermeye çalışıyoruz aslında.”

22 yaşında kadın yurt öğrencisi:

“İmkanlar sunuluyor. Bence nedeni toplumda kendimizin farkındalığını ortaya çıkartmak için. Birey olarak ben ne istiyorum bunu, bu düşünceyi bize kazandırmak istedikleri için. (...) Ben küçük bir yerden geldim. İstanbul'a gelince, olaylara bakış açın olsun, farklı ortamlara girince bu değerlendirmelerin olsun, görüşlerin olsun, gerçekten fark ediyor. Mesela olaylar karşısında daha objektif, daha farklı açılardan bakmaya, olaylara çözüm noktasında daha farklı yaklaşıma başlıyorsun. Bunu tabi sadece TÜRGEV değil, arkadaş ortamı olsun, okul olsun, aslında bu bir nevi aileden sonra TÜRGEV ile tanıştıktan sonra oldu.”

39 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Yani gençlerin yapmak istedikleriyle alakalı, okudukları bölümle alakalı, yükselmek istedikleri alanda onlara destek vermek istiyor TÜRGEV. Sadece okullarından aldıkları diplomayla yetinmelerini istemiyor. Bununla alakalı birçok alternatifler çocuklara sunuyor ve buna öğrenmeyi de dahil ediyor. Yani anketler yaparak, öğrenciye sorarak; ne olursa işinize yarayacak ya da neler olsun istersiniz gibi... Böyle interaktif oluyor bu süreç... Hani bazı vakıflar var, onların belli bir tarzı var; şu, şu, şu hocalardan başka birisi okunamaz, hani şu etkinliklerden başka da bir etkinliği yapmaya da gerek yok gibi... TÜRGEV böyle bir şeyle yola çıkmıyor. TÜRGEV alanında uzman olan herkesle, öğrenciyi buluşturmak istiyor mesela.”

33 yaşında kadın yurt yöneticisi:

“(TÜRGEV) 1996 yılında Cumhurbaşkanımızın Belediye Başkanı olduğu dönemde, bu bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış. Yani kız çocuklarının yurt ihtiyaçları için kurulmuş. Tabi ki sonrasında elimizde bir gençlik var. Yani yurttan kalan kesim genç nesil ve bu genç neslin sadece üniversite okuyarak o şehirden ayrılması veya o yurttan ayrılması çok yeterli gelmemiş. Bundan

dolayı bu gençleri geliştirmek üzere bir çalışma yapılmış ve buna göre de gençlerin gerçekten olması gerektiği şekilde biraz daha şuur ve vizyon kazandırmak üzere yetiştirilmesi hedeflenmiş.”

37 yaşında erkek vakıf çalışanı:

“TÜRGEV, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilerde yeni fertler yetiştirmesine yardımcı oluyor. Onu şöyle yapabiliriz. Anne olabilecek yani ben hep aileden gidiyorum ama sonuç itibariyle hani evi dışı kuş yapar, kurar mantığıyla da gidersek, çocukların modeli olabilecek bir anne. Hem kız çocuğu için hem erkek çocuğu için model olabilecek bir anne olması lazım. Dolayısıyla buradan alınan sadece yurt idareciliği, yurt işletmeciliğinin yanında öğrencilere verilen dini, ahlaki, yaşam tarzı bu gibi verilen eğitimler ilerde Türkiye Cumhuriyeti'mizin, Türkiye'miz için daha iyi fertler, bireyler yetiştirmesi anlamında çalışmalar yapıyor. Tabi sonuçta burada yetim, öksüz öğrencilerimiz de var. Bunlarla da ilgili onların okumasına katkı sağlıyor, her anlamda. Mesela ailevi bir durumu olduğunda ve ailesine durumunu düzeltmesi için imkanlar sunuyor.”

53 yaşında erkek vakıf yöneticisi:

“Milli duyguları olan, manevi duyguları olan, memleketine bağlı, özveri ile çalışan, ciddi hedefleri olan bir gençlik yetiştirmek istiyoruz. Bunu yaptığımız takdirde de bu toplumun hak ettiği yerde, daha iyi seviyelerde olacağını düşünüyoruz. Şu anki İslam toplumları içinde de hakikaten lider noktaya geleceğini düşünüyoruz. Bunun eğitimle, özellikle de hanımların eğitimine çok önem veriyoruz. Burada da bunun önemini gördüm. Geçmişten de bakıyorum, konuşuyoruz kızların eğitimi var, kızların korunması lazım, kollanması lazım. Vakfa girdikten sonra bunun ciddiyetini daha da iyi algıladım. Çünkü üniversitelerin sayıları birdenbire arttı. Barınma ihtiyaçları ciddi manada arttı. Yeterince barınma yeri yok. Bu nokta da TÜRGEV'in ne kadar önemli bir hizmet ürettiğini, içerisine girdikten sonra daha da gördüm.”

34 yaşında kadın vakıf yöneticisi:

“O günün şartlarına göre, muhafazakâr, mütesettir kızların kalacağı hiçbir yer yok, cemaat evlerinin dışında. Bizim camianın da alternatif üretme çabası ve ilk etapta güvenli bir ortam oluşturma. Zaten mesele eğitim meselesi değil çünkü bizim kızlarımız zaten bilinçli, üniversiteye gidiyorlar. Ama ailelerinin özellikle o dönemde güvenli kalacakları yer olmadığı için belki üniversiteye göndermedikleri bir dönem. Sürekli bir talep üzerine kurulan bir kurum aslında burası. Biz kızlarımızı gönderemiyoruz güvenli bir yer yok, kimseye güvenemiyoruz, cemaate de kaptırmak istemiyoruz. Çünkü herhangi bir cemaatin, tarikatın evinde kalsın istemiyor Anadolu’daki aileler. Hiçbir yere bağlı olmayan fakat güvenli bir yer istiyorlar. (...) Ve genellikle aileler de çocuklar da belli tarikatların ya da cemaatlerin evlerine, yurtlarına gitmek istemiyorlar. Bir yere girmek istemiyorlar. Sadece kendi fikirleri ve görüşleriyle rahat aynı zamanda güvenli yaşayabilecekleri bir yer istiyorlar. Ve bu onların okul okumak kadar birinci, doğal hakları. Biz de bu ortamı onlara sunuyoruz. Hakikaten ideolojik olarak şu kitabı okuyacaksınız asla denmez. Kütüphanelerimize de zaten bakarsanız birbirinden farklı mezheplerin, felsefi görüşlerin kitaplarını bulacaksınız. Herkese hitap eden kitaplar vardır. Tek yönlü asla değildir.”

39 yaşında kadın vakıf yöneticisi:

“Hakkın peşinde olan ve hakkı savunan insanların yetişmesine katkıda bulunmak öğrencilerde farkındalık oluşturmak ve bu farkındalığı sahiplendirmek. Bütün yaptığımız çalışmalarda aslında herhangi bir insanımızın sahip olması gereken yetileri kazandırmaya çalışıyoruz. Çünkü bu zamana kadar es geçilmiş bunlar, aynı zamanda kodlarımızla öyle bir oynanmış ki, okuldaki eğitim sisteminden tutun, yalan yanlış tarihlere kadar ezbere bir sistemle büyüdü bütün jenerasyon, hala da öyle gidiyor. Bir kere bu ezberi bozmaya yönelik çalışmalar ve en önemlisi esasında gençleri sahiplenmek en önemlisi. Buna biz geç başladık. Keşke daha evvel yapsaydık bunu. Yapılması garip geliyor ya, bende bu garip görenleri garip görüyorum. FETÖ’ye baktığımız zaman, diyor ya adam ben kaç yılını

verdim, bir otuz yıl daha bekleyemem diye, kendi söylemi bu. Onun arkasında bir stratejisi var. Ne için, batıl için o strateji. Şu internet batıl için de kullanılır hak için de kullanılabilir. Böylesine bir sahiplenişlik ve eğitim iyiye de kullanılabilir ya da tam tersi beyin yıkamayla kendi vatandaşına silah da çektirebilir, Allah muhafaza. Bu gerçekten çok önemli 15 Temmuz'da gördük. (...) Biz şimdi bugünkü dünyada artık kuvvetli olmak zorundayız. Geldiğimiz nokta bu, sadece Türkiye için de konuşmuyorum. Yani kabımızın dışına çıkmamız lazım. Bu anlamda çok iyi yetişmiş olmamız gerekiyor. Buna her alanda ihtiyaç var, kadın doğum uzmanına, hemşireye, hiçbir şey olmasın annelik mesleği var. Kimleri yetiştirecek kim bilir. Bu yüzden genç kızların yetişmesi gerçekten önemli bir misyon. Ve bunu sadece Türkiye bazında görmüyorum, ümmet bazında, uluslararası görüyorum. Bu nedenle çocukların dillerini geliştirmeleri ve bu bilince sahip olmaları çok önemli.”

30 yaşında yurt idarecisi:

“Öğrencide bir gelişim gözlemleyebiliyor muyuz? Öğrencinin fikriyatında veya hissiyatında birtakım olumsuzluklar varsa bunun evirilmesine sebep olabiliyor muyuz? Dünya görüşüne bir katkı sağlayabiliyor muyuz? Sadece burada kalmak bakımından mı burada? Yani burada sadece barınma için mi, yoksa barınmanın ötesinde de onun dünyasına biz bir şeyler katabiliyor muyuz? Şimdi buradaki metotta en temel şeylerden birisinin ben doğruları birlikte çıkartmak gerektiğinin olduğunu düşünüyorum. Yani öğrencilerimizi düşünerek, onlarla tahliller yaparak, istişare halinde, iyi olana, doğru olana odaklanmak ve hizmet etmek gerektiğini düşünüyorum. Yani buradaki temel şey enjekte etmek, aşlamaktan ziyade bilgiyi sevmek vardır ya felsefede onun gibi, o bilgiyle tabiri caizse dans ederek, o çok yönlü, işte zaman zaman felsefeye, zaman zaman sosyolojiye, zaman zaman kendi dersleriyle ilgili olan şeylere yönlendirme yaparak, bunların teatisini yapmak suretiyle, birlikte o bilgiyi çıkarma anlamında bir metot, sevdirme metodu olarak geçer. Sevdirme metodu ve örnek olma olarak geçer. Hem halleriyle hem de işte bunları öğrencilerle tartışarak. Günümüzde tartışmak olumsuz

kodlanıyor ama yani istişare ederek, ciddi manada kafa yorarak, doğrulara, güzel olana ulaşmak gerektiğini düşünüyorum. Özetle böyle söyleyebilirim yani.”

TÜRGEV yurdunda kalan 17 yaşında kadın lise öğrencisi:

“Benim ekibim var. 8 tane temsilci yardımcısı kurulu. Hep beraberler, işte onların altlarında kulüpler var. Senenin başında atölye kulüp seçimleri ve talepler, nasıl şeyler istersiniz gibi şeyler bize soruluyor. Biz sanatsal anlamda bazı şeyleri istediğimizi söylüyoruz, işte sportif anlamda... Daha sonra gayet gelişmiş bir yelpazesi var TÜRGEV’in. Belki bir sıkıntı şu yönde olabilir; TÜRGEV genelde bir üniversite yurdu ve henüz lise yurtlarına yönelik konu seçimlerine şey yapabilmiş değil, üretebilmiş değil. Ama gelecek yıl yapılacağı söyleniyor. Bu olursa daha iyi olur tabi ki. Ama akademik çalışmalar bu açıdan önemli, bu açıdan yapılıyor da. Biz bunlara önem veriyoruz. Öğrencilerin düşünceleri ve istekleri çok önemli. Yalnızca TÜRGEV’in misyonuna göre öğrenci yetiştirmek değil de kendi düşünce sistemi ve doğruları içinde, herkesin kendi yolunu bulabilmesi için, ona yol göstermek. Biz kendi seçimlerimizi yapmaya çalışıyoruz burada.”

16 yaşında kadın yurt öğrencisi:

“Her ne kadar liseli olup irademizin tam oluşmadığını düşünsek bile, ben irademe güveniyordum ve ailem de güvendiği için beni şehir dışına okumaya gönderdi ve özgürce burada kalabiliyorum. Hatta şöyle düşündüm; evet ben farklı insanları da tanınmalıyım, belki ben orada farklılık oluşturabilirim gibi düşündüm. Ben her türlü taraftan, görüşten fikir sahibi olabiliyorum ve TÜRGEV’de bulunmam da tanımadığım bazı görüşleri bana gösteriyor, ikisini harmanlayabiliyorum ve birçok şeyden bir yapı çıkartabiliyorum. 3 yıldır buradayım ama çok farklı fikirler tanıdım, burada olduğum için çok mutluyum.”

28 yaşında kadın yurt idarecisi:

“(...) Ya da keman çalarak kendini dinlendirmeye çalışıyor. Bunları fark ettirmeye çalışıyoruz. Çocukların kendilerini keşfederek ilerideki hayatları

için kendilerine ne katabilirler, dışarıdaki insanlara ne katabilirler, evlatlarına ne katabilirler bunu öğretmeye çalışıyoruz. Açıkçası balık tutmayı, hani hep bu tabir vardır ya... Balık tutmayı öğretiyoruz ve kimseyi, hiçbir balığı uçmaya ya da hiçbir kuşu yüzmeye zorlamıyoruz, bu da var.”

26 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Birincisi, genel seminerler programlarımız var. Bir dönemde on beş ve diğer dönemde on beş olmak üzere, otuz tane seminer başlığımız var. Bunlar sosyal anlamda konular olduğu gibi, kültürel anlamda, siyasi, sağlık ya da öğrencilerimizin direk kişisel gelişimleriyle alakalı konu başlıkları var. Bu konu başlıklarında uzman kişileri yurda getirerek arkadaşlara, haftada bir gün, iki saatlik eğitimler veriyoruz. Bunun yanında öğrencilerimizin üniversiteden geldikten sonra yurt içerisinde kendilerine sadece odada kalmayıp, yurt içerisinde sosyalleşmeleri için farklı atölye çalışmalarımız var. Bu müzik dalında olabiliyor, el nakışı olabiliyor, dikiş olur, spor dalında olabiliyor. Bunlardan bir tanesini tercih edip, arkadaşlar çalışmalarına katılıyorlar. Üçüncü olarak da akademi çalışmalarımız var. Bunlar, merkez olarak gençlik merkezimizde gerçekleşiyor.”

21 yaşında kadın yurt öğrencisi:

“Şu anda yeni çalışmalarımız var. Platformlar kuruluyor. Beni çok heyecanlandırıyor. Çok da iyi olacağını düşünüyorum. Bizi geliştireceğini düşünüyorum. Hani herkes, bütün öğrenciler birbirleriyle yarışıyor ve bir fark atmaya istiyorlar birbirlerine. TÜRGEV de bize bunu sağlıyor açıkçası. Platformlarla bizi güzel şeylere yönlendiriyor.”

TÜRGEV yurdunda kalan 19 yaşında kadın üniversite öğrencisi:

“Mesela diğer arkadaşlarım başka yurtlarda kalıyorlar. Yurdu sadece bir barınma yeri olarak kullanıyorlar. Ama ben TÜRGEV’i bir barınma yeri olarak kullanmıyorum. Benim pazartesi günleri her hafta seminerim oluyor, atölyelerim oluyor, kendime yeni bir uğraş ediniyorum. Daha sonrasında farklı faaliyetlerimiz oluyor. Onlarla yeni insanlarla tanışabiliyoruz. Seminerlere gelen insanların bakış açılarını öğrenip, kendimize yeni bakış

açıları kazandırabiliyoruz. Bence şu zamanda da bizim en çok ihtiyaç duyduğumuz şey bu. Sadece kendi bakış açımızı değil de başka insanların da bakış açısını alarak daha geniş bir perspektiften bakmak, bizim için en önemli olan. Bu yönden gayet iyi. Kampımız oldu mesela, kampa gittim. 3 gün boyunca kamptaydık. Orada güzel bir eğitimden geçtik. Bizden yeni fikirler üretmemizi istiyorlar, bunlar gerçekten güzel şeyler. İnsanlık zaten hep aynı fikirde kalsak ilerlemez. Yeni fikirler üretmemizi istiyorlar. Burada sadece barınma değil, işte önümüzü açma, yeni fikirler edinme gibi eğitim açısından da katkısı oluyor bana. Mesela arkadaşlar diyorlar işte, projeler, projeler üretin. Bir şeyler yapın. Boş durmamızı istemiyorlar. Hiçbir insan boş durmamalı zaten.”

25 yaşında kadın vakıf çalışanı:

“Mesela biz öğrencilerimizin kendilerini geliştirmelerini, yetiştirmelerini istiyoruz. Bunu yaparken bir resim atölyesi de yapıyoruz, bir sanat atölyesi, müzik atölyesinde keman dersi de veriyoruz, ney üfleme dersleri de veriyoruz, gitar dersleri de. Ve hani gerçekten en iyi şekilde eğitimlerini almasını istiyoruz öğrencilerin. Düzenlediğimiz genel seminer programlarımız var. Orada mesela her hafta bir konu ve konukla; gündemden, siyasetten, aktüel aile ilişkilerinden kişisel gelişime kadar her türlü konuda, kariyer konularında mesela öğrencilerin kendini geliştirmesini hedefliyoruz.”

47 yaşında erkek vakıf yöneticisi:

“(TÜRGEV) en başta şunu aşıyor insanlara, diyor ki; kesinlikle konuşmaktan, tartışmaktan imtina etmeyin, herhangi bir fikre saplanmayın, kendinize özgüveniniz olsun, kesinlikle araştırın, yani aklınızı kiraya vermeyin. Önce bu güveni aşıyor, bunu anlatıyor. Diyor ki işte, bir insan olarak fitratınızın gereği, hayatınızda yaşadığınız her şeyi anlamlandırmak ve bunu belli yerlere oturtmak. Herhangi bir fikre kapılmadan, bir ideolojiye girmeden, işte birine bağlanmadan, körü körüne bir şeyin içerisine girmeden, bir kanala dahil olmadan önce araştırın ve gerçeği

anlamaya çalışın, diyor. Sonra maddi olarak destekliyor. Mesela burs veriyor öğrenciye. Sonra konaklama imkânı veriyor ve bunun ötesinde bir sistem kuruyor. O da belki adı yurttur ama yurt demek yeterli değil. Çünkü yurdun ötesinde adeta bir sivil akademi gibi kurulan binalarımız içerisinde, işte bütün sosyal imkanlar var. Spor salonundan tutun, dikiş atölyesine kadar, yemek atölyesine kadar, işte orada her türlü enstrüman için talep edildiğinde hocanın bulunduğu, dersin verildiği, her türlü işte geleneksel sanatların, el sanatlarının yapılabileceği veya işte aklınıza ne geliyorsa ebrudan tutun, karakalem çalışmasına kadar bir sürü atölyenin ve uğraşının olduğu ve bunların da ücretsiz eğitiminin verildiği bir mekân. Kütüphanesi yine hakeza, nerdeyse bir halk kütüphanesi gibi olan bazı yerlerde. Öğrencilerin yurda geldiğinde tekrar dışarı çıkıp, belki de bir arayışın içerisinde olmadan, o yurdun içerisinde kendisini yetiştirebileceği, kendisine bir şeyler katabileceği bir imkânı da oluşturuyor. Yetmiyor, sonra bu öğrencilere diyor ki; bakın size şu imkanları sunuyoruz, işte tıpçılar bir araya gelin, hukukçular bir araya gelin, sosyal bilimciler bir araya gelin, bir kendi literatürünüzdeki var olan bilgiyi paylaşın, araştırın, yeniden üretin. Kendimiz işte gençlik merkezleri kurduk, oralarda platform odaları var, kulüp odaları gibi. Buralarda toplantılar yapıyorlar, söyleşiler yapıyorlar, kendileri birtakım bireysel çalışmaların içerisine giriyorlar ki bunun o kadar önemli olduğunu anladık. Şöyle, bir gün hukukçularla bir çalışma yaptık. 20-30 kişi hukukçular platformumuza kendiniz bir çalışma yapın dedik, kapıyı da kapattık. Bir süre sonra baktık ki ortada bir çalışma yok ve ne yapacaklarını da asla bilmiyorlar. Çünkü o kadar tek düze yönetilmeye, yönlendirilmeye alışmışlar ki tıkanmış kalmışlar, ne yapacağız. Dedik ki siz üretin, siz deyin ki anayasa böyle olmalı, bu iyi, bu kötü ya da işte bunu ülkenin anayasası böyle olmalı ya da olmamalı tartışın bakalım ne çıkacak ortaya. Ve bunu yazın. İnanır mısınız, hiçbir şey çıkmadı ve çok başarılı öğrenciler vardı. Ve bir süre sonra çocuklar şunu anladılar; dediler ki, biz bu işi yeniden öğrenmeliyiz. Okulu yeniden okumalıyız. Aslında şunu anladılar; mantalitetlerini değiştirmeleri gerekiyordu. Çünkü o kadar ezberlemeye ve soruları ezberleyip sınava gidip sınav geçmeye, sonra

alacağımız bir diplomayla iş hayatına atılmaya şartlandırılmışız. Oysa insan beyni bu değil. İnsan denen varlık bu değil. Üretmesi, farklı şeyler ortaya koyması yani çağ açıp çağ kapatması gerekiyor. Ve bunu anladılar. Dediler ki, biz gerçekten yanlış yapmışız. Sonra onlara yöntem öğretmeye başladık. Dedik ki, bak, düşünmeyi böyle yapacaksınız, tartışmayı böyle yapacaksınız, kaynak araştırmasını böyle yapacaksınız, işte akademik bir yazı yazıyorsanız böyle yazacaksınız. Sonra onlar kendilerince yeni yeni, sanki böyle yeniden bir şeyleri keşfediyormuş gibi bir heyecanla işe başladılar. Bunlar yetmiyor; bu insanların içerisinden bakıyorsunuz birtakım cevherler çıkıyor. Şimdi bir kariyer merkezi çalışmamız var. İnşallah onu da bu sene faaliyete geçireceğiz. Onun aracılığıyla diyeceğiz ki, stajlar ayarlıyoruz zaten, bu sene başladık ona. Diyoruz ki, sen nerede staj yapmak istiyorsun. Makine mühendisliği okuyan bir öğrencimizi Türkiye'nin belli bir firmasıyla buluşturup veya gazetecilik okuyan veya işte tipta okuyan veya başka bir yerde okuyanları alıyoruz, kariyer merkezimiz onları yönlendiriyor. Onların içerisinden önümüzdeki sene daha yeni yeni mezun vermeye başladığımız süreçleri yaşıyoruz. Bakalım onlarla ilgili belki yurtdışına uzanan, biliyorsunuz TÜRKEN aracılığıyla orada yüksek lisans, doktora yapmalarını, kendilerini o anlamda hem dil hem de akademik bilgi anlamında, yetiştirmelerini sağlayacağız. Ve gelecekte bu insanlar Türkiye'nin en önemli hazinesi olacak, kaynağı olacak yani. Bütün yeraltı zenginliklerinden daha önemli insan aklı. Bunu hedefliyoruz ama bunun için de TÜRGEV bu sistemi kurmaya çalışıyor. Şu an adım adım bunu kurmaya çalışıyoruz.”

Konuşmacıların aktardıklarına göre TÜRGEV'in misyonunu gerçekleştirmeye yani idealize ettiği toplumsal fayda yaklaşımını hayata geçirmeye çalışırken kullandığı belli başlı yöntemler vardır. Bu yöntemlerin bir yönü eğitim, barınma ve burs gibi kanallar aracılığıyla genç kadınların bilgi, görgü ve donanım seviyelerinin yükselmesine hizmet etme gibi nispeten açık yöntemlerdir. TÜRGEV'in kullandığı yöntemlerin bir yönü de söz konusu kanalları üretirken başvurduğu tutum alışlardır. Bu tutum alışlar, katılımcıların ifadelerinde ayrıntılı bir şekilde ifadesini bulmuş olsa da bunları şöyle

özetlememiz mümkün görünmektedir. TÜRGEV için her şeyden önce öğrencilerin salt üniversite diploması ile hayata atılmaları yeterli değildir. TÜRGEV, desteklediği öğrencilerin akademik alanın yanı sıra kültürel, sanatsal yönden de desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir. Tek tip düşünen insanlar yerine bireysel farklılıklarını keşfetmiş ve buna uygun olarak kendilerini toplumsal olarak inşa eden bireyler olmalarını teşvik etmektedir. Bununla birlikte TÜRGEV, kadınların eğitimlerine katkı verip, belli donanımları kazanmalarını isterken kaynağını Türk-İslam geleneğinden alan bir vizyon önermektedir. Bu vizyonun Türkiye'nin geçmişteki güçlü günlere geri dönebilmesi için gerekli olan en önemli sermaye olduğuna inanmaktadır. TÜRGEV, desteklediği tüm öğrencilerin, diğer bakış açıları gibi bu bakış açısını da tanımalarını isterken pek çok katılımcının belirttiğine göre bu tanıma hali, baskıcı bir benimsetme talebini dışlamaktadır. TÜRGEV mensupları bu bakış açısı ile öğrencilerin tanıştırılmasını *“kalp dili ile değil de hal dili ile gösterme”* şeklinde anlamaktadırlar. Öğrencileri farklı sivil toplum kuruluşlarında olduğu gibi yönlendirme yahut zorla benimsetme taraftarı olmadıklarını ve bunun yerine kendi yaşantıları ile örneklik sergilerken, öğrencilerin kendi kişisel farklılıklarını da meydana çıkartacakları şekilde desteklediklerini ifade etmektedirler. Bunu yaparken de bütün karar alış süreçlerine öğrencileri dahil ettiklerini, öğrencilerle açık ve canlı istişare kanallarının olduğunu, bütün süreçlerin interaktif olarak yürütüldüğünü ifade etmektedirler. Katılımcılardan birinin kullandığı *“milli duyguları olan, manevi duyguları olan, memleketine bağlı, özveri ile çalışan, ciddi hedefleri olan bir gençlik yetiştirmek istiyoruz”* ifadeleri TÜRGEV'in gençlerden beklentisinin boyutları hakkında fikir vermektedir.

Buna göre vakfın taşıyıcısı olduğu zihniyet açısından toplumsal gelişmenin dinamosu olan kesim gençliktir. Gençliğin her anlamda inkişafı toplumun bugün bulunduğu noktadan daha ileri bir seviyeye ulaşması için gereklidir. Gençliğin inkişafını temin etmenin başlıca unsuru, gençliğin eğitilmesi ve çağın gerektirdiği yeteneklerle donanmış hale getirilmesidir. TÜRGEV mensuplarının bu konudaki ifadeleri, TÜRGEV zihniyetinin önemli bir yönüne açıklık getirmektedir. 33 yaşında kadın genel merkez yöneticisi:

“Biz TÜRGEV olarak şunu yapıyoruz; öncelikli olarak bizim neticede 15 Temmuz'a da baktığımızda, gerçekten gençlerimizin milli-manevi değerler

noktasında yetiştirilmesi, bu manada onlara bir katkı sağlanması gerekiyor. Şuurlu bir gençlik yetiştirilmesi gerekiyor, Ülkesini, milletini, devletini seven, daha vizyoner bir gençlik yetiştirilmesi gerekiyor. Bizim de tam olarak amacımız bu aslında. Çünkü bu gençlik eğer milli-manevi değerlerini bilirse ve bunları arkasına bir güç olarak alırsa, o zaman bizim ülke olarak sırtımız yere gelmez. (...) Bizden aldığı kültürü, yani o gelişmişliği dışarıda da belli ediyorlar çocuklar. Çünkü burada çocuklar birçok yazar, aktivist, oyuncu ve sanatçıyla tanışmış oluyorlar. Bu, onlara gerçek manada katkı sağlıyor. Çünkü birebir muhatap olabiliyorlar bu kişilerle. Böyle şeyler çocuklara ciddi katkı sağlıyor. Dolayısıyla bizden çıkan çocukların özgüveni yüksek, vizyoner, adalet duygusu gelişmiş çocuklar olmasını bekliyoruz.”

32 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Genel seminerlerimiz oluyor haftada bir, bütün öğrencilere yönelik düzenlediğimiz. Genel kültürlerinin artması açısından. Normalde bir üniversite mezunundan bilmesini beklediğiniz şeyleri öğrenmeleri açısından. Çünkü bunlar akademik çevre açısından çok da fazla... hani evet bölümleri açısından eğitim alıyorlar ama genel kültür açısından eksik kalabiliyorlar, eğer öğrenciler kendileri aktif değilse.”

36 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Hani normal yurtlarda ki gibi yat, kalk, ye, iç, okulunu bitir, git usulünde değil de bizim burada biraz daha ikinci bir üniversite gibi akademik çalışmalarımız oluyor. Dediğimiz gibi herhangi bir potansiyeli varsa öğrencinin, bir yeteneği varsa, ona yönlendirmeler yapıyor. Ayağına özel hoca getirtiyor. 3-5 öğrenci için mesela ödemeli hoca geliyor. Bazen hatıra binaen gelen oluyor hatır usulü, bazen de ücretli olarak. Yani her türlü külfet. Öğrencinin de buna dahil olabilmesi gerekiyor ki, kendine yatırım yapıyor çünkü. Genel seminerlerde de öyle. Seminerlerimiz de her alanda, işte siyaset olsun, sağlık olsun, hukuk olsun, her alanda, her aşamada, alanında yetkin, konunun içini doldurabilecek konuklarımız gelip, o anlamda fikirlerini beyan ediyor. Bu da öğrenciler için bir kazanım.”

Mesela öğrenci diyebilir ki; "ben hukuk okuyorum, şu konuyla ne ilgim var" dediğinde, biz ona diyoruz ki, sen bunu okuyorsun ama bu konuda da diğer yetkin olan birinden de tecrübesini öğrenmiş oluyorsun. En azından ilerleyen zamanlarda da bir fikrin oluşmuş oluyor."

33 yaşında kadın genel merkez yöneticisi:

"1996 yılında TÜRGEV, 2 tane yurt ile başlamış. Daha sonrasında birer ikişer artarak en son 2014 yılında 12'ye ulaşmış, yani 10 tane yurt açılmış. Sonrasında artık birer ikişer değil 10'ar 10'ar yurt açmaya başladı. Geçen sene 20 tane yurt açıldı. Yurtlarımızda kalan çocuklarımıza burs imkânı tanıyoruz. Tabi, özellikle yetim, öksüz, şehit, gazi çocuklarına, daha doğrusu gençlerimize öncelik tanıyarak, yaklaşık yurtlarımızdaki öğrencilerin yüzde ellisi burslu olarak kalıyorlar."

30 yaşında kadın lise yurdu idarecisi:

"Burada işte öğrencilerin en temel ihtiyaçları barınma gibi temel şeylerinden öte, öğrencilerimizin kendilerini hayata hazırlama aşamasında birçok refleksi kazanmalarına yardımcı olmaya çalışıyoruz. Hem iş hayatında karşılaştıkları tecrübeler bakımından bir örnek sunmaya çalışıyoruz, ileriye dönük hayatlarında neyle karşılaşacaklarıyla alakalı, aynı zamanda da ahlak düsturları, örnek düsturları, irfan, gelenek, İslam ve ilim ekseninde onların gelişmesine katkı sağlamak en temel hedeflerimiz arasında, ki çalışmalarımız bu yönde. Atölyeler, işte onlara tercih sunmak hasebiyle, öğrencilerden aldığımız dönütler doğrultusunda, işte işaret dilinden dansa, kemana, dikiş gibi daha fonksiyonel atölye imkanları sunuluyor. Kültür faaliyetleri kurma, bu anlamda söyleşiler düzenleme, yuvarlak masa toplantıları düzenleme, fikir teatileri yapma doğrultusunda. Mesela spor çalışmaları. Yani daha çok eğitim faaliyetleri yapma konusunda. Bu felsefe ile örtüşen bir yönümüz var diyebilirim. Gönüllü ablalık çalışmaları oluyor mesela. Yine TÜRGEV'in genel yaptığı projeler noktasında, işte fuarlar olur, bunlara katılımlarını sağlama. Bu anlamda vizyonlarını ve çevrelerini de geliştirme noktasında çalışmalarımız var."

28 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Her hafta genel seminerlerimiz var. Genel seminerler kapsamında birçok konuk ile tanıştık. Yani bunlar gazeteciler, yazarlar, siyasetten isimler. Belki de birçok insanın arayıp da ulaşamadığı isimler. Bu insanlarla tanışık olma fırsatını elde ettik. Her hafta seminer yaptığımız için, dışarıdaki bir kültür merkezine ihtiyaç duymadan, burada birçok konuda, yani 30 tane seminerimiz var, yani işte; kimisi bağımlılık, toplumda evlilik, darbeler, Türkiye'nin siyasi tarihi gibi ya da kadın sağlığı gibi, iletişim gibi seminerler.”

Katılımcıların ifadelerinden gençliğe ilişkin tutumları net bir şekilde izlenmiştir. Buradaki ifadelerin çoğunda, TÜRGEV'in toplumsal değişim sağlamaya dönük olarak izlediği yöntemde gençlere verilen önemin niteliğini gözler önüne seren açıklamalar yapılmıştır. Bu anlamda TÜRGEV mensuplarının zihninde ideal bir gençlik tasavvuru olduğunu görmek zor değildir. Buna göre; TÜRGEV için gençlerin milli-manevi değerler noktasında yetişmiş olmaları çok önemlidir. Pek çok katılımcının aktardığı üzere ülkesini, milletini, devletini seven, vizyoner bir gençlik yetiştirilmesi TÜRGEV mensupları için toplumsal fayda sağlamanın en önemli öğelerinden biridir. Bir katılımcının kullandığı *“bu gençlik eğer milli-manevi değerlerini bilirse ve bunları arkasına bir güç olarak alırsa, o zaman bizim ülke olarak sırtımız yere gelmez”* sözü gençliğe yatırım yaparak TÜRGEV'in hangi amaca ulaşmaya çalıştığına ışık tutmaktadır. Zira TÜRGEV zihniyeti için Türkiye'nin geleceğinin garanti altına alınması ve güçlü bir devlet olarak varlık göstermesi çok önemlidir. TÜRGEV'in faaliyetlerine yön veren en önemli motivasyonun bu olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Güçlü bir gelecek için, gelecekte ülkenin karşısına çıkacak meydan okumaları göğüslemeye hazır bir gençlik yaratılması elzemdir. TÜRGEV mensuplarına göre böylesi bir gençliğin yaratılabilmesi için belli imkanların bu gençliğin hizmetine sunulması gereklidir ve TÜRGEV mensupları bu imkanları hazırlamanın ve gençlikle buluşturmanın gayreti içinde olduklarını aktarmaktadırlar. Üniversite gençliği için barınma imkanlarının oluşturulması ve onlara burs temin edilmesi bu hedef için TÜRGEV'in ilk olarak ortaya koyduğu aktivitelerdir. Ancak TÜRGEV mensuplarının aktardıklarına göre, vakfın faaliyetleri bu kadarla sınırlı değildir. Vakıf, üniversite

öğrencilerine alternatif eğitim olanakları da sağlamakta, bunun için gazeteci, yazar ve siyasetçi konukları vakıf bünyesinde ağırlamaktadır. Bunu yaparak gelecekte ülkenin ihtiyacı olan insan sermayesini yetiştirmek üzere, yeterli görmedikleri üniversite eğitimini desteklemeye ve öğrencileri daha nitelikli hale getirmeyi amaçlamaktadırlar. TÜRGEV'in bu eğitimlerin arasına keman, gitar vb. enstürmanların eğitimini katmış olması yahut çeşitli sportif faaliyetlerin de bu eğitimler çerçevesinde öğrencilere sunuluyor olması ilgi çekici görünmektedir. Zira TÜRGEV gibi inanç temelli bir sivil toplum kuruluşunun, bu tür aktivitelerden imtina edeceğine dair birtakım imajların söz konusu olduğu malumdur. Ne var ki burada verilen eğitimlerde hem öğrenci taleplerinin ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması hem de bu eğitimlerin çeşitlilik içinde verilmesi söz konusudur. TÜRGEV yurdunda kalan 21 yaşında kadın üniversite öğrencisinin sözleri bu eğitimlerin öğrenciler nezdindeki karşılığını anlama noktasına fikir vermektedir:

“Siz başka yurtlarda eğitim verildiğini duydunuz mu? Eğitimi gerçekten çok güzel bir şey. Eğitim veriyorlar, sizi yetiştiriyorlar, konferanslarda değerli insanlarla tanışıyorsunuz. Yani bunlar çok ayrıcalıklı şeyler. Normal şartlarda para vererek dil kursuna gidebiliyorsunuz. Zamanınız olmuyor bazen, hani insanlar koşturmaca zaten. İstanbul'da her insan, görüyorum, bakıyorum, herkes bir koşturmaca içinde. Yani o koşturmanın arasında, tatlı bir hani, araya sıkıştırılmış güzel şeyler yapabiliyoruz burada. Kütüphanelerimiz, kitaplıklarımız zaten var ayağımızın altında, o şekilde.”

TÜRGEV mensuplarının aktardıklarından çıkartabileceğimiz bir diğer önemli sonuç; TÜRGEV'in toplumsal fayda üretmek üzere gençliğe yatırım yapma motivasyonunun en önemli parçasının kız çocuklarının eğitimiyle ilgili olduğudur. Zira TÜRGEV, her şeyden önce kız çocuklarının eğitilmesi ve toplumsal yaşama katılımlarını sağlama hedefi ile yola çıkmış bir vakıftır. Araştırmamıza katılanların tamamının paylaştığı anlayışa göre; toplumda yetişen yeni nesiller içindeki kadınlar ve erkekler arasında, fırsatlara erişim açısından bir dengesizlik ve adaletsizlik göze çarpmaktadır. Bu adaletsizliğin giderilmesi ve söz konusu adaletsizliğin yarattığı toplumsal sorunların çözümlenmesi için kız çocuklarının eğitime acilen eğilmek gerekmektedir. Bu nedenle TÜRGEV, en acil mesele olarak kız çocuklarının eğitimini

odağına koymaktadır. Bu anlamda kendisine spesifik bir çalışma alanı belirlemiş ve ortaokul, lise çağlarından başlayarak üniversiteye, ardından da çalışma hayatına katılana kadar kadınları desteklemeyi kendisine ilke olarak benimsemiş görünmektedir. Bu konuda katılımcıların ifadeleri, vakfin neden kız çocuklarını desteklemeyi birincil hedef olarak gördüğüne dair kapsamlı bir anlatı sunmaktadır. TÜRGEV'in neden kız çocuklarını desteklemeyi seçtiği sorusunun cevabını veren katılımcıların ifadeleri, belli konulara yaptıkları vurgular etrafında şekillenmiştir. Bu anlamda katılımcıların ifadelerinden dört ana odak çıktığını söylemek faydalı olacaktır. Bunlar annelik vurgusu, erkek çocuklarının kız çocuklara göre avantajlı olduğuna dair değiniler, kız çocuklarının ailelerin gözbebeği olduğu ve bu nedenle güvenliklerinin ön planda olması gerektiğine dair değiniler ve toplumdaki kadın-erkek rollerinde yanlışların düzeltilmesine dair değinilerdir. TÜRGEV mensupları için kız çocuklarına yapılan yatırımın sebebine dair ilk açıklama öbeği annelik üzerinden gitmektedir. Katılımcıların ifadeleri konunun algılanış biçimini ortaya koymaktadır.

28 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Biz tüm toplantılarda ve yaptığımız tüm faaliyetlerde kız öğrencilerimizin geleceğin annesi olacağını ve gelecek nesli yetiştireceğini düşünerek hareket ediyoruz. Çünkü bir evlat ancak kültürlü bir annenin onu yetiştirmesi ile iyi bir yere gelebilir baktığımızda. Bu ahlak olarak, edep olarak, eğitim olarak...”

26 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Her erkek çocuğu da özel ama kız çocuğu daha özel. Çünkü erkek çocuğunu da yetiştirecek olan yine anne. Kız çocukları ileride anne adayı olduğu için, kız çocukları ayrı tutulmalı diye düşünüyorum. TÜRGEV bu nedenle ayrı olarak ilgileniyor.”

33 yaşında kadın yurt yöneticisi:

“Nesilleri yetiştiren kadınlardır ve biz yetiştirdiğimiz kızlarımızı gerçekten adaletli, vizyoner ve değerlerini bilen kızlar olarak yetiştirirsek, o zaman gerçekten güçlü bir nesil yetiştirmiş oluruz. Gelecek nesilleri de onlar yetiştireceği için, bu manada bir katkımız olmuş olacaktır.”

32 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Atalarımızın sözü vardır ya; “beşiği sallayan el, dünyayı sallayan eldir.” Bizim inancımız bu noktada; nesli yetiştiren kadınlardır. O yüzden, eğer geleceği inşa etmek istiyorsak, bunu öncelikli olarak kadınlar üzerinden yapmamız gerekiyor. Bizim şu an ilgilendiğimiz gençler, muhatap olduğumuz gençler, ileride kendi çocuklarını yetiştirecekler. Buldukları yerde çevrelerindeki iş arkadaşlarını geliştirecekler. Çünkü, kadınlarda erkeklerden daha fazla eğitime, öğretme ve yetiştirme özelliği var. Fitrat olarak da bu böyle, annelik vasfı verildiği için. Bu yüzden hani gelecekle ilgili bir çalışma yapılacaksa, kadınlar bu noktada önemli bir yer teşkil ediyor”

Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, TÜRGEV’in kız çocuklarına yatırım yapmayı seçmesinin temelinde, kız çocuklarının geleceğin annesi vasfını taşıdıkları düşüncesi yer almaktadır. TÜRGEV toplumsal faydayı, toplumun eğitilmesinde ve güçlenmesinde gördüğü için, yeni nesillerin yetiştirilmesini önemli bir görev olarak görmektedir. Bu çerçevede kız çocuklarını yetiştirmek suretiyle hem ülkenin ihtiyaç duyduğu insan sermayesine katkı sağlamak hem de gelecekte var olacak nesillerin iyi yetişmesini temin etmek gibi ikili bir faydayı hayata geçirmek istemektedir. Bu anlamda TÜRGEV mensupları için annelik vurgusu son derece önemlidir.

Katılımcıların kız çocuklarına yatırım yapılmasının nedenlerini açıklarken vurguladıkları diğer bir nokta kız çocukları ile erkek çocuklarının belli imkanlara ulaşma noktasında yaşadıkları farklılaşmadır. Buna göre, erkek çocuklarının eğitimleri sırasında kalacakları yerler noktasında daha fazla imkân vardır. Ek olarak, erkek çocuklarının kalacağı yerlerin mahiyeti ile kız çocuklarının kalacağı yerin mahiyeti arasında bir ayırım yapılarak, kız çocukları için barınma imkânı sunulmasının ne kadar önemli olduğuna dair değinilerde bulunulmuştur.

25 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Erkekler daha kolay kalacak yer bulabilir, bir şekilde başının çaresine bakabilir ama kızlar daha korunmaya, barınmaya muhtaç. Onlar daha naif”

53 yaşında erkek genel merkez yöneticisi:

“Erkek öğrencilerle alakalı ciddi çalışmalar yapan başka sivil toplum kuruluşlarımız var. Önder olsun, Ensar olsun, İlim Yayma olsun. Onlar çok ciddi çalışmalar yapıyorlar.”

30 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Sonuçta erkek öğrencilere hizmet eden kuruluşlarımız var. Dolayısıyla ben biraz daha odaklanıp, o odaklanma suretiyle daha da verim alabilme kaygısı güdüldüğünü düşünüyorum. Zaten şöyle bir şey var; ülke geneline baktığınız zaman ya da uluslararası baktığınız zaman, ciddi bir sorumluluk düşüyor. O anlamda da kız öğrenciler deyince de karşınıza birçok sorunsal çıkıyor.”

36 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Şimdi erkek öğrenciler biraz daha kendilerine kalabilecek yerleri bulabiliyor, çok güvenilir ortamlar olmasa da. Kızlar için daha güvenilir ortamlar oluşturmak adına, kızın üzerinden gidiliyor. Örnek veriyorum; TÜRGEV'in Hüma Hatun yani Başakşehir'deki yurdu, ilk olarak erkek yurdu konseptinde yapılmış, bütün şadırvanları falan ama daha sonra "biz kızla başladık, kızla devam etsin" denmiş, tekrardan o düstur devam ettirilmiş. Yani kız öğrenci, dediğimiz gibi toplumun anneleri olması hasebiyle, toplumu yetiştirecek ana hamur olması sebebiyle kız öğrenci üzerinde biraz daha yoğunlaştığını düşünüyorum.”

19 yaşında kadın üniversite öğrencisi:

“Kız, erkek ayrımı yapmak istemiyorum. Kız da eğitilmeli erkek de eğitilmeli, ikisine de sahip çıkılmalı. Gençken bizim bir yere eğilim göstermemiz daha kolay oluyor. Ama kızlar bu noktada daha önemli bence. Çünkü toplumumuzda belirlenmiş bir kalıp vardır; işte erkektir başının çaresine bakar. Erkeğe bir şey olmaz. Kızlar daha naiftir. Daha korunmaya muhtaçtır. O yüzden TÜRGEV'in kızlar üzerine yoğunlaşması ve şu anda da kızların eğitimine daha çok önem vermesi, bence daha iyi.”

39 yaşında kadın yurt yöneticisi:

“Erkeklerin yer bulması falan daha kolay. Erkek oldukları için toplumda bir farklılık oluyor ister istemez.”

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi TÜRGEV mensupları erkek çocuklarının toplumsal imkanlara ulaşmalarının daha kolay olduğunu düşünmektedirler ve bu nedenle kız çocuklarına yönelik imkanların artırılması için çalışmaktadırlar. TÜRGEV mensupları için kız çocuklarına yapılan yatırımın sebeplerinden bir diğeri de kız çocuklarına dair algılarıdır. TÜRGEV mensuplarının ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, vakıf mensuplarının zihinlerinde kız çocuklarına dair anlam pozitif vurgularla yüklüdür. Kız çocuklarını çok değerli gören, Türkiye'nin geleceğini kız çocukları üzerinden anlamlandıran ve “gözbebeği” ifadesini sık sık dile getiren bir anlayış söz konusudur. Bu anlamda Türk toplumundaki geleneksel cinsiyet anlamlandırmasından farklı olarak erkek çocuklarından ziyade kız çocuklarına pozitif anlamlar yükleyen bir zihniyet yapısının hâkim olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum katılımcıların ifadelerinde rahatlıkla izlenebilmektedir.

37 yaşında erkek vakıf çalışanı:

“Erkek çocukları belki hani sağda, solda kalabilir ama herkesin gözbebeği olan kız çocukları daha korunaklı, daha önem arz eden, onlara yapılacak yatırımın ileride hem ülkeye hem doğacak çocuklara yapılacağı için böyle bir misyon yüklenmiş kendisine TÜRGEV. Ben öyle algılıyorum daha doğrusu. İyi de olmuş. İyi düşünülmüş o zaman. Sonuçta bir anne yetiştiriyorsunuz. Bunlar, kız çocukları, okuyorlar, okuyorlar, okuyorlar... Anne olacaklar Allah nasip ederse. Dolayısıyla ülkeyi, milleti, vatani yetiştiren evlatları yetiştirecekler, kurtaracak evlatları yetiştirecekler. Dolayısıyla, bunu ben çok önemsiyorum. Hep bundan yola çıkıyorum. Hep bunu düşünüyorum. Dolayısıyla işte benim de evlatlarım var. Hani onların da okumaları, öyle hayal etmek, öyle bağdaştırıyorum.”

37 yaşında erkek genel merkez çalışanı:

“Ben TÜRGEV'i yurtçuluk olarak ilk başta hani faaliyet alanı olarak da o şekilde başlamıştı. Yani kız öğrencilerin üzerinden, pozitif bir ayrımcılık

yapılmasından dolayı biraz daha misyonunun kuvvetli olduğunu düşünüyorum. Çünkü çocuğu yetiştiren anne, memlekete doktor yetiştiren anne, bütün meslek gruplarındaki... Babayı da yetiştiren, hepsi anne. Sonuçta anne daha fazla çocuklarla ilişkide olduğu için... Ben vakfın kız öğrencilere karşı yapmış olduğu bu pozitif ayrımcılıktan dolayı burada bulunmaktan çok mutlu oluyorum. Yaptığımızın da bir karşılığı olduğunu düşünüyorum. Çünkü Anadolu'da okuyamayan genç kızların bir nevi buralarda bizim kanatlarımız altında, ailenin güvenli olarak bilmesi sebebiyle okumalarının önünün açılmasının bizim için çok güzel bir geri dönüşüm olduğunu düşünüyorum.”

Katılımcının burada bahsettiği “Anadolu'da okuyamayan genç kızların, ailenin güvenli olarak bilmesi sebebiyle okumalarının önünün açılması” noktası önemli görünmektedir. Bu “gözbebeği” yaklaşımının bir devamı olarak katılımcıların pek çoğu kız çocuklarının güvenliğini ciddi şekilde sorunsallaştırmakta ve TÜRGEV'in buna bir cevap olduğunu vurgulamaktadırlar. Zira Türkiye'de kız çocuklarının okullaşma oranının önündeki en büyük engellerden biri, ailelerin güvenlik algısı sebebiyle kız çocuklarını okutmamayı tercih etmeleridir. Katılımcılar TÜRGEV'i bu noktada önemli bir noktada konumlandırmaktadır.

39 yaşında kadın genel merkez yöneticisi:

“Sayın Cumhurbaşkanımızın Belediye Başkanı olduğu dönemde bir genç kızın bizim yurdumuz/kalacak yerimiz yok serzenişi ile bu fikir doğuyor. Bugün de aynı şekilde. Şimdi erkek rahatça gurbete gönderilebiliyor fakat kız çocuğu söz konusu olunca aileler bu kadar rahat olamıyor. Üniversiteyi kazanıyor kız fakat ailesi göndermiyor veya gönderemiyor. Akrabası olan akrabasına gönderir fakat kimsesi olmayan güveneceği bir yer arıyor. Sırf bu sebepten yani kalma yeri bulamamaktan dolayı bir insanın hayatı perişan olabiliyor. Dolayısıyla ihtiyaca binaen kurulmuş. Ben genç kızların daha çok ihtiyacı olduğunu düşünüyorum şahsen. Keşke erkeklere de yapılırsa fakat imkanlar kısıtlı ve imkanlar kısıtlıysa hangi taraf elzem ise o tarafa yöneliyoruz.”

39 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Kızları, Anadolu'dan aileleri göndermekte çok zorlanıyorlar. Hani güvenli bir yerde kalabilecek mi ne yapacak, ne edecek... Kolay kolay da aileler kabul etmiyor şehir dışında okunmasını. Ama bu noktada TÜRGEV kendini ispatlamış bence. Aileler geliyor, kayıt sırasında bize öyle şeyler söylüyorlar, iltifatlar ediyorlar ki. Çok güvenerek bırakıyorlar. O noktada bir boşluğu doldurmaya çalışıyor TÜRGEV. Ve tabii o diğer yapıların yaptığı gibi, o boşluğu doldurmaya çalışırken, alıp onları o misyonlarına, o amaçlarına malzeme olarak görüyorlar ya hani... biliyorsunuz neden bahsettiğimi... TÜRGEV bunu kesinlikle yapmıyor.”

16 yaşında yurt öğrencisi, lise:

“Kız öğrenciler, özellikle ailelerinden uzakta yaşayan kız öğrencilerin, belki bizim çevremizden insanların, böyle güvenli ortamlara ihtiyaçları var. Eğitimlerini idame ettirebilmek için vs. Bunun için de gerek kişisel gelişimimiz olsun gerek işte güvencimiz olsun, bu iyi bir şey bizim için.”

25 yaşında vakıf yöneticisi:

“Çünkü kız çocuklarının aileler tarafından sürekli bir güven probleminden dolayı mesela eğitim için şehir dışına gönderilmemesi gibi durumlar oluşuyordu. Bu da tabii kız çocuklarının okumasını da engelliyordu. Yani bu vakfın '96 yılında kurulmasındaki amaç güvenli bir ev ortamı gibi, ailesinin güvenerek gönderebileceği bir ortam oluşturma amacıyla kuruldu.”

Bu ifadelerin yanı sıra TÜRGEV'in kız çocuklarına yaptığı yatırımın toplumsal bir karşılığı olduğuna inandığı anlaşılmaktadır. TÜRGEV kız çocuklarına yatırım yapmak suretiyle toplumda var olan teamüllere muhalefet ettiğini düşünmemekte, aksine toplumsal bir talebi yerine getirdiğine inanmaktadır. Bu konuda 47 yaşındaki erkek vakıf yöneticisinin sözleri dikkat çekici bir açıklama sunmaktadır:

“Herkes bunu takdir ediyor. Çünkü, toplum dediğiniz şey anne, babadır, kardeştir, abladır, baktığınızda bu insanlar sonuçta bir şekilde birbirleriyle muhatap. Erkeklerle de muhatap, kadınlarla da muhatap. Ve herkesin ailesinde bu sıkıntı var, bu yara var. Bir kere herkes çocuğunu emin bir yere

göndermek istiyor, ondan emin olmak istiyor, kalacağı yerden, okuyacağı yere, özetle İstanbul gibi ya da diğer büyük şehirlere baktığınızda, Anadolu insanının böyle bir şeyi var, haklı olarak. Yani ilk defa şehir dışına, büyük şehre gidecek, herhangi bir hayat tecrübesi olmamış çocuğun. Tabi bu erkekler için de geçerli ama maalesef toplumumuzda kızlar daha zayıf algılanmış. Dolayısıyla gönderirken hep endişe ediyor anne-baba. Erkek çocuğu için de ediyor ama kız çocuğu için daha fazla endişe ediyor. Ve gönderdiğinde şuna emin olmak istiyor. Kalbim rahat, kızı öyle bir yere verdim ki hiç problem yok. Allah'a şükür iyi ki varlar, diyorlar. Bunu duyuyoruz. Bize şunu ifade ediyor; demek ki biz burada o kız çocuğunu kendi kültürümüze göre anne-baba gibi koruyan, kollayan, sahiplenen bir yuva haline dönüşüyoruz. Çünkü bizimki açık, şeffaf, insanların baktığında her şeyi görüp, bir çırpıda işte siz anlatmadan anlayıp, algıladığı ve değerlendirebildiği bir yapı. Bunu hemen anlamlandırıyor. Size diyor ki; TÜRGEV içerisinde erişmemiz çok rahat. Hem ekonomik olarak rahat hem eğitim anlamında rahat hem güven anlamında rahat. Dolayısıyla çocuğun geleceğinden de emin, okulundan da emin, kendi hayatından da emin. Bu çok olumlu bir şey yansıtıyor. Bu toplumdaki havayı da değiştiriyor. Yani TÜRGEV aslında şunu da yapıyor; demin bahsettiğim bizim muhafazakâr kesimin erkek egemen anlayışını da değiştiriyor”

TÜRGEV mensupları bu şekilde toplumdan gelen bir talebe cevap verdiklerini düşünürken bir yandan da toplumda kadın-erkek rollerine dair var olan yanlışları da düzeltebilecek mekanizmaları hayata geçirebilme arzusundadırlar. Kadınların desteklenmesi ve pozitif ayrımcılığa konu edilmesiyle, kadınlara yönelik adaletsizliğin ortadan kalkacağını düşünmektedirler. Bu konuda TÜRGEV yurdunda kalan 22 yaşındaki kadın üniversite öğrencisinin görüşleri şu şekildedir:

“Yani genel olarak bu zamana kadar kadınlar hep böyle bastırılmış, onlara söz hakkı verilmemiş, araştırma, gelişme açısından hep böyle bir ikinci planda, erkeklerin hep böyle bir ön planda olması sağlanmış. Yani geçmişten gelen bir şey var aslında. TÜRGEV’in bunu kırma amacıyla olduğunu düşünüyorum.”

TÜRGEV yurdunda kalan 21 yaşında kadın üniversite öğrencisinin de benzer görüşleri vardır:

“Eski zamanda kadınlara fazla destek sunulmuyordu, hani kadınlara daha geri gözü ile bakılıyordu. Ben o zamanki durumları annemde gördüm mesela. Alçaltılmış, kenarda, köşede, hep atılmış, hani insan gibi değil. Küçük görülen insanlar vardı o zamanlar. TÜRGEV o konuda çok destek verdi, Allah razı olsun, bizlere büyük imkanlar sundu. Bir tek erkekler ön planda değildir, kadınların da yapabileceği işler vardır. Nasıl Alman hükümeti başbakanı bir kadınsa, hükümetin başına geçebiliyorsa demek ki kadınlar için de aynı şey geçerlidir. TÜRGEV bizi bu konuda çok destekliyor.”

TÜRGEV mensupları geleceğin şekillendirilmesine ve yeni nesillerin yetiştirilmesine çok önem verdikleri için kadın-erkek rollerinde yaşanacak olumlu değişimin topluma olumlu yönde yansıtacağını düşünmektedirler. Bu durum TÜRGEV zihniyetinin toplumsal fayda üretme yöntemlerinden biri olarak dikkat çekici görünmektedir. Toplumsal faydayı genel olarak gençlerin eğitilmesinde, özel olarak ise kız çocuklarının eğitiminde gören TÜRGEV’in bu meseleyi yalnızca ülke ölçeğinde değil uluslararası ölçekte de planladığı anlaşılmıştır. Bu anlamda yurtdışında faaliyet gösteren TÜRKEN Vakfı önemli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. 47 yaşında erkek vakıf yöneticisinin TÜRKEN hakkındaki değerlendirmeleri, vakfin uluslararası perspektifine ışık tutmaktadır:

“TÜRKEN, ENSAR ile TÜRGEV’in ortak kurmuş olduğu bir çalışma, yurtdışı çalışmalarının tamamına biz TÜRKEN diyoruz. Şu an Amerika’da var ve İngiltere’de var. Amerika’da evlerimiz var, İngiltere de bir kız, bir erkek yurdumuz var. Ayrıca Avusturya’da bir çalışmamız var. Amerika’da şimdi evlerin yanına bir kompleks yapmayı düşünüyoruz, o da proje aşamasında arsası falan hazır. İşte yurdu, gençlik merkezi içerisinde olan bir kompleks. Manhattan’da, merkezde güzel bir çalışma. Bunlar ne yapacak, işte burada ülkesine hizmet etmek isteyen çocuklar, bu vakıflardan veya Türkiye’nin diğer kesimlerinden oraya gidecekler, orada kalacaklar emin bir şekilde. Araştırma yapacaklar, dil öğrenecekler, kendilerini

yetiştirecekler, yani Batı'daki bilginin seviyesi ortada, bunu inkâr edemeyiz, sonuçta gelip ülkelerine hizmet edecekler, TÜRKEN bunun, oradaki altyapısı olmuş olacak. Tabi bu öğrenciler belli süreçlerden geçiyorlar yani herkes gitmiyor. TÜRGEV kendi bünyesinden göndereceği öğrencilerle bir süreç izliyor, öğrencinin başarısı, vizyonu, ondan sonra hedefleri bütün bunları tartıyor, ölçüyor, biçiyor, belli elemelerden geçiriyor. Çocuk zaten oraya giderken biliyorsunuz onun neyi başaracağını neyi başaramayacağını, hazır bir şekilde oraya göndermiş oluyorsunuz.”

TÜRKEN Vakfı, TÜRGEV'in yurt dışı çalışmalarını kapsayan bir çalışma kolu olarak vakfın perspektifine ve eğitim anlayışına dair önemli bir pencere açmaktadır. TÜRGEV zihniyetinin eğitim desteğini sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası ölçekte de tanımlıyor oluşu, hem yetiştirmeyi düşündüğü gençlere uluslararası bir bakış açısı kazandırmayı hedeflediği, hem de hayata uluslararası bakış açısını kapsayan bir noktadan baktığını gösteren işaretler olarak ele alınabilir. Bu da TÜRGEV'i benzeri olan sivil toplum kuruluşlarından ayıran önemli göstergelerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

IV.III.II. TÜRGEV'in insan ve genç tasarımı

TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımını belirleyen kriterlerden bir diğeri de sahip olduğu insan ve genç tasarımı ile çeşitlilik tasavvurudur.

32 yaşında kadın yurt idarecisi:

“Biz geleceğimizin çok yönlü şekillenmesini istiyorsak, gençleri de çok yönlü yetiştirmeliyiz. Ne zarar gördüysek tek yönlü yetişmiş insanlardan gördük Türkiye'de aslında. Baktığımız zaman Anadolu coğrafyasında, insan doğası olarak çok yönlü yaşamaya, çok yönlü bakmaya yönelik yaratılmış bir varlık. Siz onu sınırlandırırsanız, kısıtlarsanız fitratını bozmuş oluyorsunuz ve insan, deyim yerindeyse insanlıktan çıkıyor. Öyle bir durumda da bırakın kendisine faydası olmayı hem kendisine hem de çevresine daha çok zarar veriyor. Bizim birinci amacımız öğrencilerimizi bu çevreden korumak. İkinci amacımız da kendi fitratına uygun bir şekilde yetişmesini sağlamak. Dediğim gibi bunu yaparken aslında daha çok

kendisinin nasıl bir birey olacağını, kendisinin tanımlamasını istiyoruz. Biz o tanımladıktan sonra, tanımı doğrultusunda onu destekleyecek faaliyetlerde bulunuyoruz. Aslında yine işin büyük bir kısmını öğrenci kendisi yapıyor. Sadece bunu fark etmeden yapıyor. Mezun olduktan sonra fark ediyorlar yaptıkları şeyi. Kazandıkları şeyin o süreçte çok da farkında olmuyorlar. Mezun olduktan sonra kazandıkları becerileri, sosyal hayatında kullanmaya başladıktan sonra geri döndüklerinde; “hocam ben bunun nasıl yapılacağını bilmediğimi zannediyordum ama bunu biliyormuşum” diye geliyorlar. Bizim için değerli bir dönüşür. Bunun dışında direk bir şablon koymuyoruz. Daha ziyade belli ahlaki çizgiler var, değerler var. O değerlerin içerisinde kaldıkları sürece hiçbir sınırlaması yok öğrencinin. Bu değerler; yalan söylememek, dürüst olmak, kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkasına yapmamak, bir emanet verildiyse ona ihanet etmemek, herhangi bir sorumluluk üstlendiyse onun hakkını vermek, karşısındakine saygı duymak, anlamaya çalışmak, hoşgörülü olmak. Bahsettiğim değerler ve kırmızı çizgiler bunlar. Bunları aşmadığı sürece öğrencilerimiz için başka bir sınırımız yok bizim için. Bizim hem en büyük avantajımız aslında Türkiye’de gençliğimiz, hem de yeterince ilgilenilmediği için en büyük dezavantajımız da gençliğimiz. Bunu avantaja çevirmek için çalışan kurumlardan bir tanesi TÜRGEV.”

Yurt idarecisinin sözleri TÜRGEV’in insan ve genç tasarımının ana hatlarını ortaya koymaktadır. Buna göre TÜRGEV zihniyeti için kişinin kendi fitratı doğrultusunda yaşamasının ve yeteneklerini geliştirmesinin önemli olduğunu anlaşılmaktadır. Burada belirleyici kavramın fitrat olduğu anlaşılmaktadır. Kişinin yaratılıştan getirdiği özellikler¹¹⁹ anlamındaki İslami bir kavram olan fitratın, bu bakış açısı içindeki belirleyiciliği dikkat çekicidir. Kişilerin kendi yeteneklerini keşfetmeleri, kendi sınırlarını çizmeleri gibi ilkeler yine fitrat kavramıyla ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre katılımcı, öğrencileri kendileri hakkındaki tanımlamaları yapmalarına izin veren, ardından da bu tanımlama çerçevesinde destekleyen bir yapı

kurmaya çalıştıklarını ifade etmekte ve sınırları “*yalan söylememek, dürüst olmak, kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkasına yapmamak, bir emanet verildiyse ona ihanet etmemek, herhangi bir sorumluluk üstlendiyse onun hakkını vermek, karşısındakine saygı duymak, anlamaya çalışmak, hoşgörülü olmak*” şeklinde çizmektedir. Bu sınırlandırma hem evrensel ahlaki ilkelerle hem de TÜRGEV’in yaslandığı Türk-İslam geleneğine uygun bir sınırlandırma olarak ortaya çıkmaktadır. 36 yaşında kadın yurt idarecisinin sözleri de TÜRGEV’in insan/genç tasarımına benzer bir çerçeveden bakmaktadır:

“En azından vatanını, milletini, dini değerlerini, ahlaki değerlerini, oturmasını kalkmasını, edebi-adabı, adab-ı muaşeretini bilir bir şekilde buradan mezun olursa... Yani biz ona ne bir siyasi yönlendirme ne bir ahlaki, dini empoze etmiyoruz. Sadece kendimize ait kodları bir şekilde kendi içimizde ortaya sunuyoruz. Mihenk taşlarını göstermeye çalışıyoruz. O alırsa alır, almazsa da belki vakti zamanı geldiğin de bir gün, bir yerde filizlenecektir.”

Bu sözler, yukarıda ifadesini bulan bakış açısının farklı bir dille ifade edilmesi olarak değerlendirilebilir. Burada da belli ahlaki kodların varlığından söz edilmektedir. 30 yaşında yurt idarecisi bu ahlaki kodları İslami değerlerle akademik hedeflerin birleşimi olarak tanımlamaktadır:

“Burada genel olarak anlatmaya çalıştığım felsefeyi, hizmeti biz ona verebildiysek, öğrencimize verebildiysek, o da almışsa, dolayısıyla karşılıklı alışveriş şeklinde, ayakları sağlam basan, yani milletine sahip çıkan, kendinden emin, hedefleri olan, mücadeleci kimliğiyle... Akademik hedefler ve çalışmalar, aynı zamanda İslami değerleri çok güzel bir şekilde meczedip, bunları harmanlayıp, topluma katkı sağlayabilmelerini beklerim. Toplumun temel noktalarında, hangi yaşam olursa olsun, mesleki anlamda ciddi aktif olmalarını beklerim. Tarafsız bir şekilde bu arada.”

Tarafsızlık vurgusu başka TÜRGEV yöneticilerinin de kullandığı bir argümandır. 34 yaşındaki kadın genel merkez yöneticisi TÜRGEV’in tarafsızlık söylemine şu şekilde açıklık getirmektedir.

“En ufak bir yanlı ve taraflı söylemde ki biz kurum olarak asla yapmadığımız bir şey, bizim kırmızı çizgimizdir. Kişilerin bireysel olarak, fert olarak gönülden bağlı oldukları yapı varsa, illegal olması haricinde biz oraya karışmıyoruz fakat bunu seslendirdikleri, dillendirdikleri anda bizim kurum politikamızın dışına çıkmış oluyorlar. Asla müsaade etmediğimiz bir şey. Çocuklarımızı hiçbir şekilde, hiçbir yere yönlendirmiyoruz. Zaten en ufak taraflı bir söylemde çocuklarımız inanılmaz tepki gösteriyor. Bunun dışında hangi alanda çalışıyorlarsa, okuyorlarsa gerçekten alanlarında iyi olmalarını, gerçekten bunu bekliyoruz. Bizim için bir şey yapmalarını beklemiyoruz, bu toplum için, kendileri için, aileleri için faydalı olmalarını bekliyoruz, net. Ve ürün çıkarmalarını, bu topluma bir şey yetiştirmelerini, bir şey vermelerini...”

Tarafsızlık ve baskıyı/empozeyi dışlayan bir yöntemin, söylemlere yoğun şekilde yansıdığı görülmekte, insanlara herhangi bir baskı yapılmadığı, herhangi bir şeyin empoze edilmediği özellikle ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bu vurgular TÜRGEV zihniyeti için baskı yahut empoze yönteminin istenmeyen unsurlar olduğunun altını çizmesi açısından önemli görünmektedir. Bu bakış açısının bir devamı olarak yurtlarda öğrenci çeşitliliğinin olduğu, vurgulanan bir başka husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

39 yaşında yurt idarecisi:

“Her görüşten insan bizim yurtlarımızda kalabiliyor. Bu çok güzel bir şey. Dışarıdan hani böyle ilk bakıldığın da böyle değilmiş gibi bir algı var bence... bu sosyal medyadaki yapılan yorumlarla falan da bunu ölçebiliyoruz. Ya da çok farklı bir ortamda bir araya gelindiğinde; "Bilal Erdoğan'ın, Cumhurbaşkanının yurdu" falan diye söylüyorlar. "Öyleyse burada tamam tesettürlüler, AK Parti'liler kalıyordur" gibi bir algı var ama esasında öyle değil.”

33 yaşında kadın genel merkez yöneticisi de benzer argümanları dile getirmektedir:

“Bizim şu siyasi görüşten olan öğrenciyi almamız şu siyasi görüşten olan öğrenciyi alırız gibi bir görüşümüz yok. Gerçekten kendini geliştirmeye

açık, vizyon sahibi olmaya hevesli ve sadece diploma alıp mezun olmak istemeyen, diplomayı alırken hem başarısını artıracak hem de kendine bir katkı sağlayacak gençleri biz yurdumuza alıyoruz. Şöyle ki; öğrencileri mülakatla yurda alıyoruz ve bu tamamen mülakatlarda ortaya çıkan bir şey. Bu mülakat komisyonunda bir psikoloğumuz oluyor, bir eğitimcimiz oluyor ve genel işleyişten sorumlu birisi oluyor ve onların kanaatine göre yurda alınıp alınmamasına karar veriliyor.”

25 yaşında kadın yurt idarecisi kozmopolitlik vurgusu üzerinden yurtlardaki çeşitliliğe açıklama getiriyor:

“Burada insanlara her yönü ile böyle de olabilir yani bu da var denilebiliyor. Hani bakın siz böyle de olabilirsiniz, böyle de kabul ediyoruz. Siz böyle olmazsanız sizi almayız gibi bir şey yok. Çok hani şey olur ya... Osmanlı’da kozmopolit bir yapısı vardır, aynı şu an TÜRGEV onun gibi. Her şey olabilir, herkes gelebilir. Yani yeter ki eğitimi verelim, sizler istekli olun, bizler size yardımcı olalım; eğitim anlamında, öğretim anlamında.”

26 yaşında kadın yurt idarecisinin kapsayıcılıkla ilgili ifadeleri de yukarıdaki ifadelerle örtüşmektedir:

“En başta çizgisinden ödün vermemiş olan bu tesettürlü de olur, tesettürsüz de olur... Yani duruşuyla da gerçekten bir kalıbının olduğunu bir çizgisinin olduğunu gösteren bir öğrenci isterim uzaktan baktığımda. Yani sadece kendi düşüncelerini netleştirip aynı zaman da farklı düşüncelere de yer veren, Türkiye’nin geleceğine, aydınlanmasına katkıda bulunan bir kadın birey görmek isterim.”

Genel merkez ve yurt yöneticilerinin ifadeleri, çeşitliliğin yurtlarda istenen bir durum olarak görüldüğü anlamını taşımaktadır. Bu çeşitliliğin TÜRGEV’in insan ve genç tasarımının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Yöneticiler insanları belli siyasi, dini görüşlere yahut farklı kriterlere göre değerlendirmediklerini ifade etmektedirler. Yalnız bu değerlendirmelere başarıya, değişime, kendini geliştirmeye açık olma gibi kriterlerin eşlik etmesi, TÜRGEV zihniyetinin insan/genç tasarımının başarı yönünü

ortaya koyması açısından önemli görünmektedir. Zira TÜRGEV, öğrencilerini çeşitlilik içerisinde görmek istese de bu çeşitliliğin içine başarı potansiyeli yahut arzusu olmayan gençlerin dahil edilmediği aşıkardır. Bu duruma 53 yaşında erkek vakıf yöneticisinin sözleri iyi bir örnek olarak okunabilmektedir:

“TÜRGEV, muhafazakâr, devletine bağlı, milli değerlerine bağlı, ileriye hedefleyen ciddi manada hedefi olan bir gençlik yetiştirmek için kurulmuş olan bir vakıf. Bu nedenle buradan mezun olan bir gencin bir defa ideali olacak. Gerçekten kendi mesleğinin en üst seviyelerini, en ileri seviyeleri ideal edinmiş, kariyer planlaması yapmış olması lazım. Yoksa ben mühendislik okudum, mühendisim ama düzgün mühendisim, bu da bana yeter diyerek kenara çekilen bir gençlik, bizim gençliğimiz değil. Bulunduğu yerde en iyisini olması gerekiyor. Hırslı olacak, ideali olacak gençliğin. Bir de ondan dolayı da biz yurtlarımızda sadece barınma hizmeti vermiyoruz. Ciddi bir üniversite eğitimlerinin yanında eğitim çalışmaları da yapıyoruz. Bu noktada buradan yetişen öğrenciler devlet kademesinde görevlere gelecek, belki kendi özel şirketlerini kuracaklardır, çalışacaklardır. Oralarda gördüğümüz zaman gerçekten mutlu oluyoruz. Ama bir de aidiyet duygusu olması lazım. Nasıl kendileri buralarda yetişti, böyle bir hizmette biz bulunuyoruz, onlar da bunlardan faydalandı. TÜRGEV bağışlarla yürüyen, gönül esasına göre yürüyen bir kurum. Onların da kendi iş imkânları olduğunda, sosyal hayata girdiklerinde buldukları yerlerde TÜRGEV ya da benzeri yapılara destek olması, oraya gelip orada görev alması bizi mutlu edecektir.”

25 yaşında kadın genel merkez çalışanının görüşleri de başarı kriterinin TÜRGEV için önemine dair fikir vermektedir:

“Tamamen milli değerlerine göre ülkelerinin güçlenmesi, yani başarılarla imza atması için kendilerini geliştirmelerini, yetiştirmelerini, bilimsel, sosyal faaliyetler oluşturmalarını istiyoruz. Ve bunu bir şuurla yapmalarını istiyoruz yani milli, manevi değerlerini önemseyen, kendi medeniyeti için, medeniyetin inşası için çalışan ve bu şuurda olan ve başarılı... Hem işinde hem aile yaşantısında güçlü bir karakter olmasını önemsiyoruz.”

Yukarıdaki ifadeler TÜRGEV mensupları için sadece mesleki başarının değil aynı zamanda topluma hizmet bilincinin de önemli olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu durum, TÜRGEV'in toplumsal değişmeyi hedef alan çalışma modeli ile tutarlı bir görünüm arz etmektedir.

IV.III.III. TÜRGEV'in vakıf anlayışı

TÜRGEV'in zihniyetinin oluşmasına kaynaklık eden bir diğer başlıksa, TÜRGEV mensuplarının sahip olduğu vakıf anlayışıdır. Vakıf anlayışı, kökenini kurucularının kimliklerinden almaktadır. İslami bir dünya görüşünü benimseyen kurucular için, TÜRGEV'in her şeyden önce bir vakıf olarak kurgulanmış olması bile anlamlıdır. Zira vakıf geleneğinin İslam geleneği içinde önemli bir yeri vardır. İslam siyaset felsefesini benimseyen ve bütün kurumlarını buna uygun olarak dizayn eden Osmanlı Devleti için de vakıf sistemi idari sistemin önemli bir parçası olarak varlık bulmuştur. Vakıf sistemi hem devletin bayındırlık hizmetlerini ve sosyal hizmetleri yürütmek için kullandığı hem de tebaanın dini sorumluluğunu yerine getirmek için başvurduğu son derece kapsamlı bir sistemdir. TÜRGEV kurucuları kendilerini Osmanlı Devleti ile zihinsel bir devamlılık içinde gördükleri için sivil toplum alanında benimsedikleri sistem de vakıf sistemi olmuş, böylece vakfın kurucularının kimliğine ve kurucu değerlere uygun bir sosyal yardım sisteminin hayata geçirilmesi mümkün olmuştur. TÜRGEV'in zihniyetini ve buna bağlı olarak geliştirmiş olduğu sosyal fayda yaklaşımını anlayabilmek için bu nokta önem arz etmektedir. Vakıf mensupları ile yapılan görüşmelerde katılımcıların sıklıkla vakıf anlayışına vurgu yapmaları bununla alakalı görünmektedir. Bu konuda katılımcıların zihinlerinin çok berrak olduğu ve taşıdıkları vakıf anlayışının anlam dünyalarında önemli bir karşılık bulduğu gözlemlenmiştir. 33 yaşında kadın vakıf yöneticisi vakıf anlayışının gündelik çalışmalarına ve bu çalışmalara yüklenen anlama nasıl yansıdığını anlatmaktadır:

“Burası bir vakıf ve vakıf çalışması gerçekten fedakârlık gerektiren bir iş. Standart bir işiniz yok, sürekli 7/24 aktif olmanız gereken bir iş var. Benim mesleğim mühendislik mesela. Ben mühendisliği de 5 yıl kadar yaptım. Mühendislikte şöyledir; bir ürün üretirsiniz, o ürünün kontrollerini yaparsınız ve sevk edersiniz. Ama yaptığımız bir hata sadece maddi yönden bir hata olur. Bizim ise burada öyle standart bir işimiz yok. Hani saat 6'dan

sonra telefonlarınız susar ve hafta sonlarınız kendi istediğiniz gibi ilerler ama burada böyle bir durumumuz yok. Dolayısıyla hayatımızın merkezinde olmuş oluyor, yani hayatımız aslında vakıf çalışmaları içinde geçmiş oluyor. Çünkü zaten burada yoğun bir tempo içerisinde çalışmamız gerekiyor. Dediğim gibi, yurt sayımız sürekli artış gösteriyor. Artış gösterdiği için de daha fazla efor harcamamız gerekiyor. Buna göre de şekilleniyor. Bu şekilde hayatımızın tam merkezinde olmuş oluyor ve özel hayatınıza kalan vakit çok sınırlı bir vakit oluyor. Siz yıllık izindeyken de pazar günü de öğrencinin eğer bir problemi varsa müdahale etmek zorundasınız. Erteleme veya görmezden gelme gibi bir durumunuz olmuyor.”

53 yaşında genel merkez yöneticisi de yoğun çalışma temposunu tamamıyla vakıf anlayışı çerçevesinde anlamlandırmaktadır:

“Burası gönüllülük alanı. Gönüllü olmazsanız bu iş yapılmaz. Bu stres çekilmez. Burada çok ciddi stresle çalışıyoruz. Her yönden stres, yaptığımız işle alakalı, işin yoğunluğu ile alakalı, işin zamanında bitmemesiyle alakalı. Ama neticede burada hayırlı bir iş yaptığımıza inanıyoruz. Bunun mükâfatını inşallah öbür dünyada Cenab-ı Allah verecek bize. İbadet aşkıyla yapılacak bir iş. Yoksa burada profesyonel düşünce ile maaşlı ben çalışıyorum, sabah dokuzda geliyorum, akşam beşte gidiyorum, maaşımı alıyorum. Bu mantıkla yürüyecek bir iş değil. Çalışırsınız ama belli bir noktaya kadar çalışırsınız, ondan sonra bu yapı tıkanır. Vakfın bir sorumluluğu var her şeyden önce. Dışarıda herhangi bir sivil toplum kuruluşu olsa çok rahat çalışırsınız. Ama vakıf olduğunda vakıf parasını harcarken ona göre dikkatli düşünüyorsunuz, kılı kırk yarıyorsunuz. Bazen böyle karşınızdaki kişiye bunu anlatamıyorsunuz. Yani üç kuruş hesabınız burada, karşındaki bozuluyor işte üç kuruşun hesabını mı yapıyorsun diye ama yapmam lazım. Çünkü vakıf parası harcıyorum ben, yetim parasını harcıyorum. Dolayısıyla hassas olmam lazım. Çalışan arkadaşlarımıza da sürekli onu söylüyoruz. Burada hassas olacaksınız. Çünkü bize bağlı teknik personeller var, yurtların tamiratlarını yapan, yaptığımız iş vakıf işi, bunun sorumluluğunu bilin, ona göre davranın diyoruz. Bazen yurt ziyaretleri

yapıyoruz. O ziyaretlerde kız öğrencilerimizi görüp konuşuyoruz. Mutlu olduklarını, memnun olduklarını gördüğümüzde o bizim için yetiyor.”

37 yaşında erkek vakıf çalışanı da benzer ifadelerle yaptığı işi anlamlandırıldığını ve en temel motivasyonun sahip olduğu vakıf anlayışı olduğunu şu sözlerle ortaya koyuyor:

“Ben buraya geldiğimde tabii işin yoğunluğu, iş yükü, her anlamıyla çok fazlaydı. Yeni geldiğim bir yer, ekip arkadaşlarının sayısı çok azdı. Ben kışın burada yattım, kalktım. O derece hayatımın neresinde gördüğüm, anlaşılır. Artı, yani yanan bir lambadan tutun, çaydanlıkta kaynayan suyu tutun, yani ben affedersiniz, lavaboya veya abdest almaya giderken bile her gidiş gelişimde en az iki tane üç tane lamba kapatıyorum. Ben evde de öyleyim. Annemden de öyle gördüm. Ondan sonra artı, çaydanlığın altını kısıyorum fokur fokur kaynamaktansa, kısıyorum, kısıyorum ve bunu hiç kimseyle de paylaşmadım, ilk defa ama örnek vereyim diye.”

39 yaşında kadın vakıf yöneticisi de çalışmalarını vakıf anlayışı ile ilişkilendirmekte ve çalışmalarına anlam dünyasında buna uygun bir yer vermektedir:

“Bu niyet vesilesiyle TÜRGEV'e başladım. Aklımda sadece bu düşünceler ve Allah rızası için yapılması gerekenler vardı, yöntem vardı. Buraya geçtiğimiz sene başladıktan sonra baktım aynı dili konuşuyoruz, amaç aynı, yeri geldiği zaman tabiri caizse seferberlik ilan edilmiş gibi çalışılıyor. Özel sektörde de çok çalışılıyor. Misal bireysel bir muhasebeye de giriyordum, sabah 9 akşam 6 çalışıyoruz ki 6'da falan çıkmak mümkün değil. Yani 24 saat çalışmak durumunda kalıyordum. Uluslararası ticaret yaptığım için saatler değişken olabiliyordu. Şunu sorguluyordum ben misal, Resulullah (sav) böyle mi çalışıyordu acaba. Yani Allah rızası için yapıldığında yine ibadet sayılır fakat yine de içime sinmiyordu. Ama burası (TÜRGEV) ibadet gibi gerçekten. Orada harcadığın emek rızık için yeterliydi ama manevi anlamda yeterli değil diye düşünüyordum. Bu anlamda da buradaki arkadaşların çalışması çok hoşuma gitti. Ben de zaten çok çalışılan, disiplinli bir yerden geliyorum. Allah karşıma çıkardı, esasında duamdır

yani Allah'ın duamı kabul ettiğini düşünüyorum açıkçası. Gerçekten bir vakıfta çalışmak için fedakâr olmak gerekiyor bunu ilk geldiğimde de söylemişlerdi bana. Memurlukta ve özel sektörde işimi yapayım, maaşımı alayım anlayışı vardır ya hani, vakıflarda bu çok zor. Buna rağmen dışarda şöyle bir algı var; vakıflar çok rahat, artık rahat edersin falan demişlerdi. Oysa ben şu an eski işimden daha çok çalışıyorum. Çünkü orda zaten belli saatlere sıkışmak zorunda kalıyorsun ama buradaki motivasyon farklı, insanı devamlı ayakta tutabiliyor.”

TÜRGEV mensuplarının çalışmalarına kaynaklık eden temel motivasyonun sahip oldukları vakıf anlayışı olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlayış vakıf mensuplarının dinsel ve kültürel kodlarından kaynaklanmaktadır. İslami hassasiyetlere sahip bu insanların vakıf anlayışı ile anlatmaya çalıştıkları olgu büyük oranda “Allah rızası” kavramı ile ilişkilidir. Bu dünyada kendi çıkarları gereği olmaksızın, yalnızca başkalarının iyiliğini düşünerek ve onların faydasına olacak şekilde çalışarak “Allah rızası”nı kazanacaklarına inanan vakıf mensupları için, çalışmalarının temelinde bu motivasyon yer almaktadır. Böylece vakıf anlayışı sahip oldukları dini ve kültürel kimlik içindeki önemi nispetinde, vakıf faaliyetlerini anlamlandırmalarına katkı sağlamaktadır. Bu durum pek çok vakıf çalışanının içsel tatmin duygusu yaşamasına ve vakıf faaliyetlerine dönük olumlu duygular içinde olmalarına sebep olmaktadır. 39 yaşında yurt idarecisi yaşadığı içsel tatmini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Konu insan olunca, o kısmı beni çok mutlu etti. Aradığımı buldum ve buradaki diğer rutin işlerden asıl yapmak istediğime vakit bulamıyorum. Mesela hafta sonu bir kermes organizasyonuna kalkıştık çocuklarla, iki gün sürdü. Genelde öğrencilerle yapılan işlerde çok mutlu oluyorum, çok motive oluyorum.”

33 yaşında vakıf yöneticisi de benzer duyguları paylaşmaktadır:

“Manevi tatmin noktası diğer işlerle kıyasladığımızda çok daha yüksek çünkü öğrenciye dokunma imkânınız, oradaki problemi çözme imkânınız, varsa eğer öğrencinin bir ailevi problemi, dersiyle ilgili bir sıkıntısıdır ya da genel olarak hayatında yaşadığı problemi gelip size anlatması ve sizin

ona yardımcı olmanız ve onun da bunun çözümünü hissediyor olması sizi gerçekten "Ben bugün birisi için bir şeyler yaptım" noktasına getiriyor ve manevi tatmini yaşamış oluyorsunuz."

39 yaşında vakıf yöneticisinin duyguları yaşanan manevi tatminin boyutlarına dair bir başka örnek olarak karşımıza çıkmaktadır:

"Bir sene evvel burada başladım, ondan önce de açıkçası ismini pek bilmiyordum TÜRGEV'in. Ama bir niyetim vardı, özel sektörde çalışıyoruz, alıp, satıyorsunuz. Ticaret bu en nihayetinde, onun kendine has dinamikleri var ama ben mesela basketbol koçluğu yaptım, 2004-2006 yılları arasında. WNBA'de üniversitede mastır yaptım oradan döndükten sonra. A Milli takımda yardımcı antrenörlük yaptım bayan takımında. Antrenörlük kısıtlı oldu, dönem dönem yaptım. Çünkü koç olarak çok kalmak istemedim. Dar geldi bana orası. Fakat insana değme konusu, çocuklarla beraber olma konusu, koçluk çünkü başlı başına bir meslek yani o benim hoşuma gidiyordu, insana faydalı olduğum hissini kazandırıyor. Dolayısıyla ticari tarafta o manevi tarafın eksik kaldığını hissettim, açıkçası ilk böyle başladı burası"

TÜRGEV mensuplarının kimliklerinin ve zihniyetlerinin bir parçası olarak vakıf anlayışını önemsedikleri ve faaliyetlerine buna göre bir anlam vermekte oldukları anlaşılmaktadır. Buna bağlı olarak TÜRGEV mensuplarında oluşan içsel tatmin ve manevi doyum hissi oldukça yüksektir. İçsel olarak tatmin oldukları ve manevi olarak anlamlı buldukları bir eylemi katılımcıların büyük çoğunluğu hayatının merkezine yerleştirmiş gibi görünmektedir. Bu anlamda katılımcıların pek çoğu benzer ifadeler kullanmaktadır. 36 yaşında kadın yurt idarecisi, vakıf çalışmalarına kendisini nasıl adadığını şu sözlerle anlatmaktadır:

"Vakıf çalışmaları gerçekten de aidiyet isteyen bir çalışma türü. Sabah geliyor, çıkma durumun hiçbir şekilde yok. Çünkü yurttan bir işleyiş var, hayat devam ediyor. Orada öğrencilerin her türlü ihtiyacı senden karşılanıyor. Her türlü olmasa da birçok ihtiyacı senden karşılanıyor. Çünkü ailesinden uzak, anne babasından uzak, gelmiş birçok çeşitli"

memleketlerden... Buradaki öğrenciler; abla olarak, anne olarak, bir büyük olarak seni görüyor. Orada ihtiyaç duyulan bir kişi olduğunuz için, aslında dışarıda sosyal bir çevreye çok da ihtiyacınız olmuyor ve şu anda hayatımızın odak noktasında. Yani vakıf çalışması olduğu için mi bu kadar, nasıl diyeyim, vakf ettik kendimizi.”

TÜRGEV yurdunda kalan 22 yaşında kadın üniversite öğrencisi de yurt yaşantısının hayatında ne kadar merkezi bir konumda olduğunu anlatırken, vakıf anlayışının öğrencilere yansıyan yönüne dair bir anlatı sunmaktadır:

“Yüksek lisansta da öğrenci olarak kalmayı, o şekilde devam etmeyi istiyorum. Yani hayatımın ortasında diyebilirim. Ailem oldu burası. Ben mesela, eve gittiğimde sıkılıyorum tekrar yurda geliyorum. Bir hafta orada kalıyor, iki hafta burada yani. Özliyorum yurdun ortamını, idarecileri... yani sıkılmıyorum ben burada.”

TÜRGEV yurdunda kalan 22 yaşında kadın üniversite öğrencisi de benzer ifadelerle yurt yaşantısını anlamlandırmaktadır:

“Şu an TÜRGEV hayatımın tam ortasında, bir nevi ailemden uzak bir yerdeyim, bir nevi ailem yerinde şu an benim için, ikinci evim olarak görüyorum.”

39 yaşında kadın yurt idarecisi vakıf ortamının hayatında kapladığı yeri şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Şu an hayatımın merkezinde TÜRGEV. Çünkü haftanın 6 günü burada çalışınca, mesai saatleri de toplamda normalde benim yaptığım işlere göre sektörel anlamda saat olarak çok farklı. Bir de şey yapamıyorsunuz, saat altı benim çıkmam gerekiyor deyip, çantanızı alıp çıkamıyorsunuz. Öğrenci sizi durduruyor, bir telefon sizi durduruyor, geri dönmeniz, bir şeye bakmanız gerekebiliyor, acil bir durum olabiliyor. Bazen arkadaşlara devredebiliyoruz, bazen edemeyebiliyoruz. Haftada bir gün, iki gün böyle şeyler oluyor, sarkmalar oluyor. Bu böyle hani saatinize bağlı kalarak çalışabileceğiniz bir iş değil, bu işle evli olmanız gerekiyor.”

53 yaşında erkek vakıf yöneticisi TÜRGEV'in hayatındaki merkezi yerine dair şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Şu anda benim hayatımın içerisinde, merkezde. Daha önce serbest mühendislik çalışmalarım vardı. Daha sonra yurda başlarken tam zamanlı olarak başlamıştım. Biz buraya birkaç gün destek vereceğiz diye geldik. Baktık ki buradaki iş yoğunluğu fazla, gerçekten böyle bir şeye ihtiyaç var, bir bilgi birikimine ihtiyaç var. Ondan sonra kendiliğinden devam etti. Şu anda önceliğimiz TÜRGEV.”

34 yaşında kadın vakıf yöneticisi de benzer ifadelerle TÜRGEV'i hayatının merkezine yerleştirdiğini söylemektedir:

“Şu anda zannediyorum bütün hayatım TÜRGEV'den ibaret. Yani çok düşünüyorum bunu, TÜRGEV'i hayatımdan çıkarırsam geriye ne kalır diye, ama ne kalır bilmiyorum. Çok ciddi bir iş yoğunluğu var burada. Ben hepsini ürettiğim, yönettiğim ve takip ettiğim için hepsi bende. Stratejik olarak yön vermek, üretmek, şekil vermek, yürütüyor arkadaşlar takibini yapıyorum sonuçlarını almak ve organizasyonları yapmak bütün bu işlerin hepsi birbirinden çok farklı alanlar. Şu anda yani çok yoğun bir mesaiyle çalışıyorum.”

30 yaşında kadın yurt idarecisi TÜRGEV'in hayatındaki merkeziliğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Hayatımın tam merkezinde, yani hayatımla özdeş olmuş bir şey aslında. Çünkü gerçekten, bizim amacımıza da hizmet eden, varlığımızın amacına da hizmet eden bir kurum olduğunu düşünüyorum ben, felsefesi itibariyle, buranın kuruluş amacı itibariyle. Sonuç itibariyle ben hangi işi yapıyorsam, ilahi rıza ile bir ilişkilendirme gayem var. Bu anlamda da TÜRGEV'İN çalışmalarının da ilişkilendirmek bakımından böyle zemininin olduğunu görüyorum.”

28 yaşında yurt idarecisi TÜRGEV'i hayatının odak noktasında gördüğünü söylerken yukarıdakilerle benzer bir noktaya temas etmektedir:

“Ben TÜRGEV’i son 8 senedir hayatımın odak noktasında görüyorum. Çünkü, dediğim gibi yaşadığım 2 yıllık İzmir hayatından sonra TÜRGEV benim için bir dönüm noktası oldu. Yani kendimi keşfedebildiğim bir yer oldu daha doğrusu. Bu anlamda TÜRGEV galiba ev hayatımdan daha çok benimle beraber.”

26 yaşındaki yurt idarecisi de yukarıdakine çok yakın ifadeler kullanmaktadır:

“Şu an tam olarak hayatımın odak noktasında TÜRGEV var. Her yönden yani; ailevi açıdan da TÜRGEV var, iş hayatımda da TÜRGEV var, geleceğe dair kurduğum planlarda da TÜRGEV var. Şu an her açıda TÜRGEV var. Çünkü TÜRGEV deyince benim aklıma buradaki öğrencilerim geliyor, kız öğrenciler geliyor. Onların varlığı benim hayatımdaki birçok şeyi yönlendiriyor. Yani bir şey yaparken onların yararına mı olur zararına mı olur diye düşündüğüm çok fazla şey oluyor. Bu kendimi geliştirirken, okuduğum kitapları seçerken dahi ergen psikolojisiyle alakalı kitaplara yöneliyorum ya da genç kızların yetiştirilmesiyle alakalı kitaplara yöneliyorum. Her alanda düşüncelerim onlara odaklı olmuş oluyor. Ailevi olarak da etkiliyor; buradaki çalışma saatlerimizden kaynaklı ya da kız öğrencilerle ilgilendiğimiz için çok yoğun bir çalışma tempomuz var. Ailem bunu şey yapabiliyorlar; yani benden taraf oldukları için bu işi destekledikleri için, onlar da bana destek çıktıklarından dolayı onları da bu şekilde etkilemiş oluyor.”

TÜRGEV yurdunda kalan 21 yaşında kadın üniversite öğrencisi de TÜRGEV’in, hayatında merkezi bir konumda olduğu ifade etmektedir:

“TÜRGEV okulum gibi, hayatım, evim burası benim, evim gibi, öyle görüyorum. Hani yurt için, okuldan çıkınca, evime gidiyorum diyorum. O kadar rahatım yani, çok seviyorum, bilmiyorum. 3 senedir de buradayım, hiçbir şikâyetim de olmadı, gayet güzel. Hayatımda önemli bir yere sahip olduğunu düşünüyorum ve bu ailede olmaktan çok mutluyum.”

TÜRGEV yurdunda kalan 19 yaşında kadın üniversite öğrencisi vakfın hayatındaki merkezi rolünü şu sözlerle aktarmaktadır:

“TÜRGEV’i ben şu anda hayatımın her yerinde görüyorum. Çünkü ailem gibi benim burası. Ailem İzmir’de ben burada yaşıyorum. Odadaki arkadaşlarım benim bir ailem. İdare, müdür, müdür yardımcılarım benim bir ailem, ablam gibi. Hayatımın her yerinde görüyorum TÜRGEV’i. Eğitim hayatıma da katkıda bulunuyor.”

25 yaşında kadın vakıf çalışanı diğer yurt idarecilerinin kullandığına benzer ifadelerle TÜRGEV’in hayatındaki merkezi konumunu açıklamaktadır:

“Aslında TÜRGEV benim ailem oldu; çünkü ailem farklı bir şehirde yaşıyor benim. Ben de TÜRGEV yurtlarında kalıyorum, hem aynı zamanda lojman şeklinde kullanıyorum yani. Yani sosyal hayatımın dışında çoğu vaktim TÜRGEV’le geçiyor. Ya yurttaki öğrencilerle beraber normal bir öğrenci gibi ben de yurttaki öğrencilerle beraber ya da işyerinde ofis olarak kullanırken, hani işimi yaparken TÜRGEV’leyim. Bu şekilde nasıl söyleyebilirim hani hayatımın çok büyük bir kısmını TÜRGEV kaplıyor aslında.”

47 yaşında erkek vakıf yöneticisi TÜRGEV’in, anlam dünyasında kapsadığı yerle ilişkili olarak hayatında merkezi bir konumda olduğunu söylemekte ve şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Aslında ben isimlerden çok kurumların ne yaptığını önemsiyorum. Çünkü hayatımızda da geçmişte birçok kurum geçti, birçok isim geçti. Kurumsal yapı geçti ama benim için o kurumun isminden çok misyonu, topluma katmak istediği değer, ne yapmak istediği önemli. O yüzden TÜRGEV’in isminden ziyade kendisinin yapmış olduğu iş, uğraş ile hayatımın merkezinde gibi. Çünkü yapmak istediğim şey, bir insan olarak bu topluma katkı sağlamalıyım. TÜRGEV bunun için iyi bir araç ve bu işin merkezinde. Bu anlamda bire bir örtüşüyor diye düşünüyorum her şeyiyle.”

Yurt idarecileri, genel merkez yöneticileri ve öğrencilerin ifadelerinden anlaşıldığı gibi TÜRGEV, vakıf mensuplarının çoğunluğu için hayatın merkezinde yer almaktadır. Bu durum TÜRGEV’in zihniyetinin ve toplumsal fayda yaklaşımının doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. TÜRGEV mensupları taşıdıkları inanç ve kültürel

aidiyet nedeniyle sivil toplum alanında faaliyet göstermektedir. Buna göre sivil toplum faaliyetinin anlamı, İslami bir kavram olan vakıf anlayışı tarafından çizilmektedir. Kişilerin Allah rızasını kazanmak ümidiyle başkalarının faydasına olacak şekilde ve çıkar gözetmeksizin faaliyetlerde bulunmaları, vakıf anlayışının temel özelliği olarak ortaya çıkmaktadır ve TÜRGEV kendisini bu çerçeve ile açıklamaktadır. Bu nedenle de sınırları muğlak, talepkâr bir çalışma alanına karşılık, son derece yüksek bir tatmin ve manevi doyum hissi TÜRGEV mensuplarına eşlik etmekte ve vakfi hayatlarının merkezinde konumlandırmalarına neden olmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇYDD VE TÜRGEV'İN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı, Türkiye’de eğitim, burs ve barınma yardımları konusunda faaliyet gösteren en yaygın örgütlenme ağına sahip sivil toplum kuruluşları arasındadır. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Türkiye çapında 108 şube ve İstanbul’da bulunan genel merkezi ile faaliyetlerini yürütürken, TÜRGEV İstanbul’da bulunan genel merkezi, Türkiye çapında işlettiği 56 yurt ve 2 gençlik merkezi ve yurtdışında faaliyet gösteren TÜRKEN Vakfı ile çalışmalarını sürdürmektedir. TÜRGEV yöneticileri, “şubeleşmenin yaratabileceği sakıncalardan ötürü, şube örgütlenmesinin tercih edilmediği”ni dile getirmektedirler. Bunun yerine ülke çapında faaliyet gösteren yurt müdürlükleri eliyle çalışmaların sürdürülmesi tercih etmektedirler.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, ilköğretim, lise, yüksekokul ve üniversite bursları ile yatılı bölge ilköğretim okullarını iyileştirme, okullar, yurtlar ve toplum merkezlerinin yapılması ve iyileştirilmesi, anasınıfı ve oyun parkları yapımı gibi faaliyetlerinin yanı sıra devletten alınan araziler üzerine çeşitli kuruluşlardan destek alarak 32 öğrenci yurdu inşa ettirmiş ve bunların işletmesini Milli Eğitim Bakanlığı’na bırakmıştır.¹²⁰ Dernek genel başkanı Aysel Çelikel’in ifadesine göre 2017 yılı itibariyle ÇYDD bünyesinde biri Alanya, diğeri de Bursa’da olmak üzere iki öğrenci yurdu faaliyet göstermektedir. Bunun yanı sıra ikinci el mağazalar ve çelenk hizmeti ile derneğe maddi kaynak oluşturulmaktadır.

Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı’nın ise başlıca çalışma alanı yurtçuluk faaliyetidir. Vakfın, ülke genelinde faaliyet gösteren 8’si orta öğretim ve 48’i yüksek öğretim olmak üzere 56 yurdu bulunmaktadır. Vakıf, yurtlarda kalan öğrencilere burs desteği sağlamakta, ayrıca yurt dışında da lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi alan gençlere burs vermektedir. Başlangıç itibariyle yüksek öğretim yurtları kurarak yola

¹²⁰ Çağdaş Türkiye Çağdaş Eğitimle Oluşur, ÇYDD broşürü, 2011.

çıkması olan TÜRGEV, süreç içerisinde orta öğretim yurtları, anaokulları, ilköğretim kolejleri ve gençlik merkezleri açarak hizmet sahasını genişletmiştir.

ÇYDD, 2007 yılı itibariyle Çağdaş Yaşam Cumhuriyet Ödülü'nü laiklik ilkesinin benimsendiği 10 Nisan tarihinde vermektedir. Dernek bu ödülü laiklik kavramını öne çıkaran isimlere vermekte ve bu yolla derneğin zihniyeti içerisinde önemli bir yeri olan laiklik kavramını hatırlatmaktadır. Ayrıca 2011 yılı itibariyle Türkan Saylan Sanat ve Bilim Ödülleri'ni "Türkan Saylan'ın yaşam anlayışını geleceğe taşıyacak bilim ve sanat ürünleri yaratan kişilere"¹²¹ vererek kamuoyu oluşturmakta ve çalışmalarını duyurmaktadır. ÇYDD, çalışmalarını Türkiye genelinde yer alan şubeleri üzerinden yürütmektedir. Başta burs faaliyetleri olmak üzere, şubelerde gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri ve toplantılar, dernek çalışmalarının gövdesini oluşturmaktadır. Buralara gelen öğrencilerin ve ailelerin, özellikle eğitimlerine katkı verilmekte, bu esnada "çağdaş toplum değerleri"¹²²'nin aktarılmasına önem verilmektedir. "Çoğu, birçok yazarın desteğiyle oluşturulan kitaplar öğretmenler, öğrenciler, sosyal yardım uzmanları vb. kişilerin gereksinimi düşünülerek hazırlanan" kitapları basan bir yayınevi de ÇYDD bünyesinde faaliyet göstermektedir. Bu yayınevi sanattan, siyasete ve çocuk kitaplarına kadar pek çok alanda kitaplar basmakta ve ÇYDD zihniyetini ve çağdaşlık anlayışını, mensuplarına aktarmak üzere faaliyet göstermektedir.¹²³ Derneğin kuruluşunda yer alan

¹²¹ ÇYDD tanıtım broşürü, 2015.

¹²² Jale Baysal, Türkan Saylan, **Çağdaş Toplum Değerleri**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1996, s. 13.

¹²³ ÇYDD'nin yayınladığı kitaplar şu şekildedir: *Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim*, J. Baysal, N. İpşiroğlu, Ş. Ozil, İstanbul, Cem Yayınevi, 1990, *Çağdaş Kültürümüz, Olgular – Sorunlar*, Jale baysal, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, *Yazma Uğraşı*, Zehra İpşiroğlu, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam, Eşit Hak – Eşit Katılım*, Necla Arat, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, *Türkiye'nin Ders Kitapları, Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Şeyda Özil, Nilüfer Tapan, İstanbul, Cem Yayınevi, 1991, *Cumhuriyetin 70'inci Yılında Atatürk'e Armağan. Geçmişten Geleceğe Atatürk*, İstanbul, Gendaş Yayınevi, 1994, *Atatürk, From the Past to the Future*, İstanbul, Gendaş Yayınevi, 1996, *İnsan Hakları Açısından Laiklik*, Serap Yazıcı, İstanbul, Demet Yayıncılık, 1994, *Aydınlanma Felsefesi ve 1923 Devrimi*, Serap Yazıcı, İstanbul, Demet Yayıncılık, 1994, *Çağdaş Eğitimde Sanat*, Nazan İpşiroğlu, İstanbul, Demet Yayıncılık, 1994, *Milli Eğitim Bakanlığı ve ÇYDD Halk Eğitim Projesi Eğitim Kitapçığı*, (HEM) İstanbul Özgün Ofset, 1995, *Çağdaş Toplum Değerleri*, Jale Baysal, Türkan Saylan, İstanbul, Cem Yayınevi, 1996, *Milli Mücadelede İç İsyancılar ve Cemil Cahit'in (Toydemir'in) Anıları*, Abdullah Kehale, İstanbul, Demet Yayıncılık, 1997, *Demokrasinin Demokrasiyi Tehdit Eden Güçlere Karşı Korunması*(10 Nisan 2000, Laiklik Paneli), Otopsi Yayınları, 2000, *Çağdaş Eğitimde Kültür ve Sanat*, Türkan Saylan, Mart Matbaacılık, Kasım 2001, *Nasıl Bir Edebiyat Eğitimi?* Oya Adalı, Şeyda Özil, İstanbul Elit Yayın Tanıtım Ltd. Şti.

ve ilk yıllarda yayın faaliyetlerini yürüten Jale Baysal, derneğin esasen laiklik ilkesini korumaya yönelik bir kuruluş olduğunu ifade ederek yayın faaliyetlerinin de bu amaç doğrultusunda şekillendiğini aktarmaktadır. Buna göre oluşturulan bütün yayınlar “çağdaş düşünceyi tanımak ve uygulamalarımıza aktarabilmek için, yazılı kaynaklar en değerli araçların bir bölümünü oluşturur” düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.¹²⁴

Şube sistemi ile çalışmayan TÜRGEV, ülke geneline yayılmış yurtlarını aynı zamanda her tür eğitim faaliyetinin planlandığı ve uygulamaya konulduğu mekanlar olarak tasarlamıştır. Genel seminer programları, atölye ve kulüp çalışmaları, dil kursları, kültür ve sanat kursları, müzik eğitimleri, sportif faaliyetler, platform çalışmaları ve akademi aşamalı ders programları ile son derece kapsamlı eğitim faaliyetleri yurtlar bünyesinde verilmektedir. TÜRGEV’in ayrıca Montessori eğitimi veren bir anaokulu ile sosyal bilimler alanında yoğunlaşan bir üniversitesi bulunmaktadır. Bunun anlamı TÜRGEV’in coğrafi anlamda hem yurtiçini hem de yurtdışını içeren, nitelik bakımından da anaokulu-kreş düzeyinden başlayarak üniversite eğitime ve EDEP programı ve TÜRKEN Vakfı ile de üniversite sonrasına yönelik dizayn edilmiş bir eğitim perspektifi ve faaliyet alanı olduğudur. İki sivil toplum kuruluşundan yurt dışı eğitim ve barınma hizmeti sunan yalnızca TÜRGEV’dir. Eğitim faaliyetlerini kreş/anaokulu düzeyinden başlatan vakıf, bünyesinde faaliyet gösteren İbn Haldun üniversitesi ve bağımsız bir eğitim programı olan EDEP Programı ile nitelikli öğrencilere erişim ve onların eğitimlerine katkı verme imkânı bulmaktadır. Bu

2002, *Deprem Seyir Defteri*, Mart Matbaacılık, 2002, *Gençler İçin Sorunlar – Çözümler*, Oya Adalı, Çınar Yayıncılık, Ağustos 2004, *Aydınlığa Koşan Küçük Kızlar – Eruh Yatılı İlköğretim Bölge Okulu Çağdaş Yaşam Ferhat Şenatalar Kız Öğrenci Yurdu Öyküsü*, İstanbul Yayıncılık Matbaası, 2005, *Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği – Bir Çağdaşlaşma Öyküsü*, İstanbul, 20. Yıl Matbaası, 2009, *Toplum Mektupları – Türkan Saylan*, İstanbul, Şahinkaya Matbaacılık, 2010, *Çağdaş Kadının Başucu Kitabı*, İstanbul, Morpa Ofset, Ocak 2011, *Çağdaş Çocuk Öyküleri*, 1992, *Çağdaş Çocuk Öyküleri 2*, 1993, *Çirkin Prenses*, Tiyatro oyunu, Feyza Hepçilingirler, 1994, *Barış Resimleri I ve II, Cumbabaya Mektuplar, Çocuk Kültürü*, İstanbul, Mavi Bulut Yayınları, *Gelin Çocuklar, Birlikte Düşünelim*, Sevgi Özel, Zehra İpşiroğlu, Nazan İpşiroğlu, Çınar yayınları, *Bir Kitap Hazırlıyoruz*, İstanbul ATP Yayınları, 1999, 3. Baskı 2004, *Yaratıcı Okuma I ve Yaratıcı Okuma II*, İstanbul, Özyürek Yayınevi, 1997, *Çoğalacağız Daha, Yaratıcı Okuma Dizisi*, 5 kitaplık dizi, İstanbul Toroslu Kitaplığı, 2006, *100 Temel Eser Tartışması*, İstanbul İskele Yayıncılık, Temmuz 2007.

¹²⁴ Hasan S. Keseroğlu, *Akıl ve Yürek, Bir Cumhuriyet Kadını Jale Baysal’ın Tanıklığı*, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2010, s. 42-43.

çerçevede vakıf yöneticilerinin aktardıklarına göre; nitelikli öğrencilerin bir sonraki adıma geçişleri ve uluslararası alanda tanınan ilim insanları haline dönüşmeleri amacı doğrultusunda yurt dışı eğitim ve barınma olanaklarının oluşturulmasına önem verilmiştir. Vakıf yöneticilerinin anlatımlarından ortaya çıkan resme göre vakfın yurt dışı eğitim perspektifi uluslararasılaşmayı ve rafine bilgiye erişimi odağına almaktadır. Bu çerçevede öğrencileri, yüksek öğretim gördükleri alanda, dünyada sahanın en iyileriyle karşılaştırmak ve bilgiyi birinci elden edinmelerini temin etmek önemli bir amaç olarak görünmektedir. Bunun için Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri ve Arapça dil eğitimi için Ürdün, vakfın faaliyet sahasında yer almaktadır. EDEP programı bünyesinde üniversite eğitimlerine ek olarak ilmi çalışmalar yapan ve hem İngilizce hem Arapça öğrenen öğrenciler, özellikle Arapça eğitimlerini tamamlamak üzere Ürdün'e gönderilmektedir. Bunun yanı sıra vakıf bünyesindeki yurtlarda kalan öğrencilerden üniversite eğitimlerini başarılı şekilde sürdüren ve tamamlayan öğrenciler Avrupa ve ABD'de faaliyet gösteren TÜRKEN Vakfı aracılığıyla buralarda eğitimlerine devam etmektedirler. TÜRKEN vakfı, TÜRGEV'in Ensar Vakfı ile birlikte kurduğu ve ortak olarak yürüttüğü bir projedir. TÜRGEV'in yurtdışındaki bütün faaliyetleri TÜRKEN'in faaliyet alanına girmektedir.

TÜRKEN Vakfı'nın amaçları “yeni gelen öğrencilerin batı kültürüne, yaşamına, şehirlerine ve kurumlarına uyumlarını sağlamak, öğrencilerin geçmişleri ve gelecekteki hedefleri doğrultusunda uygun üniversiteleri bulmak ve tavsiye etmek, (...) değişen ve karmaşık bir küresel toplumda öğrencinin yaşamını iyileştirmek, öğrencilerin konut, ulaşım, iletişim ve eğitim gereksinimlerini karşılamak”¹²⁵ şeklinde açıklanmaktadır. Bu amaçla vakıf bünyesinde faaliyet gösteren öğrenci konuk evleri; Amerika Birleşik Devletleri'nde, Boston, New York ve Washington'da dokuz, İngiltere'de üç ayrı öğrenci konuk evi olarak faaliyet göstermektedir.

Her iki sivil toplum kuruluşunun yola çıktıkları felsefeden, taşıyıcısı oldukları zihniyete, referans kaynakları ve kişilerinden motivasyon biçimlerine kadar pek çok alanda farklılaştıkları rahatlıkla söylenebilir. Ne var ki her iki sivil toplum kuruluşunun söz konusu farklılıkları yanında ortaklaştıkları belli konular vardır. Bunların başında her iki sivil toplum kuruluşunun da faaliyet gösterdikleri alanın birebir aynı olması

¹²⁵ TÜRKEN Vakfı tanıtım broşürü.

gelmektedir. Gerek ÇYDD gerekse TÜRGEV toplumsal değişim yaratma amacıyla yola çıkmış kuruluşlardır. Buna göre her iki kuruluş için de toplumsal dönüşümü gerçekleştirmenin ön şartı, toplumun eğitilmesidir. Bunun için öncelikle gençlerin eğitimine önem verilmesi gerektiğini düşünmektedirler zira toplumların geleceğinin gençlerin elinde olduğu tespiti merkezi bir tespit olarak görmektedirler.

Her iki sivil toplum kuruluşunun mensupları için geçerli olan bir başka argüman eğitimin ve eğitimde fırsat eşitliğinin toplumsal yaygınlaşmasında sorunlar olduğu düşüncesidir. Buna göre; toplumsal fırsatlara erişim noktasında bireyler ve bölgeler arasında büyük uçurumlar vardır ve bu yapı bazı kesimleri yapısal olarak diğerlerinden daha fazla mağdur etmektedir. Bölgesel olarak ülkenin doğusu bu eşitsizlikten en kötü şekilde etkilenirken, kadınlar söz konusu tablo içinde erkeklerden çok daha fazla mağduriyet yaşamaktadırlar. Aileler gerek kız çocuklarının güvenliği ile ilgili yaşadıkları endişeler gerekse maddi imkansızlıklar nedeniyle kız çocuklarını okutmakta büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Bu durum kız çocuklarının okullaşma oranını düşürürken, toplumsal gelişmeyi ketyen sistematik bir soruna dönüşmektedir. Ülkenin tecrübe ettiği toplumsal, siyasal ve ekonomik pek çok sorunun kaynağında bu durum yer almaktadır ve ülkenin ihtiyacı olan çözümlerin üretilebilmesi için kadınların eğitim olanaklarına erişimlerinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bu tespitler ve çözüm önerisi her iki sivil toplum kuruluşunun ortaklaştığı en önemli zemin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle her iki kurum da faaliyetlerinin merkezine bu tespiti yerleştirmişler ve kadınların eğitilmesinin önündeki engellerin kaldırılmasını birincil çalışma sahası olarak belirlemişlerdir. Yine her iki sivil toplum kuruluşu için, bu tercihin son derece rasyonel başka yönleri de bulunmaktadır. Toplumsal dönüşüm yaratmayı faaliyetlerinin merkezine koyan her iki kuruluş için kadınların eğitilmesinin bu yönde sağlayacağı hız ve etkinlik son derece ön plandadır. Kadınların eğitilmesinin topluma ulaşmak için en hızlı ve etkili yol olduğuna inanan ÇYDD ve TÜRGEV mensupları faaliyetlerine bu rasyonel zemin üzerinde devam etmekte ve benzer önerilerle ortaya çıkmaktadırlar. Bu önerilerin başlıcaları burs ve barınma yardımı şeklindedir. Her iki sivil toplum kuruluşu da çoğunluğu kız öğrencilerden oluşan çok sayıda öğrenciye eğitim yardımı vermektedir. ÇYDD son yıllarda bu faaliyet alanını büyük oranda terk etmiş olsa da geçmiş yıllarda öğrenci yurtları da işletmiştir.

TÜRGEV ise ellinin üzerinde ve sayıları artmaya devam eden öğrenci yurtlarıyla enerjisinin büyük kısmını bu alana yoğunlaştırmış durumdadır. Her iki sivil toplum kuruluşu için de ikincil faaliyet alanı; öğrencilerin örgün eğitimlerinin yanı sıra dernek ve vakıf bünyesinde alternatif eğitim programları düzenlemeleri şeklindedir. TÜRGEV bu eğitim faaliyetlerini son derece sistematik ve akademik biçimde yürütmektedir. Bunda en büyük etken; eğitim faaliyetlerinin yurtda devam ettiriliyor olması ve bu nedenle eğitimlerin öğrencilerin sayıları, ilgileri ve ihtiyaçları anlamında güvenilir veriler temelinde yürütülüyor olmasıdır. ÇYDD düzenlemiş olduğu alternatif eğitim programlarını şubelerinde gerçekleştirmekte ve bu nedenle yoğunluklu olarak hafta sonu ile sınırlandırmak durumunda kalmaktadır. Bu da eğitimlerin sistematik yönünü zayıflatmakta ve katılımcı dalgalanmasına açık hale getirmektedir.

ÇYDD ve TÜRGEV yukarıda bahsedilenler ışığında toplumu dönüştürme motivasyonu, sorun tespiti ve çözüm önerileri, faaliyet yöntemleri ve toplumsal fayda anlamında büyük benzerlikler taşıyan iki sivil toplum kuruluşu olarak ortaya çıkmaktadır. Şu hâlde, her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda anlayışlarının birbirlerinin tıpatıp benzeri olduğunu iddia etmek mümkün müdür? Meseleyi şekilsel olarak ele aldığımız takdirde bu benzerlikten başka bir olguyu görebilmemiz mümkün olmayacaktır. Çünkü her iki sivil toplum kuruluşu toplumsalın aynı noktasında faaliyet göstermekte, birbirleri ile aynı amaçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Bu da onların toplumsal fayda anlayışlarının birebir örtüştüğü şeklindeki bir çıkarımı olanaklı kılacaktır. Oysa durum bundan farklıdır. Bu noktada inanç temelli ve seküler sivil toplum kuruluşu ayrımı başvurmamız gereken en önemli kavramsal araç olarak karşımıza çıkacaktır. Zira ÇYDD’yi ve TÜRGEV’i birbirinden ayıran hususlar şekilsel hususlar değildir. Saha çalışması öncesinde seküler ve inanç temelli sivil toplum kuruluşları oldukları öngörülerek seçilmiş olan ÇYDD ve TÜRGEV’in, tam da bu sebeple toplumsal fayda yaklaşımlarının farklılaşacağına dair hipotezimiz, saha çalışmamızla doğrulanmıştır. Her ne kadar yukarıda bahsedildiği gibi kriterler düzeyinde ve şekilsel olarak birbirinin izdüşümü gibi görünse de her iki sivil toplum kuruluşunun “toplumsal fayda”dan anladıkları, birbirlerinden dramatik şekilde farklıdır.

Saha çalışmamızdan çıkan sonuca göre, ÇYYD ve TÜRGEV’i birbirinden farklı kılan unsurlar toplumsal spektrumda işgal ettikleri yerle ilişkilidir. Her iki sivil toplum

kuruluşunun işgal ettiği alanlar biri toplumun seküler kesimlerini, diğeri ise muhafazakâr kesimlerini temsil etmekten kaynaklanan farklılıklardır. Her ne kadar toplumdaki benzer sorunlara eğilme, benzer sorunları tespit etme ve benzer çözüm önerilerine sahip olma gibi ortak alanlar ortaya çıksa da toplumsal köken ve temsiliyet farklılığı ayrışmayı doğal olarak ortaya çıkarmaktadır. Biri seküler (ÇYDD) diğeri inanç temelli (TÜRGEV) iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımlarının biçimsel olarak ayrıştırılmasının her zaman mümkün olmadığı, farklılaşmanın ancak söz konusu ayırım temelinde ortaya çıkan değişimlerin izlenmesi ile sağlanabileceği fark edilmektedir. İlerleyen bölümlerde seküler ve inanç temelli iki sivil toplum kuruluşu olarak ÇYDD ve TÜRGEV'in farklılaştıkları alanlar ortaya konularak, toplumsal fayda anlayışları arasındaki ayrışma alanları ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

V.I. KURUCULAR VE REFERANS KİŞİLER

ÇYDD'nin kuruluşu sırasında en önemli inisiyatif sahibi isim Aysel Ekşi olmuştur. 1934 yılında Ordu'da dünyaya gelen Ekşi, 1960 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirmiş ve psikiyatri ihtisası yapmak üzere İngiltere'ye gitmiştir. Siyasi konularla ilgili bir akademisyen olan Ekşi'nin, başta Cumhuriyet gazetesi olmak üzere çeşitli mecralarda yazıları yayınlanmıştır. Ekşi, 2010 yılında kaleme aldığı "*Eski CIA Ajanının Açıklamaları...*" adlı yazısında ÇYDD'nin kuruluş çalışmalarına başlamalarına sebep olan analizlerini ve derneğin kuruluş sürecini şu satırlarla anlatmaktadır:

"Biz bazı Türkler bu gerçeği ne zaman ve nasıl fark ettik? Kuşkusuz hepimiz her yerde mantar gibi artan camileri, Kuran kurslarını, tezgahlardaki sayısız din kitaplarını, sokaklardaki örtülü kadın ve sakallı erkeklerin bolluğunu, örtünen kadınların "sohbet" adı altında eğitildiğini görüyorduk. Kısaca 1979 İran İslam devriminin İran'a getirdiği değişmelerin Türkiye'deki uzantılarını kaygıyla izliyorduk. (...) Ülkemizde olanları değerlendirmeye çalıştığımız günlerden birinde muayenehaneme İranlı zarif bir hanım geldi. Yaşamını ve problemini konuştuk. Ciddi bir depresyonu vardı, ilaçlarını yazdım. Reçeteyi çantasına itina ile yerleştirdikten sonra "Özür dilerim, şimdi benim kişisel meselem dışında sizinle başka bir şey konuşabilir miyim?" dedi. "Bakın ben İranlıyım. Kocam İran Şahı'nın

yakını idi, bütün ailemiz Şah'la birlikte İran'dan kaçtık ve biz Kanada'ya yerleştik. İran'a dönmem mümkün değil, kendimi vatansız hissediyorum ve vatanımın havasını koklamak için ülkenize geliyorum” dedi. “Siz şimdi benim doktorumsunuz, ama siz bir Türk kadınısınız ve izninizle ben sizi uyarmak istiyorum. Türkiye'ye her gelişimde büyük üzüntü duyuyorum. Çünkü camilerin, Kuran kurslarının, din kitaplarının, örtünen kadın ve sakallı erkeklerin büyük hızla çoğalması aynen Humeyni öncesi İran'a benziyor. Şimdi sıranın Türkiye'ye geldiği ve aynı rejimin Türkiye'de kurulacağı söyleniyor. Türk halkı İran'da din adına insan hayatının ne hale geldiğini nasıl bilmiyor, Türk insanı bütün bu hazırlıkların arkasından nelerin getirileceğini nasıl görmüyor, neden tepki göstermiyor?..” Bu İranlı hanım çok haklıydı. Sözlerinin doğru olduğunu biliyorduk, söylediklerinin farkında idik ama ne yapabileceğimizi bilmiyorduk. Bu sözler bende bardağı taşıran son damla oldu. Benim gibi duyarlı arkadaşlarımı aradım, bir araya geldik, bir süre ne yapabileceğimizi tartıştık, en doğru yolun bir dernek çatısı altında toplanmak olduğuna karar verdik ve 1989'da 'Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'ni kurduk. ÇYDD olarak ilk çıkışımız, Türkiye'nin irtica tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu büyük bir imza kampanyasıyla duyurmak oldu. Bunu, akademik çevreden iş dünyasına, binlerce kadının katıldığı İstanbul Çağlayan Meydanı'ndaki 'Laiklik Yürüyüşü' izledi. Her fırsatta konuşmacılar çağırıp toplantılar düzenledik, Anıtkabir'e gittik, diğer sivil toplum kuruluşları ile birlikte toplumun dikkatini laiklik kavramına ve dinin siyasallaşması konusuna çekmeye çalıştık. Amir Taheri'nin konuşmasını küçük kitapçık halinde yayımladık ve olabildiği kadar çok kişiye ulaştırdık.”¹²⁶

Laikliğin ve Cumhuriyet'in tehlikeye girdiği inancının ağırlıkta olduğu bu anlatının ÇYDD'nin kuruluşundaki ilk saik olduğu anlaşılmaktadır. Başlangıçta Ekşi'nin görüşleri doğrultusunda daha çok laiklik ilkesinin benimsetilmesi ve laikliğin tehlikede olduğu fikrinin kamuoyunda karşılık bulması amacıyla salon toplantıları,

¹²⁶ <http://www.sonsayfa.com/Haberler/Medya/Aysel-Eksinin-skandal-kose-yazisi-163458.html>

(Ulaşılma Tarihi: 02.09.2017)

seminerler, paneller vs. düzenlenmesi söz konusu olmuştur. ÇYDD'nin kurulma fikrini ortaya atan ve ilk genel başkanlığını üstelen isim olarak Ekşi'nin, ÇYDD'nin ilk dönem faaliyetleri üzerinde böyle bir etki göstermiş olması şaşırtıcı değildir. Buna mukabil, ÇYDD'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra Aysel Ekşi'nin, ABD'ye gitmesi gündeme gelmiş ve yeni genel başkan arayışı, Türkan Saylan'ın seçilmesi ile son bulmuştur. ÇYDD'nin bu aşamadan sonra faaliyetlerinde belirgin bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin Doğu ve Güney Doğusunda cüzzam taramaları yapan ve bölgenin sosyo-ekonomik seviyesi üzerine ilk elden bilgi sahibi olan Saylan, derneğin çalışma faaliyetlerini salon toplantıları, seminerler, paneller gibi çalışmalardan, sahaya doğru evriltmiştir. Bu aşamada ilk ve en önemli çalışma sahası eğitim olanaklarından yararlanmalarında ciddi sıkıntılar olan kız çocuklarının durumu olmuş ve dernek, giderek artan oranda çalışmalarını bu yöne hasretmeye başlamıştır. Türkan Saylan ismi bu noktadan sonra ÇYDD ismi ile iç içe geçmiş ve derneğin en önemli, en şöhretli ismi ve ÇYDD mensupları, destekçileri açısından karizmatik bir kişilik olarak ortaya çıkmıştır.

TÜRGEV'in kuruluşunda başlıca inisiyatif sahibi isim Recep Tayyip Erdoğan'dır. Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde, şehir dışından İstanbul'a üniversite eğitimi almak üzere gelen, özellikle de muhafazakâr ailelerin kız çocuklarının, kalacak yer bulmakta çok büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldıklarını görmüştür. Bu duruma bir çözüm üretilmesini arzu eden Erdoğan, 1995 yılında İSEGEV (İstanbul Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı) adlı vakfın kuruluşuna öncülük etmiştir. Bu vakıf birkaç yıl hizmet verdikten sonra 1997 yılında gerçekleşen 28 Şubat darbesiyle faaliyetlerini yavaşlatmış ve 28 Şubat sürecinin etkisiyle gelişme alanı bulamayarak sınırlı alanda faaliyetlerini ve hayatiyetini sürdürmüştür. 2012 yılında bu kez Başbakanlık görevini icra eden Erdoğan'ın yeni bir talimatıyla vakıf faaliyet alanını genişlettiğini, ülke çapında örgütlenme kararı aldığını kamuoyuna deklare etmiş ve ismini de TÜRGEV (Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı) olarak değiştirmiştir. Bu aşamadan sonra hızlı bir gelişim seyri izleyen vakıf, ülke çapında olduğu gibi, yurt dışında da faaliyetlerine başlamıştır. Yukarıda anlatılanlar ışığında TÜRGEV ismiyle iç içe geçen esas figürün Recep Tayyip Erdoğan olduğu görülecektir.

ÇYDD ve TÜRGEV, sivil toplum alanına çıkışlarını öngören toplumsal şartlar bakımından birbirlerinden son derece farklı olmalarına karşın, mensuplarının kurum kimliği ile özdeşleştirdikleri isimlere yönelik tutum alışları büyük benzerlikler göstermektedir. Burada, toplumsal hareketlerin ortaya çıkması ve devamı için, güçlü liderliğin belirleyiciliği göze çarpmaktadır. Zira, her iki oluşum da toplumsal değişim talebiyle ortaya çıkmıştır. Uysal'a göre; büyük oranda bir ikna süreci olan toplumsal değişim çabaları, güçlü bir liderlikle yönetildiklerinde, kamuoyunu ikna etme, taraftar toplama, potansiyel rakipleri ve devlet otoritesini temsil eden grupları, değişiklik yönünde ikna etme noktasında başarı sağlamaktadırlar.¹²⁷ Bu yönüyle ÇYDD'ye ve TÜRGEV'e, kurum kimliği ile iç içe geçmiş ve kamuoyunca maruf isimlerin liderlik etmesi söz konusudur. ÇYDD için bu isim Türkan Saylan, TÜRGEV içinse Recep Tayyip Erdoğan'dır. Her iki figür de öncüsü yahut kurucusu oldukları TÜRGEV ve ÇYDD içinde birer karizmatik figür olarak değer görmektedirler.

Recep Tayyip Erdoğan, 1965 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1965 yılında Kasımpaşa Piyale İlkokulu'ndan, 1973 yılında İstanbul İmam Hatip Lisesi'nden mezun olmuş ve fark derslerini vererek Eyüp Lisesi'nden de diploma almıştır. Üniversite eğitimini Marmara Üniversitesi İktisadi ve Ticari Bilimler Fakültesi'nde tamamlayan Erdoğan, 1981 yılında buradan mezun olmuştur.¹²⁸ Erdoğan iki kez milletvekilliği seçiminde, bir sefer de yerel seçimlerde yenilgiye uğradıktan sonra 1995 yılında İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nı kazanmıştır. Siyasi hayatı Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı görevlerine gelmeden önce de geldikten sonra da pek çok sınamadan ve krizlerden geçmiştir. Erdoğan'ın kurduğu siyasi parti olan AK Parti'nin iktidara gelmesinden önce Türkiye'de 1990'lı yılların özellikle ikinci yarısından itibaren gittikçe yükselişe geçen bir kaotik ortam söz konusu olmuştur. 28 Şubat sürecinde yaşanan toplumsal olaylar, mağduriyetler ve siyasal alana yansıyan gerilimlerin yanında, iki büyük ekonomik kriz, iki büyük deprem yaşanmıştır ve bütün bunların toplumsal/siyasal alana derin yansımaları olmuştur. Erdoğan bu dönemde İstanbul'da Büyükşehir Belediye Başkanı olarak yaptığı icraatlar ve başarılı çalışmalarla kamuoyu

¹²⁷ Ahmet Uysal, **Toplumsal Hareketler Sosyolojisi, İnsan Eliyle Değişimin Dinamikleri**, İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016, s. 54.

¹²⁸ <https://www.tccb.gov.tr/receptayyip Erdogan/biyografi/> (Ulaşılma tarihi: 22.12.17).

tarafından giderek tanınan bir simaya dönüşmüştür. İstanbul’u yaşanmaz hale getiren çöp dağlarının ortadan kaldırılması, dramatik su sorununun çözümü, hava kirliliğinin ortadan kaldırılması gibi dikkat çekici icraatlarla halkın gündemine giren Erdoğan’ın siyasi serencamı halkın doğrudan doğruya takip ettiği bir mücadeleye dönüşmüştür. Özellikle 1998 yılında okuduğu bir şiir yüzünden cezaevine girmesinin ardından Erdoğan’a halkın ilgisinin daha da arttığı görülmüştür. Bu ortamlarda halkın beğeneceği şekilde tavırlar sergileyen Erdoğan’a, sonraki yıllarda siyasete çok güçlü şekilde etki etme imkânı açılmıştır.¹²⁹ Özellikle hizmet siyasetini öne çıkaran bu siyaset anlayışı, Türk’ün ifade ettiği şekilde “pragmatik bakış açısından güç alan projecilik” şeklinde ince eleştirilere konu olsa da yine de “tüm kesimleri kucaklayan ve onların hayatındaki somut meselelere dokunan” bir siyaset algısı olarak adlandırılmasına da engel olmamıştır.¹³⁰ Bu hizmet siyaseti, AK Parti’nin öne çıkarmak istediği ve kampanyalarında kullandığı “ilk defa uçağa binen vatandaşlar, hızlı trenin nimetlerini öven teyzeler, Bolu Tüneli sayesinde rahata eren kamyoncular, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın hibe ve destek projesi sayesinde hayalindeki süt fabrikasını kuran yatırımcılar, artık ekmek peynir alırken milyonlar ödemediği için sevinen” vatandaşlar gibi somut icraatları öne alan bir siyaset anlayışıdır.¹³¹ Bunun gibi halkın gündelik yaşantısına dokunan önemli icraatlarla birlikte Erdoğan, Türkiye siyasi tarihinde karizmatik bir lider olarak ortaya çıkmıştır.¹³²

Akdoğan, Tayyip Erdoğan’ın siyasi yükselişini 1990’lı yılların sonunda bir “karizmatik kişilik” olarak ortaya çıkma ve 2003’ten sonra bir “karizmatik otorite”ye ve “karizmatik lider”e dönüşme olarak tasnif etmektedir. Akdoğan, karizmatik kişilik ve karizmatik lider arasında yaptığı ayrımı Kaya’dan alıntılıyarak kullandığı “karizmanın kurumsallaşması” kavramsallaştırması ile açıklar. Buna göre; karizmanın kurumsallaşması siyasi liderin, siyasi parti gibi araçlarla etkinlik kazanmasını ifade eder. Akdoğan’a göre karizmatik liderin siyasi parti ile buluşması gücün başka kişi ve kurumlarla paylaşılması anlamına geldiği için gücün eksilmesine sebep oluyor gibi

¹²⁹ Yalçın Akdoğan, **Lider, Siyasi Liderlik ve Erdoğan**, İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2017, s. 73.

¹³⁰ H. Bahadır Türk, **Muktedir, Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 216-217.

¹³¹ Türk, s. 217.

¹³² Akdoğan, s. 73.

algılansa da liderin başarılı olması halinde sürecin tam tersi şekilde işleyerek karizmatik liderin gücünü arttırdığını söylemektedir ve Erdoğan'ın siyasi yaşamının bunun bir örneği olduğunu iddia etmektedir.¹³³

TÜRGEV mensuplarının ve destekçilerinin, siyasi alanda başarıya imza atmış ve toplumun geniş kesimleri tarafından “karizmatik lider” olarak algılanan bir şahsiyeti aynı zamanda kurucu figür olarak değerlendirmeleri söz konusudur. Bu durum vakıf bünyesinde Erdoğan'ın sahip olduğu karizmayı, toplum nezdindeki karizmasının üzerine çıkarmaktadır. Bu yönüyle vakıf mensuplarının neredeyse tamamının yaptıkları faaliyetlere, hem bir vakıf çalışması olarak görmeleri hasebiyle manevi bir anlam hem de “Erdoğan'ı temsil etme” şeklinde bilişsel bir anlam yükledikleri görülmektedir.

Tayyip Erdoğan'ın karizmatik kişiliğinin siyasi parti ile buluşması sonucunda bir karizmatik lidere dönüşmesi söz konusu olmuştur. Buna mukabil ÇYDD kurucusu Türkan Saylan benzer bir karizmadan yoksundur. Zira kamusal bir figür olmasına karşılık, bir siyasi partinin imkanları ile buluşmamıştır. Bunun yanında Saylan'ın özellikle ÇYDD içinde, mensupları ve bağlıları nezdinde bir karizmaya sahip olduğu ifade edilebilir. Burada “karizmatik lider”den ziyade “karizmatik kişilik”ten söz etmek gerekmektedir. Türkan Saylan'ın, karizmatik bir kişilik olarak ÇYDD içindeki en etkili figür olduğunu iddia etmek abartılı olmayacaktır. Ne var ki ÇYDD için belirleyici olan ve takip edilen tek karizmatik figür Saylan değildir. Mustafa Kemal Atatürk de ÇYDD mensupları için karizmatik bir figür olarak kabul edilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in kurucusu olması ve Cumhuriyet devrimlerini gerçekleştirmiş olması hasebiyle ÇYDD mensupları için özel bir konumdadır. Konuşmalarda Atatürk adı “Atatürk ilke ve inkılaplarını korumak”, “Atatürk devrimlerine sahip çıkmak”, “Atatürk'ün armağan ettiği cumhuriyete sahip çıkmak” gibi ifadeler eşliğinde sık sık kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım tarihsel bir kişiliğin saygıyla yad edilmesi şeklinde gerçekleşmekte ve gündelik çalışmalar hakkında Atatürk ismi ile kurulan irtibat sınırlı kalmaktadır. ÇYDD mensuplarının gündelik çalışmalarında asıl referans gösterdikleri, örnek aldıkları ve takipçisi olmaya çalıştıkları figür Türkan Saylan'dır.

¹³³ Akdoğan, s. 73.

Türkan Saylan bir Türk mühendis olan Fasih Galip Saylan ile İsviçreli bir ailenin kızı olan Lilly (Leyla) Reinmann'ın beş çocuğundan ilki olarak 1935 yılında dünyaya gelmiştir.¹³⁴ İlkokulu Kandilli İlkokulunda¹³⁵ okuduktan sonra 1953 yılında Kandilli Kız Lisesi'nden mezun olmuş ve aynı yıl İstanbul Tıp Fakültesi'ne girmiştir. Ortaokul yıllarından okumaya karar verdiği tıbbiyeden¹³⁶ 1968 yılında mezun olan Saylan, Türkiye'de cüzzam hastalığı üzerine önemli araştırmalar yapmış ve Anadolu'da cüzzam taramaları gerçekleştirmiştir.¹³⁷ Bu taramalar esnasında kız çocuklarının eğitim konusunda ne kadar geri kaldığını görmüş ve ÇYDD'nin kuruluşundan önce bu konuda bir bilinç sahibi olmuştur. ÇYDD'nin kuruluşuyla birlikte, bu bilinci sivil toplum alanına aktarmaya karar veren Saylan, ÇYDD'nin kız çocuklarının eğitimini konu alan çalışmalara yönelmesinde en önemli etken olmuştur. Türkan Saylan ismi ÇYDD'nin kurulduğu 1989 yılından sonra giderek dernek için merkezi bir konuma gelmiştir. Bu süreçte Saylan, ÇYDD mensupları için karizmatik bir kişilik olarak öne çıkmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Saylan'ın yaşam öyküsü kadar, dernekle kurduğu ilişkinin yoğunluğu ve süresi de başat belirleyicilerdir. Türkan Saylan, derneğin kurulması fikrini ortaya atan kişi değildir. Aynı şekilde, derneğin kurulması için ilk adım da ondan gelmemiştir. Bu konuda inisiyatif sahibi olan Aysel Ekşi'dir. Dernekleşme kararı ortaya çıkmadan önce, ÇYDD kurucularını bir araya getiren ve bu fikri kendilerine veren, sonrasında da ilk kurucu başkan olarak görev alan kişi Ekşi'dir. Ne var ki Ekşi'nin ÇYDD'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra ABD'ye gitmesiyle birlikte Türkan Saylan ismi ön plana çıkmış ve Saylan seçimle dernek başkanlığı görevine gelmiştir. Hayatının sonuna dek bu görevde kalan ve yirmi yılı aşkın bir süre genel başkanlık koltuğunda oturan Saylan, bu uzunca süre içinde dernekte hatırı sayılır bir güç ve saygınlık elde etmiştir.

ÇYDD başlangıçta birleştirici ve karizmatik unsur olarak Atatürk kültüründen beslenmiş, faaliyete başlama ve ilk yıllardaki faaliyetler noktasında Atatürk kültürü etrafında bir kimlik inşa etmiş olsa da zaman içerisinde bu durum değişmeye başlamıştır. Oldukça uzun bir zamana yayılan genel başkanlık süreci içerisinde,

¹³⁴ Türkan Saylan, **At Kız, Bir Yaşamdan Kesitler**, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2015, s. 22.

¹³⁵ Saylan, s. 144.

¹³⁶ Ayşe Kulin, **Türkan, Tek ve Tek Başına**, İstanbul: Everest Yayınları, 2017, s. 71.

¹³⁷ Kulin, s. 264.

derneğin bütün organları üzerinde hatırı sayılır bir etkinlik ve saygınlık kazanan Saylan, kurucular dışındaki dernek mensupları üzerinde giderek manevi yönü ağır basan bir liderlik rolü oynamaya başlamıştır. Derneğe katılanların, gönüllülerin ve dernek mensuplarının pek çoğu için Türkan Saylan en önemli motivasyon kaynağıdır. Dernek mensupları ona karşı büyük bir bağlılık sergilemekte ve öldükten sonra bile kendisini memnun etme arzusunda olduklarını açıkça dile getirmektedirler. İlçe teşkilatlarında görev alan bazı ÇYDD mensuplarının “Türkan Saylan’a layık olmaya çalıştıkları”, “Türkan Saylan’ın kendilerini yukarıdan izlediği”, “Türkan Saylan’a ulaşmak” gibi ifadelerle anlattıkları bağlılık hali, Saylan’ın, ÇYDD içindeki karizmasını anlatması açısından önemli örnekler olarak ortaya çıkmışlardır.

Bununla birlikte mensuplar düzeyindeki manevi bağlanma, eylemlerine Türkan Saylan kültü çerçevesinde anlam verme hali, dernek kurucuları için geçerli değildir. Dernek kurucularından olan ve Saylan’la birlikte ÇYDD’nin kuruluşunda rol alan, halen genel başkanlık görevini yürüten Aysel Çelikel dernek çevresinde bir Türkan Saylan kültü oluşmasını sakıncalı bulduğunu ifade etmiştir. *“Şimdi (hükümete) muhalefet etmek isteyen, bakın bir azize yaratma var. Bu azize falan değil bir insan. İktidara muhalefet etmek isteyip de başka türlü edemeyen gidiyor Türkan SAYLAN’ı kullanarak muhalefet yapıyor. Basın da böyle. İki de birde köşe yazılarında yazarlar bunlar. Çünkü muhalefet etmek istiyorlar işte nasıl etsin, Türkan SAYLAN’ı kullanacak veya onun gibi başkalarını kullanacak.”* sözleriyle bu meseleye yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu yaklaşım Saylan’ın arkadaşı olarak ve derneğin kurucuları arasında, birlikte emek veren bir isimden gelen ve gerçekçiliğe davet etme iddiası taşıyan bir ifade olması açısından ilgi çekicidir. Görüşmelerimiz sırasında ortaya çıkan ve ÇYDD içinde Türkan Saylan kültürünün, Atatürk kültüründen daha kuvvetli olduğu şeklindeki izlenimimizi destekleyen bu ifadeler, Türkan Saylan’ın karizmasının ve bu karizma etrafında oluşturulmuş olan Türkan Saylan kültürünün “inşa edilmiş” boyutlarına dikkat çekmesi açısından son derece önemlidir.

V.II. SİYASETLE İLİŞKİ VE SİYASAL MERKEZE MESAFE ALGISI: ÇOK YAKIN- ÇOK UZAK¹³⁸

ÇYDD ve TÜRGEV'in farklılaştıkları konular içerisinde en belirleyici olanlardan birisi siyaseti ele alış biçimleri ve siyasetle ilişkileridir. ÇYDD kendisini siyasal merkezin uzağında konumlandırmaktadır. Bu durum çalışmamızda yer alan katılımcıların tamamı tarafından dile getirilmiştir. Dile getirilen ifadeler subjektif, hükümet, devlet gibi soyut kavramlara duygu durumları atfeden ve bu nedenle teyit edilmesi mümkün olmayan cümleler şeklinde ve konuşan aktörlerin bizzat kendi duygu durumlarını açıklamaları ve yorumlamaları olarak iki şekilde gerçekleşmiştir. İlk kısımdaki ifadeler genel olarak hükümetin yahut devletin kendilerini sevmediği, beğenmediği ve bu nedenle engellemeye çalıştığına dair anlatımlardır. İkinci kısma giren ifadelerse, hükümete yahut devlete bir yakınlık duymadıklarını, mücadele edilmesi gereken bir odak olarak gördüklerini, icraatlarını ve uyguladığı politikaları çağdaş yaşam biçimi ile çelişkili bulduklarını ifade eden çeşitli anlatımlardır. Bu kısımdaki ifadeler kişilerin bizzat kendi duygu durumları ve hükümetle/devletle alakalı görüşleri olduğu için teyide muhtaç değillerdir. Zira kişiler kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyma ve bunları diledikleri gibi ifade etme ve yorumlama hakkına sahiplerdir.

Her iki ifade biçiminin ortaya çıkardığı anlatıya göre; ÇYDD mensupları halihazırdaki siyasi iktidarla (AK Parti) kendi aralarında büyük bir mesafe algılamaktadırlar. Bu mesafe algısı ÇYDD'nin siyasete bakışını doğrudan etkilemektedir. Kendi önerdikleri yaşam biçimi ve zihniyet ile derin bir ayrılık halinde gördükleri için, halihazırdaki yönetimin siyasal merkezden uzaklaşmasını/uzaklaştırılmasını ülkenin hayrı için bir gereklilik olarak görmektedirler. Bu durum ÇYDD'yi paradoksal olarak siyasetle içli dışlı hale getirmektedir. Zira toplumsal yaşama dair kendi önerilerinin hayata geçirilebilmesi için buna aracılık edecek bir siyasal gücün varlığına ihtiyaç olduğunu düşünmektedirler. ÇYDD'nin özellikle 1997 yılından sonraki gelişmelerde siyasetle bu tür bir ilişki içerisinde olduğu

¹³⁸ “Çok yakın-çok uzak” kavramsallaştırmasını Betül Özel Çiçek'in “Çok Uzak-Çok Yakın: Kadın ve Bedeni” yazısından ödünç alarak kullanıyorum.
<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/03/30/cok-yakin-cok-uzak-kadin-ve-bedeni> (ulaşılma tarihi: 28.08.2017)

bilinmektedir. ÇYDD mensupları geçmişten gelen ve mirasçısı oldukları modernleşmeci zihniyet ve elit alışkanlıklarının bir devamı olarak; siyasal iktidarı bizzat ellerinde tutmasalar bile yol gösterici konumda olmak arzusunda olduklarını açıkça ifade etmişlerdir. Ancak gelişmeler 2002 yılından itibaren AK Parti'nin iktidara gelmesiyle farklı bir mecraaya evirilmiş ve ÇYDD kendisini, yol göstericilik konumundan çıkararak, bizzat siyaset yapan bir konumda bulmuştur. Bu durumun farkında olan ÇYDD kurucusu ve yirmi yıl boyunca genel başkanlık görevini yürüten Saylan, 2009 yılında verdiği bir röportajda ÇYDD'nin özellikle 2007 yılında gerçekleşen Cumhuriyet Mitinglerinde oynadığı rol ışığında “biz her şeyi çözücü bir kuruluş olacağımızı düşünmedik, belki yol gösterici, belki tepki yapıcı bir kuruluş...”¹³⁹ diyerek bu duruma dikkat çekmektedir.

1989 yılında kurulan dernek, o yıllarda iktidara yol gösteren, fikir veren ve iktidar tarafından görüşleri merak edilen bir konumdadır. Derneğin bu özelliği özellikle 1997 yılında, dönemin hükümetinin istifa etmesi ile sonuçlanan 28 Şubat kararlarının alınmasından sonra daha da belirgin hale gelmiştir. Türkiye’de dini hayatın önüne birtakım engeller konulması ve kamusal görünürlüğü azaltılması için çalışmalar yapılan bir dönemde, ÇYDD dönemin karar alıcıları ile birlikte hareket eden ve stratejilerin belirlenmesi ve uygulanması yönünde yardımcı olan bir konumda olmuştur. Dernek, iktidar ile mesafe hissi taşımadığı bu dönemde, siyasetle ve özellikle de siyasal muhalefetle hemen hemen hiç ilgili olmamış, bilgisini ve enerjisini siyasal iktidarın hizmetine sunmayı öncelemiştir. O günün şartlarında, dini hayatın önüne engeller koyma ve dinin kamusal görünürlüğü azaltma hedefi ile hareket eden devlet mekanizması için ÇYDD'nin ortaya koyduğu perspektif ve bu perspektife uygun olarak ürettiği bilgi son derece değerli görülmüştür. ÇYDD, kadınların eğitimini faaliyetlerinin merkezine koyan bir sivil toplum kuruluşu olarak, devletin uygulamaya soktuğu politika içinde öne çıkan bir uygulama olan başörtüsü yasağıyla ilişkili olarak görüşleri merak edilen bir konumda olmuştur. Karar alıcıların bu yasağın ne şekilde uygulanabileceği ve nasıl daha etkili hale getirilebileceği gibi konularda ÇYDD yöneticilerinden istifade

¹³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=liBT-IH1tDM> ulaşılma tarihi: 18.10. 2016.

ettikleri, hatta o dönemde çokça tartışılan “ikna odaları”¹⁴⁰ uygulamasında birçok ÇYDD’li yöneticinin bizzat yer aldığı gibi konular¹⁴¹ kamuoyunun gündemine sıkça gelmiştir. ÇYDD, bu süreçte, üniversite eğitimi almaya hak kazanmış, pek çoğu ülkenin sosyo-politik olarak dezavantajlı kesimlerinden gelen genç kadınların eğitim haklarından mahrum bırakılması konusunda aktör olarak, başlangıçtaki misyonu ile son derece çelişkili görünen bir tutum sergilemiştir. Çeşitli sosyo-ekonomik engelleri aşarak üniversite hayatına ulaşmayı başaran fakat başörtüsü yasağı nedeniyle bu haklarından mahrum bırakılan on binlerce kadının yaşadığı sıkıntılar büyük tartışmalara konu olurken, ÇYDD’nin bu çelişkili görünen tutumu da pek çok kesim tarafından sorunsallaştırılmıştır. Bu tutum alışın çelişkili yanları, yasakların uygulanmaya başlamasından onlarca yıl sonra ÇYDD kurucusu ve Genel Başkanı Aysel Çelikel tarafından da sorunsallaştırılmış ve kendisi ile gerçekleştirilen mülakatta şu çarpıcı görüşleri dile getirmiştir:

“Bilhassa olay (başörtüsü yasağı) İstanbul Üniversitesi rektörü Kemal Alemdaroğlu döneminde çok büyümüştür. Bayağı huzursuzluk yaratan bir tabloydu. Ben de dekanım o zaman senatoda. Kendisiyle epey tartışmalarımız oldu. Genelde dekanlar, senatörler ses çıkarmamayı tercih ederler. Fakat ben şöyle bir yani bir iki kişi vardı böyle benim gibi şey yapan. Başka yöntemler bulalım eğer siz örtmemesini istiyorsanız. Toplumun aydınlanması için bir şey yapmak lazım. Başka yöntemler aramamız lazım ama zorlan başını açtırarak neyi elde edeceksiniz? Bir şey elde etmiyorsunuz çünkü o tekrar örtecek. Böyle konuşmalarımız olmuştur. (...) Mesela ben hukukçu olduğum için bu ikilemi çok yaşamış ve sıkılmışımdır. Mesela kılık kıyafet özgürlüğün bir parçası olabilir, dini

¹⁴⁰ İkna odaları hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. Gülşen Demirkol Özer, **Psikolojik Bir İşkence Metodu Olarak İkna Odaları**, İstanbul: Ekin Yayınları, 2015.

¹⁴¹ <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/03/29/ikna-odasina-ilk-sorgulama>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/ikna-odasina-ilk-sorusturma-20228671>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

<http://www.yazarport.com/yazi/18656/ikna-odaları-kayıtlar-serter-vekil-zirhi-ve-sahit-ufuk-uras>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

<https://www.haberler.com/ikna-odalarının-magdurları-konustu-haberi/>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

<http://www.dunyabizim.com/etkinlik/13092/toplum-ikna-odasina-alinmisti>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

<http://www.radikal.com.tr/politika/bdp-bu-kez-turbanlularla-chpye-vurdu-983826/>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

inancı olabilir, eğitim hakkından mahrum etmemek... Böyle çeşitli şeyler var ama öbür taraftan bu çığ gibi büyüyordu ve ben diplomaları imzalarken görüyordum, eski dosyalarına bakıyorum. Bizim kız öğrencilerimiz birinci sınıfa normal açık başlı geliyor, sonra mezun olurken başörtüyle çıkıyor. Demek ki eğitim süreci içerisinde örtüyordu başını. Propaganda etkili oluyordu bir biçimde, nasıl oluyorsa. Bu şekilde gittikçe çoğalıyordu şimdiki gibi. Şimdi sınıfların yarısı, kızların yarısı türbanlı oldu. Belki de daha çok. Şimdi bu böyle bir insanın yüreğinde rahatsızlık veren bir olay. Rejimin İslami bir rejim olmasını istemiyorsunuz, demokratik bir rejim olsun. O demokratik rejim çağdaş bir rejim olsun. Kadınlar herkes gibi bütün insanlar gibi dürüstçe, kurallara uygun olarak yaşasınlar. Neden onları acayip kıyafetler içine illaki sokmak için uğraşıyorsunuz? Bir bu var bir de öbür taraftan insanların bir özgürlükleri var, istiyorlarsa yapsınlar. (...) Ama şöyle bir şey var bakın, şurada başarılı olduk. Hem örtünen, başını örten hem de eğitime, bilime, çalışmaya önem veren, sağlam kafalı, ne yapması gerektiğini bilen, iyi düşünen, özgürlükçü kadınlar yetişti. Bu okullardan yetişti bunlar, biz de bu okullarda yetiştik. Siz de yetiştiniz ama insanları yönlendiren aile muhiti çoğunlukla oluyor. Aile nasılsa çocuklar da öyle gelebiliyor. Tabi devletin politikaları önemli oluyor. Mahalle baskıları önemli oluyor. Ama (...) bir sürü güzel kadın yetişti, akıllı kadın yetişti, bilgili kadın yetişti... Ben bakıyorum televizyonlarda başörtülü bazı kadınlar konuşuyor, son derece akli başında konuşmalar yapıyorlar. Örterse örtsün bana ne, söylediği laflar, yaklaşımı, politikası önemli değil mi? Yani o da özgürlükçü, insanlara baskı yapmamayı öğrensün, demokrat kişi olsun ama inancına göre de yaşasın. Problem yok. Hiç olmaz, hiç ihtilaf olmaz.”

Çelikel’in bahsettiği uygulamalara, ÇYDD’nin o günlerde destek verdiği bilinmektedir. Dernek içerisinde bir sorgulama sürecine işaret eden bu bakış açısının o günün şartlarında, dernek yönetiminde bir karşılık bulamadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, ÇYDD’nin devletle girdiği ilişkinin mahiyeti belirleyici olmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi, kendisini devlete yol gösterici konumda gören

dernek, devletle yakın bir ilişki ve iş birliğine girmiştir. Bu durumun, klasik sivil toplum literatürü içerisinde ele alındığında bir eleştiri konusu yapılması mümkündür. Zira klasik anlayış sivil toplum kuruluşlarının “non-governmental” yani devlet-dışı olma özelliğini öne çıkaran ve sivil toplum kuruluşlarına buna göre tanım getiren bir anlayıştır. Devletle ilişki içinde olmanın, sivil toplum kuruluşlarına zarar verdiğini ve kendilerine özgü karakterlerini ortadan kaldırdığını iddia eden bu anlayış için, ÇYDD’nin devletle kurduğu doğrudan ilişki büyük bir soru işareti oluşturmaktadır.

Ne var ki, sivil toplum alanının günümüzde ulaştığı nokta, klasik sivil toplum kuruluşu tanımını giderek muğlaklaştıran bir süreç olarak işlemektedir. Çalışmamızın ikinci bölümünde konu ettiğimiz üzere sivil toplum kuruluşlarının gelişiminde özellikle 1980’lerden itibaren yükselen trend hibritleşme trendidir. Devletle ilişki ve iş birliği hatta bazı durumlarda ortaklık ve taşeronluk gibi gelişmeler sivil toplum alanını giderek belirleyen bir eğilimdir. 1989 yılında kurulan ÇYDD’nin sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren bu eğilime erken dönemde iştirak ettiği ve destek verilen politikaların içerikleri tartışmalı olsa da devletle yakın bir ilişki ve iş birliği gerçekleştirerek hibritleştiği gözlemlenmektedir. Batı’da örneklerine giderek daha fazla rastlanan hibrit sivil toplum kuruluşları gibi hareket eden ÇYDD’nin, devletten aldığı güçle zaman içerisinde toplumsal meşruiyeti de genişlemiştir. Bu şekilde kendisini siyaset üstü bir yerde konumlandıran dernek, gerekli gördüğü konularda devletle ilişki ve iş birliğine girmeye devam eden hibrit bir sivil toplum kuruluşu görüntüsünü 2000’li yılların başına kadar korumayı başarmıştır.

Buna karşılık 2002 yılında AK Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte derneğin hızla sivil toplum kuruluşu görüntüsünü tartışmalı hale getiren bir kulvara doğru yol aldığı görülmüştür. ÇYDD zihniyetine uzak gördükleri siyasal bir oluşumun Türkiye’de iktidara gelmiş olmasını bir başarısızlık ve geriye gidiş olarak gören dernek mensupları, çalışmalarını giderek artan oranda siyasi mücadele alanına kaydırmışlardır. Bu durum özellikle 2007 yılında gerçekleşen Cumhuriyet Mitingleri ile zirveye çıkmıştır. Mitinglerin düzenleme komitesinde yer alan dernek, bütün unsurları ile mitinglere destek vermiştir. Mitinglerde konuşmacı olarak bulunan dernek mensupları içerisinde özellikle Türkan Saylan’ın adı ön plana çıkmıştır. Saylan’ın yaptığı hükümet karşıtı ve siyasal olarak son derece ateşli sayılabilecek konuşmalar kamuoyunu çokça meşgul

etmiştir. Böylece, hibritleşmeden nasibini alsada sivil toplum kuruluşu tanımının içinde kalmayı başarmış olan ÇYDD, siyasi alana adım attığı andan itibaren sivil toplum kuruluşu tanımının içinde kalmakta zorlanır hale gelmiştir. Zira siyasi faaliyet yürütmek üzere toplumsal alanda bulunan kuruluşlar siyasi partilerdir. Sivil toplum kuruluşlarının devletle ilişki içerisinde olmaları, sivil toplum kuruluşu karakterlerine zarar vermek durumunda değilse bile, doğrudan siyaset alanına giriş, bir sivil toplum kuruluşu için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu yönüyle 2002’de AK Parti’nin iktidara gelmesiyle başlayan, 2007’de Cumhuriyet Mitingleriyle zirveye çıkan siyasallaşma ile ÇYDD’nin giderek sivil toplum kuruluşu görüntüsünden bir siyasi parti görüntüsüne doğru yol alması gündeme gelmiştir. ÇYDD’nin siyasetle kurduğu bu yüksek düzeyli ilişki, zaman zaman artarak, zaman zaman da azalarak devam etmiş, özellikle 2016 yılında gerçekleşen Anayasa değişikliği referandumu sırasında yeniden yükselişe geçmiştir. ÇYDD ile görüşmelerimizi gerçekleştirdiğimiz Şubat- Nisan 2016 döneminde, ÇYDD mensuplarının siyasallaşma düzeyi yakından izlenmiş ve sahada parti mensupları gibi çalışan ÇYDD mensuplarına şahitlik edilmiştir. Böylece derneğin siyasetten beklentisinin devam ettiği ve arzu ettikleri bir iktidar değişimi gündeme gelmeden dernek bünyesinde yüksek düzeyli bir siyasallaşmanın devam edeceğine dair bir izlenim oluşmuştur. Bu durumun ÇYDD’nin sivil toplum kuruluşu olarak kimliğini sürdürme noktasında nasıl bir etki yaratacağı, soru konusu olarak ortaya çıkmıştır.

ÇYDD’nin siyasi merkeze uzaklık hissi nedeniyle sivil toplum görüntüsünü korumakta zorlanması ve zaman zaman siyasi parti görünümüne bürünmesine karşılık, TÜRGEV kendisini siyasi merkeze yakın olarak görmekte ve siyasetle mesafeli bir ilişki kurmaktadır. Bu durum, TÜRGEV’in sivil toplum kuruluşu görüntüsünü ve bu anlamda bütüncülüğünü korumasını kolaylaştırmaktadır. TÜRGEV bugüne dek siyaset alanı içine girebilecek konularda sessizliğini korumuş ve adını sivil toplum faaliyetleri ile duyurmayı tercih etmiştir. Kurucularının siyasetle ilişkisinin merkeziliği, TÜRGEV’e, ÇYDD’nin geçmişte tecrübe ettiği türden geniş bir alan açmaktadır. Bahsi geçen bu geniş alan TÜRGEV’in, siyasi merkeze yakınlığı nedeniyle, toplumsal faaliyetlerini gerçekleştirme ve sivil toplum alanındaki çalışmalarını yürütme noktasında nispeten daha az engelle karşılaşması ile ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, TÜRGEV’in siyasi iktidarın toplumsal meşruiyetine bağlı olarak toplumsal

desteğinin ve meşruiyetinin yüksek olması söz konusudur. TÜRGEV'in kurucuları arasında yer alan pek çok ismin, geçmişte siyasetle daha içli dışlı olmalarına karşılık bugün sivil toplum faaliyetlerine yoğunlaştıkları gözlemlenmiştir. Siyasetin ön açıcı ve hiç değilse engel oluşturmayan yapısı nedeniyle TÜRGEV mensupları, siyasal alandaki enerjilerini sivil toplum alanına kanalize etmiş görünmektedirler. Bu durum kurulduğu yıllarda ÇYDD'nin yaşadığı tecrübeye belli yönleriyle benzemektedir. TÜRGEV mensupları ÇYDD mensuplarının geçmişte olduğu kadar politika yapımı ve uygulamasının içinde yer almamaktadırlar fakat belli konularda sınırlı da olsa devletle ilişki ve iş birliği içine girmeleri söz konusu olmaktadır. Özellikle proje bazlı, devlet kurumlarından fon talep eden bir konumda olmaları ve 2016 yılında yaşanan darbe teşebbüsünden sonra özel yurtçuluk anlamında devlet kurumlarına destek vermeleri bu iş birlikleri içinde en dikkat çekici olanlarıdır. Bu yönüyle TÜRGEV'in de tıpkı ÇYDD'nin 2000'li yıllardan önce sergilediği gibi hibrit sivil toplum kuruluşu görüntüsü sergilediğini söylemek yerinde olacaktır. Bu durum günümüzde ÇYDD için geçerli değildir. ÇYDD'nin, geçmişte devletle girdiği ilişki hibritleşme teorisi çerçevesinde sivil toplum kuruluşu kavramsallaştırmasının içinde yer almasına olanak tanımaktadır. Ne var ki bugün ÇYDD siyasetle, sivil toplum alanı arasında gidip gelen, zaman zaman sivil toplum kuruluşu, zaman zaman da siyasal parti gibi davranan bir yapıya dönüşmüştür.

Geçmişte TÜRGEV mensuplarının siyasallaşma oranlarının yüksek olması, bugün için geçerliliğini kaybetmiş bir durumdur. TÜRGEV'in 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişiminde sahaya çıkmış olması ve halkla birlikte darbe girişimine karşı koyması ve sonraki günlerde gerçekleşen protestolara katılması bir siyasallaşma biçimi olarak okunamaz. Tamamen bir halk hareketi olarak ortaya çıkan direnişe katılan TÜRGEV mensupları, bunu herhangi bir siyasal parti hatta bir ideolojik mensubiyetle dahi açıklamamışlardır. Tamamıyla Türk milletinin bir parçası olma ve millete karşı girişilen bir harekete karşı çıkma insiyakı ile harekete geçmiş ve ülkenin bekası amacıyla darbeye karşı çıkmışlardır. Çalışmamızda yer alan katılımcıların her biri bu durumu özellikle belirtmişler ve 15 Temmuz darbe girişimine karşı çıkmanın partiler ve siyaset üstü özelliğine vurgu yapmışlardır.

V.III. ZİHNİYET VE ENTELEKTÜEL BESLENME KAYNAKLARI

ÇYDD ve TÜRGEV’i birbirlerinden ayıran başlıca unsur, her iki sivil toplum kuruluşunun zihniyet düzeyindeki farklılaşmasıdır. ÇYDD ve TÜRGEV, toplumsal alanda faaliyet gösterip özellikle kadınların eğitimi noktasından hareket etmelerine ve birbirleriyle oldukça benzer toplumsal faaliyet yöntemlerine sahip olmalarına rağmen toplumsal ve siyasal spektrumun iki ayrı ucunda yer almaktadırlar. Her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal ve siyasal spektrumdaki farklılaşan konumlarını anlamak içinse ikisinin de zihniyetlerini oluşturan entelektüel arka plana ve beslenme kaynaklarına bakılması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

ÇYDD ve TÜRGEV zihniyeti, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından önce siyasal ve entelektüel alanda devam eden tartışmalarla varlık bulan bir geleneğin mirasçısı olarak ortaya çıkmıştır. Bu tartışmalar, devletin kurtarılması amacına matuf olmak üzere irili ufaklı pek çok fikir grubunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamış olsa da tartışmaların esasen iki ana gövdesi olmuştur. Bunlardan biri devleti çöküşten kurtarmanın bir yolu olarak Batılılaşmayı ve nihai hedef olarak Batı medeniyetine iltihak etmeyi savunan cenah¹⁴², diğeri ise kendi medeniyet dairemizin dışına çıkmadan devletin kurtarılması için hal çarelerine bakılmasını isteyen cemahtır. Bu iki ana mevziden ilk grupta yer alanlar Batıcılar olarak isimlendirilirken, diğeri Osmanlıcılar daha sonra İslamcılar ve Türkçüler¹⁴³ gibi isimlerle anılmışlardır. Günümüzde bu iki ana gövde çağdaşlık-muhafazakarlık, laiklik-dindarlık, modernlik-geleneksellik gibi daha muğlak ayırım alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Tanımlar muğlak olsa da yirminci yüzyıl başında ortaya çıkan ayırım, Türk toplumunda hayat bulan düşünceleri etkilemeye ve onları iki ana gövdeye indirgemeye devam etmektedir. Bu anlamda Batı medeniyet dairesine girmek ve bütün referanslarını Batı’dan derc etmek isteyenlerle, kendi medeniyet dairesinin içinde kalarak kendi referanslarına ulaşmak ve onları uygulamak isteyenler arasındaki ayırım hayatini sürdürmektedir. Bu ayırım, çalışmamızın konusu olan iki sivil toplum kuruluşuna da uyarlanabilir bir ayırım olarak temayüz etmektedir. ÇYDD, ilk grupta yer alan yani Batı medeniyet dairesine girmeyi savunan düşünsel gelenekle,

¹⁴² Batılılaşma yanlıları başlangıçta düşüncelerini “muasırlaşma” kelimesi ile ifade etmişlerdir. Bkz. Ziya Gökalp, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014, s. 13.

¹⁴³ Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul: Ötüken Yayınları, Tarihsiz, s. 15.

TÜRGEV ise kendi medeniyet dairemizde kalarak sorunlarımızı çözmemiz gerektiğine inanan düşünce geleneği ile ilişkilidir.

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti içinde bir takım ideolojik cereyanlar giderek güç kazanmaya başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan başlıca amil, Batı karşısında giderek güç kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun gidişata son vermek üzere Batılı bilgi, yöntem ve teknikleri adapte etmeye başlamış olmasıdır. Batılılaşma olarak adlandırılan bu siyasete Osmanlılar'ın eski gücünü yeniden kazanması amacına yönelik iki gerekçe etkili olmuştur. Bunlardan birincisi Batılı yöntem ve kurumları alarak Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresini verimli hale getirme isteği, diğeri de Avrupa çizgisinde ıslahatlar gerçekleştirerek Avrupa devletlerini memnun etme ve böylece onların İmparatorluk üzerindeki sürekli baskılarını azaltma isteğidir. Özellikle Avrupa devletlerinin baskılarını azaltma isteğiyle ortaya konan ıslahatların, bir parça da diplomatik kaygıların ürünü olarak, yani diplomatik destek vermek için ıslahatların yapılmasını şart koşan Batılı devlet temsilcilerini memnun etmek için yapılması söz konusu olmuştur. Islahat siyaseti en yoğun ve en tutarlı uygulamasını 1839-1871 yılları arasında bulmuştur. 1839'dan 1861'e kadar Abdülmecit'in daha sonra da 1861'den 1876'ya kadar tahtta kalmış olan Abdülaziz'in padişah olduğu bu dönemde, idari bürokrasiyi, ilkönce Mustafa Reşit Paşa, onun ardından da öğrencileri Âli Paşa ile Fuat Paşa yönlendirmiştir. Tanzimat adı en çok da bu dönem için kullanılmıştır. Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839'da Osmanlı Devleti için oldukça zor bir dönemden geçilirken ilan edilmiştir. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Nizip Savaşında yeni kurulan Batı tarzı Osmanlı ordusunu kesin bir yenilgiye uğratması, Osmanlı idarecileri arasında büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Mehmet Paşa'nın modern, güçlü bir ordu kurmasını sağlayan, idare, vergileme, ekonomi ve eğitim alanlarında köklü ıslahatlar yapmış olması bu gelişmenin temel saiki olarak okunmuştur. Bunun üzerine Reşit Paşa, Osmanlı hükümetini, Mısırlılar'ı durdurmanın tek yolunun bir ıslahat programının uygulamasında yattığına ikna etmiştir. Buna göre; ıslahatlar yoluyla hem Mısırlılar'ın sağladığı verimlilik düzeyine ulaşılacak, hem de Mehmet Ali Paşa'nın taleplerine karşı Osmanlı Devleti'ne İngilizler'in desteği sağlanacaktır. Böylece Hatt-ı Şerif ya da Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak bilinen ünlü ferman okunmuştur. Islahat girişimlerinin en dikkat çekici sonuçlarından biri, iktidarın

giderek artan oranda Babialinin elinde yoğunlaşması olmuştur. Gücü giderek artan bu iktidarı kullanabilmek için bürokrasinin ve ordunun genişletilip, modernleşmesi gerekli görülmüştür. Bunun anlamı; yeni kurumlar için yeni kadroların oluşturulması demektir. Bunun için de Batı modeline uygun yeni okullar açılmıştır.¹⁴⁴

Resmi eğitim, 1846 yılında bir Maarif Nezareti'nin kurulmasıyla tartışmasız biçimde laik bir çerçeve içine yerleştirilmiştir. 1847 yılında özel bağışlarla ve hayırseverlerin katkılarıyla varlık bulan mahalle mekteplerinin yerine devlet tarafından finanse edilen ilkokulları geçirerek, devlet, ilköğretimi kendi üzerine almıştır. Bu süreçte Kur'an eğitime ağırlık veren mahalle mekteplerinin müfredatı yerine, laik bir müfredatın hayata geçirilmesi gündeme gelmiştir. 1850'li ve 1860'lı yıllarda yaygınlaşmaya başlayan rüşdiyeler ise gerek yönetim görevlerine getirilebilecek gerekse reformcuların personel gereksinimini karşılayacak çok sayıda insan yetiştirmişlerdir. Eğitimin laikleştirilmesi, üniversite düzeyinde eğitim kurumlarının oluşturulmasıyla daha önceden başlamıştır. Burada da Fransızların *grandes écoles* modeli seçilmiştir.¹⁴⁵ Mardin, Metin Kaplan'dan aktardığı bir tespitle; rüşdiye ve Osmanlı *grande écoles* 'leriyle ortaya çıkan yeni sistemin önemli bir farkının olduğunu zikreder. Buna göre; eğitimde Tanzimat döneminden önce genel çerçeveyi çizen Kur'an bilgisinin yerine ders kitapları geçmiştir. Mardin, kitaplardan edinilen bilgilerin üretilmesi ve bunlar üzerinden geliştirilen kurguların, Avrupa'da İncil metnine yönelik ilk çağdaş eleştirilere benzediğini, bunun da Pandora'nın kutusunun açılışını çağrıştırır bir etki yarattığını düşünmektedir. Buna göre; yeni oluşan kurumlara yönelik planlar hazırlamakta olan genç memurlar, birtakım soyut imkanların alanına doğru çekilmişler ve bu durum onların zihinlerinde bir kırılma meydana getirerek içerisinden çıktıkları toplumsal ve kültürel iklimi sorgulamalarına neden olmuştur. Bu süreçte, önceleri daha çok stratejik manevralar olarak kurgulanan ilk reformların aksine, reformun gelmesi kaçınılmaz bir geleceğe başkalarından önce ulaşmak demek olduğu şeklindeki bir düşünce yaygınlaşmaya başlamıştır. Bununla birlikte, bu yeni araçlara ilk kez sahip olan kuşak, Allah'ın istediğini yerine getirme mecazından ayrılarak soyut bir "medeni

¹⁴⁴ Erik Jan Zürcher, **Milli Mücadelede İttihatçılık**, Türkçesi: Nüzhet Salihoğlu, Ankara: Bağlam Yayınları, 1987, s. 11-14.

¹⁴⁵ Şerif Mardin, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye'de Din ve Toplumsal Değişim**, Türkçesi: Metin Çulhaoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 173-190.

ilerleme” mecazı yönünde ne kadar mesafe kat ettiğinin tam olarak bilincinde değildir. Bu süreçte, insanın gelişip mükemmelleşebilmesinin eskatolojik bir vaat çerçevesinden görüldüğü tarihten, önce laik bir ütopyaya dönük planlara, sonra da “cenneti şimdi, burada yaratma” fikrine geçiş tedricen gerçekleşmiştir.¹⁴⁶ Osmanlı modernleşmesinin en belirgin vasıflarından biri haline gelen bu durum, mevcut eğitim kurumlarının yani en başta medresenin hayatın dışına itilmesini beraberinde getirmiştir. Eğitimin batılılaşması sürecinde medreseler ve medreselerde okuyan insanların yerini, modern okullar ve bu okullardan mezun olan öğrenciler almaya başlamıştır. Yeni reformlarla ortaya çıkan okullar; askeri okullar, Baytar Mektebi, Tıbbiye Mektebi ve Mühendishane gibi müesseselerdir. Bu eğitim kurumları merkezileşen bir orduyu besleyecek, modern bir idareyi, yeni bir maliye sistemini yürütecek bürokratları yetiştirecek şekilde tasarlanmış ve yüz seneden kısa bir süre içinde 15 ila 25 yaş arası gençlerin hayatını işgal eder hale gelmiştir. Bu dönemden sonra İmparatorluğun elitleri bu okullardan yetişmeye başlamıştır.¹⁴⁷ Böylece bu okullar, eğitim sistemini Batı tarzı formüle ederken yeni bir insan tipinin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamışlardır. Batı karşısında üstünlüğü yeniden ele geçirmenin bir yolu olarak düşünülen bu hareket, Batı zihniyeti ile donanmış bir insan tipinin doğuşunu kaçınılmaz hale getirmiştir. Osmanlı Batılılaşmasının ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş aşamasında takip ettiği siyasetin bu insan tipi üzerine kurulu olduğunu söylemek çok yerinde olacaktır.

Bu okullar içinde özellikle 1859’dan beri faaliyette olan Mülkiye Mektebi önemli bir yer işgal etmektedir. Sonraki yıllarda Osmanlı Devleti’nin idaresinde söz sahibi olacak ve yeni kurulan Cumhuriyet’e önderlik edecek kadroların bir kısmını yetiştiren bir elit hareketinin bu okul etrafında şekillendiği görülecektir. Burada özellikle Paris’ten ve Bulgaristan üzerinden gelen dış yayınların etkisi özellikle hissedilmiştir. Dıştan gelen bu yayınların amacı pek fazla derine gitmeyen bir liberalizmi aşlamak ve aydınları harekete geçirmektir. Böylece esasen mevcut düzenin aleyhine çalışan bir dinamik hayata geçmiştir. Toplumlar için iktisadi yapının ne denli belirleyici olduğu,

¹⁴⁶ Mardin, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim**, s. 190-192.

¹⁴⁷ İlber Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006, s. 144-145.

mali teşkilat ve emeğin her şeyin merkezinde yer aldığı gibi düşünceler Mülkiye sıralarında öğrencilere aşıl原因 başlıca ilkeler arasında yer almıştır.¹⁴⁸

Başta Mülkiye olmak üzere bahsi geçen okullarda yetişen elitler içinden, İmparatorluğun özellikle son yüzyılında gerçekleşen fikir tartışmalarında yer almış önemli isimler çıkmıştır. Özellikle Batı'dan gelen fikirlerin kendilerine ciddi zemin bulduğu bu ortamda, pozitivism ve realizm düşünceleri de kendilerine güçlü savunucular bulmuştur. Zira Mülkiyenin getirdiği yeni dünya görüşü içinde en etkili olan iki noktadan biri yeni bir tabiat anlayışı öneren pozitivism ile toplumun iktisadi unsurlarını ve bu arada emeği belirleyici olarak alan realizm olmuştur.¹⁴⁹ Bu iki görüşü savunan isimler sonraki yıllarda gerçekleşen politik çekişmelerin de içinde yer almışlardır. Özellikle 1889 yılında beş askeri tıbbiye öğrencisi tarafından İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurulmasıyla¹⁵⁰ yerleşik düzene karşı çıkan hareketler için yeni bir odak ortaya çıkmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde yer alan isimlerin pek çoğu, 1923'te Cumhuriyetin kuruluşu sırasında etkili konumlara gelmeyi başarmışlardır. Bu sayede yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin düşünsel kodlarına yerleşen en önemli ideolojiler pozitivism ve realizm olarak ortaya çıkmıştır. Bunun anlamı, Türkiye'de özellikle İmparatorluğun son bir asrı boyunca devletin kurtarılması için uygulanacak bir öneri olmak için çatışan iki ana gövdeden birinin belirgin bir şekilde galibiyeti demektir. Batılılaşmayı savunan, Batı medeniyetine iltihak edilmesini öneren ve yaşanan siyasal süreçler sonunda yeni kurulan devletin yönetiminde söz sahibi hale gelen Batılılaşma taraftarı elitlerin, yeni devlete çizdikleri yön de buna uygun olarak şekillenmiştir. Bu aşamadan sonra, yıllardır konuşulan, Batı medeniyetine dahil olarak sorunların çözülebileceğine dair öneriler hem bir uygulama alanı hem de güçlü bir siyasal araca kavuşmuşlardır. Bilimden, sanata, kültürden, edebiyata her alanda Batılı kalıplara uygun ürünlerin verilmesi ve toplumun da bu kalıplara uygun olarak dizayn edilmesi için çaba gösterilmeye başlanmıştır.

Ne var ki, yeni devletin dayandığı ideolojik öncüllerin başında olan pozitivism ve bunun ürettiği siyasal ve toplumsal görüngülerin Türkiye'de toplum tarafından kabul

¹⁴⁸ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 47.

¹⁴⁹ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri*, s.49.

¹⁵⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 58.

edilmesinde ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Pozitivizmin dini reddeden ve akli, insan bilgisinin en temel kaynağı olarak gören yapısı, Türk toplumunun dini ve kültürel özüyle tamamen bir karşıtlık içerisinde ortaya çıkmış ve halk tabakasından yükselen bir hoşnutsuzluğa konu olmuştur. Yeni kurulan devlet, pozitivist dünya görüşü çerçevesinde şekillenen toplumsal, siyasal ve kültürel yenilikleri halkın kabulünü temin etmek için, kitlesele eğitim yoluyla bu ilkeleri topluma benimsetme kararı almış, bir yandan da devrim hareketlerine girişmiştir. Harf inkılabı ile başlayan ve kültürel alanla devam eden devrimlerin tamamı bu ilkelerin topluma benimsetilmesi ve söz konusu ilkeler doğrultusunda bir toplumsal ve iktisadi yapı kurulması için hayata geçirilmiştir. Bu dönemde doğrudan Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatı ile kurulan Türk Tarih Kurumu¹⁵¹, Türk Ekonomi Kurumu¹⁵² ve Türk Dil Kurumu¹⁵³, nun orijinal işlevleri, kültürel alanda gerçekleşen bu devrimlere gerekli desteğin sağlanmasıdır. Buralarda yapılan tartışmalar ve üretilen bilgiler, temelleri atılan yeni devletin kurumsallaşması için hayati öneme sahip olmuş, bu bilgiler çerçevesinde yeni bir toplum yapısı ortaya çıkmaya başlamıştır. Cumhuriyet elitleri için bu durum büyük bir başarı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son günlerine ve Cumhuriyet'in kuruluşuna şahitlik eden ve Batılılaşma tercihinin tutkulu savunucuları olan edebiyatçılarımızın bir kısmı, iki devir arasındaki farkları anlatmaya çalıştıkları eserleri ile efkâr-ı umumiye üzerinde ciddi etkiler bırakmışlardır. Bu döneminin en önemli edebiyatçı ve devlet adamlarından biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* romanındaki satırlar, bu türden etkili değerlendirmelerden biri olarak kayıtlara geçmiştir. Yakup Kadri, romanında, 1928 harf inkılabının yarattığı tarih ve dil hareketlerine değinmiş, bunların bir fikir ve ilim uyanışına sebep olduğunu ifade etmiş, böylece milli kurtuluş prensipleri çerçevesinde bir iktisadi kalkınma savaşı başladığını söyleyerek bu hareketin ülkeye yayılmasını coşkulu bir dille anlatmıştır:

“Ancak bu suretledir ki, kültür ve umran şiarları yalnız masalar başında ve kâğıt üstünde şeyler mahiyetinde kalmaktan çıkıp taze bir milli hamle halinde bütün memlekete dağıldı. Şimdi yeni yetişen Türk gencinde tarih

¹⁵¹ <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>, (ulaşılma tarihi: 21.12.2017)

¹⁵² <http://www.tek.org.tr/tarihce.php>, (ulaşılma tarihi: 21.12.2017)

¹⁵³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, (ulaşılma tarihi: 21.12.2017)

bilgisi bir kuru malumat değil, bir milli şuur ve iktisat savaşı, onun damarlarında ecdadımızın cengaverlik fitratı gibi tabii bir kabiliyettir. Yeni Türk neslinin idrakinde artık sınırla gümrük birer eş kelime oldu ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gözüyle bakılmaktadır.”¹⁵⁴

Buna göre yeni devletin toplumu doğrudan hedef alan icraatları, tüm toplumu içine alan bir zihniyet değişikliği meydana getirmiş, bunun sonucunda milli iktisat mücadelesi ile cengaverliği birbiriyle eş tutan yeni bir anlayış halk arasında yerleşmiştir. Bununla birlikte bu zihniyet değişiminden basın hatta sinema da nasibini almış ve milli bir duruş çerçevesinde yeni bir ahlak ortaya çıkmıştır. Yakup Kadri'nin bu anlatısı Türkiye'de basının ve sinemanın bu ahlak çerçevesinde oynadığı role işaret eden tasvirleri de barındırmaktadır:

“Matbuat, dümensiz cemiyetlerin matbuatı gibi, fırsat buldukça, ötekinin berikinin şeref ve haysiyetine tecavüz, şantaj ve iftira adetinden tamamiyle vazgeçeli, milli gayelere ve milli göreneklere aykırı hareket edenlerin amme efkârı huzurundaki cezalarını ancak zekanın en keskin te'dip silahı olan istihza ile veriliyordu. Nice kötü adetler, gayrimilli cereyanlar, tereddidi ve irtica unsurları, bu sayede yeni Türk cemiyetinin bir köşesinde barınamaz oldu. Karikatürcünün parmaklarından, muharririn gözlerinden çıkan şimşekler, bunları, bir tarlayı saran azgın otlar gibi yakıp kavuruyor, kökünden mahvediyordu. (...) Sinemalar (...) artık, halkın aşâğılık duygularına hitap eden ve hep insanlığın hayvanlık kısmını gıcıklayan, adi, bayağı ve zevksiz filmleri çevirmekten vazgeçmişler, bunun yerine milli davalara hizmet eden satirik ve epik filmler yapmaya başlamışlardı. (...) Hele Anadolu'nun bir yerinde bir bataklık kurutuluşunu, yeni bir demiryolu hattı üzerinde ilk trenin işleyişini veya Seyhan sahasındaki pamukları Kayseri bez fabrikalarına gelip oradan beyaz patiska veya renkli basma halinde çıkışını gösteren milli aktüalite filmleri, sinema sallerini alkış ve sevinç çığlıklarıyla çın çın çınlatıyordu.”

¹⁵⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 180.

Bu satırlar, Cumhuriyet devrimlerini ve yaratılmaya çalışılan yeni toplumsal yapıyı coşkuyla karşılayan bir entelektüel tipinin ortaya çıkışını işaretlemektedir. Cumhuriyet elitleri diyebileceğimiz bu kesimlerin ürettiği ürünlerin, yeni kurulan devletin karşı karşıya kalması muhtemel engelleri aşmaya çalışan ve kültürel alanda yürütülen devrim hareketine destek veren bir karakteri olmuştur. Kararını Batılılaşma yönünde vermiş bir devletin, bu yönde uygulamalara girişen siyasi elitlerinin, kültürel alanda yürüttükleri devrimlere, edebiyat alanında verilen bir destek söz konusu olmaktadır. Bu türden çabalar, siyasi mücadele ile kol kola devam etmiş ve süreç içerisinde pek çok örneği ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda ortaya çıkacak ve yetişecek yeni nesillerle birlikte temayüz edecek bir “zihniyet”in ilk nüveleri böylece ortaya çıkmıştır. Hem kültürel alanda hem siyasal alanda devam eden ve hem siyasal aktörler hem de edebiyatçılardan oluşan Cumhuriyet elitleri eliyle yürütülen bu çabalar, doğrudan söz konusu “zihniyet”in inşa edilmesine yönelik çabalardır. Yakup Kadri’nin *Ankara* eserinde bu çerçevede belki de en dikkat çekici satırlar, Cumhuriyet’in kurucu elitlerinden biri olarak taşıdığı zihniyetin, Cumhuriyet devrimlerine atfettiği adeta destansı özellikleri, dramatize ederek anlattığı sahnelerdir. Bu sahnelerde ülkenin sanayileşmesine ve bu süreçte kadınların ve işçilerin durumuna dair öne çıkan epik anlatım, Cumhuriyetin kurucu elitlerinin zihninde, yeni Türkiye’nin aldığı biçime dair kurgusal bir resim çizmektedir. Buna göre ülkede;

“makinelere, idrak ve irade sahibi varlıklar gibi işliyordu ve bunların yaradıcı olan insan, eşya ve tabiat üstündeki hükmünü bunlar vasıtasıyla yürütürken mukadderatının en yüksek mertebesine erişmiş görünüyordu. Göz alabildiğine köpüklenmiş bir deniz manzarasını andıran pamuk tarlaları, bunların küçücük kavuklara benzeyen kozaları, bunlar arasında dolaşan ve bunları toplayıp küfelere yerleştiren köylülerin neşeli şarkıları; bunların sıra sıra vagonlar içinde fabrikalara doğru seyahatleri bir rüstai neşidenin ruha ferah veren epizotları idi... (...) Türk işçileri, Türk mühendisleri, Avrupa’daki arkadaşları gibi bedbaht da değildiler. Eski Roma’nın esir sürüleri gibi bin bir mihnet ve cefa altında, bin türlü mahrumiyetle ruhları ve suratları ekşimiş, içkiden, açlıktan bütün insani faziletlerini kaybetmiş Avrupa proletaryasının sefalet ve felaketinden

Türkiye’de eser görülüyordu. Türkiye’de işçiler birer devlet memuru idi ve yüreklerinde bir devlet memurunun haysiyetini, vekarını, mesuliyetini taşıyorlardı. Başlarında patron diye bir bela yoktu. Kimsenin esiri değildiler. Yalnız memleketin hizmetçisi olduklarını ve alınlarından akan terin vatan topraklarına bereket getirici bir rahmet gibi yağdığını biliyorlardı. Onun için her biri, insana, harb safhalarındaki neferler gibi birer kahraman heybetinde görünüyordu. Bunlar arasında binlerce kadın da vardı. Lakin, kadınların büyük bir kısmı fabrikaların büro işlerinde veya paket ve ambalaj dairelerinde kullanılıyordu. Bununla beraber, her yılbaşında neşredilen istatistiklere göre kadınların çalışma mukavemetinin erkeklerinkinden fazla olduğu anlaşılıyordu.”

Yakup Kadri, Cumhuriyet’in kuruluşunda ve yerleşmesinde rol olan önemli bir aktör olarak, Cumhuriyet elitlerinin yeni toplumsal yaşama dair duyularını ve hissiyatlarını kurgusal dille de olsa bu şekilde açıklamaktadır. Bu zihniyet için, eski olanın yani Osmanlı İmparatorluğu’nun ortadan kalkması, Türk milleti için adeta mucizevi bir kurtuluşu mümkün kılmıştır. Edebiyatımızda Osmanlı Devleti ile özdeşleştirilen eski düzenin ne denli kötülendiğine dair bir örnek üzerinden, bu karşılaşmanın elitlerin zihnindeki dramatik boyutlarına bakmak mümkün olacaktır. Yukarıda Yakup Kadri’nin bahsettiği Türk sanayileşmesine dair anlatı, Cumhuriyetin ilanından kısa süre önce, Osmanlı topraklarında sanayinin ve işçilerin durumunu anlatan Karay’ın anlatısının çok uzağında bir tablo çizmektedir. Bursa’daki bir ipek fabrikasındaki çalışma şartlarının ağırlığından dolayı ölen işçilerin anlatıldığı *Hakkı Sükût* hikayesindeki satırlar çarpıcıdır:

“Papaz şimdi Avrupa fabrikalarını anlatıyor; muhatabının cehaletine karşı hakimane bir tavır alarak, çalışma saatlerini, ücretlerini, bütün bu yoldaki kanunları, kavgaları, isyanları, hepsini birer birer, mühim kelimelerin üzerinde dura dura izah ediyordu. Sonra hala, devam eden kayıtsızlığa karşı duyduğu nefretlerini, şüphelerini söyledi; fabrika sahiplerinin bugünkü halde kalmak için müracaat ettikleri desiseleri, tarafgirlikleri anlattı; sonra ayrılırken: “Daha çok öldüreceksiniz...” diye söylendi. Hasip efendi bugüne kadar zannederdi ki hükümetin bu işe müdahaleye hakkı yoktur. Bunlar

yalnız sahiplerinin takdirine, merhametine; halkın ricasına niyazına bağlıdır, amele hamisizdir, ölüme mahkumdur, amir daima, daima zenginlerdir. Şimdi anlıyordu ki milletin menfaatleri üzerine titreyen kuvvetli bir kalp lazımdı, onu ikaz etmeli, icbar etmeliydi.”¹⁵⁵

Bu iki örnek üzerinden Cumhuriyet elitlerinin zihnindeki dönemleştirme çabasına baktığımızda en dikkat çekici unsurlardan biri olarak toplumsal değişimin, tek bir tarihsel olayın, adeta mucizevi bir dokunuşu ile açıklanmak istenmesi şeklindeki tutum alış karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojik tahlillerin ve toplumsal değişme teorilerinin dışlayacağı biçimde son derece süratli farklılaşan bir toplumsal, kültürel ve ekonomik yapıdan bahsedilmektedir. Üstelik bu dönemde yazılan eserlerin pek çoğunda bu türden anlatılar öne çıkmaktadır.¹⁵⁶ Ne var ki, Osmanlı İmparatorluğu zamanında bütün kurumları ile birlikte maddi ve manevi bir çöküş içinde olan bir toplumun, nasıl olup da bu kadar kısa süre içinde, bu denli radikal biçimde değiştiğine ve geliştiğine dair bir açıklama yoktur. Bu durum, anlatıcıların zihnindeki arzuların da Türk toplumuna yansıtıldığı ve olması beklenen, istenen gelişmelerin, Cumhuriyetin ilanı hamlesiyle bir anda gerçekleştiği bir anlatı kurguladıkları şeklinde anlaşılmaktadır. Bu, eski düzenin bozukluğuna karşılık, yeni kurulan toplumsal düzenin adeta kusursuz şekilde işlediğine dair bir anlatıdır ve gerçekliği sınanmış bir durum değildir.

Söz konusu anlatının kurgusal karakterine dair önemli bir gösterge, söz konusu anlatılara ev sahipliği yapan literatür içinde, Cumhuriyet’in ilanından 1950’li yıllara kadar devam eden tek parti iktidarından neredeyse hiç söz açılmamasıdır. Oysa Cumhuriyet’in ilanına giden son yüz yıllık toplumsal gelişmelerin en büyük motivasyonu hürriyet talebi ve halkın yönetime katılması vaadi olmuştur. Cumhuriyet elitlerinin, saltanat eleştirileri ve hürriyet tutkularına rağmen, dış politik gelişmeler gündeme gelmeden önce, iktidara halkın katılımını temin etmek ve iddialarını gerçeğe dönüştürmek noktasında atılmış bir adımları olmamıştır. Koçak’a göre; tek parti iktidarını sonlandıran gelişme 1944-1947 yılları arasında Türkiye’nin Batılı müttefikler arasında süren yalnızlığı olmuştur. Buna göre; Avrupa’dan beklediğini bulamayan

¹⁵⁵ Refik Halit Karay, **Memleket Hikayeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 146-147.

¹⁵⁶ Bkz. Reşat Nuri Güntekin, **Yeşil Gece**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015., Reşat Nuri Güntekin, **Çalığışu**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2007.

Türkiye, 1947’de ilan edilen Truman Doktrini ile aradığı desteği ABD’den bulmuştur. Otoriter tek-partili rejimler yerine, demokrasileri empoze eden Amerikan sistemi ile uluslararası politika alanında yeniden şekillenen bir güç dengesi ortaya çıkmıştır. Bu denge Türkiye’nin dış politika tercihlerini belirlediği gibi, iç politik hamlelerini de belirlemeye başlamış ve bunun en belirgin unsuru olarak çok partili hayata geçme kararı verilmiştir.¹⁵⁷ Cumhuriyet’in ilanından sonra halkın yönetime katılma talebinin onlarca yıl görmezden gelinmiş olması ve ancak dış politik şartların dayatmasıyla, gönülsüz olarak kabul edilmiş olmasına rağmen, Cumhuriyet elitlerinin söz konusu dönemde bu konuları sorunsallaştıran bir çaba içine girmedikleri anlaşılmaktadır. Osmanlı’nın son döneminde yaşanan bozulmanın çeşitli görüngüleri üzerine yoğunlaşan edebi eleştirilerin bir benzerinin, söz konusu çarpıklığa işaret etmek üzere gündeme getirilmediği görülmektedir. Aksine, tek parti yönetimi söz konusu olsa bile siyasal ve toplumsal düzenimizin sorunsuz olarak işlediği, son birkaç asırdır coğrafyamızın belini büken sorunların kısa sürede ortadan kaldırıldığı ve ütöpik bir düzen kurulduğu ima edilmektedir.

Tüm bu öncüller ışığında, sorun tespiti, çözüm önerisi ve eleştirel perspektif üretmek yerine kültürel alanda yapılan devrimlere destek verme ve yeni nesillerin adapte edeceği “zihniyet”i inşa etme amacını taşıdığı anlaşılan bu entelektüel çaba, çok partili hayata geçilmesiyle birlikte yeni bir mecraya evrilmiştir. İmparatorluğun yıkılmasından önce, kurulu düzen eleştirisi üzerine oturan, Cumhuriyet’in ilanı ile statüko eleştirisini rafa kaldıran ve kültürel devrimlerin payandası haline dönüşen bu entelektüel çabanın, çok partili hayata geçilmesiyle birlikte yeniden eleştirel bir pozisyona çekildiği görülmüştür. Bu eleştirel pozisyonun, İmparatorluğun yıkılmasından önceki eleştirellikten önemli bir farkı vardır. İlkinde, cumhuriyet elitlerinin eleştireliliği kurulu düzene ve bu düzenin sahibi olarak gördükleri devlet erkani ve tüm toplumsal kurumlarla, kültürel görüngülere dönüktür. Tek partili hayatın bitişinden sonraki eleştireliliğin hedefinde ise doğrudan doğruya halk bulunmaktadır. Halkın irtica, geri kalmışlık, cehalet, oy deposu olmak gibi kavramsallaştırmalar eşliğinde anılması, dinin ise siyasete alet edildiğinin söylenerek itibarsızlaştırılması gündeme gelmiştir. İmparatorluğun yıkılmasından önce geri kafalı, kötü, müstebit

¹⁵⁷ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt.2., İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s.548.

idareciler yüzünden halkın cehalet içinde kaldığını vurgulayan, Cumhuriyet'in ilanından sonra halkı bir anda yeni devletin en önemli unsuru olarak adeta kahramanlaştıran bu entelektüel çaba, halkın yönetimde söz sahibi olmasının gündeme gelmesinin ardından bu kez eleştirilerine halkı konu etmeye başlamıştır. Edebiyatımızda, akademimizde ve basınımızda pek çok örneği olan bu anlatılara 1970'lerden sonraki siyasal ortamı eleştiren Velidedeoğlu'nun şu satırları bir örneklik teşkil etmektedir:

“Köylü halkın, seçim zamanları dışında bile, günlük politika ile meşgul olmasının ve üretici gücüne yeni güçler katmaya çalışacak yerde, çoğu kez, üretim işlerini karısına, kızına, yeni yetişen erkek çocuğuna bırakarak köy kahvesi veya meydanında, ya da cami avlusunda politika yarenliğine dalmasının başka bir nedeni de, eski köy imamlarının ve köylere yayılan gizli Türk medreseleri veya Arap medreseleri icazetlisi, yahut imam hatip okulu mezunu köylü gençlerin birtakım çıkarıcı “aklı evvel”ler tarafından ümmetçilik fikri etrafında teşkilatlandırılmış olmasıdır. Cidden tarafsız, aydın, milliyetçi fakat sayıları çok az genç din adamları müstesna olmak üzere, bunlardan büyük bir çoğunluk, kendisini adeta bugünkü iktidar partisinin tutucu politikasını halka yaymakla görevli sayarak halk arasında ve özellikle camilerde rahatça inanç politikaya alet etmektedir. Böylece bunlar bugünkü iktidarın kaynağı olan büyük oy deposunun bekçiliğini yapmakta, o depodan başka partilerin küçük oy ambarlarına bir tek tanenin bile geçmemesine gayret etmekte ve bunun için durmadan politikaya karışmaktadırlar.”¹⁵⁸

Burada yirmi-otuz yıl öncesinde halkın efendisi olarak görülen, tüm dünyaya örnek olarak gösterilen ve masalsi mücadelesi ve yaşamı edebiyatımıza konu olan Türk köylüsüne yöneltilen eleştirilerin boyutları dikkat çekicidir. Benzer şekilde Yaşar Kemal'in¹⁵⁹ edebi tasvirlerinde de Türk köylüsünün yaşadığı şartların ağırlığı, özellikle dinin ve bozuk toprak sisteminin sebep olduğu ağır bir cehalet ve bağımlılık ilişkisi ekseninde açıklanmaya çalışılmaktadır. İradesi, bilgisi ve şahsiyeti ile yeni bir çağı başlatan ve besleyen Türk köylüsü, yeniden cehaleti, şahsiyetsizliği ve aptallığı ile

¹⁵⁸ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türkiye'de Üç Devir*, İstanbul: Sinan Yayınları, 1974, s. 226.

¹⁵⁹ Bkz. Yaşar Kemal, *İnce Memed*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

matbuatımızda yer almaya başlamıştır. Bu tür anlatılarda bahsedilen sorunların, Türk toplumunun siyasal gelişmeler yüzünden son iki yüz yıldır mücadele ettiği ancak bir türlü çözülemeyen sorunlarının güncel versiyonu mu olduğu, yoksa Cumhuriyet’le birlikte bir anda ortadan kalkmış feodal ilişkilerin tarihin bir noktasında birdenbire yeniden karşımıza çıkmasıyla mı ortaya çıktığı gibi konular muğlaktır. Her şekilde, çok partili hayata geçişin akabinde, Cumhuriyet sonrasında, köylünün hayatını yücelten kurgularının ortadan kaybolduğu, yerine halkı sahip olduğu dini ve kültürel değerler nedeniyle kıyasıya eleştiren ve halkın içinde bulunduğu cehalet gibi kötü şartları dini-kültürel değerleri ekseninde açıklamaya çalışan bir elit refleksinin gün yüzüne çıktığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet elitlerinin halkı doğrudan doğruya hedef alan bu bakış açılarının etkileri sonraki yıllarda da artarak devam etmiş, inşasına katkı verdikleri zihniyetin önemli bir unsuru haline dönüşmüştür. Bu durum, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren iktidarın merkezinde bulunan kesimlerin zihniyetinin belirleyici özelliklerinden biri olduğu için uzun dönemde devletle halkın arasına ciddi bir mesafenin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Toplumun ve siyasetin çatallaştığı bu ortamda, iktidarı temsil eden elitlerle, iktidarın dışında kalan ve merkeze yaklaşımlarına müsaade edilmeyen halk arasında giderek derinleşen bir uçurum meydana gelmiştir. Siyasal ve kültürel alanda temsil edilmeyen halkın, devlet kademelerine sesini duyurmakta zorlandığı bu iklimde, toplumsal alandan siyasal alana, kültürel alandan hukuksal alana kadar pek çok konuda elitlerin duyuş ve kavrayışlarıyla farklılaşan alternatif bir duyuş, hissediş ve kavrayış biçiminin ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Bu durum halk tabanında devam eden ve elitlerin duyusal alanının dışında cereyan eden bambaşka bir hikâyenin ortaya çıktığı anlamına gelmektedir.

Sosyolojik muhayyile ile olaylara bakan herkes, toplumsal özelliklerin, siyasal müdahaleler sonucu bütünüyle ortadan kaldırılamadığını, toplumsal olanın en az siyasal olan kadar güç sahibi olduğunu tespit edecektir. Bu durum Türkiye’nin modernleşme serüveninde de aynı şekilde ortaya çıkmıştır. Türkiye’de 19. yüz yılda başlamış olan “Batılılaşma” hareketi Cumhuriyet’in kurulduğu yıllarda entelektüel yaşamı bütünüyle etkisi altına almakla kalmamış, sosyo-kültürel alanda da önemli bir parametre haline

gelmiştir.¹⁶⁰ Cumhuriyet'in elitleri bu parametreyi coşkuyla karşılamış olsalar da bu, madalyonun yalnızca bir yüzüdür. Madalyonun diğer yüzünde, yeni devletin toplumsal alana yayılan icraatlarının yarattığı hayal kırıklıkları ve acılara dair de çok kuvvetli bir anlatı bulunmaktadır. Bu anlatıda yeni devleti, yabancı işgalinden kurtuluşun ve Türk milletinin varlığının teminat altına alınmasının destansı bir biçimi olarak selamlayan ve onun bu özelliklerini yücelten bir taraf bulunmaktadır. Çanakkale Destanı'nı, Kurtuluş Savaşı'nı, vatanın kurtuluşu ve varlığının devam ettirilmesi temasını düşünsel merkezine koyan bu anlayış, bazı noktalarda yukarıda örneği verilmiş anlayışla örtüşmemektedir. Bu örtüşmeme hatta karşı karşıya gelme durumunun odağında ise yeni devletin kurulmasından sonra uygulamaya konan birtakım uygulamaların milletin maneviyatında yarattığı sarsıntılar yer almaktadır.¹⁶¹ Türk milletinin dini, kültürel ve medeniyet özelliklerinin dışarıda bırakılması, hatta bunlara muhalefet edilmesi anlamındaki uygulamaların çok yıkıcı sonuçları olduğu fikri, bu anlatının merkezinde yer almaktadır. Özellikle kültürel alanda ortaya çıkan uygulamalarla halkın dini ve kültürel değerlerinden ya uzaklaştırılması yahut bu değerler yüzünden cezalandırılması söz konusu olmuştur. Milletle devleti karşı karşıya getiren bu uygulamaların sonuçlarından biri, uygulamalardan sorumlu elitlerle, halk arasında büyük bir uçurumun açılmış olmasıdır. Nicole ve Hugh Pope, elitlerle halkın karşı karşıya gelmesini, *Aydınlar* olarak bilinen Kemalist Türklerle, inançlı ve Batılılaşmanın İslami olmayan yönlerini kabul etmeyen gelenekçi insanların arasındaki ayrım olarak açıklamaktadırlar. Buna göre; aydınlar ikinci grupta yer alan geniş halk kesimlerini küçümsemektedirler.

¹⁶⁰ Coşkun Değirmencioğlu, **Mehmet İzzet**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s. V.

¹⁶¹ Cumhuriyet'in ilanı halk tabakasının gündelik yaşantısını da konu alan pek çok icraatı gündeme getirmiştir. Cumhuriyet Devrimleri olarak anılan bu icraatların, henüz gündeme geldiği dönemde dahi bazı eleştirilere konu olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk eserinde bu eleştirilere çok sert bir dille cevap vermiştir: "*Bir memlekette, bir toplumda bir inkılap yapıldığı zaman, elbette onu gerektiren sebepler vardır. Fakat o inkılabı yapanlar, inanmak istemeyen inatçı hasımlarını iknaa mecbur mudur? Elbette Cumhuriyet isteyenler de ona karşı olanlar da vardı. İsteyenler ne için ve ne gibi kanaat ve görüşlere dayanarak Cumhuriyet'i ilan ettiklerini, ona karşı olanlara anlatsalar, kendi kanaat ve görüşleriyle yapılan işlerin doğru olduğunu onlara ispat etmek isteseler bile, onları bu kasten direnmelerinden vazgeçirecekleri kabul edilebilir mi? Elbette Cumhuriyet taraftarları muktedir iseler, ülkülerini, herhangi bir yolla, ihtilalle, inkılapla veya milletçe benimsenen başka yollara başvurarak gerçekleştirirler. Bu, ülkücü inkılapçıların vazifesidir. Buna karşı yapılan itirazlar, yaygaralar ve irtica yanlısı teşebbüsler de karşı gelenlerin yapmaktan geri durmayacakları hareketlerdir.*", Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017, s. 592-593.

Onların gözünde, dindar olmak geri kalmış olmak demektir. Diğer bir deyişle, laiklik ve İslam arasındaki politik çatışma modernizm ve tepki, aydınlanma ve karanlık batıl inançlar arasındaki mücadele olarak tanımlanmaktadır. Atatürk'ün başlattığı radikal reformlar arasında en çok tepki çekenler hilafetin kaldırılması ve laiklik olarak ortaya çıkmış, Cumhuriyet ilkelerine tepki göstermek, rejimi yıkmak istemek olarak anlaşılmış ve şiddetle bastırılmıştır. Özellikle laikliğin devletin, din üzerindeki etkisinin artması anlamına geldiğini söyleyen Pope ve Pope, Thieck'ten aktararak, Türkiye'de laikliğin devletin dini inanışlar üzerindeki rolünü arttırarak, tüm Türk halkını devlet memuru haline getirdiğini dile getirmektedirler.¹⁶²

Bununla birlikte modernleşme sürecinin giderek hız kazanmasıyla toplumsal ve siyasal alanda yepyeni görüngüler ortaya çıkmaya başlamıştır. Dini taleplerinden vazgeçmeyen halk kesimlerini temsil etme iddiasında olan siyasal oluşumların, özellikle çok partili hayata geçişle birlikte giderek gündeme gelmesi söz konusu olmuştur. Milli Selamet Partisi ardından Milli Nizam Partisi ve daha sonra Refah Partisi adını alarak siyasal arenada boy gösteren ve İslamcı olarak adlandırılan bir hareketin giderek güç kazanması bu anlamda önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Kemalist elitlerin önemli bir kesiminin bu gelişmeyi irticanın ayak sesleri olarak okumalarına karşılık pek çok araştırmacı, olguyu ortaya çıkaran modern gelişmelere dikkat çekmiş ve bu hareketin Türkiye'nin modernleşme macerasından bağımsız olarak ele alınamayacağını dile getirmişlerdir. Modernlikle İslamcılığın bağdaşıp bağdaşmayacağı, İslamiyet'in demokrasi ile uyumlu olup olmadığı gibi konularda hararetli tartışmalar yapılmıştır. Özellikle Kemalist aydınların önemli bir kesimi meseleye modernliğin ortaya çıkardığı bir gelişme olarak değil, basit bir irtica hareketi olarak bakmayı tercih etmişler ve bu nedenle son derece yüzeysel açıklamalarla yetinmek durumunda kalmışlardır. Oysa süreç içerisinde kullanılan yöntem ve teknikler itibarıyla İslamcılarının modernleştiği, İslamcılarının modern toplum özelliklerini sergilediği ve İslamcılarının modernleşmesinin harekete ivme kazandırdığı görülmüştür. Bunun böyle olmasında İslamcılığın özünde modern bir olgu olması belirleyicidir. İslami ilkeleri temel alan ve çoğunlukla başında din adamları bulunmayan politik hareketler, propaganda ve kitleleri harekete geçirme

¹⁶² Nicole & Hugh Pope, **Modern Türkiye'nin Kısa Tarihi, Çıplak Türkiye**, Türkçesi: Deniz Öktem, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004, s.299-300.

konusundaki modern mekanizmalarla, dini amaçların dışında, son derece politik ve dünyevi amaçları da gündemlerine almışlar ve politik, ekonomik ve sosyal değişim hedefiyle yola çıkmışlardır.¹⁶³

Politik alanda varlık bulan bu yeni ve modern olgunun toplumsal ve düşünsel alanda da izdüşümleri bulunmaktadır. Siyasal alanda yaşanan bu gelişmelerin esas işlevi, özünde modern yahut modernleşmekte olan ancak dini taleplerinden hiçbir şekilde vazgeçmeyen geniş halk yığınlarına bir ses ve mecra kazandırmış olmasıdır. Zira bu halk yığınları, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra iki önemli kayıp yaşamışlardır. Bunlardan biri siyasal temsiliyetten mahrum kalmaları, diğeri ise elit transferini gerçekleştirememeleridir. Halk yığınlarının Cumhuriyet'in ilan edilmesinin akabinde alınan sert tedbirler sonucu siyasal temsil imkanından mahrum kalmış olmasının anlamı, devletin oluşturduğu toplumsal imkân alanlarının dışına çıkarılmalarıdır. Siyasal temsilden mahrum buldukları için, devleti elinde tutan elitlerin içinde yer almaları yahut onlara etki edebilmeleri söz konusu olmamıştır. Bu etkisizliğin sonucu olarak eğitim ve ticaret alanında giderek gerileyen bir süreç içerisine girmişlerdir. Her zaman belli kriterlerin gündeme getirilmesi nedeniyle eğitim alanında ve belli imkanların dağıtıcısı olan devleti elinde bulunduran elitlerin seçici tavırları nedeniyle ticaret alanında anlamlı bir varlık gösterememişlerdir. Eğitim ve zenginleşme olanaklarının kısıtlı hale gelmesi, geniş halk yığınları için bir diğeri önemli kayıp alanı olarak elit transferi gerçekleştirememeleri sonucunu doğurmuştur. Maddi olanaklardan daha az faydalanan ve eğitim imkanlarına erişimleri sınırlı olan bu kesimlerin, belli bir maddi güce ulaşmaları da yaşadıkları sıkıntıları ve meydan okumaları entelektüelize edecek, yeri geldiğinde bürokraside, yeri geldiğinde siyaset arenasında temsil görevini üstelenecek elitleri yetiştirmeleri de uzun zaman almıştır. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra alınan sert tedbirlerle kendileri için tamamen kısırlaşan bir toplumsal, siyasal ve ekonomik iklimle karşı karşıya kalan geniş halk yığınları için, onları birer oy deposu olarak gören çıkarıcı politik aktörlerin palyatif ve sorun çözmekten uzak önerileri de bir zaman ve enerji kaybı haline dönüşmüştür.

Bu durum 1970'lerden sonra hızla değişmeye başlamıştır. Başta eğitim olmak üzere modernleşmenin sağladığı birtakım imkanlarla nihayet çocuklarını buluşturabilen

¹⁶³ Yalçın Akdoğan, *Siyasal İslam, Refah Partisi'nin Anatomisi*, İstanbul: Şehir Yayınları, 2000, s. 120-121.

ve bunun için uzunca bir yol yürümüş olan halk kesimleri içinden, İslami talepleri modern kurgunun içine yerleştirmeyi amaçlayan siyasal aktörlerin çıkışı söz konusu olmuştur. Necmettin Erbakan ve ardından Recep Tayyip Erdoğan bu şekilde siyasal hayata adım atan ve geniş halk yığınlarından teveccüh gören aktörler olmuşlardır. Kemalist aydınların pek çoğunun irticanın hortlaması ve Cumhuriyet değerlerinin aşınması olarak okudukları bu süreç, pek çok araştırmacı açısından yeni tür bir modernleşme pratiğidir ve buraya kadarki gelişmeleri önceleyen önemli bir düşünsel miras söz konusudur. Siyasal alanda ortaya çıkan bu gelişmelerden uzun yıllar önce, elit transferine yönelik imkanları kısıtlı olan geniş halk kesimleri içinde, zor koşullar altında yetişen ve içlerinden çıktıkları kesimin dertlerini, sıkıntılarını ve meydan okumalarını entelektüelize ederek onlara ses veren isimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ortaya koydukları siyasi, kültürel, ekonomik analizler ve toplumsal çözümler, Cumhuriyet elitlerinin gerçekleştirdiklerinden son derece farklıdır. Söz konusu isimler bir yönetim biçimi olarak Cumhuriyet'e itiraz etmeseler de farklı bir tarih okuması, farklı bir kültür okuması, farklı bir toplum okuması önermişlerdir. Bu çözümler içinde en dikkat çekici unsur; Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra halka karşı girişilen tedbirlerdir. Devletle geniş halk yığınlarının arasına önemli bir mesafe hissi yerleştiren bu uygulamalar, söz konusu isimlerce her şeyden önce zihniyet düzeyinde eleştirilmiştir. Bu tür eleştirilerin erken dönem örneklerinden biri, Eşref Edip'in Sebilürreşad dergisinde Mayıs 1949'da yayımlanan "Din her şeyden üstündür" adlı makalesindeki şu satırlardır:

*"Din siyasete karışmaz, diyorlar ama siyaset dine pekâlâ karışıyor. O halde bir din meselesi de vardır. Bütün partilere hulûl eden farmasonluk Müslümanlığa karşı bütün partileri müşterek ve müttehit bir cephe halinde tutmak siyasetini takip ediyor. Müslümanlık da buna karşı tedbir almakla mükelleftir."*¹⁶⁴

Eşref Edip, Batıcılığa yönelttiği bir eleştiri olarak ise yine Sebilürreşad'da Mayıs 1949'da yayınlanan *Dinsiz Türkçülük, Müslüman Türkçülük* adlı makalesinde şu satırları kaleme almaktadır:

¹⁶⁴ İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi, Metinler, Kişiler*, İstanbul: Kitabevi, 1998, s. 44.

“Eskiden garpcılıkla milliyetçilik ayrı ayrı şeylerdi. Şimdi bunlar birleştiler mi? Garpcılığın bir hududu var mıdır? Yoksa bilâkaydüşart mıdır? Garbın bir de itikadı ve o itikad üzerine müesses içtimaiyatı vardır. Bilâ-kaydüşart garpcılık, bazılarının açıkladığına göre, itikada kadar gitmektedir.”¹⁶⁵

Eşref Edip, bu satırlarla devletin dini alanı tanımlama ve kısıtlama girişimlerini eleştiri konusu yapmakta Batılılaşma siyasetinin, siyasi hayatımızda belli kesimlerce adeta bir iman, itikat ve inanç konusu gibi ele alındığını dile getirmektedir. Batılılaşma siyasetinin, Türkiye’de, uygulayıcıları tarafından bir baskı konusu haline getirilmesi ve tartışılmasının dahi kabul görmemesi söz konusudur. Edip’e göre bu tartışılamamazlık hali, Batılılaşma tercihinin bilimsel dayanaklarından ziyade, ideolojik dayanakları ile ilişkili görünmekte, söz konusu ideolojik bağlılık adeta bir dine bağlılığa benzemektedir. Batılılaşmanın ve Batıcı elitlerin, Türkiye’yi içine soktukları sürece bir başka eleştiri de Necip Fazıl Kısakürek’ten gelmektedir. Necip Fazıl, 1976 yılında yayınlanan *Sahte Kahramanlar* adlı eserinde şu satırları yazmaktadır:

“Asırlardır, belki dört-beş asırdır, içine hapsedildiğimiz manevi bir zindan var... Son dört-beş asrın hesabını, her an bu manevi zindan rejimi bir kat daha ağırlaştırmış olarak, böyle bir hapis haline irca edebiliriz. Asırlardır zindandayız!.. Neyin, hangi halin zindanıdır bu?.. Bir türlü hakikate ulaşamamanın, olamamanın, dünyanın en şaaşalı oluşundan sonra, o oluşun aşkını kaybetmenin, birtakım hayallere kapılmanın, yapamamanın, edememenin, erişememenin, üstelik erişmekten alıkonulmanın muazzam zindanı... Bu hali bir köylü bile anlar. Evet, üç-dört asırdır, en kuvvetli karakteriyle 150 senedir, en bariz ifadesiyle de 50 yıldır, kısaca ve topluca, Tanzimat’tan bugüne kadar bir manevi zindan içindeyiz. Sanki gözlerimizi çıkarmışlar, yerine, uydurma bir dünyanın çizgileri nakışlı, takma gözler takmışlar... Biz yalnız onları görmeye mecburuz...”¹⁶⁶

Bu satırlar, İmparatorluğun son iki yüzyılına dair Batıcı elitlerin yaptığı açıklamalardan son derece farklı bir tarih okumasını ortaya koymaktadır. Bir ülkü olarak, hevesle yürünen bir yol olarak Batı’ya doğru gidiş yerine, yaşanan hali adeta bir

¹⁶⁵ Kara. **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi, Metinler, Kişiler**, s.48.

¹⁶⁶ Necip Fazıl Kısakürek, **Sahte Kahramanlar**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1996, s. 9-10.

manevi zindana düşme olarak tarif eden satırların, geniş halk yığınlarının hissiyatına tercüman olma iddiası söz konusudur. Yeni bir tarih ve toplum yorumu içeren ve siyasete dair eleştirel bir perspektif taşıyan yorumların, bahsi geçen gelenek içinde çok sayıda örneği ortaya çıkmıştır. Bunlar içerisinde Nurettin Topçu'nun eleştirileri, entelektüel derinlikleri ile öne çıkan önemli eleştirilerdir. "II. Meşrutiyet'in ikinci yılında dünyaya gelen, ilk ve orta tahsilini Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, lise tahsilini Cumhuriyet devrinde, üniversite tahsilini ve felsefe doktorasını Paris'te tamamlayan bir insan olarak Nurettin Topçu"¹⁶⁷, imkansızlıklar içindeki geniş halk yığınlarına ses olma arayışındaki önemli figürlerden biridir. *İnkılap-İrtica* adlı makalesinde tarihin Kemalist yorumundan farklı bir yorum ortaya koymakta ve şu satırları kaleme almaktadır:

"Tarihimizin son devri Roma'ninkine pek benzeyen Patrisyen-Plep mücadeleleriyle geçti. Ancak cepheleler Roma'dakinin tam aksine kurulmuştur: Bizim Patrisyenlerimiz vatan dışı bir zihniyeti temsil ediyorlar. Plepler ise, en az bin yıllık tarihin sahibi oldukları ve bin yıldan beri şu mukaddes toprağa kazma vurdukları halde yakın bir zamanda imanlarını serbestçe teneffüs hakkına bile sahip olmayan asıl vatandaşlardır. Zamanımıza gelinceye kadar mücadele bir taraflı idi; yabancı Patrisyen her fırsat buldukça vuruyordu: Kuyucu Murat Paşa vurdu, Ahmet Muhtar Paşa vurdu... vurdu vurdu. Lakin bu milletin kendi hayat ve mukadderatının sahibi ve hâkimi olmasını isteyen, garbı şarkı bilir münevverleri yetiştirdi. Bunların, milli hayatı her zerresine kadar muhafazaya çalışan ve zaman zaman fedakârlık derecesine yükselen hareketlerine "muhafazakarlık", "taassup" veya "irtica" diye karşı gelen zümre azgınlığını gitgide arttırdı. Milli hayata ihtiras ve sevgi ile bağlılığı anlamayan, milliyetçiliğin, milleti meydana getiren unsurların hepsini şiddetle muhafaza edici, yani "muhafazakar" bir sistemden asla ayrılmaz olduğunu bilmeyen, ilim ve irfanı hiçe sayan, insanlık hatta insan sevgisine sahip olmayan bu zümre, muazzam tarihinin ufukları arasında tecavüzlerle bunalmış duran koca bir

¹⁶⁷ İsmail Kara, *Din ile Modernleşme Arasında, Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, s. 240.

*millet vücuduna “hasta adam” teşhisi koymuş, ona ait olan bütün mukaddesatı çiğneyerek inkılap adına bir millet tarihinden intikam alır gibi saldırmıştır.*¹⁶⁸

Elitlerin, muasır medeniyet seviyesine çıkma, ilerleme gibi kavramlarla açıkladıkları Batılılaşma hareketini ağır biçimde eleştiren ve milletin manevi ve kültürel oluşuna bir saldırı olarak okuyan Topçu'nun bakış açısının pek çok farklı versiyonu gündeme gelmiştir. Sezai Karakoç da Nurettin Topçu gibi Kemalist tarih ve siyaset yorumundan farklı bir tarih ve siyaset perspektifine sahiptir. Cumhuriyet aydınlarının halk ile arasındaki mesafeyi eleştirmekte, “*en verimli aydın kadro da şüphesiz İslam aydın kadrosu olur. Çünkü öbür hareket ve ideolojilerde aydın kadroyla halk arasında bir açıklık, bir boşluk kalmaktadır. (...) İslam’da ise aydınıyla halkıyla bütün inananlar bir bütün olabilmektedir.*”¹⁶⁹ diyerek Cumhuriyet elitlerinin aydın tipini eleştirmektedir. Karakoç’un bu eleştirisi yukarıda bahsi geçen devlet, millet ayrılığının farkında ve onu eleştirme amacına matuftur. Karakoç, bu ayrılığın gölgesinde ve kendine has bakış açısıyla siyasetin aldığı şekil üzerine şöyle bir tarihsel okuma yapar:

“Türkiye’de, Tanzimat’tan beri kurulan ya da olayların bağrından doğan her parti, “bir yer”e borçlu, bağımlı olarak doğmuştur. (...) İttihat ve Terakki Fırkası, gizli örgüte ve o da batıya bağımlıydı. Yaptıklarının sonunda, devlet yıkıldı, paramparça oldu. Milyonlarca ölüden başka, perişan, sefalete düşmüş bir halk kaldı. Parti ileri gelenleri de Ermeni kurşunlarıyla şurda burda can verdi. Cumhuriyet Halk Partisi, İttihatçıların gençlerinin kurduğu partidir. Ağabeylerinden geri kalanlardan topluma hâkim olmak isteyenleri de onlar tasfiye etti. Kendileri de birçok defa yazıldığına göre, batıyla gizli pazarlık yaptı. Yapılan devrimler bu pazarlıkta verilen sözlerin yerine getirilmesidir denilmektedir. Öyle de olsa, devrimler gönülsüzce yapılmamıştır. Ateşli devrimciler yaptıklarının bizi kurtaracağına inanmaktadırlar. Oysa Cihan Harbi’nden önce devletimiz zayıf da olsa büyük devletler arasında sayılırken, bugün durumumuz nedir? Bugün Birinci Cihan Savaşı öncesindeki durumumuzda olmayı hayal bile

¹⁶⁸ Nurettin Topçu, **İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998, s. 192- 193.

¹⁶⁹ Kara. **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi, Metinler, Kişiler**, s. 425.

edemeyiz. O perişan devletin diğer devletlere nispetle olan durumu, bugün sanki erişemeyeceğimiz bir pozisyon gibi görünüyor. CHP bir devir kaybettirmiştir bu halka. Maddi ve manevi kalkınması açısından. Aydınımızı da küçük devlet mensubu olmaya şartlandırmıştır.”¹⁷⁰

Karakoç, devleti yöneten ve çok partili hayata geçilinceye kadar yönetimin tek sahibi olan CHP’yi zikrederek eleştirilerinde müşahhas bir yön belirlemiştir. Müşahhas bir hedef olarak CHP’yi konu alan ve aslında CHP üzerinden belli bir zihniyeti eleştiren bir başka isim de M. Ertuğrul Düzdağ’dır. Devletle halk arasında oluşan bu mesafe hissini M. Ertuğrul Düzdağ’ın *Çağdışı* adlı makalesindeki bazı satırlar ayrıntılı şekilde açıklamaktadır:

“Mahut CHP devresinin despot idarecilerinden birinin, bir solcu yazarı şöyle azarladığı rivayet olunur: “Komünistlik ne demek, size de ne oluyor? Eğer bu memlekete komünizm lazımsa, onu da biz getiririz!” Dinden, imandan, tarihten, insan ruhundan anlamayan ve bunlara inanmayan “Ben her şeyi bilirim, daima en doğruyu yaparım, devlet de millet de benim” diyen çarpık kafalı insanlar, işte böyle düşünürler. Bunlar hakkın, doğrunun, faydalının değil, kendi bozuk zihinlerindeki sonu çıkmaz batıl düşüncelerin peşinde dolaşırlar. Ellerine geçirdikleri devlet gücünü, millete, kendi yanlışları istikametinde yön vermek; tecrübe edilmiş ve alışılmış doğruları bozup, dağıtmak, milli ruhu ifsad etmek için kullanırlar. Onlara “yeryüzünde fesat çıkarmayın” dendiğinde, “Biz fesatçı değil, ıslah edicileriz” derler. Ama zaman onların ne kötü bozucular olduğunu gösterir. Ancak bu gerçek görününceye kadar bazen o kadar zaman geçer ki; ortaya çıkan bozulmayı, dağılmayı, fesadı görebilmek için lazım olan “basiret”, çoğu insanlarda kaybolmuş olur. Bugünlerde ne yazık ki milletimizin oldukça büyük bir bölümü, ortadaki bozulmanın farkında varmakla beraber, onun asıl sebebini anlayabilecek sağlıklı düşünce kabiliyetinden mahrum bulunuyor. Bu mahrumiyetin sebebi ile bozulmanın sebebi aynı: Yüz yıldır, milletin inancına, ruhuna, ahlakına, geleneğine ve göreneğine zıt “ilerleme reçeteleri”nin tatbiki çalışılması... “Gerekeni, gerekirse biz yaparız. Ne

¹⁷⁰ Kara. *Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi, Metinler, Kişiler*, s.454-455.

zaman gerektiğini de biz biliriz” diyen kafa, bu milleti ifsad etmiş; bütün güzel vasıflarını berbad ederek, bambaşka, ölçüsüz, düzensiz bir kalabalık haline getirmiştir. Halen direnen, dayanan ve yeniden iyiliklere dönmeye çabalayan bir zümre, bu bozulmanın çürüme ve dağılma halini almasını bir asırdır önlemektedir. Halbuki beğenilmeyerek ortadan kaldırılmak istenen de ne yazık ki, bu kurtarıcı insanları yetiştiren, iman ve fikir iklimi idi... Bugün Batı hayranı ve Batının yurdumuzdaki sadık takipçisi, kızgın savunucusu olan nesiller ve onların yetiştirdikleri arasında “ Bir ülkenin gelişmesinin, onun özel şartları, kendi tarihi, kültürü, toplumsal değerleri ile iç içe geçmiş bir olay olduğu; her ülkenin kendi gelişmesi için ödeyeceği fiyatın yine kendi değerleri içinde bulunacağı; gelişen bir memleket görünce, onun tatbik ettiği usulü, ‘Biz de aynı modeli alıp uygulayalım’ demenin, ‘sığ bir yaklaşım’, şimdiye kadarki gibi, bunu mümkün saymanın ne kadar ‘büyük bir yanılğı’ olduğunu” tespit edip söyleyenler bulunuyor.”¹⁷¹

Düzdağ’ın satırlarında millet ile devlet arasında oluşan mesafenin çok ciddi bir mesafe olduğu anlaşılmakta ve CHP üzerinden aslında bu zihniyet ile hesaplaşmaya gidilmektedir. Bu satırlar ve yukarıda örnekleri verilen satırlar Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana Türkiye’de varlığını sürdüren ve temel ayırım noktası devletle mesafesi olan iki ayrı damara işaret etmektedir. ÇYDD mensupları bu iki damardan iktidarı uzun yıllar elinde tutan ve 2000’li yıllara dek devletle mesafe hissi taşımayan, Cumhuriyet elitleri dediğimiz aktörlerin kurguladıkları anlatıdan beslenmektedirler. Zihniyetlerinin bütün parametreleri bu damar ile örtüşmektedir. TÜRGEV mensupları ise devletle mesafe hissini çok yakından tecrübe etmiş, devletin dışlayıcı politikalarının muhatabı olmuş, bu politikaların acısını çekmiş ve buna uygun bir entelektüel damar inşa etmiş olan gelenekten beslenmektedirler. Bugün, özellikle 2000’li yıllardan sonra ortaya çıkan siyasal iklimde, her iki damarın devletle mesafeleri anlamında tam bir rol değişimi ortaya çıkmıştır. Bu rol değişimi her iki kesimin de zihniyetlerine yansımakta ve farklı özellikler edinmelerine olanak sağlamaktadır. Bunlardan başlıcası, devletle mesafe hissini 2000’li yıllara kadar hiç tecrübe etmemiş bir damarın mirasçısı olarak

¹⁷¹ M. Ertuğrul Düzdağ, **Yakın Tarih Yazıları**, İstanbul: İz Yayıncılık, Tarihsiz, s. 22-24.

ÇYDD mensuplarının, 2000’li yıllardan sonra tecrübe etmeye başladıkları yabancılaşma ve buna uygun olarak devlete yönelik yaşadıkları hayal kırıklığıdır. Siyasal, sosyal, kültürel alanda çoğu zaman emek edilmeden kazanılmış bir üstünlüğün tadını çıkaran bir damarın devamı olarak ÇYDD mensuplarının, sivil toplum kuruluşu görüntüsünün zaman zaman dışına çıkarak siyasal parti mensupları gibi davranmaları, yaşadıkları bu deneyimin ağırlığı ile ilişkili görünmektedir. Sivil toplumu temsil eden bir konumda olmalarına rağmen “ordu göreve” pankartları ile gündeme gelen derneğin, 2000’li yıllardan sonra ortaya çıkan gelişmelere uyum sağlamakta zorlandığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık TÜRGEV mensuplarının, uzun yıllar devletin merkezinden uzak tutulmuş bir damarın mirasçısı olmalarına rağmen, 2000’li yıllardan sonra yaşanan gelişmeler sonucunda kendilerini devlete oldukça yakın hissettikleri anlaşılmaktadır. Bu durum kendisini uzun yıllar boyunca devlet tarafından baskıya uğrayan ve dışlanan konumda bulan ve bu nedenle devleti benimsemekte güçlük çeken kesimler için son derece ilgi çekici bir durumdur. TÜRGEV’in içinden çıktığı kesimlerin son 15 yıl içinde devletle aralarındaki mesafe hissini tamamen ortadan kalktığı, bunun yerine kendisini devletin bir parçası olarak algılayan bir yapının ortaya başlamasıyla TÜRGEV’in de sivil toplum alanında var olmayı daha da önemser hale geldiği anlaşılmaktadır. Bu durumun devlete dair bir güven algısından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Çalışmamıza konu olan iki sivil toplum kuruluşundan ÇYDD’nin mirasçısı olduğu zihniyet devletin merkezinde uzun yıllar boyunca varlık göstermiş olan ve bu süre zarfında devletin sahibi olduğuna inanan, halkla mesafesi zihinsel formasyonunun önemli bir ögesi olan Cumhuriyet elitlerinin düşünsel mirası üzerine kuruludur. Buna mukabil TÜRGEV’in mirasçısı olduğu zihniyet, elitlerin zihniyeti ile karşıtlık içinde varlık bulan ve geniş halk kesimlerinin duyuş, hissediş ve kavrayışlarını kendisine kalkış noktası olarak alan düşünsel miras üzerine kuruludur. Şekilsel ve yöntemsel benzerliklerine rağmen entelektüel beslenme kaynakları ve formasyon açısından son derece farklı bir konumda yer alan iki kuruluşun toplumsal ve siyasal spektrumun zıt uçlarında yer almasının sebebi budur.

Yukarıda sebepleri ayrıntılı şekilde açıklanmaya çalışılan bu zihniyet farklılaşması her iki kurumun toplumsal fayda yaklaşımına yansımakta ve iki kurum arasındaki ayrışmayı belirgin hale getirmektedir. ÇYDD ve TÜRGEV arasındaki

zihniyet farklılaşmasını belli başlı unsurlar üzerinden değerlendirmek mümkündür. Bunlar her iki kurum için de farklı farklı anlamlar taşıyan tarih, toplum, insan/kadın tasavvurları ile eğitim felsefeleridir.

V.III.I. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak tarih tasavvuru

ÇYDD ve TÜRGEV'e zihniyetlerini kazandıran unsurların başında her iki kurumun da sahip oldukları farklı tarih tasavvurları gelmektedir. ÇYDD zihniyeti için tarih özellikle 1923'den yani yıkılan Osmanlı Devleti'nin kalıntıları üzerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren başlayan bir süreçtir. Bu anlamda resmi tarih anlatısı ve bu anlatı üzerine kurulan edebi eserlerin bu tarih tasavvurunun oluşmasında çok önemli etkileri olmuştur. ÇYDD zihniyeti için en önemli tarihsel dönüm noktası 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesidir. ÇYDD mensupları 1923'ten öncesini adeta karanlık çağlar şeklinde anlamaktadırlar. Bunda Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar geçen yaklaşık iki yüzyıllık dönemin yarattığı travmanın son derece belirleyici olması dikkat çekmektedir. Bu zihniyete göre; İmparatorluğun son iki yüzyılında yaşanan toprak kayıpları, son olarak gerçekleşen işgal ve yaşanan çöküş, Osmanlı tarihinin tamamına teşmil edilen bir başarısızlık anlatısı olarak işlev görmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin selefi olan Osmanlı Devleti, tarihin başarısız devletlerinden biridir. Sahip olduğu din, kültür ve medeniyet eksik, yanlış yahut kusurludur. Batılı devletler karşısında yenilgi tarihsel olarak mukadderdir zira Batı'nın kültürü, dini, sanatı, bilimi ve medeniyeti Osmanlınkilerden üstündür. Bu üstünlük nedeniyle Osmanlı Devleti, Batı karşısında gerilemiş ve yenilgiye uğramıştır. Batı medeniyetinin üstünlüğüne tarih de şahitlik etmektedir çünkü özellikle son yüzyıl içinde Batı medeniyeti bütün medeniyetler karşısında üstünlüğünü kabul ettirmiştir. Türkler, Osmanlı Devleti ile tarihsel bir sapma yaşamış olsalar dahi esasen ırksal kökenleri itibariyle Batı medeniyeti ile uyumludurlar. Şu hâlde bir medeniyet dairesi olarak Osmanlı medeniyetinin terk edilip, Batı medeniyetine iltihak edilmesi gerekmektedir. ÇYDD zihniyetine kaynaklık eden tarihsel anlatıların, özellikle Orta Asya'dan başlayan bir Türk tarihi yazmaları ve bir biçimde Osmanlı tarihini yok saymaları bu anlayışın bir yansıması olarak ortaya çıkmış ve derneğin tarih tasavvuru bu parametreler üzerinde yükselmiştir.

TÜRGEV zihniyetinin tarih tasavvuru ise ÇYDD'nin tarih tasavvurundan son derece farklıdır. Buna göre; Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi, içerisinde binlerce yıllık birikimi barındıran bir tarihtir. Bu tarihsel anlayışın bir yönü Türk tarihini, bir yönü ise İslam tarihini içine almaktadır. Bu nedenle Medine'de, Hz. Muhammed (sav) tarafından kurulan İslam topluluğunun ilk devleti de Anadolu'da kurulan Anadolu Selçuklu Devleti de Büyük Selçuklu İmparatorluğu da Osmanlı İmparatorluğu da bu tarih tasavvuru içinde yerini almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'na, özellikle de modern Türkiye Cumhuriyeti'nin selefi olması hasebiyle farklı bir konum biçen bu tarih tasavvuru, tarihi Osmanlı'nın tecrübesi üzerinden okumaktadır. Başarıları ve başarısızlıkları ile Türk milletinin tarihsel mirasının bir parçası olarak görülen Osmanlı İmparatorluğu'na dair olumsuz algılardan ziyade olumlu ve yücelten bir anlayış hakimdir. Pek çok uluslararası ilmi otoritenin ve saygın mercilerin ifade ve kabul ettiği üzere kurumları ve icraatları ile tarihsel bir ilginin odağında yer alan Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olmaktan gurur duyan bir anlayış göze çarpmaktadır. Toplumsal faaliyetlerin ve yetiştirilmek istenen insan malzemesinin, Osmanlı'nın başarılı tarihsel tecrübelerini tekrarlaması arzu edilmekte ve çalışmalar bu amaç etrafında kurgulanmaktadır.

TÜRGEV'in ÇYDD'den farklı olarak kapsamlı bir tarihsel perspektife sahip olduğu, buna karşılık ÇYDD'nin özellikle Türkiye Cumhuriyeti tarihi ile yetinmek isteyen bir tarih tasavvuruna sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle TÜRGEV ve ÇYDD zihniyetinin farklılaştıkları unsurların öncelikle tarihi ele alış biçimlerinde ortaya çıktığı ve buradaki farklılığın diğer alanlara da sirayet ettiği görülebilir.

V.III.II. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak toplum tasavvuru

ÇYDD ve TÜRGEV'in zihniyetlerinde farklılık olarak ortaya çıkan bir diğer başlık sahip oldukları toplum tasavvurudur. ÇYDD'nin toplum tasavvurunun temelinde laiklik ilkesi yer almaktadır. Buna göre ideal toplum yapısı dinin toplumsal alanda görünürlüğünün olmadığı ya da çok sınırlı olduğu bir toplum yapısıdır. Çağdaşlaşma ilkesi topluma tamamen sirayet ettiğinde bu sürecin kendiliğinden gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. ÇYDD mensuplarının “çağdaşlaşma” olarak adlandırdıkları olgu, esasen modernleşme süreçlerinin tamamını kapsamaktadır. Muasır medeniyetler

seviyesine ulaşmak, asrileşmek vb. kavramlar da aslında moderniteyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bununla birlikte ÇYDD mensuplarının zihnindeki modernlik tanımı, sınırları katı bir biçimde çizilmiş 19. yüzyıl modernlik anlayışına çok yakın bir anlayıştır. Bu modernlik kavrayışı, toplumları gelenekten moderne doğru hareket eden doğrusal bir tarihsel gelişme içerisinde algılar ve modernleştikçe bazı görüngülerin kesin olarak ortadan kalkacağını savlar. Bu görüngüler içinde yok oluşuna neredeyse kesin gözüyle bakılan en önemli olgu dindir. Modernleşmiş bir toplumda dinin yerinin olmadığı yahut bireyle yaratıcı arasında kalan öznel bir durum olduğu düşünülür. Davison “tanrımerkezli dünyada oluş (*being in the world*) biçimlerinin yeni kamusal, etik ahlaklar tarafından aşılacağı, dolayısıyla dinin ya sönüp gideceği ya da bireylerin vicdanının ilgilendiren bir mesele haline geleceği görüşünün 19. ve 20. yüzyılın parlak düşünürleri tarafından hararetle bir şekilde savunulduğunu aktarmaktadır.¹⁷² ÇYDD mensuplarının 19. yüzyılda ortaya çıkan ve 20. yüzyılda çokça taraftar çeken bu anlayışı paylaştıkları anlaşılmaktadır. Dinin belli sınırların içine çekilmesi ve toplumsal yaşamdan bütünüyle uzaklaştırılması anlamında ÇYDD zihniyetinin önerisi, laikliktir. Söz konusu zihniyet içinde laiklik ilkesinin kurucu önemde olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Buna göre; laiklik ilkesi yalnızca hukuksal bir terim yahut devleti ilgilendiren bir yaklaşım biçimi değildir. Laiklik ilkesi toplumun dizaynında ve ideal toplum yapısına ulaşılmasında da temel alınan referans çerçevesidir. Tanımsal olarak devletin bütün dini oluşumlara eşit mesafede durması ve dini inançlardan birini diğerine üstün görmemesi anlamındaki laikliği, devletin dini alanı kontrol etmesi olarak anlayan ÇYDD zihniyeti için, toplumsal alanda dinin yeri son derece sınırlı olmalıdır. Dini inançların tamamen Allah ile kul arasında kalmasını isteyen ve dinin bütün toplumsal görüngülerini “gösteriş” olarak algılayan bir anlayış söz konusudur. Derneğine en önemli siması olan Türkan Saylan’ın dinin toplumsal görünürlüğü ile ilişkisini aktaran satırları bu konudaki yaklaşıma bir örneklik teşkil etmektedir:

*“O zamanlar din ticareti ya da yobazlık açık değildi, herkes temiz Müslümandı, duaları içtendi, namaz kılanla kılmayan, oruç tutanla tutmayan **ayrılmazdı.** (...) Sabahları besmeleyle sağ taraftan kalkmak,*

¹⁷² Andrew Davison, *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik, Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme*, Türkçesi: Tuncay Birkan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 10.

İçimizden şükretmek, Fatiha adamak, okumak, aptes almak, alırken “Amentü” suresini okumak gibi alışkanlıklarımız hep o günlerden kaldı. Bunları hep içimizden yaptık, kimseye gösteriş olsun diye değil. Ortaokulda bir dönem, şimdi hiç anımsamadığım bir nedenle, dindar gözükmeye arzusu doğdu içime ve tam üç ay okula seccade taşıyıp öğle namazları kıldım, herkesin şaşkın bakışları arasında, kimse bir şey demedi, sonunda başladığı gibi bitti bu gösteri. (...) Bize hem dinlere saygı hem kendi dinimiz hem de gösterişin günah olduğu öğretilmişti. Bu yüzden, hiçbir çelişki yaşamadık.”¹⁷³

Saha çalışmamız sırasında bu türden cümleleri, dernek mensuplarının da değişik biçimlerde kurduklarına şahitlik edilmiştir. Dinin toplumsal görüngülerinin gösteriş olarak algılanması sebebiyle, herhangi bir şekilde toplumsal yaşamda dini inancı görünür hale gelmiş toplum kesimlerine de şüphe ile bakılması söz konusudur. Dünyevi kazançlar elde etmek için dinin araçsallaştırıldığı algısı bu bakış açısı içinden sıklıkla ifade edilen bir durumdur. ÇYDD zihniyetinin toplumsal alanda dinin görünür olmasına karşı göstermiş olduğu şüpheli yaklaşımın neticesi dinin görünür olmadığı bir toplum tasavvurudur. ÇYDD mensuplarının inanç konumlandırış biçimleri ve bu anlamda modernite ile kurdukları ilişki biçimi, modernitenin sınıma açığ ve tartışılabilir bir olgu olduğunu dışlayıcı biçimdedir. 19. yüzyılda ortaya çıkmış ve 20. Yüzyıl boyunca son derece etkili olmuş bu bakış açısına rağmen, Davison, güncel gelişmelerin bu yönde olmadığını, dinin tüm dünyada siyasetten, toplum yaşantısına dek pek çok alanda yeniden etkinliğini arttırmaya başladığını ve bu konularla ilgilenen bilim insanlarının “yorumlama şaşkınlığı” için düşüklerini belirterek, sekülerleştirici, modern tarihin karakteri ve akışı hakkındaki temel kavrayışların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini iddia etmektedir.¹⁷⁴ Modernitenin dini yadsımayan çok katmanlı ve çok görünümlü bir yönü olabileceği ve çoklu modernite deneyimlerinin mümkün olduğu savlaması, sosyal bilimler ile uğraşan bilim insanlarının artan oranda benimsediği yeni bir paradigmaya dönüşürken, ÇYDD zihniyetinin, tekil ve dayatmacı modernite anlayışı, dernek zihniyetinin önündeki en önemli meydan okumalardan biri olarak durmaktadır. Söz

¹⁷³ Saylan, *At Kız*, s. 58-60.

¹⁷⁴ Davison, s. 10-11.

konusu meydan okuma ile yüzleşilmesi durumunda; söz konusu modernite anlayışı içinde inşa edilmiş olan toplum tasavvurunun da farklılaşması mümkün gözükmemektedir.

TÜRGEV zihniyetinin toplum tasavvuru, ÇYDD zihniyetinin tersine tekil ve dayatmacı modernite yorumunu kabul etmeyen, çok katmanlı, çeşitlilik içeren bir toplum tasavvurudur. Modernite bu tasavvur içinde kesinlikle dışlanan bir olgu değildir. TÜRGEV zihniyeti, bütün yönleriyle modern bir zihin durumunu temsil etmektedir. Ancak bu anlayış, ÇYDD zihniyetinden farklı olarak çoklu modernlikleri gören ve bununla sorun yaşamayan, öte yandan da TÜRGEV zihniyetinin kurucu unsurları olan din ve kültür öğelerini en başa yerleştiren bir anlayıştır. Sosyal bilimler literatürü içinde dinin modernlikle kurduğu ilişkiye anlam vermeye çalışan ve din öğesinin, modernlikle birlikte var olduğu alternatif anlayışlara bir örneklik teşkil edebilecek bu yön, TÜRGEV'in toplum tasavvurunun en belirgin ögesidir. Dinin toplumsal gelişmeye olanak tanımadığını düşünen, eğitim gibi toplumsal kalkınmanın manivelası olan konularda bir engel teşkil ettiğini düşünen, özellikle de kadınların eğitim ve toplumsal yaşantıya katılımlarını kısıtladığını öngören klasik modernite açıklamalarının, TÜRGEV zihniyeti söz konusu olduğu zaman açıklayıcılıktan uzaklaştıkları görülmektedir. Zira TÜRGEV'in idealize ettiği toplum tasavvuru; müreffeh, büyüyen, özgüveni yüksek ve her şeyden önemlisi bağımlılık tuzağından kurtulmuş bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu toplumsal yapıya ulaşılabilmesi için TÜRGEV'in öncelikli olarak gördüğü araç eğitimidir. Toplumun bilgi seviyesinin yükselmesini refahın artışı ve bağımsızlaşan bir ülke için öncelikli hedef olarak gören TÜRGEV mensupları, bu hedeflere ulaşmak için kadın-erkek bütün bireylerin eğitilmesi gerektiğini düşünmektedir. Eğitime verilen bu önemde yine tek tip modernleşmeci kuramlarla çelişen bir yön vardır ki bu da inanç temelli bir oluşumun kadınların eğitimi noktasında inisiyatif almayacağı şeklindeki öngörüdür. Buna göre inanç temelli bir sivil toplum kuruluşunun kadınların eğitimi ile ilgilenmemesi gerekir. Hele ki böylesi bir kurumun kendisini tamamıyla bu amaca vakfetmiş olması klasik modernite teorilerinin sınırlarını fazlasıyla zorlayan bir olgudur. Burada haklı olarak bu eğitim biçiminin, dini amaçlara ulaşmak üzere bir manivela olarak kullanılıp kullanılmadığı sorusu gündeme getirilebilir. Bu soruya olumlu yanıt vermek için, söz konusu eğitimin içeriğinin tamamıyla bir ajandaya yönelik ve dini içerikten ibaret olması gerekmektedir. Ancak

saha araştırmasında karşılaştığımız manzara bu ihtimali dışarıda bırakmaktadır. Kadınların modern eğitim kurumlarında, kendi seştikleri alanlarda, Türkiye’de uygulanan milli eğitim ve yüksek ğretim yasaları çerçevesinde eğitimlerine devam ettikleri ve vakfin eğitime yönlendirmede bir dahli olmadığı, öğrencileri ile eğitim kurumlarına gelişlerinden sonra karşılaştığı ve bu süreçten sonra desteklemeye başladığı görülmektedir. Yüksek ğrenim görmeye hak kazanan kadınlara burs ve barınma yardımının yanı sıra çeşitli düzeylerde eğitimlerin verildiği, bu eğitimlerin tamamıyla isteğe bağlı olduğu ve dini, kültürel mirasın aktarılması kadar sanatsal ve sportif faaliyetleri de içine aldığı gözlemlenmektedir. Gitar, piyano alan öğrencilerin yanında ney alan öğrencilere rastlamak yahut ok atan öğrencilerin yanında resim yapan öğrencilere de rastlamak mümkündür. Tüm bu göstergeler, TÜRGEV zihniyetinin modernite içinde yer alırken aynı zamanda özgün bir modernleşme yorumu ortaya koyduğunu göstermektedir. Dini ve kültürü toplum tasavvuru içinde en üstte konumlandırılan ve mensuplarına bu dinsel ve kültürel mirasını aktarmaya çalışan alternatif bir modernlik ve bu modernlik yorumuyla birlikte hayat bulan bir toplum tasavvuru söz konusudur. Bu tasavvuru TÜRGEV yöneticisi Ali elik’in sözleri özetlemektedir.

“(TÜRGEV) bu toplumdaki havayı da değiştiriyor. Yani; demin bahsettiğim bizim muhafazakâr kesimin erkek egemen anlayışını da değiştiriyor yani kadını bir yere oturtuyor. şimdi uzun vadede bunu bu gelişen toplumda nasıl yaparız ya da şehir hayatının içerisinde nasıl konumlandırırız, iş hayatının içerisinde nasıl konumlandırırız, işte modern dünyanın şeyinde farklı bir entegrasyon nasıl sağlarız bunu bilemiyorum ama şu an yaptığımız şey eğer çalışma yryecekse buna kadının da ortak olması, fikrini söylemesi en önemli şey, taşın altına elini koyması gerekiyor bu açıdan önemli diye düşünüyorum”

TÜRGEV mensupları, toplumda cari olan bakış açılarının bir kısmı ile bir mücadele içinde olduklarının farkındadırlar. Ancak ortaya koydukları öneriler ve hayata geçirdikleri uygulamalar, son iki yüz yıldır modernleşme ile sancılı bir karşılaşma yaşayan Türk toplumu için son derece yeni ve farklı bir tecrübe olarak ortaya çıkmaktadır. Önerdikleri toplum tasavvurunun kadını ve erkeği toplumun mütemmim

cüzü olarak gören ve her bir bireyin potansiyelinden olabildiğince faydalanmak isteyen yönü, toplumdaki kadınları aşağı gören ve toplumun tamamında yaygın şekilde görünen olumsuz örneklerle karşı çıkmakta ve alternatif bir modernleşme önerisi olarak hayat bulmaktadır. TÜRGEV'in bu toplum tasavvurunu hayata geçirme noktasında karşısındaki en büyük meydan okuma, gelenekten modernliğe doğru, kırsaldan kente doğru son derece hızlı şekilde hareket eden bir toplumda, daha önce benzeri görülmemiş çözüm önerilerini ortaya koyması ve buna uygun bir insan tipi yetiştirmesidir. Bu önerilerin toplumun gerek tek tip, baskıcı modernleşmeye inanan laik tutucu kesimlerinden gerekse muhafazakâr kesimler içinde yer alan tutucular tarafından sert eleştirilere konu olması ihtimal dahilindedir ve bu durum TÜRGEV'in karşısındaki en önemli sınamalardan biri olarak durmaktadır.

V.III.III. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak insan/kadın tasavvuru

ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetlerinin farklılaştığı bir diğer nokta her iki sivil toplum kuruluşunun insan/kadın tasavvurudur. Her iki sivil toplum kuruluşu da sahip oldukları zihniyetin gereği olarak farklı bir insan/kadın tasavvuru ile karşımıza çıkmaktadırlar.

ÇYDD'nin insan/kadın tasavvurunun kalkış noktası “çağdaş insan/kadın” anlayışıdır. Bu anlayışın ne olduğuna dair saha çalışmamız sırasında net bir tanım ortaya çıkmamış olsa da bu insan/kadın tasavvuruna dair yapılan ayrıntılı tasvirlerden belli bir tanıma ulaşmak mümkündür. Buna göre söz konusu insan/kadın; Batı değerlerine, ideallerine, beğenilerine ve yaşam tarzına sahip bir bireydir. Özgürlük, eşitlik, demokrasi gibi Batı menşeli değerleri ve idealleri tam anlamıyla benimsemiş olması gereklidir. Beğenileri Batı beğenileriyle uyumlu olmalı, Batı'nın sanatını ve kültürünü benimsemiş olmalıdır. Buna uygun olarak da gündelik yaşantısında Batılı bir tarza sahip olmalı, Batılı gibi giyinmeli, yaşamalı, eğlenmeli ve hissetmelidir. Bu insan/kadın tasavvuru için eşitlik söylemi hayati önemdedir. Erkeklerin kullandığı bütün hakları kullanan buna mukabil erkeklerin altına girdiği bütün sorumlulukları sırtlanmaya hazır bir kadın tipi önerilmektedir. Bu eşitliğin toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda kesin olarak gerçekleşmesi, ÇYDD zihniyeti için merkezi önemdedir. Kız çocuklarının eğitimine verilen önem ve eğitimdeki eşitsizliklerin ortadan

kaldırılması için verilen mücadelenin kalkış noktası da burasıdır. Kadınların eğitim olanaklarına erkekler kadar erişebilmelerinin temin edilmesi halinde, kadınların da toplumsal yaşama katılımlarının önündeki engellerin giderek azalacağına ve nihai olarak kadın-erkek eşitliğine ulaşılabileceğine inanmaktadırlar.

ÇYDD zihniyetinin insan/kadın tasavvurundaki önemli vurgulardan bir diğeri de kadınların annelik potansiyellerine yapılan vurgudur. ÇYDD mensupları kız çocuklarının eğitimini, bir taraftan kadınların eğitim olanaklarına erişimlerinde sıkıntı yaşanması ve bu eşitsizliğin giderilmesi motivasyonu ile açıklarken, diğer taraftan kadınların anne olma potansiyelleri olması ile açıklamaktadırlar. Kadınların hem içinden çıktıkları aileye hem de kuracakları aileye doğrudan yön vereceklerini düşünen ve ÇYDD'nin idealize ettiği toplum tasavvurunun hayata geçmesi için ÇYDD zihniyeti ile donanmış kadınların yetiştirilmesi gerektiğine inanan bir anlayış söz konusudur. Bu da kadınların eğitilmesi yoluyla toplumsal değişim sağlanması şeklinde bir yöntemi nazar-ı dikkatimize vermektedir.

TÜRGEV'in önerdiği insan/kadın tasavvuru, değerler noktasında Türk-İslam değerleri ile yoğrulmuş, Batılı bilgiye hâkim ve yaşam tarzı olarak İslami yaşam tarzını benimserken modern dünyanın içinde varlık bulma, kendisini ifade etme ve potansiyelini ortaya koyma noktasında sıkıntı yaşamayan, özgüven sahibi bir insan/kadın tasavvurudur. Bu tasavvur içinde kadın-erkek ilişkileri anlamında belirleyici olan kavram “eşitlik” kavramı değil “adalet” kavramıdır. Özellikle son yıllarda feminist literatür içinde hatırı sayılır bir etki oluşturan ve giderek hâkim anlayış haline gelmeye başlayan adalet anlayışı¹⁷⁵, TÜRGEV zihniyeti için nevezuhur bir kavram değildir. Türk-İslam geleneği ve kültürü içinde kendisine yer bulan bu kavramsallaştırmaya göre; kadınlara ve erkeklere toplumsal görevler ve beklentiler noktasında aynı muamelenin yapılması doğru değildir. Kadınlar annelik vasıtasıyla topluma en büyük katkılardan birini sunmaktadırlar. Bu katkının gerçekleşmemesi

¹⁷⁵ Bkz. <http://www.oecd.org/education/school/39989494.pdf>, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017).

https://www.unicef.org/gender/files/Overarching_Layout_Web.pdf, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017).

https://fncaringsociety.com/sites/default/files/Information%20Sheet_Culturally%20Based%20Equity_May%202013_5.pdf, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017)

<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121145e.pdf>, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017)

halinde insan topluluklarının ortadan kalkması mukadderdir. Öte yandan modernleşme sırasında yaşanan toplumsal değişimler, kadınların annelik rolünü yadsıyan ve zaman zaman dışlayıcı bir yöne evrilmişlerdir. Bu durum kadınları toplumda erkeklerden daha dezavantajlı duruma getirmiştir. Modern dünyada kadınların toplumsal yaşama katılmaları ve toplumsal imkanlara ulaşmaları noktasında engelleyici pek çok olgu vardır. Toplumsal yaşamda roller, sorumluluklar ve haklar bölüştürülürken bu olgular dikkate alınmalı ve kadınların dezavantajlı konumda bulunmalarına sebep olan engelleri ortadan kaldırıcı yahut bu engelleri göz önünde bulunduran destekleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bu yönüyle modern dünyada adalet talebi eşitlik talebinden daha ileri bir talep olarak ortaya çıkmaktadır. TÜRGEV zihniyetinin temsilciliğini yaptığı “adalet” yaklaşımı içinde, kadınların hem anne olarak topluma katkılarının devam etmesi ve bu katkıyı sağlarken fazladan yük yüklenmelerini önleyecek tedbirlerin alınması hem de toplumsal yaşama katılmaları noktasında erkeklerle aralarında hiçbir farkın olmaması şeklindedir. TÜRGEV mensuplarının tamamı bir yandan kadınların anne olma potansiyellerine vurgu yaparken diğer yandan da onları hâkim, savcı, doktor, avukat olarak görmek istediklerini söylemişlerdir.

ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinin annelik potansiyeline vurgularının benzer düzeyde olması dikkat çekicidir. Burada karşımıza bir farklılık olarak çıkan şey; ÇYDD mensuplarının kadınlar için anneliği idealize etmedikleri ve bir vakıa olarak ele almalarına karşılık, TÜRGEV mensuplarının anneliği idealize ediyor olmalarıdır. Toplumsal yaşama katılma ile annelik karşı karşıya geldiğinde ÇYDD mensuplarının toplumsal yaşama katılımı ön sıraya koydukları, anneliği ise toplumsal bir vakıa olarak görerek toplumsal değişim sağlamak üzere araçsallaştırdıkları görülmektedir. Öte yandan TÜRGEV mensupları anneliği aynı zamanda manevi bir aşama olarak görmekte, kadınların annelik potansiyellerini desteklemekte, anneliği ve toplumsal yaşama katılımı aynı anda sağlayacak mekanizmaların oluşturulması üzerine kafa yorarken, kadınların toplumsal yaşama aynı zamanda anne olarak katkı vermelerini idealize etmektedir.

V.III.IV. ÇYDD ve TÜRGEV zihniyetinde farklılaşan bir unsur olarak eğitim felsefesi

ÇYDD Genel Başkanı Aysel Çelikel'e göre ÇYDD'nin eğitim felsefesinin temelinde *“Atatürk devrimlerinin topluma kazandırdığı çağdaş değerlerin, demokrasi ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesinin, eğitilmiş insan ve eğitilmiş toplumdan geçtiği bilinci”* yer almaktadır. Bu eğitimler sonunda binlerce genç kızın *“eğitilmiş meslek sahibi kadınlar”* olarak topluma kazandırıldığını ifade eden dernek genel başkanı, ÇYDD'nin eğitime verdiği destek sayesinde toplumu aydınlattığını ve derneğin *“çağdaş Türkiye'nin gelecek güvencesi”* olmaya devam edeceğini ifade etmektedir. Derneğin misyon tanımlaması da yine benzer şekilde *“çağdaş yaşam”* ve *“çağdaş eğitim felsefesi”* vurguları ile ifade edilmektedir. Buna göre derneğin misyonu; *“Atatürk ilke ve devrimlerini ve Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma yolunda, insan haklarına saygılı, bilimsel verilere dayanan düşünme ve sorgulama yetilerini geliştiren, çağdaş bir yaşam ve eğitim felsefesi amacıyla çözüm üretmek, kamuoyu oluşturmaktır.”*¹⁷⁶

Bu ifadeler ve görüştüğümüz ÇYDD mensuplarının ifadelerinden yola çıkarak, ÇYDD'nin eğitim felsefesinin temel taşının *“çağdaşlık”* vurgusu olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Çağdaşlık vurgusuna paralel olarak Atatürk devrimlerinin yaşatılması ve yaygınlaştırılması hedefinin de yine derneğin eğitime yüklediği anlam ve taşıdığı eğitim felsefesiyle doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. ÇYDD zihniyeti içinde eğitim, çağdaş topluma ulaşmak için en önemli manivela olarak görünmektedir. Kişilerin ve toplumun eğitilmesinin, ÇYDD zihniyetinin önerdiği tek tip modernleşme modelini hayata geçireceğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Eğitilmiş bireylerin Batı değerlerini kolaylıkla sindirecekleri, Batılı yaşam biçimini benimseyecekleri, Batılı duyuş ve hissedişlerle donanacaklarına inanılmaktadır. Kişiler ve toplumun tamamı için ulaşılabilir ve mutluluk getirici en büyük hedef budur. ÇYDD'nin 70 yaşındaki kadın ilçe yöneticisinin bahsi geçen ruh hali ile ilgili aktardıkları şu şekildedir:

“Biz öğrencilerimizi tiyatroya, operaya, baleye götürürdük. Bir operaya bir kızımız Samsun ya da Sinop'tan gelmişti, bize indirimli bilet yaparlardı, alırdık, bütün öğrencilerimizi götürürdük. Bir operadan çıktığımızda, tıp öğrencisiydi bu çocuk, çok da başarılı bir çocuktü. Bana sarıldı, hayatımda

¹⁷⁶ ÇYDD tanıtım broşürü.

ilk defa bu kadar mutlu oldum. Ne kadar güzel bir şeymiş, dedi. Hiç operaya alışmamış bir kulağı var ve bundan mutluluk duyuyor. E, bundan güzel bir şey olamaz benim için”

Bu ruh hali, esasen, çağdaşlaşma, modernleşme, Batılı zevkleri, hisleri kazanma ile mutluluk arasında doğrusal bir ilişki kurulduğunu gösteren net bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim yoluyla Batılı zevklerin ve yaşam biçiminin yeni nesillere aktarılmasının ÇYDD mensupları için öncelikli olduğu anlaşılmaktadır. Yaptığımız görüşmelerde, bilginin mahiyeti, kaynakları vb. epistemolojik konuların tartışma konusu yapılmamasına karşılık sanat, yaşam tarzı, değerler ve zevkler anlamında “çağdaşlaşma” konusunda belirgin bir hassasiyet olduğu anlaşılmıştır. Kız çocuklarının eğitimine katkı verilmesi de yine benzer perspektif içinden anlamlı görünmektedir. Kız çocuklarının eğitilmesinin “çağdaş toplum” a giden en hızlı ve verimli yol olduğu düşünülmektedir. ÇYDD bu hedef doğrultusunda Türkiye’nin tamamında 108 şube ile faaliyetlerini yürütmektedir. Anaokullarından yüksek öğretime kadar bütün kademelerde öğrencilere burs veren ÇYDD’nin ayrıca kız çocuklarına yönelik olarak başlattığı ve kamuoyunda oldukça maruf olan “Baba Beni Okula Gönder” ve “Anadolu’da Bir Kızım Var, Öğretmen Olacak” kampanyaları da yine kadınların eğitimi yoluyla “çağdaş toplum” a ulaşma hedefiyle hayata geçirilmiştir. Yukarıda bahsi geçen “Baba Beni Okula Gönder” kampanyası, ÇYDD’nin bugüne kadar en fazla kaynak aktardığı ve halen yürütücülüğüne devam ettiği bir kampanya olmasına rağmen kamuoyu nezdinde ÇYDD ismi ile anılmaması ilgi çekici bir konudur. Bu çalışmanın ÇYDD’den ziyade Aydın Doğan Vakfı’nın bir projesi olarak kamuoyunda tanınıyor olması, ÇYDD bünyesinde de bir huzursuzluk sebebi olarak ortaya çıkmaktadır. Dernek Genel Başkanı Aysel Çelikel, “Baba Beni Okula Gönder” kampanyası hakkındaki tartışmalarla ilgili dernek perspektifini ortaya koyarken, derneğin kız çocukların eğitimi noktasında nasıl bir strateji izlediğini ve ticari kuruluşlarla yapılan ortaklıklar sırasında ne tür sorunlarla karşılaşabileceğine dair de bir örneklik sunmaktadır:

“Proje (Baba Beni Okula Gönder) tabi kamuoyunda tutan bir proje oldu. Ama hep almak istediler; Aydın Doğan Vakfı’nı kurarken, almadılar. Çünkü parayı başkası veriyor. Doğan Grubu vermiyor. O sebeple vakfa

alamadılar projeyi. Vakfa aldın mı o çocukların burslarını kendilerinin vermesi lazım. Kendi vakfi... Ee, o kadar çok para yok ki vakıfta. Yani yatırdıkları para yok, paraları vardır da... Başka firmalar veriyordu, ciddi bir miktardı. (...) Şimdi yani olay kızlara destek vererek kadın erkek eşitliğini sağlayacak bir tabloyu oluşturmak istedik, buydu. Şimdi Aydın Doğan yine “Baba Beni Okula Gönder” Aydın Doğan diyor. Yani parayı biz verdik, gibi. Hayır, parayı onlar vermedi. Parayı onların yaptığı reklamlarla projeye destek veren insanlar verdi. Halen de öyle. Yine bin civarında öğrencileri var. Biz yürütüyoruz yine. (...) Yani bir medya grubuyla polemige girmemek, ses çıkarmıyoruz. Birkaç kere çıkardık, konuştuk, dava etmedik yani. Dava etsem, proje onların elinden alınır. İkimizin ortak projesi çünkü. Birkaç kere röportaj yaptılar. Ben sert çıktım, dava edeceğim dedim. İşte şey oldu. (...) Onlar yürütmüyor, hiçbir şey yapmıyor. Onlar emek gaspı yapıyor, o kadar. Biz bütün eziyeti, mesela devlet denetleme geliyor. Eğer bir hata varsa, ceza varsa bize geliyor. Tabi onlara gelmiyor. Turkcell’de de böyleydi. Ama Turkcell, Kardelenler diye bir proje devam etmiyor, bildiğim kadarıyla. Ama onlar devam ediyorlar. Şöyle yapmak istiyorlar kamuoyuna karşı, işte biz bakın ne kadar hayır, devlette aramız bozuk ama biz ne kadar sosyal işler yapan bir kuruluşuz. Toplumda destek veriyoruz falan gibi. Sahte bir çizgi içerisindedeler. Yapsınlar, herkes kendi bildiğini yapsın.”

ÇYDD’nin vizyonunu ve misyonunu en net şekilde ortaya koyduğu, orijinal fikrini ürettiği ve yürütücülüğünü üstlendiği, kamuoyu nazarında başarılı bulunmuş ve prestij kazanmış böylesi bir projeyi, Aydın Doğan Vakfı’nın kendisine mal ettiğini iddia eden dernek yöneticileri için, bu durum ciddi bir hayal kırıklığına sebep olmuş görünse de derneğin yönetici perspektifi içinden çalışmaların devam ettirilmesinin daha önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumu Türkiye’de ticari kuruluşlarla sivil toplum kuruluşları arasında proje bazlı yürütülen çalışmaların karşı karşıya kalması muhtemel meydan okumalara dair kavrayış geliştirilmesini sağlayacak bir örnek olarak ele almak mümkündür. ÇYDD’nin proje bazlı eğitim çalışmaları, yalnızca ticari kuruluşlarla yürüttüğü ortaklıklar şeklinde değil, bireysel bağışçıların destekleriyle yürütülen

çalışmalar şeklinde de ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda önemi projelerden biri; ÇYDD'nin taşıdığı eğitim felsefesini yaygınlaştırmak üzere hayata geçirilen kitaplık projeleridir. ÇYDD kitap listeleri hazırlayarak köy okullarında, liselerde ve Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında kurulan kitaplıklara bu listelerdeki kitapların bağışlanmasını temin etmektedir. Böylece oluşan kitaplıklar vasıtasıyla ÇYDD, “Atatürk ilke ve devrimlerini, dünyayı tanıyacak, yeteneklerini geliştirerek Cumhuriyet'in bireyi olacak çağdaş çocukların, gençlerin yetişmesi”ni¹⁷⁷ hedeflemektedir.

ÇYDD tanıtım broşürüne eklenen *Simurg Efsanesi* adlı öykünün, ÇYDD'nin eğitim felsefesine ışık tutan ve eğitimle ilgili tutum alışını yansıtan bir yönü bulunmaktadır. ÇYDD'nin vizyon ve misyon tanıtımının hemen arkasına eklenen hikâye şu şekildedir:

“Rivayet olunur ki kuşların hükümdarı olan Simurg, bilgi ağacının dallarında yaşar ve her şeyi bilirmiş. Kuşlar Simurg'a inanır, onun kendilerini kurtaracağını düşünürmüş. Kuşlar dünyasında her şey ters gittikçe, onlar da Simurg'u bekler dururlarmış. Ne var ki Simurg ortada görünmedikçe kuşkulanır olmuşlar ve sonunda umudu kesmişler. Derken bir gün uzak bir ülkede bir kuş sürüsü Simurg'un kanadından bir tüy bulmuş. Simurg'un var olduğunu anlayan dünyadaki tüm kuşlar toplanmışlar, hep birlikte Simurg'un huzuruna gidip yardım istemeye karar vermişler. Ancak Simurg'un yuvası, etekleri bulutların üzerinde olan Kaf Dağı'nın tepesindeymiş. Oraya varmak için yedi dipsiz vadiyi aşmak gerekirmiş. Kuşlar hep birlikte göğe doğru uçmaya başlamışlar. Yorulanlar ve düşenler olmuş. Önce bülbül geri dönmüş güle olan aşkını hatırlayıp; kartal yükseklerdeki krallığını bırakamamış; baykuş yıkıntılarını özlemiş; balıkçıl kuşu bataklığını. Yedi vadi üzerinde uçan kuşların sayısı giderek azalmış. Geriye kalan beş vadiyi geçen kuşlar, altıncı vadi “şaşkınlık” ve sonuncu vadi “yok oluş”ta bütün umutlarını yitirmişler. Kafdağı'na vardıklarında geriye sadece otuz kuş kalmış. Simurg'un yuvasını bulunca öğrenmişler ki, Simurg “otuz kuş” demekmiş. Onlar bir bütün olarak Simurg'muş. Her

¹⁷⁷ ÇYDD, Bin Çiçek Açsın, Bin Fikir Yeşersin tanıtım broşürü.

biri ayrı ayrı Simurg'muş. Simurg'u beklemekten vazgeçerek, uçmayı sürdürerek, kendi küllerinden doğabilmek için kendilerini yakmadıkça, her biri birer Simurg olmayı göze almadıkça bataklıklarında, tünelerinde ve kafeslerinde yaşamaktan kurtulamayacaklarını anlamışlar. Biz ÇYDD'liler de tıpkı efsanedeki gibi birlik olmadan, birlikte hareket etmeden aydınlığa kavuşamayacağımızı biliyoruz. İşte bu yüzden çalışma gruplarımızın isimlerini Simurg efsanesindeki kuşlardan ilham alarak oluşturduk. Daha aydınlık yarınlar için...’’¹⁷⁸

Simurg Efsanesi adlı öykünün, ÇYDD'nin tanıtım broşüründe yer alması ve içerdiği öğelerle derneğin eğitim felsefesini yansıtan bir yönü olduğunu düşünebiliriz. “Birlik olma”, “aydınlığa kavuşma” vurguları ve “bataklıklarında, tünelerinde ve kafeslerinde yaşayan” ve “birlikte hareket edilmedikçe buralardan kurtulamayacak” kuşlar benzetmeleri ÇYDD'nin topluma ve toplumsal değişime bakışı, bilgiyi toplumsal değişime ulaşma noktasında konumlandırışı hakkında bir ipucu olarak işlev görmektedir. Bu yönüyle ÇYDD'nin eğitim felsefesinin politik bir yönü olduğunu, bu yönün, derneğin giderek sivil toplum alanından siyaset alanına doğru hareket eden akışkan formuyla ilgili olabileceğini düşünmek mümkün görünmektedir.

TÜRGEV'in eğitim felsefesi, ÇYDD'nin eğitim felsefesine nispetle daha heterojen bir yapı arz etmektedir. Bir yanda Türk-İslam medeniyeti ve bu medeniyete ait kaynaklara yapılan atıflar, diğer tarafta modern bilgi sistemleri ve Batılı bilgi birikimi ile girilen yakın ilişki ve bir diğer taraftan da modern yaşam biçimleri ile geleneksel yaşam biçimini harmanlayarak bunlara dair formları öğrencilerine aktarmaya çalışan melez bir eğitim felsefesinden söz etmek mümkündür. TÜRGEV'in eğitim felsefesinin bu melez yönü TÜRGEV'in tanıtım broşüründe yer alan misyon ve vizyon satırlarında net bir biçimde ortaya konulmaktadır. Buna göre TÜRGEV'in misyonu:

“Gelecek ağacının tohumunu; güzel ahlak ve erdem bahçesine ekıyor, bilim ve teknikle besleyip, sanat ve kültürle süslüyor, sporla güçlendirip, edebi ve sosyal yaşamla zenginleştiriyoruz... Çocuk ve gençlerimizin eğitim ve öğrenimlerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için, maddi ve manevi

¹⁷⁸ ÇYDD tanıtım broşürü.

ihtiyaçlarını takip ediyor, bu ihtiyaçlara çağın gelişmiş imkanlarını kullanarak cevap sunuyoruz... Onların, sorumluluklarının farkında, medeniyet mirasının bilincinde, emanetin şuurunda, özgüven telkin eden bir donanımda olmaları için var gücümüzle çalışıyoruz... dünya sahnesinde edilgen izleyiciler değil, etkin oyun kurucuları arasında yer alacak nesillere ön ayak oluyoruz... Geleceğin onların sağlam adımlarına muhtaç olduğunu biliyoruz.”

Bu satırlardan ve TÜRGEV mensuplarının ifadelerinden anladığımız kadarıyla, TÜRGEV’in eğitim felsefesinin belli başlı uğrak noktaları ortaya çıkmaktadır. Bunlar “güzel ahlak”, “erdem”, “bilim-kültür”, “sportmenlik”, “edebi ve sosyal yön”dür. Gençlerin her birinin bu uğrak noktalarına uğramaları ve hem maddi hem de manevi yönden gelişmeleri arzu edilmektedir. Burada bahsi geçen manevi yönün Türk-İslam medeniyetine ait kaynaklara aşinalık ve buna uygun bir kişilik gelişimi olduğu, maddi gelişim olarak adlandırılan olgunun, günümüzde cari olan bilgi türlerine erişim ve çağın gereklerine uygun donanımı kazanma olduğu anlaşılmaktadır.

TÜRGEV’in eğitim felsefesinin temelinde toplumsal değişim yer almaktadır. Ne var ki ÇYDD’den farklı olarak TÜRGEV’in eğitim felsefesinde bireyi ön plana çıkaran bir yön bulunmaktadır. TÜRGEV, bir sivil toplum kuruluşu olarak kitlesel eğitime gücünün yetmeyeceğinin bilincinde olmasına karşılık, eğitim olanaklarından istifade eden gençleri toplumda liderlik yapabilecek donanımda yetiştirme gayreti ile ön plana çıkmaktadır. TÜRGEV’in eğitim felsefesindeki bu yönü, vakıf yöneticilerinden olan Ali Çevik (47) şu sözlerle açıklamaktadır:

“TÜRGEV toplumun mantalitesini, bakış açısını, vizyonunu değiştirmeye çalışıyor. Şu anda on bine yakın öğrencimiz var. On bin öğrenciyle, yetmiş beş milyonun bakış açısını değiştiremezsiniz. Böyle bir ideal de zaten çok örtüşmez, ütöpik bir bakış açısı olur. Ama şunu yaparsınız; bu toplumun ihtiyacı olan birtakım kadroları, birtakım insanları, bu topluma katkı sağlayacak akli belki, yetiştirebilirsiniz. İşte TÜRGEV bunu yapıyor ve ayırmıyor da işte sokaktaki insan profili neyse TÜRGEV’de de o.”

Toplumun bütün kesimlerine hitap etme, toplumun bütün kesimlerinden liderler çıkarma arayışı olarak anlaşılabilir bu eğitim felsefesi içinde, toplumsal değişim kadar bireysel gelişimin de önemsendiği anlaşılmaktadır. Bireylerin gelişimine verilen önem ve onlardan beklentilerin mahiyeti vakfın tanıtım broşüründeki vizyon tanımlamasında da yerini almaktadır:

“Biz, insanlık zincirinin ebediyet halkası olan çocukları ve gençleri; bilimsel, fikirsel, ruhsal ve fiziksel anlamda destekleyerek, geleceğin mimarları olarak yetiştirmek için yola çıktık. Büyük Türkiye’yi inşa edecek olan bu mimarların, ufkunu ve yolunu açabilmek için hiç durmadan yürüyoruz. Sonsuzluğun çağrısıyla ezelde çıkmış kutlu bir yolun işaretlerini takip ediyoruz.”

Gençleri bilimsel, fikirsel ve ruhsal olarak desteklemek ve “geleceğin mimarları” haline getirmek için onları her düzeyde desteklemek, TÜRGEV’in eğitim felsefesinin merkezinde yer almaktadır. Bu hedef doğrultusunda yeni nesilleri anaokulu hatta kreş düzeyinden başlatarak doktora düzeyine kadar ve sonrasında kariyer planlaması aşamalarında da desteklemek vakfın eğitim felsefesindeki süreklilik ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürekliliğin önemi TÜRGEV tanıtım broşüründe yer alan şu satırlarla anlatılmaktadır:

“En dev ağaçlar bile, meyvesi murad edilerek toprakta mayalanan ufacık bir tohumla dünyaya gelir. Kişi içinden iyilik geçen bir hazineye sahipse, kıyametin koptuğunu bile görse, o meyvenin umuduyla elindeki fidanı toprağına kavuşturma gayretindedir. Medeniyetimiz, tertemiz bir toprağı, tertemiz tohumlar eken ehil ellerle kurulmuştur. Bu yüzden kadimdir, bu sebeple dallarının uzandığı yer, sonsuzluğun burcudur. Medeniyetimizin murad ettiği meyve, canlı cansız tüm varlıklara; bilgi, sevgi, hizmet ve adaletle şifa getirecek hakiki insandan başkası değildir. Ağaç nice zahmetler çekerek damarlarındaki suyu o meyveye getirir. Kışın yaprağını onun için döker, baharda onun için çiçeklenir. Bizler insanlığın ihtiyacı olan o meyve için, kökü medeniyetimize, dalları geleceğimize uzanan bir ağacı sulayan TÜRGEV’lileriz. Bu nedenle geleceğin tohumu çocukları küçük bilmeyiz. Okul öncesinden başlayarak, üniversiteyle tamamlanan

eğitimin her aşamasında, yurtiçi ve yurtdışında hep o tohumun üzerinde ellerimiz. Yarını doğuran bir güneş gibi görürüz kızlarımızı. Onların eğitimine ayrıca çaba gösteririz. Zira biz biliyoruz ki, her meyve içindeki çekirdekle yepyeni bir ağacın müjdesini verir. Çocuklarımız ve gençlerimiz, hele de geleceği doğuran annelerimiz iyi bir şekilde yetişirse, insanlığın yaraları sarılır ve dünya gelecekte daha yaşanabilir bir yer haline gelir. Biz iyinin izinde, iyiliğin peşindeyiz. Yarına iyi bir iz bırakmak için TÜRGEV’de; biriz ve beraberiz...”

Tohumdan, ağaca imgesi ile anlatılan bu eğitim felsefesi, hem bireylerin en küçük hallerinden eğitimlerinin son aşamasına kadar bir sürekliliği hem de toplumsal değişimin bugün atılan temeller üzerine tedrici olarak yarını inşa ederek sağlanması anlamındaki sürekliliğe işaret eden bir eğitim felsefesidir.

V.IV. ÇYDD VE TÜRGEV’İN TOPLUMSAL FAYDA YAKLAŞIMI: BENZER YÖNTEMLER VE FARKLILAŞAN İDEALLERLE “TOPLUMU DÖNÜŞTÜRMEK”

ÇYDD ve TÜRGEV yöntemsel ve şekilsel tasniflerde birbirlerine çok benzeyen iki sivil toplum kuruluşudur. Her iki sivil toplum kuruluşu da toplumu dönüştürme hedefi ile yola çıkmışlardır. Bu amaca ulaşmak için toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelmiş, Anadolu’nun eğitim imkanlarına ulaşma noktasında sıkıntı içinde olan, özellikle kız çocuklarına, dikkatlerini yöneltmişlerdir. Yeni yetişen nesillerin eğitimlerine devam edebilmeleri için burs sağlanması, barınma olanaklarının oluşturulması ve örgün eğitim kurumları dışında destekleyici eğitim faaliyetleri yapılması her iki kurumun da ortak olarak kullandıkları yöntemler olarak ortaya çıkmaktadır.

Yöntem ve amaç noktasındaki şekilsel benzerliklerine karşılık, ÇYDD ve TÜRGEV’in toplumsal fayda yaklaşımlarının aynı olduğu sonucuna ulaşılamaz. İki sivil toplum kuruluşu da toplumsal değişim yaratma amacına sahip ve aynı araçları kullanıyor olsalar da toplumsal dönüşümden anladıkları tamamen farklıdır ve bu nedenle her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımlarının mahiyetinin farklılaştığı rahatlıkla ifade edilebilir. Bu farklılık yukarıda ayrıntılı şekilde anlatılmaya

çalışılan ve şekilsel benzerliklerin gizleyebileceği, öte yandan yakından bakıldığında ve her iki kurumun mensupları ile yakın temasa geçildiğinde görülebilecek farklılıklardır. Çalışmamızda bu nedenle derinlemesine mülakat yöntemi tercih edilmiş ve böylece her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımlarındaki farklılaşmayı ortaya koyacak unsurlar ortaya çıkarılmıştır. Bu unsurlar yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanan; kurucuların ve referans kişilerin kimlikleri, siyasetle kurdukları ilişki ve siyasal merkezle aralarındaki mesafeye dair algıları, entelektüel beslenme kaynakları ve bu anlamda zihniyet düzeyindeki farklılaşmalarına bağlı olarak birbirlerinden son derece farklı bir tarih, toplum, insan/kadın tasavvuruna sahip olmaları ve eğitim felsefelerinin farklılığıdır. Bu farklılıklar ÇYDD ve TÜRGEV arasındaki farkları ve buna bağlı olarak toplumsal fayda yaklaşımlarındaki ayrışmayı ortaya koyan esas unsurlardır. Buna göre ÇYDD ve TÜRGEV toplumu dönüştürmek isterken bunu kendilerince birer “ideal” doğrultusunda yapmaktadırlar.

V.IV.I. Muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak

ÇYDD'nin toplumsal fayda yaklaşımının merkezinde, toplumsal değişim yaratma ideali yer almaktadır. Bütün çalışmalarının motivasyonunu bu hedef oluşturmaktadır. ÇYDD'nin faaliyetlerine başlamasından itibaren yürüttüğü çalışmalar, toplumu belli bir hedef doğrultusunda dönüştürmek üzere kurgulanmıştır. Çalışmalara başlanan 1989 yılında, Aysel Ekşi'nin liderliğinde, daha çok laiklik ilkesinin kamuoyuna hatırlatılması amacıyla uygun olarak faaliyetler yapılmıştır. Seminerler, paneller ve salon toplantıları şeklindeki faaliyetler ile, toplumla doğrudan doğruya temas kurulmuş olmasa bile, toplumsal değişimi sağlayacak aktörlerin yani karar alıcı makamlarda bulunanların düşüncelerini etkilemek için adımlar atılmıştır. Aysel Ekşi'nin ardından göreve gelen ve yirmi yıl genel başkanlık koltuğunda oturan Türkan Saylan, derneğin yönünü salon toplantılarından çıkartarak Anadolu'ya ve yoksul bölgelere doğru çevirmiştir. Anadolu'nun dezavantajlı kesimlerinden gelen, özellikle de kız öğrencilerin eğitimlerine destek çalışmalarına hız verilmiştir. Buradaki amaç da derneğin ilk dönemlerindeki amacından farklı değildir: Toplumsal dönüşüm yaratmak. Saylan'ın derneğin başına gelmesinden sonra kız çocuklarının eğitimine ağırlık veren söz konusu yaklaşım, toplumsal değişimi sağlama noktasında geri kalmış bölgelere öncelik verilmesi ve kız çocuklarının eğitilmesi ile toplumsal değişim hızının çok daha hızlı

yakalanabileceğine duyulan inançla ilişkilidir. ÇYDD için sivil toplum faaliyetlerinin kendisinden ziyade toplumsal değişim yaratma hedefinin öncelikli olduğu, derneğin, zaman zaman sivil toplum alanının dışına çıkarak siyasete müdahil olması ile de belirgin hale gelmektedir. 2007 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesindeki Cumhuriyet mitinglerinde derneğin, bir aktör olarak yer almış olması ve 16 Nisan 2017 referandumundan önce dernek mensuplarının propaganda çalışmalarında aktif şekilde görev almaları bu konu ile ilgilidir. ÇYDD için sivil toplum çalışmaları bir hedef değil, toplumu dönüştürmek için kullanışlı bir araç olarak görünmektedir. Yeri geldiği zaman ve toplumsal değişime etki edilebileceğine inanıldığında siyasi alana girmekten ve orada aktör olarak bulunmaktan çekinilmemesinin nedeni budur.

ÇYDD için toplumsal dönüşümden anlanan şeyi tek bir cümle ile özetlemek mümkündür: Muasır medeniyetler seviyesine çıkmak. Muasır medeniyet seviyesi ile kastedilen, Batılı bir yaşam biçimi ve bu yaşam biçimini temin edecek hukuksal, bilimsel, sanatsal ve kültürel öncüllerin Türkiye toplumuna adapte edilmesidir. Muasır medeniyet yahut modernite hakkında uzun boylu felsefi bir düşüncenin yahut Batı medeniyeti ile bir hesaplaşmanın ÇYDD için söz konusu olmayışı dikkat çekmektedir. Türkiye’yi Batı medeniyetinin bir parçası olarak gören ve toplumun bu yönde gelişmesi için çaba sarf eden bir anlayış söz konusudur. Eğitimden murad edilenin de, Batılı yaşam biçiminin ülkede hâkim hale gelmesini temin edici yolların açılması olduğu anlaşılmaktadır. Batılı yaşam biçiminin dışında bir öneriye sıcak bakmayan dernek mensupları için, Batılılaşma tercihi dışında kalan öneriler “gericilik” olarak adlandırılmakta ve bu önerilerle mücadele edilmesi de derneğin kendisine biçtiği rol ile uyumlu olarak ortaya çıkmaktadır. Zira ÇYDD için, muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmayı sağlamanın yollarından biri, yeni nesillerin Batılı yaşam biçimini adapte etmelerini temin edecek bir eğitim sisteminin içinden geçmeleridir. ÇYDD’nin yeni nesillerin eğitimlerine destek olmak üzere sivil toplum alanı içinde kalarak yaptığı çalışmaların tamamı bu hedefe yöneliktir. ÇYDD’ye göre muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkmak için yapılması gereken diğer çalışma; Batılı yaşam biçiminin yeni nesiller üzerinde etki etmesine engel olacak politikalara muhalefet edilmesi şeklindedir. Bu da ÇYDD’nin zaman zaman sivil toplum çalışmalarının dışına çıkarak siyasetle ilgili hale gelmesinin esas nedenidir. Esas hedef muasır medeniyetler

seviyesinin üzerine çıkmak ve toplumu bu yönde dönüştürmek olduğu için, sivil toplum alanında yahut siyaset alanında faaliyet gösteriyor olmak ÇYDD mensupları için önemsiz görünmektedir.

V.IV.II. “Make Ottoman great again!”

TÜRGEV için sivil toplum faaliyetlerinin anlamı; toplumu belli bir ideale doğru yöneltmek ve bu anlamda toplumsal değişim yaratmak için gerekli şartları sağlamaktır. Bu şartların başında eğitilmiş ve donanımlı insanlar yetiştirmek olduğunu düşünen TÜRGEV, bütün faaliyetlerini bu hedef doğrultusunda kurgulamıştır.

TÜRGEV faaliyetlerine başladığında ülke çapında örgütlenme hedefi ile yola çıkmamıştır. Lokal bir hedef olarak İstanbul’a okumaya gelen muhafazakâr aile kızlarına, ailelerin güvenebileceği barınma ortamları hazırlama, vakfın başlangıçtaki hedefi olmuştur. Bu nedenle faaliyetlerine başladığı yıl olan 1995 yılında “TÜRGEV”den bahsetmek mümkün değildir. Yerel bir çalışma alanı olarak örgütlenen vakfın ilk adı İSEGEV’dir. Vakıf İstanbul’da çalışmalarına başladıktan kısa bir süre sonra 28 Şubat 1997 yılında başlayan post-modern darbe sürecinden etkilenerek faaliyetlerini genişletme imkanlarından mahrum kalmıştır. Türkiye’de muhafazakâr kesimlerin tamamını derinden etkileyen ve dramatik bir siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel geri çekilme içine girmelerine sebep olan 28 Şubat süreciyle birlikte vakıf da büyüme alanı bulamayarak birkaç yurt ile varlığını sürdürmeye çalışmıştır. 2002 yılından sonra AK Parti’nin iktidara gelmesi ve ardından yaşanan değişimlerle birlikte, Türkiye’de sivil toplum alanının genişlemeye başladığı bir süreç başlamıştır. AK Parti’nin özellikle Avrupa Birliği’ne girmek üzere önemli adımlar atmaya başlamasının ardından, Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının hem sayıca hem de mahiyet olarak büyümeleri gündeme gelmiştir. Bu gelişme sivil toplum alanının tamamına sirayet etmiş ve seküler sivil toplum kuruluşlarının olduğu kadar muhafazakâr ve inanç temelli sivil toplum kuruluşlarının da önünü açan gelişmeler yaşanmıştır. Bu süreçten yararlanan inanç temelli bir sivil toplum kuruluşu olarak TÜRGEV, yerel bir örgütlenme olmaktan çıkarak ülke çapında örgütlenme kararı almış ve adını Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı olarak değiştirmiştir. TÜRGEV bu süreçten sonra ülke çapında yurtlar ve çeşitli düzeylerde eğitim kurumları açarak yoluna devam etmiştir. Bu eğitim kurumlarının açılması ve bir yandan da çeşitli düzeylerdeki eğitim kurumlarına devam

eden öğrencilere burs ve barınma imkanları sağlanmaya devam edilmesiyle vakfın toplumsal dönüşüm yaratma amacı daha da belirgin hale gelmiştir.

TÜRGEV mensuplarının ifadelerinden ve vakfın zihniyetine dair yapılan analizlerden bu değişimin yönüne dair bir resim çizmek mümkündür. Buna göre; TÜRGEV mensupları yeni yetişen nesilleri eğiterek ve onların eğitim süreçlerine destek olarak bir toplumsal değişim oluşturma hedefine sahiptir. Buna göre; TÜRGEV'in zihnindeki toplumsal değişimin sağlanabilmesi için, toplumsal değişime önderlik edecek figürlerin ortaya çıkması gerekmektedir. Söz konusu lider figürlerin zamanın getirdiği donanımlara mümkün olan en yüksek seviyede ulaşmaları vakfın öncelikli hedefidir. Bunun temin edilmesi için yeni yetişen nesillerin Türk-İslam kültürü ve medeniyetinin ilke ve ideallerini benimsemeleri istenirken bir taraftan da modern bilgi ve becerilerle donanmaları arzu edilmektedir. Bu nesillerin sadece bilgi ile değil aynı zamanda spor ve sanatla da buluşarak karakter gelişimlerini de en üst seviyede gerçekleştirmeleri istenmektedir. Ve nihai hedef olarak yeni yetişen bu nesillerin tarihte birçok örneği görülmüş ve en yakın örnek olarak Osmanlı Devleti'nde hayat bulmuş olan güçlü, özgüven sahibi, dünyaya iyilik ve adalet dağıtma hedefine sahip ülkelerin örnekliliğini takip ederek Türkiye'yi büyütme arzu edilmektedir. Bu hedefi TÜRGEV yurtlarında kalan bir öğrenci "Make Ottoman great again!" sözleri ile ifade etmiştir.

TÜRGEV'in, hayat bulduğu coğrafyanın medeniyet nüvesinden hareketle modern dünya ile uyumlu yeni bir medeniyet önerisi geliştirme ve bu öneriyi siyasi, ekonomik, kültürel, toplumsal, bilimsel alanda başarılı kılma ideali içinde olduğu anlaşılmaktadır. Vakfın bu hedefine ulaşma noktasında karşı karşıya olduğu en büyük meydan okuma, yaklaşık iki yüzyıldır siyasi olarak gerileyen ve buna bağlı olarak medeniyet ve kültür eksenindeki bütün önerileri ya silikleşmiş yahut bütünüyle rafa kaldırılmış bir coğrafyanın medeniyet önerisini merkeze alarak yola çıkıyor olmasıdır. Bu önerilerin gerçek hayatta ne kadar karşılık bulacağı ve modernitenin bütün coğrafyaları, kültürleri ve medeniyetleri tekipleştirici, saldırgan karakteri karşısında başarılı olup olamayacağı TÜRGEV'in geleceğindeki en büyük belirsizlik olarak görünmektedir. Vakfın bu önerileri hayata geçirme noktasında başarılı olamaması, modernitenin yayılcı karakterinin tüm dünyada hissedilmeye başlanmasından beri tecrübe edilen; yerel önerilerin modernite tarafından güdükleştirilmesi ve etkisizleştirilmesi şeklindeki

gidişatla uyumlu yeni bir örnek olarak karşımıza çıkacaktır. Ancak vakfın, önerilerinin tamamını yahut bir kısmını hayata geçirmekte başarılı olması halinde, başta İslam dünyasında kadın-erkek ilişkilerinde ve kadınların toplumsal yaşama katılımları noktasında yaşanan problemler olmak üzere, özgüven eksikliği, bilginin ve teknolojinin üreticisi değil, tüketicisi olma ve kendi kaderini tayin hakkının elinden alınmış olması gibi asli problemlerin çözülmesi için son iki yüzyıl içinde ortaya çıkmış en iddialı önerilerden biri olarak karşımıza çıkması muhtemel görünmektedir.

SONUÇ

Sivil toplum kuruluşları insanların fedakârlık ve hayırseverlik duygularını “toplumsal fayda” yönünde kanalize eden kurumlardır. Sivil toplum dediğimizde ise toplumun ihtiyaçlarına odaklanan, devlet dışındaki bütün oluşumlar kastedilmiş olur. Sivil toplumun kapsadığı alan ve bu alana dönük olarak ortaya çıkan kurumsal yapılar insanlığın tarihsel serüveni içinde çeşitli şekillerde ortaya çıkmış yapılardır. Bununla birlikte bugün “sivil toplum”dan yahut “sivil toplum kuruluşu”ndan bahsettiğimizde belli bir tarihsel ve toplumsal birikimin ürünü olan modern bir kavramdan söz ederiz. Bu durum “sivil toplum” ve “sivil toplum kuruluşu” kavramsallaştırmalarının, büyük oranda sınırları Batı tarihi, felsefesi ve siyaseti tarafından çizilmiş olgular olmasından kaynaklanmaktadır.

Batı’da sivil toplumun ortaya çıkışı ile içinde yaşadığımız coğrafyada sivil toplumun serüveni bu nedenle büyük farklılıklar göstermektedir. Bunun tarihsel gelişimle ilgili nedenleri olduğu gibi her iki uygarlık çerçevesinin yaslandığı insan ve toplum algısının farklılığı da bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Bu toprakların birikimi ve tecrübesi içinde üretilen insan ve toplum algısı, kapitalizmi ve beraberinde Batılı sivil toplum anlayışını ortaya çıkararak insan ve toplum algısından büyük oranda farklılaşmaktadır. Kapitalizmin oluşturduğu idealize ettiği insan tipi homo-economicus’tur ve bu insan tipinin temel motivasyonu kişisel çikardır. Burjuva bunun somutlaşmış biçimidir. Buna karşılık Batı’da kapitalizmin ortaya çıktığı dönemde, kendi coğrafyamızda, toplum yararını kendi yararından üstün tutan, kanaatkâr fakat müteşebbis insan tipi idealize edilmektedir. Bunun bir örneği olan klasik Osmanlı sisteminde insan alıcı değil verici olması gereken bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Osmanlı sisteminde bu insan tipinin somut örnekleri ise ahiler olmuştur. Osmanlı toplum ve ekonomisini büyük ölçüde ahi zihniyeti yönlendirdiği için Osmanlılarda Batı kapitalizmini oluşturan sömürgeci türde faaliyetlere yahut sınıf çatışmasına rastlanmamıştır. Osmanlı devletinin insan ve toplum zihniyetinin doğal bir sonucu olarak insan değerli kabul edilmiş ve ahsen-i takvim üzere yaratılan ve eşref-i mahlukat olarak kabul edilen insanın inkişafı devletin temel sorunlarından biri haline gelmiştir. Devletin örgütlenmesi bütünüyle insanın ve beraberinde toplumun inkişafını esas almaktadır. Devlet bununla ilgili gerekli her tür düzenlemeyi yapmış ve vakıf sistemi

adı altında mükemmel işleyen bir sivil toplum sistemini hayata geçirmiştir. Bu sistemde bazı mallar, insanların faydalanması için, Allah'ın mülkü hükmünde olarak bağışlanmakta ve ferdi mülkiyet olmaktan çıkarılmaktadır. Bu mallardan elde edilen gelirlerle de hayır kurumları olarak cami, medrese, zaviye, hastane, kervansaray gibi eğitim, din, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım kurumları finanse edilmektedir.

Buna karşılık Batı'da "homo-economicus"u yücelten anlayışla birlikte kapitalizmin güçlenmeye başlaması ve burjuvazinin kendi çıkarlarına uygun bir hukuk sistemini hayata geçirmesi söz konusu olmuştur. Kapitalizmin hayata geçirdiği hukuk sistemi esasen burjuvazinin çıkarlarını ve maddi kazançlarını garanti altına alacak biçimde formüle edilmiştir ve devletin sosyal alandan neredeyse tamamen çekilmesini öngören bir anlayış yerleşmiştir. 'İnsan insanın kurdudur', 'bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler' şeklinde formüle edilen bu anlayışla güçlünün zayıfı ezmesinin haklılaştırıldığı dahası hukuki çerçeveye sokulduğu bir düzen yerleştirilmiştir. Kişilerin inkişafı yahut onurunun korunması ile ilgilenmeyen bu zihniyet için mali suçlar, en ağır şekilde cezalandırılması gereken suçlar olmuştur. Batı'da özellikle 19. yüz yıldan sonra etkili olan liberal anlayışa göre devlet-toplum ilişkisi, devletin vatandaşa karşı sınırlı sorumluluk duyduğu, buna mukabil olarak yetkilerinin de nispeten azaltıldığı bir yapı içinde açıklanmaktadır. Devletin vatandaşla hiyerarşik bir ilişki kurması yadsınırken, devletin denetleyicilik rolü üzerine yapılan vurgular giderek artmış ve devletin karakterine dair anti-otoriterlik anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışın ekonomi alanındaki karşılığı, devletin ticari kurumlarla ilişkisinde düzenleyicilik ve denetleyicilik dışında bir rol oynamaması gerektiği fikri olmuş, piyasanın nimetlerini yüceltilirken devletin piyasalara müdahalesini gereksiz ve yıkıcı gören bir anlayış yerleşmiştir.

Sivil toplum alanı da bu gelişmelerden nasibini almıştır. Sivil toplumun varlığı ve devamı için bütünüyle devlet-dışı ve devletten bağımsız olma şartı koşulmuş, sivil toplumun devletle iş birliğine gitmesinin yolları ise neredeyse kesinlikle kapatılmıştır. Devletin dışında ve devletten kesin olarak bağımsız bir sivil toplumun, demokratik toplumun ön şartı ve yapıtaşlarından biri olduğu vurgulanırken, Batı-dışı ülkelerin demokratik gelişmişlik düzeyleri de bu anlayış üzerinden denetlenir hale gelmiştir. Güçlü bir vakıf geleneğine sahip olan ve bu yönüyle devlet alanı-sivil toplum alanı

ayrımına aşına olmayan Türkiye için bu durum büyük bir sorun teşkil etmiştir. Uzun yıllar boyunca Türkiye’de sivil toplumun yokluğu, bunun nedenleri ve çözümleri üzerine hararetle tartışmalar yürütülmüştür. Bu tartışmalarla bir yandan “devlet-dışı” sivil toplum alanının inşa edilmesi hedefi toplumun ve siyasetin önüne konurken bir yandan da bunun nasıl yapılacağına dair bir müktesebat oluşturulması hedeflenmiştir. Söz konusu tartışmaların değişmeyen teması Osmanlı’da vakıf sistemine dayalı olan sivil toplum perspektifinin eleştirilmesi olmuştur. Buna mukabil, Batı tarihi ve felsefesinin ortaya koyduğu sivil toplum modelinin inşa edilmesi için büyük gayretler sarf edilmiştir. Avrupa Birliği fonları böylesi bir atmosferde devreye sokulmuş ve eksik yahut yanlış biçimlenmiş sivil toplum alanına dönük, doğrudan dış müdahaleyi de kapsayacak şekilde bir dizayn arayışına girilmiştir.

Türkiye’de sivil toplum alanındaki tartışmalar bu çerçevede devam edip giderken, Batı’da sivil toplumun gelişimi bambaşka bir yöne doğru evrilmiştir. Batı’da sivil toplumda yeni bir yönelim olarak adlandırdığımız bu süreç esasen sadece sivil toplum alanı ile de sınırlı değildir. Devlet- sivil toplum-ticaret alanındaki ilişkiler Batı’da özellikle 1930’lu yıllardan sonra hızla değişmeye başlamış, 1990’lara geldiğimizde bu süreç hız kazanmış ve nihayet 2000’lerle birlikte bambaşka bir boyut kazanmıştır. Bugün Batı dünyasında söz konusu üç alanın da birbiriyle giderek artan oranda iç içe geçmesiyle yeni bir aşamaya geçildiğini söylemek abartılı olmayacaktır. Bu aşamanın ticaret alanındaki yansıması “hibrit şirketler”, sivil toplum alanındaki yansıması ise “hibrit sivil toplum kuruluşları”dır.

Batı’da hibrit yapıların ortaya çıkışı, biri ticari alan, diğeri ise sivil toplum alanı olmak üzere iki koldan yürümüştür. ABD’de 1930’larda, Büyük Buhran devam ederken gündeme gelen Keynesyen ekonomi politikaları ve refah toplumu yaklaşımı ile liberal ekonomi politikalarında bir yumuşama ortaya çıkmıştır. Bu yumuşamanın bir yönü, toplumun genel refahının yükselmesi için devletin, ekonomik alana belli düzeylerde müdahil olmasıyla gerçekleşmiştir. Bu türden politikalar “sosyal sorumluluk” kavramını ilk defa iş dünyasının gündemine sokarken sadece iş dünyasında değil, hukuk, politika ve ekonomi teorisi gibi alanlarda önemli değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimlerin en önemlisi günümüzde ticari alanda “hibritleşme” olarak adlandırılan yönelimin ortaya çıkması olmuştur. ABD’de 1929’da başlayan Büyük Buhran’ın etkisiyle kapitalizmin krize girmesi ve bu krizden çıkmak üzere finansal kaynak sağlama arayışı kadar, II.

Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Soğuk Savaş da hibrit yapıların ortaya çıkışında etkili olmuştur. ABD'nin, liberal politikaların başlıca temsilcisi olarak, felsefi ve ideolojik öncüllerini kendisi dışındaki dünyaya yaygınlaştırma arayışı özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan konjonktürde daha belirgin bir hal almıştır. ABD'nin iki koldan yürüttüğü bu sürecin bir kanadında ticari işletmeler diğer kanadında ise sivil toplum kuruluşları yer almıştır. Şirketler, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin yürüttüğü ideolojik savaşta rol oynamaya başlarken, sivil toplum kuruluşları da bu süreçte giderek belirginleşen şekilde görev almaya başlamışlardır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının kurulması, tıpkı ulus-ötesi sermayenin oluşması ve giderek güç kazanması gibi bir izlek takip etmiştir. Nasıl ki ulus-ötesi şirketler 1980'lerden sonra yürürlüğe konan neo-liberal politikalarla güçlenmiş ve uluslararası sahaya giderek daha fazla sirayet eder hale gelmişlerse, sivil toplum kuruluşları da özellikle bu yıllardan sonra yeni bir atılım içine girmişler ve uluslararası alanda giderek daha fazla rol oynamaya başlamışlardır. 1980'li yıllarda yasal zemini inşa edilmeye başlanan bu süreç, 2000'li yılların başından itibaren devlet-sivil toplum ilişkisinde yeni bir zemin olarak belirginlik kazanmaya başlamıştır. Devletin idare altına aldığı alanların her geçen gün daha da genişlemeye başlaması anlamındaki bu süreci siyaset bilimi, işletme yahut sosyal bilim alanında kalem oynatan yazarların her biri kendi zaviyelerinden değerlendirirken aslında aynı olgudan bahsetmişler ve hibritleşme kavramını ortaya atarak tartışmanın sınırlarını genişletmişlerdir.

Günümüz Batı dünyasında yaşanan ve adına hibritleşme denen bu süreçle devletlerin ticari alanı ve sivil toplum alanını gitgide içermeye başladığını ve devlet aygıtının giderek büyüdüğünü söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır. Buna mukabil sivil toplum konusu ile yakından ilgilenen bir ülke olmasına rağmen Türkiye'de söz konusu yönelimin fazlaca dikkat çekmediği anlaşılmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye'de yaşanan fikir tartışmaları ve fikir tartışmalarında yer alan tarafların pozisyonları etkili olmuştur. Söz konusu fikir tartışmaları, Osmanlı Devleti'nin mirası üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde etkili olan tartışmalardan ve oluşan kamplardan beslenmektedir. Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan bu tartışmalarda en etkili iki kamp; Batı'dan ithal edilecek çözümleri savunan Batıcılar ile İslamcı, milliyetçi, muhafazakâr, Türkçü, Turancı gibi çeşitli

isimlerle anılmakla birlikte yerli çözümleri savunular şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu iki ana eksen imparatorluğun son yüzyılında yaşanan her gelişmede giderek konsolide olmuştur. Nihayet Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkması ve ardından yeni Cumhuriyet'in kurulması ile tartışma Batıcılar lehine sonuçlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte pozitivizm ve Fransız modelini harmanlayan yeni bir ideoloji hayata geçmiştir. Sonraları Kemalizm olarak adlandırılacak bu ideoloji ekseninde yeni devlet örgütlenirken, toplum da yukarıdan aşağı doğru şekillendirilmeye çalışılmış ve inanç görüngülerin devlet örgütlenmesinde olduğu gibi toplumsal örgütlenmenin de dışına çıkarılması için adımlar atılmıştır. Ancak devletin, iktidar mücadelesinde galip çıkan elitler eliyle değiştirilmesi ile bu değişimi topluma yaymak farklı şeylerdir. Hazır olmadığı bir değişimi yukarıdan aşağı tazyikle kabullenmek zorunda kalan toplum, resmi düzeyde bu durumu kabullenmiş görünse de gayri-resmi olarak inanç taleplerini sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum pek çok farklı alanda olduğu gibi sivil toplum alanında da Türkiye'ye özgü bir görünümün ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bir tarafta siyasi ve bürokratik elitler Batı modeline uygun bir sivil toplumun hasretini çekerken, diğer tarafta halk, sivil toplum alanını hiçbir zaman boş bırakmamıştır. İnsani yardım ve toplumun gelişmesi için diğerkâm çabalar anlamındaki sivil toplumun, vakıf geleneği ile en sofistike örnekleri verilmiş ve bu çabalar kesintisiz olarak yaşatılmıştır. Sivil toplumu mutlak surette Batı'da ortaya çıkan biçimi ile anlayan bir gözlemcinin ideolojik körlüğe maruz kalması ve Türkiye'nin kendine özgü sivil toplum yapısını yokluk yahut eksiklik üzerinden değerlendirmesi bu sebeptir.

Bu durum 2000'li yıllardan sonra hızla değişmeye başlamıştır. Pek çok gözlemci yaşanan bu süreci çevrenin giderek merkeze doğru hareket etmesi olarak yorumlarken söz konusu sürecin hayatın her alanında yansımaları gündeme gelmiştir. Konumuzla ilgili olması açısından önemli bir başlık da inanç hayatın yaşanması ve inanç toplumsal talepler konusunda devletin reflekslerinde ortaya çıkan yumuşamadır. Devletin halkla bütünleşmeye başlaması olarak da okunabilecek bu yumuşama ile yukarıda bahsedilen çatallaşmanın şiddeti giderek azalmaya başlamış ve Türkiye'de sivil topluma bakarken ortaya çıkan ideolojik körlük önemli oranda etkisizleşmeye başlamıştır. Bu durum Türkiye gibi sosyal yardım ve dayanışma dernek ve vakıflarının sayısının son derece fazla olduğu bir ülke için ayrıca önemlidir. Zira bu yapıları, Batılı şablon içinde modern

sivil toplum kalıbının içine yerleşmedikleri için yok saydığımızda, son derece cılız bir sivil toplum görüntüsü ile karşılaşırız. Buna karşılık sivil toplumun tanımını kendi tarihi ve kültürel kodlarımızı da görece şekilde genişlettiğimizde, aksine, son derece renkli ve canlı bir sivil toplum alanının varlığından söz edebiliriz. Zira Türkiye’de birçok vakıf ve dernek yerel düzeyde örgütlenerek, yoksullara yardım edilmesinden, talebe okutulmasına, camilerin yapım ve bakımının temin edilmesinden, Kur’an kurslarının yapımı ve idamesine, hemşehrilerin sosyal uyumlarının temin edilmesinden, çeşitli meslek grupları arasında dayanışma sağlanmasına kadar pek çok alanda faaliyet göstermektedir. Burada bahsi geçen sivil toplum oluşumlarının, modern sivil toplum kuruluşları ile kıyaslandıklarında, mali görünüm, örgütlenme biçimleri, yönetsel beceriler ve varlıklarını devam ettirme süreleri anlamında ciddi eleştirilerle karşılaşmaları muhtemeldir. Ancak bu durum, söz konusu yapıların nispeten desteksiz ve denetimsiz bir alanda ortaya çıkmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Örgütlenme biçimleri ve yönetsel kabiliyetler anlamında gelişmiş bir görüntülerinin olmaması, bu sivil toplum oluşumlarını ortaya çıkaran toplumsal kesimlerin elit transferi sürecinden yeterince pay alamamış olmalarıyla ilişkili görünmektedir. Elit transferinde yaşanan bu sıkıntının söz konusu oluşumlara liderlik yapan aktörlerin eğitim düzeyi, zengin ilişkiler ağı ve ekonomik güç gibi olgulardan nispeten az yararlanmış aktörler arasından çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durumun kurumların işletme mantığına ve örgütlenme biçimine doğrudan yansıdığı anlaşılmaktadır. Mali görünüm ve uzun süreli olamama konusunda yaşanan sıkıntıların kaynağında da aynı olgu yer almaktadır. Bu kurumlar bütün sivil toplum kuruluşlarının karşı karşıya olduğu en temel problem olan kaynak geliştirme konusunda modern sivil toplum kuruluşlarına göre daha büyük sıkıntılarla karşı karşıyadır. Bağışlar ve kaynak oluşturma konusunda toplumun sosyo-ekonomik düzeyi düşük kesimlerine bağımlıdırlar. Devletin denetiminin dışında büyümeleri nedeniyle yasal zeminin dışına çıkma ihtimalleri yüksektir ve yine denetim eksikliği nedeniyle devletin sivil toplum kuruluşlarına sağladığı yasal katkı ve ödeneklerden yararlanmakta zorluk yaşamaktadırlar. Uzun yıllar boyunca devletin kör noktasında kalan ve sivil toplum geleneğimizin bir parçası olan bu yapılar devletin radarının dışında olsa da varlıklarını sürdürmektedirler. Bu durum hem Türkiye’nin sivil toplum alanının kapsamlı bir biçimde anlaşılmasını engellemekte hem de kayıt-dışı oluşumlara zemin hazırlayarak FETÖ gibi yıkıcı örgütlerin bu zeminlerden beslenmelerini

sağlayarak toplumsal ve siyasal problemlere yol açmaktadır. Bu yönüyle kendi sivil toplum kodlarımıza ideolojik saiklerle kör kalınmasının yarattığı sıkıntılar, yalnızca Batı karşısında bir özgüven eksikliği olarak değil aynı zamanda denetimsiz gelişmelere yol açarak sakıncalı bir sürece zemin hazırlamış gibi görünmektedir.

Bununla birlikte sivil toplum alanı için Batı’da sadece hibritleşme şeklinde değil, toplumun bütün kaynaklarını denetim altına almayı hedefleyen bir bakış açısının da giderek yaygınlık kazanmaya başladığı görülecektir. Bu çerçevede sivil toplum kuruluşları için yeni ayrımlar öngörülmekte ve “inanç temelli” ve “seküler” şeklinde bir ayırım ortaya konularak var olan bütün sivil toplum kuruluşlarını sistemin içine entegre etmeyi öngören bir planlama yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Gerekli yasal düzenlemeleri ihmal etmeyen bu süreç sivil toplum kuruluşlarının giderek artan oranda hibritleşmesi ile el ele gitmekte ve sivil toplum alanının hem inanç motivasyonlu hem de seküler motivasyonlu oluşumlarını içine alan kapsamlı bir sürece dönüşmektedir. Bu durum özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde tarihimizde benzeri hayata geçirilmiş olan, devletle iç içe geçmiş bir sivil toplum yapısının oluşmakta olup olmadığı, farklılaşan bu sivil toplum anlayışının mahiyetinin ne olduğu, geleceğinin ve etkilerinin ne olacağı şeklinde haklı soruları ortaya çıkarmaktadır. Değişen bu paradigmanın, 2000 öncesinde Batı’dan ithal ederek takip etmeye çalıştığımız sivil toplum tartışmalarından farklı olarak, bizim sivil toplum kuruluşu geleneğimizi açıklama yönünde faydalı yönleri bulunmaktadır. Gerek devletle yakın ilişki ve iş birliği içindeki sivil toplum kuruluşu anlayışı gerekse inanç temelli-seküler sivil toplum kuruluşu ayrımı Türkiye’de cari olarak faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını ideolojik kısıtlamaların dışında ele almamıza yardımcı olabilecek bir teorik çerçeve olarak son derece işlevsel olmuştur. Türkiye’nin kendine özgü yanlarını bir eksiklik yahut yanlışlık olarak değil, tarihsel bir devamlılığın sonucu olarak görmemize yardımcı olan bu bakış açısı ile devletle yakın ilişki içindeki sivil toplum kuruluşu anlayışı kendisine bir zemin bulabilmiş, yalnızca seküler oluşumları içine almayan bir perspektif de özellikle Türkiye gibi sekülerizm ve laiklik tartışmalarının hararetli olarak yapıldığı bir ülkede sivil toplum alanının tamamını gören bir perspektif açısından faydalı olmuştur. Çalışmamızda ideolojik değil, tanımsal bir ayırım olan inanç temelli-seküler sivil toplum kuruluşu ayrımını kullanarak, sivil toplum kuruluşlarının birbirlerine yaklaştıkları ve ayrıştıkları yönleri daha iyi

görebilmek mümkün olmuştur. Bu bakış açısı ile hareket ederek Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının “toplumsal fayda yaklaşımı”nı ortaya koymak istediğimizde, inanç temelli ve seküler sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle benzeştikleri ve ayrıştıkları yönler belirginlik kazanmıştır. Çalışmamızda seküler sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ele alınmış, inanç temelli sivil toplum kuruluşlarına örnek olarak da Türkiye Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı incelenmiştir.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Türkiye’de sivil toplumun alanının giderek genişlemeye başladığı 1980’li yılların ikliminde ortaya çıkmıştır. ÇYDD mensuplarının kurucularının tamamına yakını cumhuriyetin ilk yıllarında yetişmiş insanlardır. Bu insanlar cumhuriyet devrimlerine de şahitlik eden nesildir. Bu nesillerin ortak özelliği 20. Yüzyıl başında çöken bir devletin kalıntıları üzerine yeni bir devletin kuruluşuna şahitlik eden nesillerin çocukları olmaları ve yeni devletin ilk yıllarında çocukluk ve gençlik yıllarını geçirmiş olmalarıdır. Bu nesillerin zihinlerinde bir yüzyıl boyunca ayakta kalmaya çalışan fakat Batı karşısında sürekli savunma pozisyonunda kaldığı gibi elde ettiği mevzileri de uzun süre koruyamayarak devamlı surette geri çekilen bir devlet imajına karşılık görece “başarılı” bir devlet karşılaştırması hakimdir. Bu ikilik halinin bir ucunda “travma”, diğer ucunda ise travma yaşatan durumdan kurtuluşla karakterize olan bir “yüceltme” durumu vardır. Cumhuriyeti kuran kadroların bir taraftan felsefi ve kültürel anlamda Batı ile dirsek temasında oldukları bilinmektedir. Osmanlı Devleti’nin son yıllarında Avrupa’ya eğitim almaya giden Osmanlı elitlerinin Batı sanatı, bilimi, kültürü, felsefesi ve yaşam tarzı ile ilişki kurdukları ve Batılı değerlere aşina oldukları bilinmektedir. Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında Batı’da yapılan siyasi ve felsefi tartışmalar bu elitler eliyle Osmanlı topraklarına aktarılmış ve İmparatorluğun son yüzyılında harareti giderek artan tartışmalara kaynaklık etmiştir. Bu süreçte söz konusu aktörlerin bir kısmının Batı ile kurduğu ilişki düşünsel düzeyde olmaktan çıkıp manevi bir karakter göstermeye başlamıştır. Bu noktada Gramsci’den ödünç alarak “rıza” ve “sadakat” kavramlarını kullanmak faydalı olacaktır. “Kültürel hegemonya” kavramını formüle eden Gramsci’ye göre güce giden yol kitlelerin sadakatini sağlamaktan geçer ve bu anlamda kültüre çok önemli bir rol düşmektedir. Hegemonyanın en belirgin şekilde kendisini hissettirdiği alan kültürdür. Kültürel alanı domine eden bir güç, kişilerin ve kitlelerin sadakatini ve rızasını kazanabilir. Rıza ve sadakat duyguları ile hareket eden

bireylerin ve kitlelerin ise hegemonyaya direnme mekanizmaları ortadan kaldırılmış olur. Bu tür bir hegemonya ilişkisi Batı'ya giden aydınlarımız ile Batı arasındaki güç ilişkisini açıklamak için faydalı görünmektedir. Batı'ya aydınlarımızın gitmeye başladıkları dönem 18. yüzyıl sonrasındır.¹⁷⁹ Bu ziyaretler özellikle 19. Yüzyılda en yüksek seviyelere çıkmıştır. Söz konusu dönem Batı'nın bir yandan sömürgecilik vasıtasıyla elde ettiği zenginliğin giderek arttığı diğer taraftan da bu zenginliği kullanma biçimiyle ilgili bazı kararlar aldığı bir dönemdir. Bu kararların başında şehirlere yapılan kozmetik müdahaleler gelmektedir. Düzenli, bu müdahaleleri şu şekilde açıklamaktadır:

*Hausman'ın Paris'e yaptığı müdahaleleri düşünün; o sıralar Paris yaşanılacak bir yer değil. Yoğunluk bakımından, kentsel altyapı bakımından, sosyal ilişkiler, fiziki şartlar, bir felaket aslında orası. Peki ne yapıyorlar, insanları yerlerinden edip, onları çeperlerde, uzak teneke mahallelere mahkûm edip, boşalttıkları alanlara büyük akslar açıyorlar, parklar yapıyorlar. Ve tamamen gösterişe yönelik suni bir girişim olarak cereyan ediyor Paris'teki değişiklikler. Hatta bilinen bir şeydir; mimarlar sadece binanın caddeden cephe alan kısmıyla ilgileniyor. Arka tarafta rezalet devam ediyor. (...) Benzeri Londra'da, Liverpool'da yapılıyor.*¹⁸⁰

Aydınlarımız açısından Batı ile ilk karşılaşma bu şekilde dönüştürülmüş ve kozmetik açıdan müdahaleye uğramış şehirlerde yaşanmıştır. Ziya paşanın “Diyâr-ı İslâm'ı gezip hep virâneler gördüm, diyâr-ı küfrü gezip hep kâşaneler gördüm” şeklindeki dizeleri bu karşılaşmanın etkilerini özetlemesi açısından önemlidir. Zira aydınlarımız Batı başkentlerinde gördükleri manzarayı Batı toplumunun tamamına teşmil etmiş ve Batı'nın toptan gelişmiş, mamur, ileri ve göz kamaştırıcı bir medeniyet olduğu fikrini edinmişlerdir. Başkentlerin dışına hatta dış mahallelerine bile uğramadan einançlımış bu kanaatlerin karşılığı ise Batı karşısında kompleks ve yenilmişlik duygusu olmuştur. Bu kompleks ve yenilmişlik duygusu aydınlarımızın bir kısmında Batı'ya karşı bir hayranlık oluşmasına sebep olmuş ve Gramsci'nin

¹⁷⁹ Batı'ya yapılan ziyaretleri başlatan yolculuk Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa'ya yaptığı ziyarettir. Bkz. Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi, **Fransa Sefaretnamesi**, Hazırlayan: Abdullah Uçman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

¹⁸⁰ Mehmet Ögün, Halil İbrahim Düzenli, Murat Şentürk, **Yaşanabilir Şehir Tasavvuru ve Kentsel Dönüşüm**, İstanbul: Dübam Yayınları, 2015, s. 8.

bahsettiği rıza ve sadakat duyguları, aydınlarımızın Batı'ya karşı beslediği kuvvetli bir his haline gelmiştir. Böylece bir kısım aydınımız için Batı ile yakınlıklarının felsefi ve kültürel düzeyi de aşarak manevi bir bağlanma düzeyine ulaştığı söylenebilir. Cumhuriyetin kuruluşunda etkili olan kadrolar bu süreçten bağımsız değildir. Bir kısmı bahsi geçen şekilde Batı ile etkileşime girmiş, bir kısmı ise bu türden görüşlerden etkilenmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra yeni kurulacak devletin hangi temeller üzerine oturacağıyla ilgili tartışmalar bu entelektüel iklimden önemli oranda etkilenmiştir. Yeni devletin kuruluşunda rol alan aktörlerin pek çoğunun zihninde eskimiş, köhne ve başarısız bir örnek olarak gördükleri Osmanlı mirasına karşılık her anlamda yükselen, yeni ve göz kamaştırıcı olarak gördükleri Batılı referans çerçevesi karşı karşıya gelmiştir. Tartışma yeni devletin Batılı istikamette yol almasına karar verilmesiyle son bulmuş ve devlet bu yönde bir dizayn sürecine sokulmuştur. Böylece yeni devletin kurucularının elindeki yegâne referans çerçevesi Batı olmuştur.

Ancak bu tercih kurucu elitleri zihinsel bir zorluk ile karşı karşıya getirmiştir. Batı karşısında varlık yokluk savaşı veren bir halka önderlik eden kurucu elitlerin, Batı karşısında galip gelişin ardından, devletin ve toplumun yönünü kültürel, siyasi ve felsefi anlamda Batı'ya çevirmesinin yarattığı zihinsel bir çelişkidir bu. Bir yandan kendisini yok etmek ve tarih sahnesinden silmek isteyen Batı'ya karşı mücadele veren, diğer yandan da hayatîyetin devamı için Batılılaşmaktan başka çare göremeyen elitlerin, bu çatışmayı aşmak için başvurdukları yöntem, geçmişin seçici bir şekilde reddi şeklinde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'ni gerçekte olduğu gibi selef olarak değil de adeta Türk tarihinde bir sapma olarak açıklama çabaları ortaya çıkmıştır. Osmanlı mirasının atlanarak Orta Asya'da bir kök aranmaya çalışılması, tarihin Osmanlı öncesi Türk tarihinden ibaret bir anlayışla okunmaya çalışılması gibi uygulamalar bu travmayı aşma çabalarının sonucunda yaşanmıştır. Selefini tarih sahnesinden kaldıran, kendilerini ise kıyasıya bir mücadele sonucunda yok edemeden ancak ciddi şekilde küçülterek ve zayıflatarak geri çekilen bir gücü her anlamda idealize etmenin yarattığı çelişki yumuşatılmaya çalışılmıştır. Bu çabaların doğal sonucu Batı'nın siyasi bir tercihten fazlası olarak görülmesi şeklinde tezahür etmiştir. Zira bu ilk nesil, sürekli olarak yenilen, geri çekilen bir devlet ve düşman işgali altında harap olmuş bir ülkeye tanıklık etmiş, buna karşılık Batılılaşma tercihini yapan yeni devletin sınırlarını bir biçimde

güvence altına aldığı ve yeniden inşa sürecine girdiğini görmüşlerdir. Düşman işgali ve tarih sahnesinden silinme ihtimalinin yarattığı travmadan sonra yepyeni bir devlet ve var olma imkânı olarak görünen cumhuriyet, bu ilk neslin zihninde olumlu her şeyin nedeni olarak kodlanmıştır. Buna karşılık olumsuz her şey eski devlet ve sistemle ilişkili hale gelmiştir. Gelişme, ilerleme, kalkınma gibi olumlu içerikler yüklenen bütün kavramlar Batı ile ilişkili, gerilik, köhnelik, bağınazlık, cehalet, yenilgi gibi olumsuz içerikli kavramlar Osmanlı Devleti ile ilişkili hale gelmiştir. Bu ilişki kurma biçiminin dolaysız sonucu Osmanlı mirasına dönük ontolojik dışlamaya karşılık, Batı değerlerine dönük yine ontolojik düzeydeki yüceltme olmuştur. Buna göre Osmanlı Devleti, Batı karşısında yenilmiştir çünkü dininden, kültürüne, kanunlarından diline kadar her şeyi köhnemiştir. Yıkılmanın sebepleri siyasi olmaktan ziyade kültürel ve inançtır. Buna karşılık Batı sahip olduğu bütün değerlerle muasır medeniyet denen şeyi inşa etmiştir. Dili, inanç, kültürü, teknolojsi, sanatı, siyaset teorisi, bilimi ve yaşam biçimi ile Batı'nın tarihin bir döneminde Osmanlı Devleti karşısında galip gelmesi, bu perspektif içinden şaşırtıcı değildir. Bu nedenle Batı medeniyet dairesi içinde kalmaya devam edilmelidir ve cumhuriyetin sağladığı en büyük kazanım bu olmuştur. Cumhuriyeti korumak, bu zihniyetin ve yaşam biçiminin korunması için kritik önemdedir.

Bu refleksler cumhuriyetin kurucu elitleri için geçerli olduğu kadar sonraki yıllarda bürokrasiden, ticarete, sanattan, siyasete ülkenin üst kademelerinde yer alan hemen hemen bütün kesimleri için de geçerli olmuştur. Batı tercihinden memnun olan ve yaşam tarzlarını da buna göre düzenleyen elitler, cumhuriyeti, Batıcı yaşam tarzının adeta bir garantisi olarak görmüşlerdir. Kendi yaşam biçimlerinin ve zihniyetlerinin korunması için bir katalizör olarak gördükleri cumhuriyeti, “koruma ve kollama” görevini de böylece üzerlerine almışlardır. Askeri ve sivil bürokrasi içinde, ticaret dünyasında, siyasette ve sanatta bir döneme kadar hâkim olan kesimlerin aynı zamanda bu reflekslerle donanmış kesimler olmasının sebebi budur. Bu anlayış içinden, Batı tercihini sorgulayan, yaşam tarzı olarak Batılı yaşam tarzını benimsemeyen yahut farklı bir öneri getiren bütün toplumsal hareketler ve kesimler ya da değişim talepleri, cumhuriyet değerlerine karşı birer tehdit olarak algılanmıştır. Batılı yaşam tarzının adeta bir turnusol kâğıdı işlevi gördüğü bu anlayışa göre; herhangi bir bireyin yahut toplumsal kesimin cumhuriyet değerlerine ve kazanımlarına bağlı olup olmadığını anlamının

yegâne yolu, söz konusu yaşam biçimini içselleştirip içselleştirmedine bakılmasıdır. Şayet söz konusu yaşam biçimine uyumsuz bir görüntü söz konusuysa orada cumhuriyetin kazanımlarının ortadan kaldırılması yahut silikleşmesi söz konusudur ve bu konuda harekete geçilmelidir.

ÇYDD mensupları bahsi geçen bu bakış açısının düşünsel mirasçısı olarak görünmektedirler ve sivil toplum alanında yürüttükleri faaliyetleri yukarıda anlatılan refleksler çerçevesinde hayata geçirmektedirler. ÇYDD'nin kuruluşuna kaynaklık eden başlıca motivasyon, laiklik", "çağdaşlık", "Atatürk devrimleri" gibi ideolojik uğrakları olan son derece kapsamlı bir dünya görüşünün toplumsal alana taşınmasıdır. Bu anlamda ÇYDD kurucularının da gönüllülerinin de Türkiye toplumuna dair pek çok alanda önerilerinin olduğu görülmüştür. ÇYDD ile ilişkili aktörlerin hemen hemen tamamının zihninde toplumun yapısının nasıl olması gerektiğinden, toplumun gideceği yöne, kültürel görüngülerden, bireysel ilişkilere, siyasetten, ekonomiye kadar pek çok alanla ilgili 'ideal tip'ler vardır. Başta Türkan Saylan olmak üzere bütün kurucu figürlerin zihinlerinde bu konuda son derece net fikirler olduğu anlaşılmıştır. Bu fikirler ve ideal tipler ÇYDD'nin kuruluşuna kaynaklık eden ve sonraki dönemde derneğin gideceği yönü belirleyen ana güzergâh olmuştur. Başlangıçta İstanbul'da örgütlenen ve Saylan'ın ifadesiyle "sosyetik bir sivil toplum kuruluşu" görünümü arz eden dernek, zaman içinde evrimleşerek belli bir odak kazanmıştır. Bu odak toplumsal sorunların kaynağında eğitim eksikliğinin, özellikle de kız çocuklarının eğitim olanaklarının sınırlılığının yattığı düşüncesidir. Bir noktadan sonra Saylan ve arkadaşlarının sorunların kaynağında olduğunu düşündükleri eğitim konusu üzerine giderek daha kafa yormaya başlamaları söz konusu olmuştur. Toplumunu arzu ettikleri yönde değiştirmenin yolunun özellikle kız çocuklarının eğitilmesinden geçtiğini düşünen ÇYDD kurucularının, çalışmalarını bu yönde yoğunlaştırmaya karar vermeleri gündeme gelmiştir. Bu aşamadan sonra derneğin çalışmalarının vazgeçilmez iki teması, 'eğitim' ve 'kız çocukları' olmuştur.

ÇYDD yaslandığı düşünsel öncüllerle süreç içerisinde sadece eğitim alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olmaktan çıkarak, belli bir zihniyetin temsilcisi haline gelmiştir. Her ne kadar başlangıçta organik bir çevreden doğmuş olmasa da zamanla belli toplum kesimlerinden ve medyadan güçlü bir destek alması söz

konusu olmuştur. Bu destek onu özellikle 2007 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı krizi sırasında ideolojik bir noktaya taşımış ve Cumhuriyet Mitingleri olarak adlandırılan toplumsal eylemlerde katılımcı ve yönlendirici olarak yer almalarını beraberinde getirmiştir. Derneğin kurucularının bir kısmı Cumhuriyet Mitingleri'nin organizasyon komitesinde yer alırken, dernek, başta Türkan Saylan olmak üzere bazı önemli figürlerinin yaptıkları konuşmalarla, Cumhurbaşkanlığı krizinde açık bir siyasi pozisyonu savunur hale gelmiştir. Hükümeti açıkça eleştiren, laiklik karşıtı olmakla suçlayan ve bazı ağır suçlamalar yönelten derneğin bu faaliyetleriyle sivil toplum kuruluşu tarifinin sınırlarını oldukça zorlayan ve siyasal partilerin çizgisine yaklaşan bir ideolojik angajman içine girdiği görülmüştür. Derneğin bu süreçte oynadığı rol zamanla sivil toplum kuruluşu olarak karakterine etki etmiş gibi görünse de derneğin eğitim alanındaki faaliyetleri devamlılığını korumuş ve “toplumsal fayda” oluşturmaya dönük ana eksen olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Çalışmamız sırasında derneği toplumsal fayda yaklaşımını aydınlatmak üzere ÇYDD yöneticileri, gönüllüleri ve hizmet alanlarından oluşan 15 kişilik bir katılımcı grubu ile birebir ve yüz yüze derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş ve görüşmeler sonucunda ÇYDD'nin toplumsal fayda yaklaşımını şekillendiren bir ana tema ve bu ana tema etrafında oluşmuş alt temalar ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede görüşmelerimizden çıkan en önemli sonuçlardan biri ÇYDD'nin ortaya çıkışına, faaliyetlerine ve hem toplumsal hem de siyasi alana dair reflekslerine yön veren ana temanın ÇYDD'nin taşıyıcısı olduğu “çağdaşlık” anlayışı olduğu bilgisidir. Bu anlayış ÇYDD'nin eylemlerine yön veren ve doğal olarak da “toplumsal fayda” anlayışını şekillendiren ana temadır. ÇYDD'nin amacı, misyonu, vizyonu, insan/kadın/toplum tasarımları, gelecek tasavvuru, toplumsal ve siyasi görüşleri ve ürettiği hizmetler bu anlayış etrafında şekillenmektedir. ÇYDD bu anlayış nedeniyle ve bu anlayıştan hareketle sivil toplum alanında yer almaktadır ve amacı bu çağdaşlık anlayışını topluma yaymaktır.

ÇYDD'nin çağdaşlık anlayışı sadece bir zihniyet biçimi değil aynı zamanda belli alanlarda kristalize olan bir anlayıştır. Bu anlayışı görünür hale getiren bileşenlerden söz etmek mümkündür ki bunlar; ÇYDD'nin misyonu, “cumhuriyetin kazanımlarını koruma ve kollama” perspektifi, laiklik anlayışı, insan/kadın/toplum tasavvuru ve yöntemi olmak üzere beş temadır. ÇYDD'nin misyonu ÇYDD'nin çağdaşlık anlayışı

etrafında şekillenmekte ve bu anlayışı topluma yayma amacı dernek mensupları için merkezi konumda yer almaktadır. ÇYDD'nin "çağdaşlık" etrafında şekillenen bir misyon duygusuna sahip olması benzer düşünceye sahip insanların da ilgisini çekmekte ve dernek bünyesinde güçlü bir gönüllülük ağına hayat vermektedir. Bu çerçevede ÇYDD bünyesinde faaliyet gösteren hatırı sayılır miktarda gönüllü bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır. Görüşmelerimizde yer alan katılımcıların pek çoğunun ortak şekilde paylaştığı söz konusu gönüllülük bağı, devamında mensuplarına bir içsel tatmin olarak geri dönmektedir. Bu anlamda ÇYDD ile kurulan gönüllülük bağını oluşturan ve koruyan başlıca faktörün ÇYDD'nin mensuplarına ciddi bir içsel tatmin yaşatması olduğu söylenebilir. ÇYDD'nin mensuplarına sunduğu ortam aynı zamanda hem bir sosyalleşme ortamı olarak hem de güçlü bir sosyal destek mekanizması olarak da işlev görmektedir. Bu durum ÇYDD mensuplarının derneğe bağlılıklarını daha da arttırıcı bir etken olarak gözlemlenmiştir. Kişilerin yaşadıkları içsel tatmin nedeniyle güçlü bir gönüllük motivasyonu duydukları ve yüksek bağlılık sergiledikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra söz konusu bağlılığın oluşmasında ÇYDD bünyesinde güçlü bir sosyalleşme ortamı bulunmasının, bu ortamın aynı zamanda bir sosyal destek mekanizması olarak işlev görmesinin ve dernek mensuplarının bu durumdan hoşnut olmalarıyla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Buna göre; ÇYDD mensupları sadece zihinsel düzeyde yahut ideolojik ve siyasi anlamda yakınlık kurdukları için değil aynı zamanda manevi olarak bağlandıkları için de ÇYDD bünyesinde faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu noktada manevi bağlılığın mı ideolojik birlikteliğe yol açtığı yoksa ideolojik kalkış noktalarının mı manevi bağlanmaya sebep olduğu konusu tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu bağlılık düzeyi ÇYDD mensupları için derneğin anlamını katmanlı bir hale getirmekte ve derneği hayatlarında merkezi bir yere koymalarına sebebiyet vermektedir.

Cumhuriyet'in kazanımlarını koruma ve kollama perspektifi ÇYDD mensuplarının zihniyetinde yer eden en önemli uğraklardan biridir. ÇYDD'nin çağdaşlık anlayışı ekseninde kendisine yer bulan bu perspektif, sınırları belirgin bir düşünsel çerçeveden ziyade, cumhuriyetin kazanımları olarak görülen olguların korunmasına ve yaşatılmasına dönük bir reflekse benzemektedir. ÇYDD mensupları cumhuriyeti sadece bir yönetim biçimi olarak değil, çağdaş bir yaşam biçimi öneren ve

onu garanti altına alan yegâne hayat felsefesi olarak algılamaktadırlar. Bu yönüyle cumhuriyeti sahip oldukları çağdaşlık anlayışının adeta mücessem hale geldiği bir mecra olarak değerlendirmekte ve bizatihi cumhuriyetin korunması ve yaşatılmasını zihniyetlerinin yaşatılmasının garantisi olarak görmektedirler. Söz konusu bakış açısıyla tarihi de toplumsal yaşamı da cumhuriyetin varlığı, yokluğu ekseninde bir karşıtlık içinde açıklamakta ve “Cumhuriyet değerleri” olarak adlandırdıkları, “çağdaşlık” anlayışlarının ürünü olan argümanlardan beslenen değerler sistemini de toplumsal yaşamın yönünü tayin etmek üzere bir doğru-yanlış cetveli olarak kullanmaktadırlar. Toplumsal değişme ve çeşitlilik anlamında oldukça katı bir pozisyon öneren bu bakış açısı, ilerleme, gelişme, modernlik gibi argümanların sıkça kullanılmasına sebep olan çağdaşlık anlayışına rağmen son derece durağan, muhafazakâr ve misyon yönelimli bir perspektif ortaya koymaktadır. Burada en dikkat çekici hususlardan biri; ÇYDD mensupları için Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra kadınların durumunda meydana gelen değişmelerin önemi ve bu değişimlerin ortadan kalkmasından duyulan endişenin zihniyetlerindeki merkezi yeridir. ÇYDD’nin ortaya çıkışındaki etkenler arasında kendisini en güçlü olarak hissettiren duyguların başında bu gelmektedir. Cumhuriyet’e sahip çıkılmadığı takdirde kadınların toplumda ezilen, horlanan, aşağılanan bir konuma ineceğine, eğitim imkanlarından mahrum bırakılacağına dair endişe, özellikle ÇYDD mensubu kadınların zihin dünyasında önemli bir yer işgal etmektedir. Bununla birlikte “cumhuriyet değerleri” olarak adlandırılan doğru-yanlış cetvelinin içeriğinin ne olduğuna dair objektif bir kabulün olduğu ve bütün dernek mensuplarının bu çerçeveyi olduğu gibi içselleştirildiği düşünülmemelidir. Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla “cumhuriyet değerleri” çerçevesi, kişilerin yaşları, sosyo-ekonomik durumları, eğitim düzeyleri ve siyasetle ilişkilerine bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Katılımcılar kendi sübjektif koşulları içinde bir içerik kazandırdıkları “cumhuriyet değerleri” ile dünyayı, tarihi ve toplumları okumaktadırlar ve bu nedenle cumhuriyet değerlerinin yaşatılmasını hayati önemde görmektedirler. Bu noktada dernek mensuplarının tamamında gözlenen “geçmişe özlem” duygusu dikkat çekicidir. Zira katılımcılar herhangi bir sınıflandırma yapmaksızın yahut şerh koyma gereği duymaksızın toptancı bir yaklaşımla geçmişi güzel, olumlu, iyi gibi sıfatlarla tanımlamakta ve “cumhuriyet değerleri”nin sorunsuz şekilde yaşatıldığı muhayyel bir geçmiş tanımlamaktadırlar. Bu bakış açısına göre geçmişte işler çok iyi gitmektedir

fakat bugün “cumhuriyet” de “cumhuriyet değerleri” de tehdit altındadır. Bu duyguların ortaya çıkmasında ÇYDD mensuplarının bugün kendilerini devletten uzaklaşmış olarak algılamalarının etkisi büyüktür. Geçmişte devlete yakınlık hissinin, beraberinde bir güven duygusu yaşattığı ve ÇYDD zihniyeti için geçmişin bütünüyle olumlu olarak tanımlanmasına sebep olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’de geçmişte iktidardan uzak tutulan yahut bir biçimde kovuşturulan ve haklarından mahrum bırakılan kesimlerin varlığına dair herhangi bir farkındalığı içermeyen bu bakış açısı, bugünü toptancı bir mantıkla mahkûm etmeyi beraberinde getirmektedir. Bu durum, ÇYDD mensuplarının topluma ve tarihe bakarken kapsayıcı bir bakış üzerinden değil, parçası buldukları toplumsal kesim üzerinden okuma yapmalarından kaynaklanıyor gibi görünmektedir ve kendi zaviyelerinden işlerin kötüye gittiğine dair inancın tüm topluma teşmil edildiği anlaşılmaktadır. Dernek mensuplarının geçmişe duydukları özlemi besleyen iktidardan uzaklaşma hissinin sebebi, 2002 yılından beri iktidarda olan AK Parti döneminde, merkezde olmanın getirdiği belirgin avantajların ortadan kalktığına dair algılarıdır. İktidarla mesafe hissine eşlik eden engellenmişlik duygusu, ÇYDD mensuplarının geçmişe özlem duygusunu pekiştirmektedir. Bu duygular ÇYDD mensuplarının devletle ilişkilerinde de belli meydan okumalarla karşı karşıya kalmalarına sebebiyet vermektedir. Pek çok ÇYDD mensubu, devletin bir sivil toplum kuruluşu olarak kendilerine destek olmadığını, işlerini kolaylaştırıcı adımlar atmadığını ve bir cümleyle kendilerini sevmediğini düşünmektedir.

İktidara karşı söz konusu bu uzaklık ÇYDD mensuplarının yalnızca geçmişe dönük yoğun bir özlem duymalarına sebep olmamakta aynı zamanda geleceğe dair de belirsiz hisler içinde bulunmalarına sebebiyet vermektedir. Ancak ÇYDD mensupları için bu uzaklık hissi aynı zamanda siyasete dönük güçlü bir ilgiyi de beraberinde getirmekte, dernek mensuplarının siyasete dair ciddi bir talep sahibi olmalarını sağlamaktadır. Bu durum ÇYDD’nin, ülkenin siyasi gidişatına etki eden olaylarla ilgili doğrudan pozisyon almasını beraberinde getirmektedir. Daha önce 2007 yılında gerçekleşen Cumhuriyet Mitingleri sırasında en rafine örneğini bulan bu siyasi duruş, 2016 referandum sürecinde de karşımıza çıkmış ve ÇYDD mensuplarının 2007 yılındakine benzer şekilde, aktif şekilde sahada yer almalarına sebebiyet vermiştir. Bir sivil toplum kuruluşu olarak aktif şekilde sahada yer alan ÇYDD’nin bu süreçte belli

risklerle karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır. 2002 yılından sonra başlayan siyasal değişimle siyasal merkezin dışına düşen ÇYDD'nin, siyasete aktif şekilde müdahalede bulunması ve bu süreçte siyasete ait dışlayıcı ve zaman zaman saldırgan retoriği adapte etmesi son derece sorunlu görünmektedir. Görüşmeler sırasında dernek mensuplarının kullandığı dilin son derece radikal, politik bir dil olduğu ve ÇYDD mensuplarının topluma ve siyasete dönük dışlayıcı açıklamalar içinde buldukları dikkat çekmiş bu durumun ÇYDD'nin bir sivil toplum kuruluşu olarak toplumsal motivasyonuna ve faaliyetlerinin gelecekte izleyeceği yöne etki edeceği anlaşılmıştır. Toplumun marjlarına doğru ilerleme riskinin, toplumsal değişim yaratma iddiası olan bir sivil toplum kuruluşunun tercih etmeyeceği bir gelecek projeksiyonu olduğu açıktır ve ÇYDD'nin bu meydan okumaya nasıl cevap vereceğine dair bir hazırlığının olmadığı anlaşılmıştır.

ÇYDD mensuplarının “Cumhuriyetin kazanımları” şeklinde formüle ettikleri olgular içerisinde en değerli gördükleri, Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte laikliğin benimsenmiş olmasıdır. Dernek mensuplarının ve kurucularının toplumsal faaliyetlere başlamaları ve yürütmelerindeki başlıca motivasyon kaynağı burasıdır. Derneğin kurucularının zihninde toplumsal yaşamda laiklik ilkesini aşındıran olguların yaşanmakta olduğuna dair kuvvetli bir imgelem vardır. ÇYDD mensuplarının zihinsel formasyonları içinde önemli yer işgal eden laik-antilaik, gerici-ilerici gibi dikotomilerin kaynağında bu imgelem yer almaktadır. Toplumsal alanda, o an için bir karşılığı olmasa bile, toplumun bu tehlikelerle karşılaşma ihtimalinin her zaman var olduğuna ve buna dair bir hazırlık içinde olunması gerektiğine inandıkları anlaşılmaktadır. Güncel sosyolojik veriler tarafından sınılanması mümkün olmayan bu kanaatin ÇYDD mensuplarının zihnindeki yerinin merkeziliği bilimselliğinden ziyade ideolojikliğinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Bu yönüyle ÇYDD mensuplarının zihinlerindeki laiklik anlayışının, bilimsel bir metot sonucu ulaşılmış bulgulardan ziyade bir inanca benzediğini ve bu inancın değişime direnç gösteren son derece dogmatik bir karakterde olduğunu söylemek mümkün hale gelmektedir. Çalışmamıza katılan ÇYDD mensupları için laiklik ilkesinin, cumhuriyetin en önemli kazanımlarından biri olduğunu ve din-dışı alanın öne çıkmasını ifade eden torba bir kavram olarak işlev gördüğü anlaşılmıştır. Laiklik yorumlarının çeşitli oluşu yahut toplumsal farklılıkların laikliğin uygulanmasında birtakım değişiklikler yaratabileceği gibi nüanslar neredeyse bütün

katılımcılara önemsiz görünmüştür. Çalışmamızın dikkat çekici sonuçlarından bir diğeri ise katılımcıların tamamının günümüzdeki siyasal ortamı değerlendirirken laiklikle bağdaşmayan, bağnaz ve gerici bir yönetimin iş başında olduğuna dair bir izlenim içerisinde olmaları olmuştur. Genel olarak böyle düşüncelerini gerektiren uygulamalara dair somut örnekler veremeyen katılımcılar son derece kategorik ve genellemeci değerlendirmeleri büyük bir rahatlıkla dile getirmişlerdir. Topluma yukarıdan aşağı bakan bu anlayış içinde toplum gitmesi gereken istikametten saptırılmış olarak görünmektedir. Bu bakış açısı beraberinde yoldan çıkan toplumun yeniden yola sokulması için çaba gösterilmesi gerektiğine dair bir motivasyon oluşturmaktadır ve bu noktada laiklik bir turnusol kâğıdı işlevi görmektedir. Başta laiklik ilkesine karşı çıktığını düşündükleri için, ÇYDD mensupları, AK Parti iktidarını tasvip edilmeyen gelişmelerin sorumlusu olarak görmekte ve AK Parti'yi mücadele edilmesi gereken bir odak olarak tanımlamaktadırlar. “Mücadele”, “Türkiye Cumhuriyeti'nin kurtarılması”, “İktidarın yakalanması” gibi ifadeleri kullanan ÇYDD mensupları, bir sivil toplum kuruluşundan ziyade bir siyasi partinin jargonu benimsemiş görüntüsü vermekte ve bu durum ÇYDD'nin yaşadığı politizasyonla ilgili izlenimi güçlendirmektedir.

ÇYDD zihniyetini oluşturan uğrak noktalarından bir diğeri, ÇYDD'nin insan/kadın/toplum tasavvurudur. Dernek mensuplarının sahip oldukları çağdaşlık anlayışı yalnızca belli başlı düşüncelerin toplamından oluşan zihinsel bir olgu değil aynı zamanda aktif bir tutum alış şeklidir. Dernek mensuplarının zihinlerindeki çağdaşlık anlayışı bireysel olarak yaşanabilecek, zihinde yahut kalpte muhafaza edilebilecek bir anlayış olarak görünmemektedir. Mutlak surette yüzeye çıkması, görünür olması ve hatta değiştirmesi, dönüştürmesi gereken bir olgudur. Dernek mensupları topluma değiştirilmesi, dönüştürülmesi, yol gösterilmesi ve doğru yola sevk edilmesi gereken bir topluluk olarak bakmaktadır. Bu yönüyle oldukça müdahaleci görünen çağdaşlık anlayışı, insan, toplum ve kadın konusunda da belli başlı ideal tiplere sahiptir. Bu ideal tiplerin sınırları ÇYDD'nin çağdaşlık anlayışı tarafından çizilmekte, Batı değerleri ve yaşam biçimini içselleştirmek noktasında tavizsiz bir prototip önerilmektedir. Çağdaşlık çerçevesinin dışında kalanlar hakkında ÇYDD mensuplarının olumlu görüşleri bulunmamakta ve bu insanlarla etkileşim hakkında “mücadele”den, “toleranslı olma”ya kadar değişik düzeylerde ilişki kurma önerileri getirilmektedir. Bütün önerilerin

ortaklaştıkları nokta; söz konusu çerçeve içinde kalmayan insan profilinin makbul bir profil olmadığına dair kanaat olarak görünmektedir. Makbul görülmeyen insan/kadın ve toplum tipolojileri dışındaki tipolojilerin ortadan kaldırılması, bu amaçlar doğrultusunda faaliyetlerde bulunulması ÇYDD'nin toplumsal fayda anlayışı için merkezi önemde görünmektedir. Bu amaca ulaşmak üzere eğitime önemli bir görev düştüğü düşünülmektedir. Bireylerin eğitilmesinin bu konudaki kararlarını ve gidecekleri yönü belirleyeceğine, insanların belli bir eğitimden geçtikten sonra mutlak surette “çağdaş” değerleri içselleştireceklerine ve kendi önerdikleri insan/kadın/toplum tasavvuru içinde konumlanacaklarına inanmaktadırlar. Bu nedenle ÇYDD için toplumsal fayda üretmeye dair en önemli yöntemler eğitim, barınma ve burs faaliyetleridir. ÇYDD başlangıçta kız çocuklarına burs ve barınma imkânı sunarak yola çıkmış olmasına rağmen zamanla yardım skalasını erkek çocuklarını da içine alacak şekilde genişletmiştir. Ne var ki ÇYDD'nin kız çocukları üzerinden başladığı yolcuğu derneğin kodlarına derinlemesine işlemiş durumdadır ve derneğin öncelikli gündemi hala kız çocuklarıdır.

Çalışmamızın üzerine bina edildiği ikinci sivil toplum kuruluşu Türkiye Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı'dır. TÜRGEV'i ortaya çıkartan tarihsel şartları değerlendirmek istediğimizde Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar gitmemiz gerekmektedir. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte önemli bir değişim hareketi gündeme gelmiştir. Söz konusu değişim hareketinin en önemli göstergelerinden biri, yeni kurulan Cumhuriyet'in Batılı gelişim çizgisini takip etme yönünde aldığı karar ve buna uygun olarak hayata geçirmeye başladığı uygulamalardır. Bu uygulamalar pek çok yönden Osmanlı döneminde başlayan Batılılaşma hareketlerine benzemektedir. Bahsi geçen benzerlik Batı kaynaklı pek çok değişikliğin ülke gündemine girmesi anlamındaki bir benzerliktir. Ne var ki Cumhuriyetin ilan edilmesiyle Batılılaşma gündeminin farklı bir derinlik kazandığı görülecektir. Devletin yönetim biçimi ve kurumlarıyla Batılı siyaset teorisine uygun olarak dizayn edilmesi gündeme gelmiştir. Bununla da kalınmamış yeni devletin Batılılaşma yönünde attığı adımların toplumsal alana doğru harekete geçirilmesine karar verilmiştir. Bunun anlamı devletin yönetim biçimi ve kurumlarıyla katıldığı Batılılaşma serüvenine, toplumun gündelik hayatı ve yaşam biçimi ile eşlik etmesi demektir.

Türkiye toplumu, kendisini oluşturan kodların tamamını İslamiyet'ten almaktadır.

Türk-İslam kültürü olarak adlandırılan geleneksel kod çerçevesi Türk toplumunun karakteristik özelliklerini, zihniyet yapısını ve reflekslerini belirlemektedir. Bununla birlikte Türk toplumunun tarih içindeki serüveninin ana hatlarını çizen de yine İslamiyet ve İslam siyaset felsefesi olmuştur. Türk toplumuna yönelen Batılılaşma çizgisini takip etmesi talebi, gaza ve fütüvvet motivasyonu ile tarih sahnesinde yerini almış, ulaştığı toprak büyüklüğüne ve siyasi başarıya bu ilkelere hareket ederek kavuşmuş, yine bu ilkelere hareketle Kurtuluş Savaşı vererek Batılı devletlerin işgal girişimini boşa çıkarmış bir toplumun, kodlarındaki İslami öğeleri tamamıyla terk etmesi anlamında bir değişim talebi haline gelmiştir. Böylesi bir talep ve bu talebin zorlayıcı karakteri, Türk toplumunu kendisi olmaktan çıkarmaya dönük travmatik bir deneyim haline dönmüş ve zaman içerisinde toplumun başta gündelik yaşantısı olmak üzere belli başlı alanlarda sıkıntılarla karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermiştir. Girişilen devrimler ve ortaya konan değişim hareketleri inanç hayatının yaşanmasının önüne önemli engeller çıkarıp, Türkiye’de yaşayan muhafazakâr insanları birçok yönden zor durumda bırakırken, yaşanan sıkıntılar 20. Yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu konu devletle toplum arasında daima bir gerilim alanı olarak varlık bulmuş ve devletle toplumun birbirlerine yabancılaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçte geniş halk yığınlarının sorunlarını devlete duyurabilecekleri kanallar ortadan kalktığı gibi, sivil toplum alanında da toplumun taleplerine karşılık verecek sağlıklı yapılar ortaya çıkamamıştır. Birtakım yapılar devletle toplum arasındaki mesafeden faydalanarak illegal şekilde örgütlenmiş ve sözde toplumun taleplerinin taşıyıcısı olma iddiası ile toplumsal alanda güç kazanmışlardır. Bir süre sonra ise toplumsal alandan devşirdikleri güç ve meşruiyetle devletin organlarını etki altına almayı ve bir yönüyle devlete sızmayı başarmışlardır. FETÖ bu türden illegal yapıların en tehlikelilerinden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Türkiye’de toplumun inanç yaşantısını idame ettirmeye dönük talepleri gayrimeşru talepler değildir. Devletle bir gerilim alanı haline gelmesine rağmen halkın bu yöndeki talepleri hiçbir zaman tam anlamıyla ortadan kalkmamıştır. Bu anlamda 1996 yılında kurulan TÜRGEV halkın meşru inanç taleplerine sivil toplum alanında karşılık veren en önemli hareketlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. TÜRGEV, 1996 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olduğu dönemde, bugünkü Türkiye

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan öncülüğünde kurulmuştur. O tarihte, İstanbul Eğitim ve Gençliğe Hizmet Vakfı (İSEGEV) adıyla sadece İstanbul'da hizmet veren vakıf, 2012 yılının Ağustos ayında hizmet alanını Türkiye çapına genişletme kararı almış ve bu çerçevede ismini Türkiye Gençlik ve Eğitime Hizmet Vakfı (TÜRGEV) olarak değiştirmiştir. 1996 yılında İstanbul'daki bir yurtla faaliyetlerine başlayan vakıf, 2018 yılı itibarıyla 64 yurt, 2 Gençlik Merkezi ve 1 misafirhane ile 32 ilde kız öğrencilere hizmet vermektedir. TÜRGEV, yükseköğretim yurtları kurarak başladığı faaliyetlerine orta öğretim yurtları, anaokulu ve ilköğretim koleji açarak devam etmiştir. Bu anlamda vakfın esas faaliyet sahası; eğitim ve barınma faaliyetleridir. TÜRGEV'in hizmetlerini, burs ve yurt hizmetleri, okul öncesi eğitim, üniversite eğitimi, lisans ve lisansüstü düzeyde eğitime destek faaliyetleri şeklinde tasnif etmek mümkündür. İstanbul Büyükşehir Belediye başkanı olduğu dönemde üniversite öğrencileri ile yakın temas kuran Recep Tayyip Erdoğan, göreve gelişinden kısa bir süre sonra belediye bünyesinden üniversite öğrencileri için günün şartlarına göre yüksek sayılabilecek miktarda eğitim bursu verilmesi uygulamasını başlatmıştır. Bu uygulama üniversite öğrencilerini de öğrencilerin ailelerini de rahatlatırken pek çok belediyenin benzeri uygulamalara giderek eğitim desteğine muhtaç öğrencileri desteklemesinin yolunu açmıştır. Ancak bu uygulama münferit bir uygulama olarak kalmamış, Erdoğan'ın özellikle okumak için İstanbul'a gelen kız öğrencilerin yaşadığı sıkıntıları müşahade etmesiyle yeni bir aşamaya geçmiştir. Türkiye'de merkezden uzak tutulan ve toplumun en geniş kesimini oluşturan muhafazakâr kesimlerin siyasal alandaki temsilcisi konumundaki Erdoğan'ın talimatıyla kurulan İSEGEV, Erdoğan'ın üniversite öğrencilerine yönelik uygulamalarının bir devamı olarak hayat bulmuştur. 2013 yılında TÜRGEV adını alarak Türkiye çapında örgütlenen kuruluş, Tayyip Erdoğan'ın şahsını ve temsil ettiği değerleri bir tür garanti olarak gören toplum kesimlerinin teveccühüne mazhar olmuş ve özellikle Anadolu'dan gelen, muhafazakâr ve inanç yaşantısını sürdüren ailelerin kız çocukları için önemli bir imkân haline gelmiştir. TÜRGEV kuruluşunda nispeten mütevazı ve coğrafi olarak sınırlı bir alanda faaliyet gösteriyor olmasına rağmen zaman içerisinde hem imkanlar anlamında hem de coğrafi anlamda hatırı sayılır bir genişleme yaşamıştır. Bu gelişmenin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında Türkiye toplumunun ana gövdesini oluşturan muhafazakâr kesimlerin siyasal ve toplumsal alanda giderek daha fazla görünür hale gelmeleri,

siyasal temsiliyetlerindeki nitelik artışına mukabil, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda görünürlüklerinin ve etkinliklerinin artması gelmektedir. Zira Türkiye’de özellikle kız çocuklarının eğitimi noktasında muhafazakâr kesim içinden çıkan bir sivil toplum hareketinin gerek coğrafi anlamda gerekse etki kabiliyeti anlamında ölçeğini bu denli büyütmüş olmasının açıklanmayı bekleyen yanları olacaktır. Bilindiği gibi Türkiye’nin modernleşme tarihine dönük yapılan çalışmalarda ve tartışmalarda özellikle kadınların modernleşmeye katılımları üzerinden yürüyen önemli başlıklar bulunmaktadır. Muhafazakâr zihniyet yapısını taşımaya devam etmek, hele de bu zihniyete dair görüngüleri kılık kıyafet pratiğinde sürdürmek modernleşmeci zihniyetin kabul etmediği ve değiştirmek için mücadele ettiği unsurlardır. Muhafazakâr zihniyetin, yaşam biçimi ve kılık kıyafet öğeleri ile modernleşme projesinin önünde önemli bir engel olarak durduğu düşünülmüş, işe vatandaşların kılık kıyafetleri ve yaşam tarzları değiştirilerek başlanmak istenmiştir. Bu anlamda yapılan düzenlemelerin kadınların görüntüsünde daha net bir biçimde izlenebildiği ise aşıkardır.

Cumhuriyet’in kurulmasıyla birlikte gündeme gelen devrimler, kadınların başta eğitim hayatı olmak üzere toplumsal yaşama katılımını neredeyse bir zorunluluk olarak görmüştür. Ancak modernleşmeci paradigma içinden kadınların eğitim hayatına da sosyal hayata da katılımları için kabul edilmesi gereken bazı öncüller vardır. Bu öncüller her şeyden önce kadınların inanç yahut muhafazakâr yaşam biçimini terk edip, Batı yaşam biçimini ve değerlerini içselleştirmeleri ile ilişkilidir. Söz konusu içselleştirme halini bir kriter haline getiren modernleşmeci paradigma, kadınları eğitim almaya ve toplumsal yaşama katılmaya ehil olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ikilik içinde anlamıştır. Toplumsal yaşama katılmaya ehil görünen kadınlar başta dış görünüşleri olmak üzere her alanda Batı değerleri ile uyumlu görünenler olmuştur. Bunun dışında kalan kesimler için ise benzer haklar ve fırsat alanları oluşturulmamıştır. Böylece Türkiye’de yürürlüğe konan modernleşme projesi açısından kadınların dış görünüşleri ve yaşam tarzları adeta bir turnusol kâğıdı haline dönüşmüştür. Bu gelişmede, kadınların eğitim seviyeleri ve toplumsal hayata katılımları arttıkça modernleşmeci paradigmanın sınırları içine daha kolay yerleşeceklerine dair ön kabul etkilidir. Bu ön kabulü oluşturan bileşenlerin başında, muhafazakâr yahut İslami yaşam biçiminin kadınları evlere kapattığı, eğitimlerine hiçbir şekilde yatırım yapmadığı ve bu

yolla kadınların muhafazakâr/inanç çerçevesinde kalmalarını garanti altına almaya çalıştığı anlayışı gelmektedir. Cumhuriyet devrimleri ile kadınların kendilerini kuşatan bu çemberden kurtarılarak modern dünyanın eşit bireyleri olmayı coşkuyla kabul edecekleri düşünülmüştür. Bunun dışında bir açıklama biçimine son derece kapalı kalan modernleşmeci zihniyet, Türkiye’de muhafazakâr/ inanç referans çerçevesine göre hareket etmek isteyen kadınları uzun süre görmezden gelmiş, onların toplumsal alana çıkmalarına dair bütün taleplerini dışlamıştır. Cumhuriyetin makbul vatandaşları, muhafazakâr yaşam tarzını tercih etmeyen ve özellikle de başörtüsü gibi modernleşmeci paradigmanın dışladığı giyim pratiklerini kullanmayan kadınlar olmuştur. “Cumhuriyet kadınları” şeklinde tasvir edilen kadınların cumhuriyet devrimlerinin adeta sigortası olduğu düşünülmüş, bunun dışındaki görünlere karşı toleranssız bir tutum izlenmiştir.

Özellikle 1980’li yıllardan sonra bu talepler giderek görünür hale gelmeye başlamış, başörtülü öğrencilerin yükseköğretim kurumlarında varlık bulmaya çalışmaları ile gerilimli bir toplumsal alan ortaya çıkmıştır. Bu gerilim 1980’li yıllarda yürürlüğe konan başörtüsü yasaklarından sonra bir süre geri çekilmiş gibi görünse de esasen gerilim toplumsalın alt katmanlarında varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1990’lı yıllarda yeniden yükseköğretimin kapılarını zorlayan başörtülü öğrenciler bu kez 28 Şubat darbesinin bir sonucu olarak başörtüsü yasakları ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum Türkiye’de yıllarca sürecek olan başörtüsü tartışmalarını başlatmış ve Türkiye’nin toplumsal yaşantısı içinde sahici bir gerilim alanı olarak varlık bulmuştur.

Bütün bunlar olurken Türkiye’de yaşanan siyasi gelişmeler enerjisini muhafazakâr/inanç toplumsal çerçeveden alan bir siyasi partinin iktidara gelmesine ve eşgüdümlü olarak Türkiye toplumunun ve siyasetinin köklü değişimler geçirmesine neden olmuştur. Bu ortamda muhafazakâr referans çerçevesine yaslanan, Cumhuriyetin makbul görmediği kadınlar, eğitim ve toplumsal yaşama katılım noktasındaki engellerin yavaş yavaş ortadan kaldırılması ile belli imkanlara kavuşmaya başlamışlardır. Başlıcaları yükseköğrenim görme ve kamusal alanda varlık gösterme şeklinde ortaya çıkan değişimle, Türkiye’de modernleşmeci zihniyetin kadınlara dar bir Batıcı referans çerçevesine sıkıştırarak sunduğu imkanların alanı genişlemeye başlamıştır. Kamusal ve hukuki alanda yapılan düzenlemelerin sivil toplum alanına yansımaları ise TÜRGEV

örneğinde olduğu gibi dikkat çekici olmaktadır.

TÜRGEV her şeyden önce öncülleri ve yaslandığı referans çerçevesi itibariyle muhafazar/inanç çevrelerin enerjisi ile varlık bulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Eğer modernleşmeci zihniyetin bu noktadaki kabulleri doğru olsaydı böylesi bir toplumsal tabana yaslanan bir sivil toplum kuruluşunun, kadınların eğitimini doğrudan doğruya amaç olarak alması, bu kadınların eğitimlerini yurtdışında sürdürmelerine ve buna uygun imkanların hazırlanmasına dönük çalışmalar yapması yahut kadınların uluslararası tanınırlığı olan bilim insanları olmalarına dönük bir yatırım yapması mümkün olmamalıydı. Oysa görüldüğü kadarıyla TÜRGEV, kaynaklarını tamamıyla kadınların eğitime adanmış bir sivil toplum kuruluşu olarak sivil toplum alanında faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte desteklediği öğrencilerin Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa ülkelerinde eğitimlerine devam edebilmeleri için büyük miktarda yatırım yapmaktadır ve “hem Doğu hem Batı ilimlerine vakıf küresel çapta alimler” yetiştirmek gibi bir projeyi kadınlar üzerinden hayata geçirmek hedefine sahiptir.

TÜRGEV’in kuruluşu ve faaliyetleri noktasındaki en önemli dinamik TÜRGEV kurucularının ve mensuplarının taşıyıcısı oldukları zihniyettir. Zihniyet, TÜRGEV’le ilgili hemen hemen bütün görüngülerin merkezindeki ana kavramdır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, modernleşmeci paradigma içerisinde kendisine yer bulamayan toplum kesimleri ve özellikle de bu kesimler içinden yetişen kız çocukları için büyük bir imkân olarak görülen TÜRGEV, teveccühünü aldığı toplumsal kesimlerin talepleri doğrultusunda faaliyetlerine yön vermiştir. Söz konusu talepler muhafazakâr ve inanç yönelimli yaşantı biçiminin devam ettirilerek kız çocuklarının eğitim imkanlarına kavuşması ve toplumsal hayata katılımlarının temini çerçevesinde şekillenmiştir. Başta Tayyip Erdoğan olmak üzere vakfın kuruluşunda yer alan aktörlerin tamamı bu kesimlerle ortak yaşam biçimine ve zihniyete sahiptir. Söz konusu zihniyet, TÜRGEV’in hem kuruluşuna kaynaklık eden başlıca etken hem de faaliyetlerinin sınırlarını çizen ana çerçeve olarak değer kazanmaktadır.

TÜRGEV zihniyetini oluşturan pek çok dayanak noktası bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri TÜRGEV mensuplarının zihinlerinde yer eden eski ve yeniye dair ayrımıdır. Buna göre içinde yaşadığımız ülke artık “yeni bir Türkiye” dir. Memnuniyet verici olarak değerlendirilen bu yeni Türkiye’nin en belirgin özelliği,

eskiye oranla daha güçlü, daha müreffeh ve daha bağımsız bir ülke olması ve itibarının yükselmiş olmasıdır. Eskiye ve yeniye dair bu ayrım TÜRGEV zihniyetini oluşturan en temel kalkış noktalarından biridir. TÜRGEV mensuplarının zihnindeki eski ve yeni Türkiye ayrımına kaynaklık eden pek çok faktör bulunmaktadır. Bunların başlıcaları ilk anda düşünüldüğü gibi ideolojik yahut kültürel faktörler değildir. TÜRGEV mensupları için eski Türkiye ile yeni Türkiye'yi birbirinden ayıran en önemli faktörler toplumsal ve ekonomik faktörlerdir. Türkiye'nin gelişim seyrini olumsuzdan olumluya doğru bir seyir olarak algılayan TÜRGEV mensupları için nesnel göstergelerin belirleyiciliği yüksektir ve pek çoğunun zihninde 2000'li yılların başında iktidara geldikten sonra süreç içerisinde belli reformları hayata geçirerek toplumun geniş kesimlerinin hayatında olumlu değişimler yapan bir AK Parti profili yer almaktadır. Bu zihniyet AK Parti'nin iktidara gelişini bir kırılma olarak değerlendirirken, TÜRGEV'in kurucusu olan Tayyip Erdoğan'ı da ülkedeki olumlu gidişat ile doğrudan doğruya ilişkili olarak görmektedir. Erdoğan'ın, Türkiye'de kimlik krizi yaşayan geniş halk kitlelerinin sözcülüğünü yaptığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan enerjinin ülkenin gelişmesine olumlu yönde katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu durum TÜRGEV zihniyetinin önemli öğelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. TÜRGEV mensuplarının 2000'li yıllardan öncesini yasaklar, mahrumiyet, sıkıntılar ve mücadele ile anımsadıkları ve güncel durum içinde yaşanan iyileşmeleri ciddi kazanımlar olarak değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan iklimin hem ekonomik ve siyasi istikrarı pekiştirdiğini hem de kişilerin bireysel özelliklerini göz önünde bulunduran bir özgürlük alanı inşa ettiğini düşünmektedirler. Özellikle başörtüsü yasağı gibi yasaklar nedeniyle, insanların eğitim imkanlarından mahrum bırakılmalarının ve toplumun sunduğu imkanlara erişememiş olmalarının TÜRGEV mensupları için travmatik bir deneyim olarak kayıtladığı anlaşılmıştır. Yasakların kalkması ve bireylerin kendilerini toplumsal anlamda inşa ederek kendilerini gerçekleştirmeleri talebini yansıtan TÜRGEV zihniyetinin, başta başörtüsü yasağı olmak üzere yasakların ortadan kalkmasını çok önemli gördüğü söylenebilir. TÜRGEV mensuplarının geçmişi, bugünle kıyaslarken yaptıkları değerlendirmelerde bugüne dönük olumlu hislerinin en önemli nedenlerinden biri de yasakların kaldırılmasına dönük çalışmalarıdır. Bununla birlikte TÜRGEV mensupları, bugün memnuniyetle karşıladıkları gelişmelerin devam etmesi için ülkenin siyasal ve ekonomik bağımsızlığının devam etmesi, hatta bu gelişmelerin dünyanın en güçlü devletleri

arasına girene kadar sürmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu anlamda mücadeleden çekinmeyeceklerini ifade eden TÜRGEV mensuplarının hemen hemen hepsinde Türkiye'nin yürüdüğü yoldan geri çevrilmek istendiğine dair net bir fikir vardır. Bu anlamda 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe kalkışmasını önemli bir örnek olarak zikreden TÜRGEV mensupları için bu tarihin ve o gece verilen mücadelenin de anlamı büyüktür. “Vatanı müdafaa”, “esaretten kurtuluş”, “direniş”, “kurtuluş savaşı” gibi güçlü imgelerle anlatılan 15 Temmuz direnişinin, TÜRGEV zihniyetinin yaslandığı kültürel ve inanç arka plan tarafından anlamlandırıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre, TÜRGEV mensupları, 15 Temmuz gecesinde taşıyıcısı oldukları kültürel ve inanç mirasın gereği olarak sokaklara çıkmışlardır. Söz konusu miras, vatanın savunulmasını inanç ve kültürel bir gereklilik olarak gören ve İslami kimlikle ilişkili bir mirastır. TÜRGEV mensupları kimlikleri gereği bu mirası devralmışlardır ve darbe girişimine engel olmak için sokaklara çıkmışlardır. Çalışmamız sırasında 15 Temmuz gecesi yaşananların TÜRGEV zihniyetinin bir parçası haline dönüştüğü anlaşılmıştır. Zira katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla, TÜRGEV mensupları 15 Temmuz darbe girişimiyle ülkenin geleceği arasında son derece net bir ilişki kurmuşlar ve bu nedenle darbe girişimine güçlü bir biçimde karşı çıkmışlardır. Darbe girişimini hayata geçiren kesimlerin Türkiye’de yaşayan geniş dindar halk kesimlerine merhamet göstermeyeceğine inanan TÜRGEV mensuplarının, kalkışmayı düşman bir gücün işgal girişimi olarak değerlendirdikleri ve o gece sokakta olmayı vatanı müdafaa olarak adlandırdıkları görülmüştür. Bununla birlikte, TÜRGEV mensupları darbeye karşı direnme refleksinin Türk milletinin genel refleksi olduğu konusunda hemfikirdirler. TÜRGEV mensupları, bu konuda sergilemiş oldukları tutumun, Türk milletinin reaksiyonunun bir parçası olduğunu düşünmekte ve böylece özdeşleşmiş anlamda Türk milleti ile aralarında bir mesafe, anlaşmazlık yahut yabancılaşma hissi taşımadıklarını, aksine toplumun genelini yansıttıklarına dair güçlü bir inanç sergilediklerini göstermektedirler. Bunun yanı sıra darbe teşebbüsüne karşı gösterilen güçlü dirençte yukarıda bahsi geçen eski Türkiye- yeni Türkiye ayrımının da çok kuvvetli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Eski Türkiye’yi mahrumiyetlerle ve yeni Türkiye’yi kazanımlarla ilişkili gören TÜRGEV zihniyeti için, söz konusu kazanımların korunması çok önemlidir. TÜRGEV mensupları 15 Temmuz darbe girişiminin başarılı olması halinde elde edilen kazanımların berhava olacağına inanmışlardır. Elde edilen

kazanımların devam ettirilmesi ve gelecek nesillerin hayatına giderek daha fazla etki etmesi arzusu TÜRGEV zihniyetinin en belirgin unsurlarından biri olarak ortaya çıkmakta ve vakıf bu nedenle faaliyetlerinin merkezine gençleri ve özellikle de genç kadınları koymaktadır.

TÜRGEV mensupları, yeni nesillerin medeniyet inşasında rol almaları beklentisi içindedir. Buna göre TÜRGEV mensuplarının zihninde “unutturulan fakat tekrar hatırlatılmaya çalışılan” bir medeniyet tasavvuru vardır ve bu tasavvurun TÜRGEV mensuplarının üyesi oldukları geniş muhafazakâr toplum kesimlerinin zihnindeki Türk-İslam medeniyetine ait bir tasavvur olduğu aşikardır. Bu yönüyle TÜRGEV zihniyetinin tarih algısının, başarılı bir tarihsel örnek olarak Osmanlı Devleti tecrübesini sahiplendiği ve geleceğe dair tasavvurunda bu başarılı örneğin yeniden canlandırılması hissiyatının canlı olarak yer aldığı söylenebilir.

TÜRGEV’in çalışmalarının özellikle kız çocuklarını hedef alıyor olması ve TÜRGEV’in kuşatıcılık, kapsayıcılık, özgünlük gibi iddialarının güçlü olması dikkat çekicidir. Zira genelde İslam dünyasında ve özelde Türkiye’de, muhafazakâr kesimlerin kız çocuklarının eğitimini ve toplumsal yaşama katılımını önemsemeyen hatta buna engel olan bir zihniyetle malul oldukları düşünülmektedir. Bu yargının temelinde İslamiyet’in bir din olarak kadınların toplumsal yaşamda var olmasını istemediğine dair önyargılar son derece etkilidir. İslam coğrafyasının toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere hemen hemen her alanda derin krizler yaşadığı bir çağda, kadınların durumunda somut sıkıntılar olduğu bir gerçektir. Bu durumun, İslamiyet’in ontolojik öncüllerinden ziyade, İslam dünyasının siyasi kriziyle alakalı olduğu göz önünde bulundurulmadan, kolaycı çıkarımlara kapı araladığı anlaşılmaktadır. Buna anlayışa göre; İslam coğrafyasında yaşayan kadınlar, bizzat İslamiyet yüzünden buldukları görece olumsuz koşullara maruz kalmaktadır ve kalkış noktası İslamiyet olan herhangi bir düşünsel pozisyonun yahut toplumsal hareketin kadınların toplumsal konumlarını iyileştirmekle ilgilenmesi beklenemez. Buna karşılık, çalışmamız içinde yer alan katılımcıların tamamı kadınların toplumsal alandaki yerinin sıkıntılı olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak modernleşmeci paradigma içinden bakanlardan farklı olarak TÜRGEV mensupları bu durumu hiçbir şekilde İslami ve muhafazakâr zihniyet yapısının ürettiğini düşünmemektedir. Bu durumun modernliğin

ortaya çıkardığı sorunlardan biri olduğu ve toplumun kendi değerlerini hatırladığı ve buna uygun davranış kalıpları geliştirdiği oranda bu sorunun aşılabileceğini düşünmektedirler. TÜRGEV zihniyetinin önümüze koyduğu tabloda kadınların sorunları İslam dünyasının sorunlarından bağımsız sorunlar olarak görünmemektedir. Bu anlayışa göre; İslam dünyasında yaşanan başta siyasi sorunlar ve krizler, kadınların toplumsal konumuna da yansımaktadır. Kadınların eğitiminde ve toplumsal yaşama katılımlarında ortaya çıkan eksiklikler İslam dünyasının sorunlarından kaynaklanmakla birlikte, İslam dünyasının sorunlarının çözümü de yine kadınların toplumsal durumlarının iyileştirilmesinden geçmektedir. TÜRGEV kendisini kadınların eğitimleri ve toplumsal konumlarının yükseltilmesi gibi spesifik ve son derece stratejik bir hizmet alanına yoğunlaştırmış olarak görünmektedir. TÜRGEV zihniyetini oluşturan bu ana unsur, TÜRGEV'in faaliyetlerinin tamamına yön veren esas zemindir.

TÜRGEV zihniyeti, bu genel manzarasına ek olarak belli sacayakları üzerinde yükselmektedir. Bu sacayakları TÜRGEV'in ortaya çıkışına kaynaklık eden, varlığını sürdürmesini temin eden ve günlük işleyişine yön veren kurucu unsurlardır. Bunlar TÜRGEV'in misyonu, TÜRGEV'in insan/genç tasarımı ve TÜRGEV'in vakıf anlayışıdır. Toplumun uzak geçmişteki başarılı günlere döndürülmesi TÜRGEV'in misyonunun en önemli bileşenidir. Bunu yapmanın öncelikli yolu iyi, adil, güvenilir insanlar yetiştirilmesidir. İnsanların bu şekilde yetiştirilmesi için öncelikle "unutulan/unutturulan" değerlerini hatırlamaları gerekmektedir. Bu hatırlamanın gerçekleştirilebilmesi için gençlere yatırım yapılmalı ve onlar desteklenmelidir. Çünkü toplumun geleceğini şekillendirecek olanlar onlardır ve toplumun gelecekte ihtiyaç duyduğu akıl ancak gençlerin eğitilmesi yoluyla üretilebilir. TÜRGEV bu anlamda kız çocuklarını önemli bir konumda görmektedir. Söz konusu amaca ulaşmak için kız çocuklarının eğitilmesi hızlı ve verimli bir yol olarak görülmektedir ve kız çocuklarına sağlanan barınma imkanlarına ek olarak, adeta bir eğitim merkezine dönüştürülen yurtlarda kapsamlı ve çok yönlü olarak yetiştirilmeleri önemli görülmektedir. Gençlerin eğitimine yapılan yatırım sonucunda onların kendilerinin ve potansiyellerinin farkına varmaları ve bu yönde gelişerek, topluma katkı sunmaları amaçlanmaktadır.

TÜRGEV'in misyonunu gerçekleştirmeye yani idealize ettiği toplumsal fayda yaklaşımını hayata geçirmeye çalışırken kullandığı belli başlı yöntemler vardır. Bu

yöntemlerin bir yönü eğitim, barınma ve burs gibi kanallar aracılığıyla genç kadınların bilgi, görgü ve donanım seviyelerinin yükselmesine hizmet etme gibi nispeten açık yöntemlerdir. TÜRGEV'in kullandığı yöntemlerin bir yönü de söz konusu kanalları üretirken başvurduğu tutum alışlardır. TÜRGEV için her şeyden önce öğrencilerin salt üniversite diploması ile hayata atılmaları yeterli değildir. TÜRGEV, desteklediği öğrencilerin akademik alanın yanı sıra kültürel, sanatsal yönden de desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir. Tek tip düşünen insanlar yerine bireysel farklılıklarını keşfetmiş ve buna uygun olarak kendilerini toplumsal olarak inşa eden bireyler olmalarını teşvik etmektedir. Bununla birlikte TÜRGEV, kadınların eğitimlerine katkı verip, belli donanımları kazanmalarını isterken kaynağını Türk-İslam geleneğinden alan bir vizyon önermektedir. Bu vizyonun Türkiye'nin geçmişteki güçlü günlere geri dönebilmesi için gerekli olan en önemli sermaye olduğuna inanılmakta fakat bu vizyonun benimsetilmesi için baskıcı bir yöntemin kullanılması dışlanmaktadır. TÜRGEV mensupları bu bakış açısı ile öğrencilerin tanıştırılmasını *“kalp dili ile değil de hal dili ile gösterme” şeklinde* anlamaktadırlar. Öğrencileri farklı sivil toplum kuruluşlarında olduğu gibi yönlendirme yahut zorla benimsetme taraftarı olmadıklarını ve bunun yerine kendi yaşantıları ile örneklik sergilerken, öğrencilerin kendi kişisel farklılıklarını da meydana çıkartacakları şekilde desteklediklerini ifade etmektedirler. Bunu yaparken bütün karar alış süreçlerine öğrencileri dahil ettiklerini, öğrencilerle açık ve canlı istişare kanallarının olduğunu, bütün süreçlerin interaktif olarak yürütüldüğünü ifade etmektedirler.

Vakfın taşıyıcısı olduğu zihniyet açısından toplumsal gelişmenin dinamosu olan kesim gençliktir. Gençliğin gelişmesi, toplumun bugün bulunduğu noktadan daha ileri bir seviyeye ulaşması için gerekli görülmektedir. Gençliğin gelişimini temin etmenin başlıca unsuru, gençliğin eğitilmesi ve çağın gerektirdiği yeteneklerle donanmış hale getirilmesidir. Ancak TÜRGEV için gençlerin milli-manevi değerler noktasında da yetişmiş olmaları çok önemlidir. Ülkesini, milletini, devletini seven, vizyoner bir gençlik yetiştirilmesi TÜRGEV mensupları için toplumsal fayda sağlamanın en önemli öğelerinden biridir. Zira TÜRGEV zihniyeti için Türkiye'nin geleceğinin garanti altına alınması ve güçlü bir devlet olarak varlık göstermesi çok önemlidir. TÜRGEV'in faaliyetlerine yön veren en önemli motivasyonun bu olduğunu söylemek abartılı

olmayacaktır. Güçlü bir gelecek için, gelecekte ülkenin karşısına çıkacak meydan okumaları göğüslemeye hazır bir gençlik yaratılması elzemdir. TÜRGEV mensuplarına göre böylesi bir gençliğin yaratılabilmesi için belli imkanların bu gençliğin hizmetine sunulması gereklidir ve TÜRGEV mensupları bu imkanları hazırlamanın ve gençlikle buluşturmanın gayreti içinde olduklarını, bu anlamda ise kız çocuklarının eğitiminin çok önemli olduğunu düşündüklerini aktarmışlardır.

Vakıf mensuplarının zihinlerinde kız çocuklarına dair anlam, pozitif vurgularla yüklüdür. Kız çocuklarını çok değerli gören, Türkiye'nin geleceğini kız çocukları üzerinden anlamlandıran ve “gözbebeği” ifadesini sık sık dile getiren bir anlayış söz konusudur. Bu anlamda TÜRGEV’de Türk toplumundaki geleneksel cinsiyet anlamlandırmasından farklı olarak erkek çocuklarından ziyade kız çocuklarına pozitif anlamlar yükleyen bir zihniyet yapısının hâkim olduğu göze çarpmaktadır. TÜRGEV mensuplarının kız çocuklarına yapılan yatırımın toplumsal bir karşılığı olduğuna inandıkları anlaşılmaktadır. TÜRGEV mensupları kız çocuklarına yatırım yapmak suretiyle toplumda var olan teamüllere muhalefet ettiklerini düşünmemekte, aksine toplumsal bir talebi yerine getirdiklerine inanmaktadırlar. TÜRGEV mensupları bu şekilde toplumdan gelen bir talebe cevap verdiklerini düşünürken bir yandan da toplumda kadın-erkek rollerine dair var olan yanlışları da düzeltebilecek mekanizmaları hayata geçirebilme arzusundadırlar. TÜRGEV mensupları geleceğin şekillendirilmesine ve yeni nesillerin yetiştirilmesine çok önem verdikleri için, kadın-erkek rollerinde yaşanacak olumlu değişimin topluma olumlu yönde yansıtılacağını düşünmektedirler. Bu durum TÜRGEV zihniyetinin toplumsal fayda üretme yöntemlerinden biri olarak dikkat çekici görünmektedir.

TÜRGEV’in zihniyetinin oluşmasına kaynaklık eden bir diğer başlıkta, TÜRGEV mensuplarının sahip olduğu vakıf anlayışıdır. Vakıf anlayışı kökenini kurucularının kimliklerinden almaktadır. İslami bir dünya görüşünü benimseyen kurucular için, TÜRGEV’in her şeyden önce bir vakıf olarak kurgulanmış olması bile anlamlıdır. İslami hassasiyetlere sahip TÜRGEV mensuplarının vakıf anlayışı ile anlatmaya çalıştıkları olgu büyük oranda “Allah rızası” kavramı ile ilişkilidir. Bu dünyada kendi çıkarları gereği olmaksızın, yalnızca başkalarının iyiliğini düşünerek ve onların faydasına olacak şekilde çalışarak “Allah rızası”nı kazanacaklarına inanan vakıf

mensupları için, çalışmalarının temelinde bu motivasyon yer almaktadır. TÜRGEV mensupları, vakıf anlayışı çerçevesinde kız çocuklarının eğitildiğinden bahsederken, kadınların toplumsal değişim yaratma kabiliyetlerine güçlü atıflar yapmaktadırlar. Ancak yapılan yatırımın boyutlarına karşılık, genç kadınların önüne koyabildikleri modellerin sınırlı olması vakfın karşı karşıya kaldığı ciddi bir meydan okuma olarak görünmektedir. Türk-İslam geleneği ve prensipleri doğrultusunda yetişmiş, bu prensiplerin toplumsal alanda taşıyıcısı olması beklenen kadınların, bir nesil öncesinde başörtüsü yasaklarıyla törpülediği bir ülkede, bu şekilde yetişen kadınların önlerindeki modellerin sınırlı olması bir sorun alanı olarak görünmektedir. TÜRGEV mensuplarının aktardığı şekilde hem toplumsal alanda lider rolü oynayan hem aile yaşantısı içerisinde belli erdemlerle varlık gösteren hem de gelecek nesilleri belli prensipler çerçevesinde yetiştirebilecek kadınlar yaratma hedefi büyük bir hedef olarak görünmektedir ve TÜRGEV'in bu meydan okumaya nasıl karşılık vereceği, İslam dünyasında ortaya çıkan özgün bir sivil toplum modeli olarak başarısını belirleyecek önemli bir kriter olarak görünmektedir.

Seküler bir sivil toplum kuruluşu olarak ÇYDD ve inanç temelli bir sivil toplum kuruluşu olarak TÜRGEV pek çok yönden karşılaştırılmaya son derece elverişli iki sivil toplum kuruluşudur. Her iki sivil toplum kuruluşunun sahaya girişleri birbirlerine çok yakın dönemlerde gerçekleşmiştir. Dönemsel olarak 28 Şubat sürecinin öncesine rastlayan kuruluş tarihleri, çalışma alanı olarak kız çocuklarının eğitimi ve toplumsal alana çıkmaları için desteklenmesini seçmeleri, burs ve yurtçuluk faaliyetleri ile ön plana çıkmaları ve Türkiye çapında örgütlenmeleri, her iki kuruluş açısından yadsınamayacak benzerliklerdir. Her iki kuruluşu birbirinden ayıran en belirgin farklılık; birinin seküler toplum kesimlerinin, diğerinin ise dindar ve muhafazakâr toplum kesimlerinin içinden çıkmış olmalarıdır. Yukarıda bahsi geçen benzerlikler ÇYDD ve TÜRGEV'i doğru birer karşılaştırma nesnesine dönüştürürken, inanç temelli ve seküler sivil toplum kuruluşlarının toplumsal fayda yaklaşımları arasındaki farka işaret edebilmelerini de mümkün kılmaktadır. Çünkü her iki kuruluş, toplumsal köken dışındaki her konuda birbirlerinin izdüşümü şeklindedir ve ortaya çıkan farklılıkların toplumsal köken kaynaklı olacağı açıklığa kavuşmaktadır.

Her iki sivil toplum kuruluşunun farklılıkları noktasında karşımıza çıkan

özelliklerin ilki; kurucu, öncü ve referans kişiler ve bu kişilerin kimlikleri ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. TÜRGEV fikrinin öncüsü Recep Tayyip Erdoğan'dır. Erdoğan, Türkiye'de dindar/muhafazakâr kesimlerin içinden çıkan bir siyasetçi olarak, uzun yıllar boyunca görmezden gelinen talepleri siyaset sahasına taşımıştır. Benzer bir durum TÜRGEV'le sivil toplum alanında yaşanmış ve halkın önemli bir talebine cevap üretilmiştir. Türkiye'de dindar/muhafazakâr kesimlerin siyasal taleplerinin uzun yıllar boyunca görmezden gelinmesi gibi, bu kesimlerin çocuklarının elit transferi sürecine dahil olmalarının önüne de önemli engeller çıkarılmıştır. Elit transferinin en önemli araçlarından biri olan eğitim imkanlarına erişimleri sınırlandırılan bu kesimlerin kız çocukları için şartlar daha da ağır hale gelmiştir. Bir taraftan içinden çıktıkları kesimin toplumsal imkanlara erişmesini sınırlandıran sebepler yüzünden eğitim olanaklarına ulaşmaları zorlaşmıştır. Bir biçimde kişisel başarı ve üstün yetenek dolayısıyla var olan şartları aşarak eğitim hakkı kazananlarsa, bu kez tek tip modernleşmeye inanan seküler elitlerin devreye soktukları yasaklar nedeniyle engellenir hale gelmişlerdir. Buna bir de ailelerin kızlarını güvenli ortamlarda okutma talebinin eklenmesiyle dindar/muhafazakâr ailelerin kız çocukları için eğitim olanağına kavuşmak son derece düşük bir olasılık haline dönüşmüştür.

Erdoğan, dindar/muhafazakâr çevre içinden yetişmiş bir siyasetçi olarak bu kesimlerin yaşadığı sıkıntıları ilk elden müşahede etmiştir. Kendisi de iki kız babası olan Erdoğan, kendi kızlarının eğitim sürecinde yaşadığı sıkıntıları görmüş, dindar/muhafazakâr aileler için kız çocuklarının iyi bir eğitim alamamasının ve yasaklarla karşı karşıya kalmasının ne kadar acı verici bir deneyim olduğunu bizzat yaşamıştır. Başlangıçta eğitim olanaklarından uzak tutulan kesimlerin kız çocuklarının daha da dezavantajlı olmalarından yola çıkan Erdoğan, onlara büyükşehirde güvenle okuyabilecekleri ortamlar hazırlanarak bu soruna bir düzeyde çözüm üretilmesini istemiştir. Ancak vakfın kuruluşundan iki yıl sonra başlayan başörtüsü yasakları ile dindar/muhafazakâr ailelerin kızlarının bir kez daha çok ağır engellerle karşılaşmaları gündeme gelmiştir. Bu engeller sivil toplumun baş edebileceğinden büyük engellerdir ve 28 Şubat sonrasındaki siyasi gelişmelerden TÜRGEV de olumsuz şekilde etkilenmiştir. Türkiye'de "başörtüsü yasağı" olarak adlandırılan uygulamaların en ağır sonuçları üniversitelerde yaşanmış ve dindar/muhafazakâr ailelerin kızları bu kez de

yasak nedeniyle ağır baskılara maruz kalmışlardır. Bu konu Türk siyasi hayatındaki ana çekişme konularından biri olan laiklik tartışması ile ilişkili olduğu için uzun yıllar boyunca çözümsüz kalmış, 2007 yılında yasağın uygulanmasında başlayan gevşemeler ancak 2013 yılında yasal bir düzenleme ile güvence altına alınabilmiştir. 1 Ekim 2013’de, o dönemde Başbakan olan Tayyip Erdoğan’ın açıkladığı demokratikleşme paketinde, kıyafet yönetmeliğinin 5. Maddesinde yapılan değişiklikle kısıtlayıcı hükümler kaldırılmış¹⁸¹ ve başta üniversiteler olmak üzere kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsü yasağı kalkmıştır. Bu gelişmelerden ve yasakların kalkmaya başladığı iklimden TÜRGEV bu kez olumlu olarak etkilenmiş ve ülke çapında örgütlenme kararı almıştır.

TÜRGEV’in bu şekilde örgütlenmesinde, kurucu ve referans figür olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın siyaset felsefesinin gelişim aşamalarının da etkisi vardır. AK Parti her ne kadar merkez partisi olma iddiasıyla siyaset sahnesinde yerini almış olsa da kaynakları itibariyle toplumun dindar/muhafazakâr kesimlerine yaslanan bir parti olarak ortaya çıkmıştır. Süreç içinde liberallerden, milliyetçilerden ve solun belli kesimlerinden destek alarak toplumsal tabanını genişletmiş ve başlangıçtaki hedefi olan merkez partisi idealine doğru harekete geçmiştir. Ne var ki Türkiye’nin yerleşik elitleriyle girilen siyasal mücadele AK Parti’yi uzun yıllar cephe savunmasında tutmaya çalışmış ve AK Parti’nin siyasal merkezde denetimi tam olarak sağlayamadığı hissini taşımasına sebep olmuştur. Bu durum 2010’lardan sonra değişmeye başlamış ve yerleşik elitlerden yükselen “iktidar olabilirsiniz ama muktedir olamazsınız” tehdidinin de zeminin ortadan kalkması gündeme gelmiştir. Demokratik siyasal temsil gücünü giderek daha fazla haiz olduğunu düşünmeye başlayan AK Parti ve hareketin lideri olarak Erdoğan, “devletle milleti barıştırmak” olarak özetlenen bir süreci başlatmış ve kendilerini devletten uzaklaştırılmış olarak gören kesimlerin algısını değiştirmeye başlamıştır. Bu algı ile her ne kadar yerleşik elitler devletten uzaklaştırıldıklarını hissetseler de başta milliyetçi ve muhafazakâr kesimler olmak üzere halkın genelinde devletle barışma ve siyasal merkeze yaklaşma hissi oluşmaya başlamıştır. TÜRGEV, bu hissin sivil toplum alanına tercümesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Yerel bir örgütlenme olmaktan çıkan TÜRGEV, hizmet sunduğu öğrenci profillini de genişleterek her

¹⁸¹ <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu>

kesimden öğrenciye hizmet sunma ilkesini benimsemiştir. Dindar/muhafazakâr ailelerin tercih ettiği vakıf, farklı kesimlerden gelen kız çocuklarını aynı imkanlarla buluşturarak toplumun tamamına hizmet götürme ve Türkiye'nin sivil toplum kuruluşu olma felsefesini geliştirmiştir.

ÇYDD, yukarıda bahsedildiği gibi yerleşik elitlerin ve uzun yıllar boyunca devletin sahibi olduklarına inanan kesimlerin içinden çıkmış bir sivil toplum kuruluşudur. ÇYDD'nin kurucusu olan Aysel Ekşi, Türkiye'nin laiklik istikametinden çıktığına ve bu gidişin acilen durdurulması gerektiğine inanan bir isimdir. Ekşi, birbirini tanımayan ve çoğunluğu üniversite çevrelerinden olan kadınlara ÇYDD'nin kurulması için yaptığı çağrıda bu kaygısını aktarmış ve bir araya getirmeyi düşündüğü isimlerden olumlu dönüşler almıştır. ÇYDD bu süreçten sonra laiklik ilkesinin tehlikede olduğu düşüncesini, özellikle bürokraside, iş çevrelerinde, siyasette ve üniversitelerde benzer toplumsal kesimlerden gelen insanlara anlatmak üzere çalışmalar yapmaya başlamıştır. Büyük çoğunluğu salon toplantıları şeklindeki çalışmalarla, ÇYDD'nin bu konudaki bakış açısı aktarılmaya çalışılmıştır. Kısa bir süre sonra derneğin başına geçen Türkan Saylan ile derneğin laiklik konusundaki odağı değişmemekle birlikte faaliyet alanı neredeyse bütünüyle değişmiştir. Türkiye'de kırsal bölgelerde sağlık taramaları yapmış ve bu süreçte kadınların ve kız çocuklarının yaşadığı sıkıntıları ilk elden müşahade etmiş olan Saylan, derneğin istikametini bu yöne doğru çevirmiştir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kız çocuklarının eğitim görmesini teşvik etmek üzere burslar verilmeye ve aileler kızlarını okula göndermek üzere ikna edilmeye başlanmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasının ÇYDD'nin toplumsal değişim yaratma motivasyonu ile ilgisi büyüktür. Kız çocuklarının annelik vasfı taşımaları hasebiyle “hem içinden çıktıkları hem de kurdukları aileyi değiştirme gücü” olduğuna inanan ÇYDD kurucuları, laiklik ve “cumhuriyet değerleri” olarak adlandırdıkları ilkeler doğrultusunda toplumun hareket etmesini temin etmek üzere kız çocuklarının eğitimini ön plana almayı seçmişlerdir.

ÇYDD'nin söz konusu seçimi yaparken koyduğu en önemli kriter laiklik ilkesini benimsemek olmuştur. Bu durum ÇYDD'nin hizmetlerini götürürken geniş toplum kesimlerini bütünüyle kuşatamaması sorununu beraberinde getirmiştir. Zira Türkiye'nin sosyolojik gerçekliği halkın büyük çoğunluğunun kendisini dindar/muhafazakâr olarak

tanımladığı bir vasattır. Bu vasat içinde laiklik ilkesini ÇYDD'nin yorumladığı şekilde benimseme zorunluluğu, toplumun sosyolojisi ile çelişki içindedir. Bu çelişkiyi ÇYDD kurucuları belli oranda aşmayı başarmışlardır. Toplumun dindar/muhafazakâr kesimleri içinden ulaştıkları dezavantajlı bireylerin, laiklik ve “cumhuriyet değerleri” gibi konularda kendileri gibi düşünmeseler dahi en azından zihinsel düzeyde bir “tabula rasa”¹⁸² şeklinde kendilerine gelmelerini talep etmektedirler. ÇYDD'nin yaklaşımına göre modern yaşam biçimi ve eğitim olanakları ile karşılaşan bireyler, içinden çıktıkları kesim ne olursa olsun çağdaş, Batılı değerleri ve yaşam biçimini büyük bir memnuniyetle karşılayacaktır. Esasen ÇYDD kurucuları eğitim olanaklarından mahrum kalmış dimağları bu ilkelerle ve “cumhuriyet değerleri” ile tanıştırmak onlara da topluma da “yol gösterme”yi amaçlamaktadırlar. Bu tür bir eğitim imkanına kavuşmuş genç kadınların, ÇYDD zihniyetinin doğal taşıyıcıları olacakları ve ÇYDD'nin topluma yaymayı düşündüğü Batılı yaşam biçiminin savunucusu haline geleceklerini öngörmüşlerdir. ÇYDD, kız çocuklarının eğitimi odağına koyan bir kurum olmasına rağmen 1997 yılında uygulamaya konan başörtüsü yasakları nedeniyle pek çok eleştiriyi karşılaşmıştır. Anadolu'dan gelen ve okuma imkânı yakalamış genç kadınların başörtülü olmaları nedeniyle bu haklarının elinden alınması karşısında ÇYDD'nin tepkisiz kaldığı, daha da önemlisi yasakların uygulanmasına lojistik ve psikolojik destek verdiği görülmüştür ve dernek, kamuoyuna mal olan hararetli tartışmaların merkezinde yer almıştır. Oysa derneğin zihniyet yapısı ve hareket noktası doğru anlaşıldığında bu eleştirilerin çok da yerinde olmadığı anlaşılacaktır. Zira ÇYDD en başından itibaren odağına “cumhuriyet değerleri”ni ve laiklik ilkesini koymuştur. Kız çocuklarının eğitimi bu anlamda doğru bir strateji olarak görüldüğü için önemsenmiş ve araçsallaştırılmıştır. ÇYDD'nin yorumladığı biçimiyle “cumhuriyet değerleri” yahut laiklikle çelişki içinde görünen yahut hiç değilse bu konular hakkında “tabula rasa” düzeyinde olmayan bireyleri, ÇYDD'nin karşısına alması ve mücadele etmesi kendi içinde tutarlı bir tavır alıştı. Bu tavır alışın kendisini eleştiri konusu yapmak mümkünse bile ÇYDD'nin bir iç tutarlılık sorunu yaşadığını iddia etmek hakkaniyetli bir eleştiri olmayacaktır. ÇYDD için kız çocuklarının eğitimi bir yöntemdir, esas hedef “çağdaş” topluma ulaşılmasıdır. Bu hedefe ulaşma noktasında engel teşkil ettiğine inandıkları

¹⁸² Boş levha yahut beyaz sayfa anlamındaki “tabula rasa” hakkında bir açıklama için bkz. Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Türkçesi: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999, s. 712.

bütün toplumsal kesimlerle, kız çocukları ve kadınlardan müteşekkil olsalar dahi, mücadele etmek ÇYDD zihniyeti ile uyumlu bir durumdur.

Bu durum ÇYDD ve TÜRGEV'in toplumsal fayda üretme noktasındaki en önemli farklılığını ortaya koymaktadır. ÇYDD, “çağdaş toplum” idealine ulaşmak üzere sivil toplum faaliyetleri içinde yer almakta ve yürüttüğü faaliyetleri bu ideal çerçevesinde araçsallaştırmaktadır. Bu hedefe ulaşmanın temin edilmesi için yeri geldiğinde sivil toplum faaliyetinde bulunması yeri geldiğinde ise siyasi faaliyette bulunması bu anlayışla ilgilidir. TÜRGEV ise sivil toplum faaliyetleri içinde bulunmayı bizzat amaç olarak ele almış görünmektedir. TÜRGEV zaviyesinden bu durumu oluşturan faktörlerden biri yukarıda bahsedildiği gibi, kurucuların ve mensuplarının kendilerini devletin merkezinde görmeleri ve bu nedenle topluma kuşatıcı bir perspektifle bakabilmeleri, diğeryse TÜRGEV'in yola çıkma ve faaliyetlerini yürütme motivasyonuna yön veren ana saik olan “vakıf anlayışı”dır. Vakıf anlayışının temelinde “Allah rızası” ve “halka hizmet, Hakk'a hizmettir” ilkesi yer almaktadır. Bu nedenle TÜRGEV mensupları ve kurucuları için sivil toplum faaliyetlerinin kendisi, ulaşılabilecek hedeften bağımsız olarak, değerlidir.

ÇYDD ve TÜRGEV'in toplumsal fayda yaratmak noktasında en önemli benzerlikleri toplumu dönüştürme noktasındaki motivasyonlarıdır. Bu amacın hizmetlerle kıyaslandığında öncelik sıralamasındaki yeri her iki sivil toplum kuruluşu için farklı olsa da sonuç olarak her iki sivil toplum kuruluşunun kurucu ve mensuplarının “toplumu dönüştürmek” şeklinde bir idealleri vardır. Bu ideal benzerliği ile kullanılan yöntemlerin birebir örtüşüyor olması, araştırmacılar açısından ilgi çekici bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Her iki sivil toplum kuruluşunun toplumsal fayda yaklaşımında farklılık oluşturan esas unsur, toplum tasavvurlarıdır. ÇYDD bütün faaliyetlerinin sonunda “muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak” olarak özetlenebilecek olan ve yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanan hedefe ulaşmayı ümit etmektedir. Bu ilkeyi kendi laiklik ve cumhuriyet yorumu ile harmanlayarak topluma bir yön tayin etmesi söz konusudur. Bu yön tayin etme ve topluma üstenci bakış ÇYDD'nin toplumsal fayda yaratma noktasında karşı karşıya olduğu en büyük açmazlardan biridir. Bu açmazın farkına varıp varamayacağı ve toplumun sosyolojisi ve zamanın ruhu ile uyumlu yeni bir sivil toplum perspektifi geliştirip geliştiremeyeceği

ÇYDD'nin gelecek yıllardaki serüvenini tayin edecek en önemli kriter gibi görünmektedir.

TÜRGEV için ulaşılmak istenen hedef yukarıda ayrıntılı şekilde açıklanan birçok parametreden oluşmaktadır. Lise yurtlarında kalan bir öğrencinin kullandığı “Make Ottoman Great Again!” ifadesi ile rafine bir biçimde özetlenebilecek bu sofistike hedefin iki önemli yönü bulunmaktadır. Bunlardan ilki ulaşılmak istenen toplum tasavvurunun örneğinin geçmişte olması, diğeri ise kaybedilen bir şeyi yeniden canlandırma arayışı anlamında ihyacı bir bakış açısının gündemde olmasıdır. TÜRGEV inanç, kültürel ve tarihi kodlarımızı çok önemseyen ve bunların yaşatılması ve geçmişteki başarılı örneklerin izinden gidilmesi amacını taşımaktadır. Bu anlamda TÜRGEV'in karşı karşıya olduğu en büyük açmaz, geçmişte yaşanmış bir toplumsal tecrübenin modern dünya içerisine nasıl adapte edilebileceğine dair somut bir örneğinin olmamasıyla ilişkilidir. Takip edilen bir model yahut şablon yoktur. TÜRGEV yeni bir toplumsal model inşa etmeye talip olmuştur ve bu amaç, ÇYDD'nin maddi ve siyasi anlamda başarıyı yakalamış Batılı devletleri birebir uyarılama amacı ile kıyaslandığında, zorlu bir hedeftir. Ortada önceden çizilmiş bir harita yoktur ve işlerin nereye varacağı henüz belirsizdir. Bu zorluk kendi içerisinde bir imkânı da barındırmaktadır. TÜRGEV'in bu zorlu hedefe ulaşma noktasında elde edeceği her başarı İslam dünyasının önüne konabilecek bir örnek olarak değer kazanacaktır ve TÜRGEV'in bu anlamda bir gelenek inşa etme imkânı söz konusudur. Bu zorlu hedef karşısında TÜRGEV'in göstereceği performans, vakfın sivil toplum alanındaki macerası kadar, İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı sorunlara kısmen de olsa bir çözüm üretme ihtimali ile takip edilmesi gereken bir toplumsal hikâye olarak karşımıza çıkmaktadır.

EKLER

TABLO 1: TÜRGEV KOD LİSTESİ

- Öğrenci_perspektifinden_Türgev:

TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımının bileşenlerinden biri, öğrencilerin gözünden TÜRGEV'in nasıl görüldüğüdür. Buna dair anlatıları ve yorumları içerir.

- Sosyal_destek_mekanizması_olarak_Türgev:

TÜRGEV'in sosyal destek mekanizması olarak gördüğü işlev, "toplumsal fayda" perspektifi içinde anlamlıdır. Bu konudaki değiniler, yorumlar ve ifadeleri içerir.

- Toplum_perspektifinden_Türgev:

TÜRGEV'in toplum nezdindeki imajına dair anlatıları içerir.

- Türgev'e_saldırıların_yöneticilerdeki_yansıması:

TÜRGEV, kurucularının kimliğine bağlı olarak bir çok saldırı ile karşı karşıya kalmıştır. TÜRGEV'in kurumsal kimliği noktasına bu saldırıların belli yansımaları ortaya çıkmıştır. Bu konudaki değiniler bu kod altında toplanmıştır.

- Türgev'e_yönelik_suçlamalar/saldırıları:

TÜRGEV'e yönelik saldırıların ayrıntılarına dair anlatıları içerir.

- Türgev'in_ayırıcı_vasıfları:

TÜRGEV'i, hem hizmet verenler hem de hizmet alanlar pek çok yönden diğer sivil toplum kuruluşlarından farklı görmektedirler. Bu konudaki anlatılar bu kod altında toplanmıştır.

- Türgev'in_kişilerin_hayatındaki_merkezi_yeri:

TÜRGEV'in kişilerin hayatında tuttuğu merkezi konuma dair anlatıları içerir.

- Türgev_17/25_Aralık:

TÜRGEV, 17-25 Aralık'ta gerçekleştirilmeye çalışılan yargı darbesinde adı en fazla geçen kurumlardan biri olmuştur. Bu konu TÜRGEV'in kurum kimliğine etki etmiştir. Buna dair anlatılar ve yorumlar bu kod altında toplanmıştır.

- Türgev_geniş_imkanlar:

TÜRGEV’i hizmet verenler geniş imkanlar sağlamakla yükümlü olarak görmektedirler. Hizmet alanlar nazarında bu durum takdir gören bir durumdur. Hem yöneticilerin hem de hizmet alanların bakış açısından bu konuya dair yapılan vurgular ve değiniler bu kod altında toplanmıştır.

- TÜRGEV_ içsel_ tatmin:

TÜRGEV mensuplarının kurum bağları ve yürüttükleri faaliyetler dolayımında yaşadıkları içsel tatmine dair anlatıları içerir.

- TÜRGEV_ insan/genç_ tasarımı:

TÜRGEV mensuplarının zihnindeki “ideal” insan ve genç tasarımına ilişkin anlatıları içerir.

- TÜRGEV_ kurucuları_ mensupları_ gönüllüleri_ kimlerdir:

TÜRGEV’in kurum kimliği ve zihniyeti anlamında kurucularının kimliği, mensuplarının ve gönüllülerinin kimler olduğu son derece belirleyicidir. Buna dair anlatılar bu kod altında toplanmıştır.

- TÜRGEV_ kuruluş_ hikayesi:

TÜRGEV’in kuruluş hikayesine dair anlatıları içerir.

- TÜRGEV_ misyon:

TÜRGEV’in misyonuna dair kurum yöneticilerinin, mensuplarının, gönüllülerinin ve hizmet alanlarının yorumlarını içerir.

- TÜRGEV_ model_ sıkıntısı:

TÜRGEV’in ortaya koyduğu hizmetler sonucunda ulaşmayı ümit ettiği toplumsal çıktıya dair takip edebileceği bir şablon olmaması ve bunun yarattığı sıkıntıya dair anlatıları içerir.

- TÜRGEV_ öğrenci_ tercihinin_ sebebi:

Öğrencilerin neden TÜRGEV yurtlarında kalmayı tercih ettiklerine dair yaptıkları açıklamaları içerir.

- TÜRGEV_ sosyal_ sermaye:

TÜRGEV'in sahip olduğu sosyal sermayenin genişliği ve bu durumun hizmet verenler ve hizmet alanlar tarafından nasıl yorumlandığı ile ilgili anlatıları içerir.

- Türgev_sosyalleşme_ortamı_sağlama:

TÜRGEV yurtlarının hem hizmet verenler hem de hizmet alanlar tarafından bir sosyalleşme ortamı olarak görölmesine dair anlatıları içerir.

- Türgev_toplumsal_fayda_eğitim:

TÜRGEV'in toplumsal fayda üretme noktasında en önemsediği faaliyet alanı olan eğitime dair anlatıları ve yorumları içerir.

- Türgev_toplumsal_fayda_kız_çocukları:

TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımı içerisindeki en önemli başlıklardan biri kız çocuklarının eğitimi ve toplumsal yaşama katılımları noktasında desteklenmesidir. Bu konuya dair anlatılar bu kod altında toplanmıştır.

- Türgev_Türken:

TÜRGEV'in faaliyetlerinin tamamı yurtdışı ayağına dair anlatıları içerir.

- Türgev_vakıf_anlayışı:

TÜRGEV'in faaliyetlerinin en önemli motivasyon kaynaklarından olan vakıf anlayışı ile ilgili anlatıları içerir.

- TÜRGEV_YÖNTEM:

TÜRGEV'in toplumsal faaliyetlerini yürütürken kullandığı yöntemlere dair anlatıları içerir.

- Türgev_Yüksek_eğitim_düzeyi:

TÜRGEV bünyesinde hizmet verenlerin tamamı yüksek öğretim ve üstü düzeyinde eğitim düzeyine sahiptir. TÜRGEV mensuplarının eğitim düzeyini ortaya koyan ifadeler bu kod altında yer almıştır.

- Türgev_yurt_müdiresi_perspektifi:

TÜRGEV yurtlar üzerinden faaliyetlerini yürüten bir sivil toplum kuruluşu olduğu için, yurt müdirelerinin bakış açıları, TÜRGEV'in toplumsal fayda yaklaşımının önemli

bileşenlerinden birini oluşturmaktadır. Bu konudaki değiniler bu kod altında yer almıştır.

- TÜRGEV_ZİHNİYET:

TÜRGEV'in sivil toplum faaliyetinin merkezinde yer alan bir kavram olarak zihniyet konusu en önemli açıklama parametrelerinden biridir. Bu konudaki anlatılar, yorumlar ve ifadeler bu kod altında bir araya getirilmiştir.

- TÜRGEV_zihniyet/içselleştirme:

TÜRGEV'in zihniyeti hem kurucular hem hizmet verenler hem de hizmet alanlar arasında yaygın şekilde kabul görmekte ve içselleştirilmektedir. Buna dair anlatılar bu kod altında toplanmıştır.

- Yönetici_perspektifinden_TÜRGEV:

TÜRGEV'in kurum kimliği ve ürettiği hizmetlerin mahiyetine etki eden en önemli parametrelerden biri yöneticilerin TÜRGEV'i nasıl algıladıkları ile ilişkilidir. Bu konuda yapılan yorumlar ve açıklamalar bu kod altında toplanmıştır.

TABLO 2: ÇYDD KOD LİSTESİ

- ÇYDD mensuplarının engellenmişlik ve iktidarla mesafe hissi:

ÇYDD mensuplarının AK Parti döneminde kendilerini engellenmiş hissettiklerine ve siyasal iktidarla aralarındaki mesafe hissine dair anlatılarını ve yorumlarını içerir.

- ÇYDD yüksek yaş faktörü:

Özellikle kurucular ve yöneticiler düzeyinde ÇYDD mensuplarının yaşlarının yüksek olması ile ilişkili bilgiler bu kod altında yer almaktadır.

- ÇYDD'nin amacı:

ÇYDD mensuplarının, derneğin sivil toplum faaliyetleri ve diğer alanlarda yürüttüğü faaliyetlerinin amacına dair yorumlarını içerir.

- ÇYDD'nin geçmişte ve şimdi başörtüsü politikası:

ÇYDD kurucularının ve yöneticilerinin başörtüsü politikası bağlamında kadınların eğitimine ilişkin perspektiflerini açıkladıkları bölümleri içerir.

- ÇYDD'nin geleceği:

ÇYDD mensuplarının, toplumsal ve siyasal ortamı ele alış biçimlerine bağlı olarak derneğin geleceğine dair öngörülerini içerir.

- ÇYDD'nin insan/kadın tasarımı:

ÇYDD mensuplarının sahip oldukları çağdaşlık anlayışı bağlamında insan ve kadın tasarımlarına dair yaptıkları açıklamaları içerir.

- ÇYDD'nin kişilerin hayatındaki merkezi yeri:

ÇYDD'nin, mensuplarının hayatında kapladığı merkezi konuma dair anlatılar ve yorumları içerir.

- ÇYDD'nin kız çocuklarına yönelme nedeni:

ÇYDD mensuplarının, kız çocuklarının eğitimini odağına alan bir sivil toplum kuruluşu olarak ÇYDD'nin neden kız çocuklarına yöneldiğine dair yaptıkları açıklamalarını ve derneğin bu konudaki politikasına dair yorumlarını içerir.

- ÇYDD'nin mezunlardan beklentileri:

ÇYDD mensuplarının, ÇYDD'den eğitim ve barınma yardımı alarak eğitim hayatlarına devam eden ve kariyerlerinde belli noktalara gelmiş olan mezunlarından neler beklemediklerine dair anlatıları içerir.

- ÇYDD'nin misyonu:

ÇYDD mensuplarının ÇYDD'nin misyonuna dair yaptıkları açıklamaları içerir.

- ÇYDD'nin topluma bakışı:

ÇYDD mensuplarının, kurucularının ve gönüllülerinin Türkiye'de topluma dair bakışlarını dolaylı yahut direkt olarak aktardıkları anlatıları içerir.

- ÇYDD-siyaset ilişkisi:

Siyasetle yakından ilgilenen ve zaman zaman siyaset sahnesinde kendisine yer bulan bir dernek olan ÇYDD'nin, mensuplarının, kurucularının ve gönüllülerinin siyaseti nasıl gördükleri ve yorumladıklarına dair anlatılarını içerir.

- ÇYDD_Aysel Çelikel'in başörtüsü yorumu:

Başörtüsü yasaklarını ilk elden müşahade eden ve derneğin kurucularından olan Aysel Çelikel'in, başörtüsü konusundaki kişisel yorumlarını içerir.

- ÇYDD_Aysel Çelikel'in laiklik yorumu:

Derneğin halihazırdaki genel başkanı ve dernek politikaları hakkındaki en yetkili merci olarak Aysel Çelikel'in laikliği nasıl yorumladığı ve laikliğin dernek politikası içinde nasıl konumlandığını açıkladığı bölümleri içerir.

- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı:

ÇYDD'nin sivil toplum faaliyetlerinin ve siyasal alana taşan çalışmalarının en önemli motivasyonu olan çağdaşlık anlayışına dair, ÇYDD mensuplarının yaptıkları açıklamaları içerir.

- ÇYDD_cilerin bir araya geliş motivasyonu:

ÇYDD'nin kuruluş aşamasına ve motivasyonuna dair açıklamaların yapıldığı bölümleri içerir.

- ÇYDD_cumhuriyetin kazanımları:

ÇYDD'nin faaliyetlerinin en önemli motivasyon kaynaklarından biri olan "cumhuriyetin kazanımlarını koruma" perspektifine dair anlatıları içerir.

- ÇYDD_geçmişe özlem:

ÇYDD kurucularının, gönüllülerinin ve mensuplarının geçmişe duydukları özlemi ve bunun nedenlerini açıkladıkları bölümleri içerir.

- ÇYDD_gönüllülük:

ÇYDD'nin faaliyetlerini yürütme noktasında gönüllülük ilkesinin nasıl işlediğine dair anlatıları içerir.

- ÇYDD_İçsel tatmin faktörü:

ÇYDD mensuplarının, dernek faaliyetlerine katılmaları sonucunda yaşadıkları içsel tatmini dile getirdikleri anlatıları içerir.

- ÇYDD_kurucuları, üyeleri, destekçileri kimlerdir:

ÇYDD'nin kurucuları, üyeleri, destekçileri ve mensuplarının sosyo-kültürel ve demografik kökenlerine dair açıklamaların yapıldığı bölümleri içerir.

- ÇYDD_kuruluş hikayesi:

ÇYDD kurucularının, derneğin kuruluş sürecine dair yaptıkları açıklamaları içerir.

- ÇYDD_sosyal destek mekanizması:

ÇYDD mensuplarının, derneğin nasıl bir sosyal destek mekanizması sağladığını açıkladıkları bölümleri içerir.

- ÇYDD_sosyalleşme ortamı sağlama:

ÇYDD mensuplarının, derneğin sosyalleşme ortamı olarak nasıl işlev gördüğü ve bu durumu nasıl yorumladıklarına dair açıklamalarını içerir.

- ÇYDD_toplumsal fayda yaklaşımı:

ÇYDD kurucularının, hizmet alanlarının, hizmet verenlerinin, gönüllülerinin ve üyelerinin derneğin “toplumsal fayda” yaklaşımına ışık tutacak yönde açıklamalarını ve yorumlarını içerir.

TABLO 3: TÜRGEV KOD-KOD İLİŞKİLERİ

- Öğrenci_perspektifinden_Türgev → İLİŞKİLİ →
- Sosyal_destek_mekanizması_olarak_Türgev
- Öğrenci_perspektifinden_Türgev → İLİŞKİLİ → ● Türgev'in_ayırıcı_vasıfları
- Öğrenci_perspektifinden_Türgev → – İLİŞKİLİ → ● Türgev_model_sıkıntısı
- Öğrenci_perspektifinden_Türgev → – İLİŞKİLİ → ●
Türgev_öğrenci_tercihinin_sebebi
- Öğrenci_perspektifinden_Türgev → –İLİŞKİLİ→ ● Türgev_sosyal_sermaye
- Öğrenci_perspektifinden_Türgev → – İLİŞKİLİ → ●
Türgev_sosyalleşme_ortamı_sağlama
- Toplum_perspektifinden_Türgev → – İLİŞKİLİ → ●
Türgev'e_saldırıların_yöneticilerdeki_yansıması
- Toplum_perspektifinden_Türgev → – İLİŞKİLİ → ●
Türgev'e_yönelik_suçlamalar/saldırıları
- Toplum_perspektifinden_Türgev → – İLİŞKİLİ → ● Türgev_geniş_imkanlar
- Türgev'e_yönelik_suçlamalar/saldırıları → 'İN BİR PARÇASI → ●
Türgev_17/25_Aralık
- Türgev_içsel_tatmin → – İLİŞKİLİ → ●
Türgev'in_kişilerin_hayatındaki_merkezi_yeri
- Türgev_kurucuları_mensupları_gönüllüleri_kimlerdir → – İLİŞKİLİ → ●
Türgev_kuruluş_hikayesi
- Türgev_misyon → – İLİŞKİLİ → ● TÜRGEV_YÖNTEM
- Türgev_toplumsal_fayda_eğitim → – İLİŞKİLİ → ●
Öğrenci_perspektifinden_Türgev
- Türgev_vakıf_anlayışı → – İLİŞKİLİ → ● Türgev_içsel_tatmin
- TÜRGEV_YÖNTEM → – İLİŞKİLİ → ● Türgev_toplumsal_fayda_eğitim

- TÜRGEV_YÖNTEM → - İLİŞKİLİ → ● Türgev_toplumsal_fayda_kız_çocukları
- TÜRGEV_YÖNTEM → -İLİŞKİLİ → ● Türgev_Türken
- TÜRGEV_ZİHNİYET → - NEDENİ → ● Türgev_insan/genç_tasarımı
- TÜRGEV_ZİHNİYET → - NEDENİ → ●
Türgev_kurucuları_mensupları_gönüllüleri_kimlerdir
- TÜRGEV_ZİHNİYET → - NEDENİ → ● Türgev_misyon
- TÜRGEV_ZİHNİYET → - NEDENİ → ● Türgev_vakıf_anlayışı
- Türgev_zihniyet/içselleştirme → - PARÇASI → ●
Türgev'in_kişilerin_hayatındaki_merkezi_yeri
- Yönetici_perspektifinden_Türgev → - İLİŞKİLİ → ●
Türgev_Yüksek_eğitim_düzeyi
- Yönetici_perspektifinden_Türgev → - İLİŞKİLİ → ●
Türgev_yurt_müdüresi_perspektifi

TABLO 4: ÇYDD KOD-KOD İLİŞKİLERİ

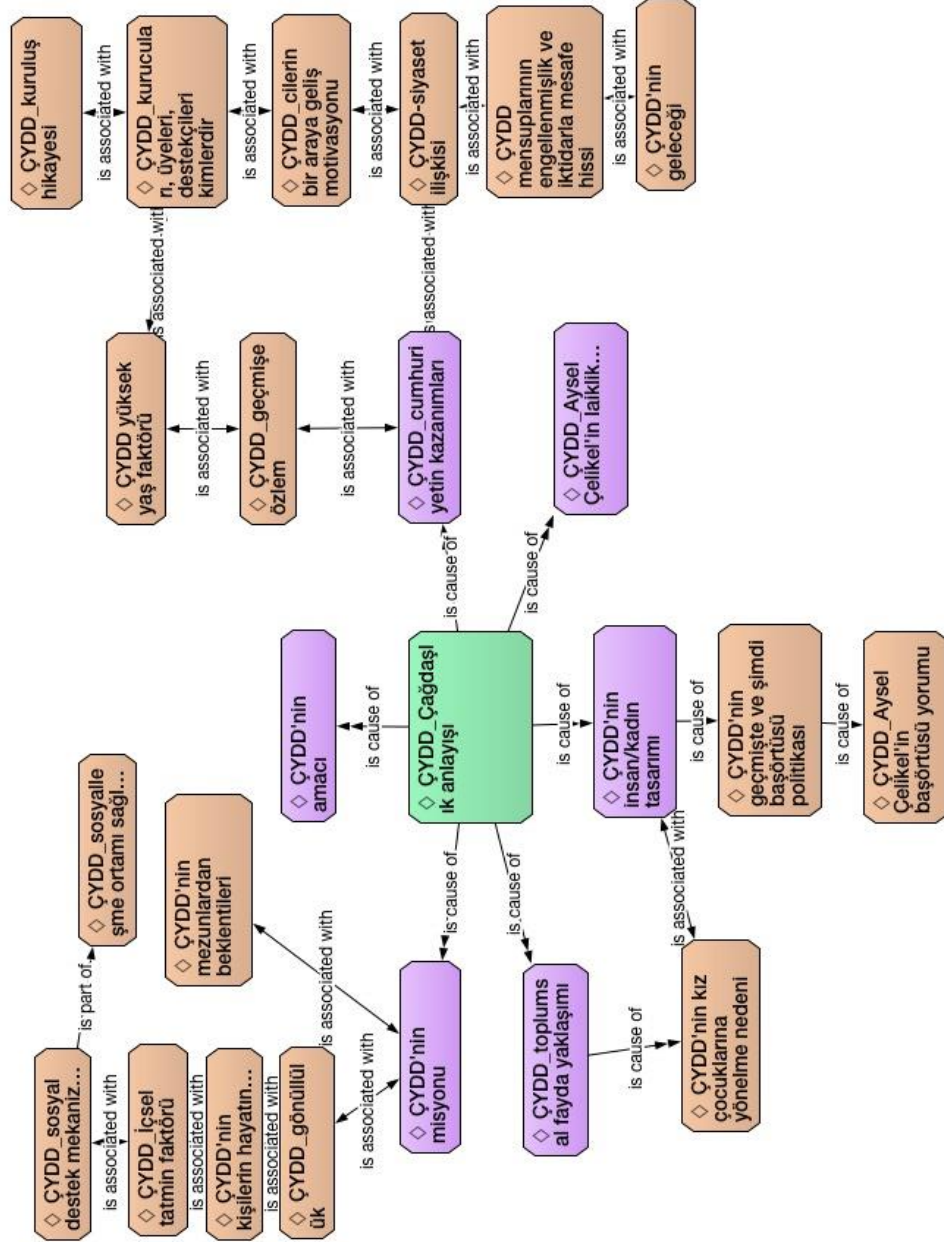
- ÇYDD mensuplarının engellenmişlik ve iktidarla mesafe hissi → İLİŞKİLİ → ● ÇYDD'nin geleceği
- ÇYDD yüksek yaş faktörü → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_geçmişe özlem
- ÇYDD yüksek yaş faktörü → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_kurucuları, üyeleri, destekçileri kimlerdir
- ÇYDD'nin geçmişte ve şimdi başörtüsü politikası → – NEDENİ → ● ÇYDD_Aysel Çelikel'in başörtüsü yorumu
- ÇYDD'nin insan/kadın tasarımı → – NEDENİ → ● ÇYDD'nin geçmişte ve şimdi başörtüsü politikası
- ÇYDD'nin insan/kadın tasarımı → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD'nin kız çocuklarına yönelme nedeni
- ÇYDD'nin kişilerin hayatındaki merkezi yeri → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_İçsel tatmin faktörü
- ÇYDD'nin misyonu → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD'nin mezunlardan beklentileri
- ÇYDD'nin misyonu → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_gönüllülük
- ÇYDD-siyaset ilişkisi → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD mensuplarının engellenmişlik ve iktidarla mesafe hissi
- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı → – NEDENİ → ● ÇYDD'nin amacı
- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı → – NEDENİ → ● ÇYDD'nin insan/kadın tasarımı
- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı → – NEDENİ → ● ÇYDD'nin misyonu
- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı → – NEDENİ → ● ÇYDD_Aysel Çelikel'in laiklik yorumu
- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı → – NEDENİ → ● ÇYDD_cumhuriyetin kazanımları
- ÇYDD_Çağdaşlık anlayışı → – NEDENİ → ● ÇYDD_toplumsal fayda yaklaşımı
- ÇYDD_cilerin bir araya geliş motivasyonu → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD-siyaset ilişkisi

- ÇYDD_cumhuriyetin kazanımları → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD-siyaset ilişkisi
- ÇYDD_cumhuriyetin kazanımları → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_geçmişe özlem
- ÇYDD_gönüllülük → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD'nin kişilerin hayatındaki merkezi yeri
- ÇYDD_İçsel tatmin faktörü → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_sosyal destek mekanizması
- ÇYDD_kurucuları, üyeleri, destekçileri kimlerdir → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_cilerin bir araya geliş motivasyonu
- ÇYDD_kurucuları, üyeleri, destekçileri kimlerdir → – İLİŞKİLİ → ● ÇYDD_kuruluş hikayesi
- ÇYDD_sosyal destek mekanizması → – BİR PARÇASI → ● ÇYDD_sosyalleşme ortamı sağlama
- ÇYDD_toplumsal fayda yaklaşımı → – NEDENİ → ● ÇYDD'nin kız çocuklarına yönelme nedeni

TABLO 6: ÇYDD KOD BULUTU

[ÇYDD mensuplarının
engellenmişlik ve
iktidarla mesafe hissi] [ÇYDD
yüksek yaş faktörü] [ÇYDD'nin amacı] [ÇYDD'nin geleceği] [ÇYDD'nin geçmişte ve şimdi başörtüsü politikası] [ÇYDD'nin insan/kadın tasarımı]
[ÇYDD'nin kişilerin hayatındaki merkezi yeri] [ÇYDD'nin
kız çocuklarına yönelme nedeni] [ÇYDD'nin mezunlardan
beklentileri] [ÇYDD'nin misyonu] [ÇYDD'nin topluma bakışı]
ilişkisi] [ÇYDD_Aysel Çetikel'in başörtüsü yorumu] [ÇYDD_Aysel Çetikel'in laiklik yorumu] [ÇYDD_cilerin bir araya geliş motivasyonu]
[ÇYDD_cumhuriyetin kazanımları] [ÇYDD_geçmiş özetim] [ÇYDD_gönüllülük] [ÇYDD_kurucuları, üyeleri,
destekçileri kimlerdir] [ÇYDD_kuruluş hikayesi] [ÇYDD_sosyal destek mekanizması] [ÇYDD_sosyalleşme ortamı sağlama]
[ÇYDD_toplumsal fayda
yaklaşımı] [ÇYDD_İçsel tatmin
faktörü]

TABLO 8: ÇYDD NETWORK

KAYNAKÇA

- Adalı, Oya, **Gençler İçin Sorunlar – Çözümler**, İstanbul: Çınar Yayıncılık, 2004.
- Adalı, Oya, Şeyda Özil, **Nasıl Bir Edebiyat Eğitimi?**, İstanbul: Elit Yayınları, 2002.
- Akçura, Yusuf, **Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul: Ötüken Yayınları, Tarihsiz.
- Akdoğan, Yalçın, **Lider, Siyasi Liderlik ve Erdoğan**, İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2017.
- Akdoğan, Yalçın, **Siyasal İslam, Refah Partisi'nin Anatomisi**, İstanbul: Şehir Yayınları, 2000.
- Akpınar Gönenç, Ayşenur, **Sivil Toplum, Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi**, <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/sivil-toplum-aysenur-akpinar.pdf>.
- Akşit, Bahattin, Recep Şentürk, Önder Küçükural, Kurtuluş Cengiz, **Türkiye'de Dindarlık, Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Altun, Fahrettin, **Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul: İnsan Yayınları, 4. Baskı, 2017.
- Altun, Fatmanur, **2000 Sonrasında Türk Ulusalçılığının İnşasında Büyük Ortadoğu Projesi Söyleminin Rolü**, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 2014.
- Arat, Necla, **Kadınlar ve Siyasal Yaşam, Eşit Hak – Eşit Katılım**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.
- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.
- Arrighi, Giovanni, **Uzun Yirminci Yüzyıl, Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri**, Ankara: İmge Yayınları, 2000.
- Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Bayraklı, Enes, Ufuk Ulutaş, **Fetö'nün Anatomisi**, İstanbul: Seta Yayınları, 2017.
- Baysal, J., N. İpşiroğlu, Ş. Özil, **Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990.
- Baysal, Jale, **Çağdaş Kültürümüz, Olgular – Sorunlar**, İstanbul: Cem Yayınevi,

- 1991.
- Baysal, Jale, Türkan Saylan, **Çağdaş Toplum Değerleri**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1996.
- Becker, Howard S., **Mesleğin İncelikleri, Sosyal Bilimlerde Araştırma Nasıl Yürütülür?**, Türkçesi: Levent Ünsaldı, Baran Öztürk, Hatice Esra Mescioğlu, Şerife Geniş, Gökçe Metin, Ankara: Heretik Yayınları, 2015.
- Belge, Murat, **Sivil Toplum Nedir?**, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, No.1, 2003, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/belge_std_1.pdf, (ulaşılma tarihi: 1.11.2017)
- Bloch, Marc, **Feodal Toplum**, Türkçesi: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Opus Yayınları, 1995.
- Bloodgood, Elizabeth, Joannie Tremblay-Boire, “Does government funding depoliticize non-governmental organizations? Examining evidence from Europe.”, <https://www.cambridge.org/core/journals/european-political-science-review/article/does-government-funding-depoliticize-nongovernmental-organizations-examining-evidence-from-europe/AEC53C436B72DC56AC09EDA612F80A33>, (ulaşılma tarihi: 12.10.2017).
- Bora, Tanıl, Selda Çağlar (2002), “Modernleşme ve Batılılaşmanın Bir Taşıyıcısı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 3, Modernleşme ve Batıcılık** içinde, Ed: Tanıl Bora, Murat Gültekinil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Bottomore, Tom, **Siyaset Sosyolojisi**, Türkçesi: Erol Mutlu, Ankara: Teori Yayınları, 1987
- Boyd, Brewster, Nina Henning, Emily Reyna, Daniel E. Wan, Hybrid Organizations, Londra: Routledge, 2009.
- Buluş, Abdulkadir, “Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları”, **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, <http://sead.selcuk.edu.tr/sead/article/view/236/232>
- Childe, Gordon, **Tarihte Neler Oldu?**, Türkçesi: Mete Tunçay, Alaeddin Şenel, İstanbul: 1993.

Çiçek, Betül Özel, “Çok Uzak-Çok Yakın: Kadın ve Bedeni”, **Lacivert Dergi**, Sayı.12, 2015.

<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/03/30/cok-yakin-cok-uzak-kadin-ve-bedeni>

Conaty, Frank J., “Performance management challenges in hybrid NPO/public sector settings: an Irish case”, **International Journal of Productivity and Performance Management**, Cilt. 61, Sayı 3, 2012, 290-309.

Çaha, Ömer, “Osmanlı’da Sivil Toplum”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1994, Cilt.49, sayı.3.

ÇYDD, **Aydınlığa Koşan Küçük Kızlar – Eruh Yatılı İlköğretim Bölge Okulu Çağdaş Yaşam Ferhat Şenatalar Kız Öğrenci Yurdu Öyküsü**, İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 2005.

ÇYDD, **Bir Kitap Hazırlıyoruz**, İstanbul: ATP Yayınları, 1999, 3. Baskı 2004.

ÇYDD, **Çağdaş Çocuk Öyküleri 2**, İstanbul: 1993.

ÇYDD, **Çağdaş Çocuk Öyküleri**, İstanbul: 1992.

ÇYDD, **Çağdaş Kadının Başucu Kitabı**, İstanbul: Morpa Ofset, Ocak 2011,

ÇYDD, **Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği – Bir Çağdaşlaşma Öyküsü**, İstanbul: 20. Yıl Matbaası, 2009.

ÇYDD, **Çoğalacağız Daha, Yaratıcı Okuma Dizisi**, 5 kitaplık dizi, İstanbul Toroslu Kitaplığı, 2006.

ÇYDD, **Demokrasinin Demokrasiyi Tehdit Eden Güçlere Karşı Korunması** (10 Nisan 2000, Laiklik Paneli), Otopsi Yayınları, 2000.

ÇYDD, **Deprem Seyir Defteri**, İstanbul: Mart Matbaacılık, 2002.

ÇYDD, **Milli Eğitim Bakanlığı ve ÇYDD Halk Eğitim Projesi Eğitim Kitapçığı**, İstanbul: Özgün Ofset, 1995.

ÇYDD, **Yaratıcı Okuma I ve Yaratıcı Okuma II**, İstanbul: Özyürek Yayınevi, 1997.

Davis, Nancy J., Robert V. Robinson, **Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah, Mısır, İsrail, İtalya ve ABD, Tanrı İçin Toplum Talebi**, Türkçesi: Hasan Şen, Balım Sultan Yetgin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Davison, Andrew, **Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik, Hermenötik Bir Yeniden Değerlendirme**, Türkçesi: Tuncay Birkan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

- Değirmencioğlu, Coşkun, **Mehmet İzzet**, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Doherty, Bob, Helen Haugh, Fergus Lyon, “Social Enterprises as Hybrid Organizations: A Review and Research Agenda”, **International Journal of Management Reviews**,
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.941.3702&rep=rep1&type=pdf>, (ulaşılma tarihi: 18. 09. 2017).
- Dursun, Davut, **Laiklik, Siyaset ve Değişim**, İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Düzdağ, M. Ertuğrul, **Yakın Tarih Yazıları**, İstanbul: İz Yayıncılık, Tarihsiz.
- Ertan, Birol, “Yerel Yönetim Kavramı”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt 11, Sayı 1, Ocak 2002.
- Ferris, Elizabeth, “Faith-based and secular humanitarian organizations”, **International Review of the Red Cross**, Cilt 87, Sayı 858, Haziran 2005.
- Gellner, Ernest, **Postmedernizm, İslam ve Us**, Türkçesi: Bülent Peker, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.
- Gökalp, Ziya, **Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak**, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014.
- Gözübüyük Tamer, Mine, “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, **Edebiyat Fakùltesi Dergisi**, Cilt 27, Sayı 1.
- Güntekin, Reşat Nuri, **Çalıkuşu**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2007.
- Güntekin, Reşat Nuri, **Yeşil Gece**, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2015.
- Gürpınar, Doğan, **Ulusalçılık, İdeolojik Önderlik ve Takipçileri**, Kitap Yayınları, İstanbul: 2011.
- Hansmann, Henry, **The Ownership of Enterprise**, Harvard University Press, 2000.
- Hepçilingirler, Feyza, **Çirkin Prenses**, İstanbul: ÇYDD Yayınları, 1994.
- Heywood, Andrew, **Siyasetin Temel Kavramları**, Türkçesi: Hayrettin Özler, Ankara: Adres Yayınları, 2012.
- Hobsbawn, E.J., **Sanayi ve İmparatorluk**, Türkçesi: Yalçın Gülerman, Abdullah Ersoy, Ankara: Dost Kitabevi, 1987.
- Holden, Bary, **Liberal Demokrasiyi Anlamak**, Türkçesi: Hüseyin Bal, Ankara: Liberte Yayınları, 2007.

- Huberman, Leo, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, Türkçesi: Murat Belge, İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Huysentruyt, Marieke, “Contracting for Aid: Does Organizational Form Matter?”, 2014. Yayınlanmamış çalışma.
- İpşiroğlu, Nazan, **Çağdaş Eğitimde Sanat**, İstanbul: Demet Yayıncılık, 1994.
- İpşiroğlu, Zehra, **Yazma Uğraşı**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.
- Kara, İsmail, **Din ile Modernleşme Arasında, Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Kara, İsmail, **Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi, Metinler, Kişiler**, İstanbul: Kitabevi, 1998.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, **Ankara**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Karay, Refik Halit, **Memleket Hikayeleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Kehale, Abdullah, **Millî Mücadelede İç İsyancılar ve Cemil Cahit’in (Toydemir’in) Anıları**, İstanbul: Demet Yayıncılık, 1997.
- Kemal, Yaşar, **İnce Memed**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Keseroğlu, Hasan S. **Akıl ve Yürek, Bir Cumhuriyet Kadını Jale Baysal’ın Tanıklığı**, İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2010.
- Kısakürek, Necip Fazıl, **Sahte Kahramanlar**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1996.
- Koçak, Cemil, **Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945), Cilt.2**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- Kulin, Ayşe, **Türkan, Tek ve Tek Başına**, İstanbul: Everest Yayınları, 2017.
- Küçükylmaz, Mücahit, **Türkiye’de Siyasal Katılım, Tek Parti’den AK Parti’ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları**, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2009.
- Mardin, Şerif, **Bediüzzaman Said Nursi Olayı, Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim**, Türkçesi: Metin Çulhaoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Mardin, Şerif, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Marriot, Emma, **Bir Nefeste Dünya Tarihi**, Türkçesi: Egemen Yılığür, İstanbul: Maya Yayınları, 2014.
- Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Türkçesi: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.

- Marx, Karl, **Türkiye Üzerine (Şark Meselesi)**, Türkçesi: Selâhattin Hilav, Attilâ Tokatlı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1974.
- Millî Eğitim Bakanlığı ve ÇYDD Halk Eğitim Projesi Eğitim Kitapçığı**, (HEM) İstanbul: Özgün Ofset, 1995.
- Montesquieu, **İran Mektupları**, Türkçesi: Muhiddin Göklü, İstanbul: Anka Yayınları, 2001.
- Mooers, Colin, **Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu**, Türkçesi: Bahadır Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 1991.
- Nomiku H.A., **Haçlı Seferleri**, Türkçesi: Kriton Dinçmen, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- Nunnenkamp, Peter, Hannes Öhler, "Funding, Competition and the Efficiency of NGOs: An Empirical Analysis of Non-charitable Expenditure of US NGOs Engaged in Foreign Aid", **KYKLOS**, Cilt. 65, Sayı 1, 2012, 81–110. (ulaşılma tarihi: 24.10.2017).
- Okan, Oya, **Batı Düşüncesinde Liberalizm ve Tarihi Koşulları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001.
- Ortaylı, İlber, **Son İmparatorluk Osmanlı**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- Öğün, Mehmet, Halil İbrahim Düzenli, Murat Şentürk, **Yaşanabilir Şehir Tasavvuru ve Kentsel Dönüşüm**, İstanbul: Dübam Yayınları, 2015, s. 8.
- Özer, Gülşen Demirkol, **Psikolojik Bir İşkence Metodu Olarak İkna Odaları**, İstanbul: Ekin Yayınları, 2015.
- Öz, Mehmet, "Klasik Dönem Osmanlı Siyasi Düşüncesi: Tarihi Temeller ve Ana ilkeler", **İslami Araştırmalar Dergisi**, Cilt.12, Sayı. 1, 1999.
- Özil, Şeyda, Nilüfer Tapan, , **Türkiye'nin Ders Kitapları, Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.
- Pope, Nicole, Hugh Pope, **Modern Türkiye'nin Kısa Tarihi, Çıplak Türkiye**, Türkçesi: Deniz Öktem, İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.
- Quelin, Bertrand V., Ilze Kivleniece, Sergio Lazzarini, "Public-Private Collaboration, Hybridity and Social Value: Towards New Theoretical Perspectives", **Journal of Management Studies** Cilt 54, Sayı 6, 2017, 763-792.
- Runciman, W.G., **Toplumsal Bilim ve Siyaset Kuramı**, Türkçesi: Erol Mutlu, Ankara: Teori Yayınları, 1986.

- Ryfman, Philippe, **Sivil Toplum Kuruluşları**, Türkçesi: İsmail Yerguz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Said, Edward, **Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları**, Türkçesi: Berna Ülner, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Saylan, Türkan, **100 Temel Eser Tartışması**, İstanbul İskele Yayıncılık, Temmuz 2007.
- Saylan, Türkan, **At Kız, Bir Yaşamdan Kesitler**, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2015.
- Saylan, Türkan, **Atatürk, From the Past to the Future**, İstanbul: Gendaş Yayınevi, 1996.
- Saylan, Türkan, **Cumhuriyetin 70'inci Yılında Atatürk'e Armağan, Geçmişten Geleceğe Atatürk**, İstanbul: Gendaş Yayınevi, 1994.
- Saylan, Türkan, **Çağdaş Eğitimde Kültür ve Sanat**, İstanbul: Mart Matbaacılık, 2001.
- Saylan, Türkan, **Toplum Mektupları**, İstanbul: Şahinkaya Matbaacılık, 2010.
- Sencer, Muzaffer, **Dinin Türk Toplumuna Etkileri, Tarihsel Bir Yaklaşım**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- Sezer, Baykan, **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1985.
- Sezer, Baykan, **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2006.
- Skelcher, Chris, Steven Rathgeb Smith, "Theorizing Hybridity: Institutional Logics, Complex Organizations, and Actor Identities: The Case of Nonprofits", **Public Administration**. Cilt 93, Sayı. 2, 2015 (433–448).
- Tabakoğlu, Ahmet, **İslam İktisadına Giriş**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Tabakoğlu, Ahmet, **Türkiye İktisat Tarihi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Topçu, Nurettin, **İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1998.
- Tuna, Korkut **Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1987.
- Tuna, Korkut, "Feodalizm Tartışmalarında Yeni Bir Ele Alış Denemesi: Feodal Düzen ve Şehir", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi**, 1989, Cilt. 3, Sayı.1.

- Türk, H. Bahadır, **Muktedir, Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Uysal, Ahmet, **Toplumsal Hareketler Sosyolojisi, İnsan Eliyle Değişimin Dinamikleri**, İstanbul: Tezkire Yayıncılık, 2016.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, **Türkiye’de Üç Devir**, İstanbul: Sinan Yayınları, 1974.
- Vining, Aidan R., David L. Weimer, “The Challenges of Fractionalized Property Rights in Public-Private Hybrid Organizations: The Good, the Bad, and the Ugly”, **Regulation & Governance**, Sayı 10, 161–178, 2016.
- Weber, Max, **Şehir, Modern Kentin Oluşumu**, Türkçesi: Musa Ceylan, İstanbul: Bakış Yayınları, 2000.
- Weinstein, Michael A., **Systematic Political Theory**, Ohio: Charles E. Merrill Publishing Company, 1971.
- Werker, Eric, Faisal Z. Ahmed, “What Do Non-Governmental Organizations Do?”, <https://ssrn.com/abstract=1071750> , Mayıs 2007.
- Wettenhall, R. “The Rhetoric and Reality of Public-Private Partnership”, **Public Organization Review**, 2003, Cilt 3, Sayı 1, 77-107. <https://doi.org/10.1023/A:1023000128175>, (ulaşılma tarihi: 15.11.2017)
- Witteck, Paul, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğuşu**, Türkçesi: Fatmagül Berktaş, İstanbul: Pencere Yayınları, 1995.
- Yaylar, Yasin, **Evanjelizm ve Türkiye Planı** (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), http://dosyayukleme.ahievran.edu.tr/dosyalar/1-YASİN_YAYLAR_ULUSLARARASI.pdf, (ulaşılma tarihi: 25.10.2017)
- Yazıcı, Serap, **Aydınlanma Felsefesi ve 1923 Devrimi**, İstanbul: Demet Yayıncılık, 1994.
- Yazıcı, Serap, **Demokratikleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2009.
- Yazıcı, Serap, **İnsan Hakları Açısından Laiklik**, İstanbul: Demet Yayıncılık, 1994.
- Yerasimos, Stefanos, “Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”, **Türkiye’de Sivil Toplum ve Milliyetçilik** içinde, Ed: Stefanos Yerasimos, Günter Seufert, Karin Vorhoff, İletişim Yay., İstanbul: 2001.
- Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi, **Fransa Sefaretnamesi**, Hazırlayan: Abdullah Uçman, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

Yönet, Ender, “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışından Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, s, 242., <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c8s13/makale/c8s13m7.pdf> (Ulaşılma tarihi: 12.10.2017).

Zihnioğlu, Yaprak, **Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

Zürcher, Erik Jan, **Millî Mücadelede İttihatçılık**, Türkçesi: Nüzhet Salihoğlu, Ankara: Bağlam Yayınları, 1987.

WEB SİTELERİ

“Türkiye’de başörtüsü yasağı: Nasıl başladı, nasıl çözüldü?”,

<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiyede-basortusu-yasagi-nasil-basladi-nasil-cozuldu>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

ÇYDD Resmi Web sitesi, şubeler, <https://www.cydd.org.tr/subeler/>, (ulaşılma tarihi: 18.02.2016).

ÇYDD Resmi Web sitesi, ÇYDD tarihçe, <http://www.cydd.org.tr/sayfa/dunden-bugune-cydd-8/>, (ulaşılma Tarihi: 01.12.2016).

TÜRGEV Resmi Web sitesi, yurtların listesi, <http://www.turgev.org/tr/yurtlarin-listesi/>, (ulaşılma tarihi: 21.02.2016).

TÜRGEV Resmi Web sitesi, Türken Foundation, <http://turgev.org/tr/proje/turken-foundation-londrada/>, (ulaşılma tarihi: 25.02.1016).

Türkan Saylan Belgeseli, <https://www.youtube.com/watch?v=-d12Dd814z8>, (ulaşılma tarihi: 20.10.2016).

Tayfun Talipoğlu, Türkan Saylan Belgeseli, <https://www.youtube.com/watch?v=liBT-IH1tDM>, (ulaşılma tarihi: 18.10. 2016).

İhlas Haber Ajansı, Seçim Sonuçları, 26 Mart 1989 Belediye Seçimi, <http://secim.ih.com.tr/Bolgeler.aspx?il=0&ilce=0&belde=0&parti=0&skod=1059&stip=7&s=26%20Mart%201989%20Belediye%20Seçimi> (ulaşılma tarihi:

14.12.2017).

TÜRGEV Resmi Web sitesi, hakkımızda, <http://www.turgev.org/tr/sayfa/hakkimizda/>,
(ulaşılma tarihi: 15.11.2017).

Eğitime Destek Programları Merkezi Resmi Web sitesi, <http://edepmerkezi.org>,
(ulaşılma tarihi: 17.11.2017).

Encyclopedia Britannica, Embargo Act Maddesi,
<https://www.britannica.com/topic/Embargo-Act>, (ulaşılma Tarihi: 16.10.2017).

“Reports of International Arbitral Awards”, Claims Commission established under the
Convention concluded between the United States of America and Venezuela on 5
December 1885, Case of Elizabeth B. Scott v. Venezuela, opinion of the
Commissioner, Mr. Little, http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIX/225-227.pdf,
(ulaşılma tarihi: 16.10.2017).

1812 Now sitesi, <http://1812now.blogspot.com.tr/2012/04/april-29-1812-first-foreign-aid-bill.html>, (ulaşılma tarihi: 16.10.2016).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Sitesi, http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri_nin-dis-ticaret-politikasinda-serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri-____.tr.mfa, (ulaşılma tarihi: 25.10.2017).

National Endowment For Democracy sitesi, <https://www.ned.org/about/history/>
(ulaşılma tarihi: 2.12.2017).

National Endowment For Democracy sitesi, <https://www.ned.org/remarks-by-president-george-w-bush-at-the-20th-anniversary/>, (ulaşılma tarihi: 24.10.2017).

Bir Yudum İnsan, Türkan Saylan Belgeseli,
<https://www.youtube.com/watch?v=KlnzIR69SJ0>, (ulaşılma tarihi: 20.10.2016).

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Genel Tanıtım Filmi,
<https://www.youtube.com/watch?v=LodDIU246oU>, (ulaşılma tarihi: 14.10.2016).

The Sunday Times Resmi Web sitesi, <https://www.thetimes.co.uk/article/islam-and-the-great-turkish-headscarf-war-p5w2x606bqq>, (ulaşılma tarihi: 29.08.2017).

“Macron’u Bu Kez Topa Tuttular”, <http://www.milliyet.com.tr/macron-u-bu-kez-topa-tuttular-dunya-2483861/>.

“Aysel Ekşi’nin Skandal Köşe Yazısı”, <http://www.sonsayfa.com/Haberler/Medya/Aysel-Eksinin-skandal-kose-yazisi-163458.html>, (ulaşılma Tarihi: 02.09.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi Web sitesi, <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi/>, (ulaşılma tarihi: 22.12.17).

“İkna Odasına İlk Sorgulama”, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/03/29/ikna-odasina-ilk-sorgulama>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

“İkna Odasına” İlk Soruşturma”, <http://www.hurriyet.com.tr/ikna-odasina-ilk-sorusturma-20228671>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

“İKNA Odaları, Kayıtlar, SERTER, Vekil Zırhı ve Şahit Ufuk Uras”, <http://www.yazarport.com/yazi/18656/ikna-odaları-kayıtlar-serter-vekil-zirhi-ve-sahit-ufuk-uras>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

“İkna odalarının mağdurları konuştu”, <https://www.haberler.com/ikna-odalarinin-magdurlari-konustu-haberi/>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

“Toplum ikna odasına alınmıştı!”, <http://www.dunyabizim.com/etkinlik/13092/toplum-ikna-odasina-alinmisti>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

“BDP bu kez türbanlılarla CHP’ye vurdu”, <http://www.radikal.com.tr/politika/bdp-bu-kez-turbanlılarla-chpye-vurdu-983826/>, (ulaşılma tarihi: 27.12.2017).

Türk Tarih Kurumu Resmi Web Sitesi, <http://www.ttk.gov.tr/genel/tarihce/>, (ulaşılma tarihi: 21.12.2017).

Türkiye Ekonomi Kurumu Resmi Web Sitesi, <http://www.tek.org.tr/tarihce.php>, (ulaşılma tarihi: 21.12.2017).

Türk Dil Kurumu Resmi Web sitesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, (ulaşılma tarihi: 21.12.2017).

OECD Policy Brief, <http://www.oecd.org/education/school/39989494.pdf>, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017).

“Promoting gender equality: An Equity-Focused Approach to Programming”, https://www.unicef.org/gender/files/Overarching_Layout_Web.pdf, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017).

“Information sheet: Culturally based equity for first nations children & youth”, https://fncaringsociety.com/sites/default/files/Information%20Sheet_Culturally%20Based%20Equity_May%202013_5.pdf, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017).

“Gender Equality and equity”, <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001211/121145e.pdf>, (ulaşılma tarihi: 30.12.2017).

“Müftülere nikah kıyma yetkisi vermeyi öngören yasa tasarısı”, <https://www.haberler.com/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-vermeyi-ongoren-yasa-9888549-haberi/>, (ulaşılma tarihi: 11.08.2017).

“Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası, Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II”, http://tusev.org.tr/usrfiles/files/step2011_yo_webSON.pdf, (ulaşılma tarihi: 17.11.2016).

Tüzük, vakıf senedi, broşür, el ilanı

Çağdaş Türkiye Çağdaş Eğitimle Oluşur, ÇYDD broşürü, 2011.

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Tüzüğü, 17 Aralık 2011.

ÇYDD, Bin Çiçek Açsın, Bin Fikir Yeşersin tanıtım broşürü.

ÇYDD tanıtım broşürü, 2015.

ÇYDD El ilanları.

TÜRGEV Vakıf Senedi, 2017.

TÜRGEV Faaliyet Raporu, 2015.

TÜRGEV tanıtım broşürü.

TÜRKEN Vakfı tanıtım broşürü.